

ΚΝΠ. 155'914

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

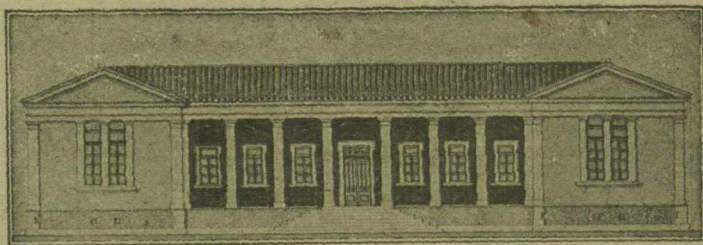
ΥΠΟ

ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΤΟΣ 1908

«Ὁ ἀνείρων ἐν σχολείον κλείει μίαν ψυλάκην».

ΕΝ ἈΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ «ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ» Θ. ΤΖΑΒΕΛΑ

1—Ὀδὸς Ἀγιοτείδων—1

Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Συνδέσμου

1) Π. Λιβαδάς,	Πρόεδρος
2) Τρ. Ξυρός,	Ἀντιπρόεδρος
3) Ἡλ. Γοντζές,	Γεν. γραμματεὺς
4) Σωτ. Κυριακίδης,	Εἰδικὸς γραμματεὺς
5) Ἰωάν. Τζίβας	Σύμβουλος
6) Θεόδ. Μπακόπουλος	»
7) Δ. Νικολαΐδης	»
8) Κ. Δεδόπουλος	»
9) Γ. Καλασούντας	»

Ἡ ἐπιτροπία τοῦ Περιοδικοῦ ἀποτελεῖται ἐκ τῶν κ. κ.

1) Π. Λιβαδά	ὡς Προέδρου
2) Τρ. Ξυροῦ	Ἀντιπροέδρου
3) Θ. Μπακοπούλου	Συμβούλου
4) Γ. Ἀνδρουλλιδάκι	Τακτικοῦ μέλους
5) Λ. Ἰωάννου	»
6) Κ. Μερτζιώτου	»
7) Ι. Μιχαηλίδου	»

Ἡ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ἡ ΤΑ ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΑΔΙΑ ΑΥΤΗΣ

Εἰσαγωγή

Θεμελιώδες διδάγμα τῆς νεωτάτης, ἀλλὰ καὶ σπουδαιοτάτης τῶν ἐπιστημῶν, τῆς **Κοινωνιολογίας**, εἶνε, ὅτι πάντα τὰ τε σωματικὰ καὶ τὰ ψυχικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε προϊόντα οὐχὶ ἀτομικῆς τινος ζωῆς, οἷαν ὁ ἄνθρωπος φύσει ἀδυνατεῖ νὰ διαγάγη, ἀλλὰ τῆς ἐν **κοινωνίᾳ** μετ' ἄλλων ὁμοίων συμβιώσεως αὐτοῦ, ὅτι δ' οἱ ἄνθρωποι διὰ τῶν οὕτως ἐν τῇ μετ' ἄλλων κοινωνίᾳ προσλαμβανομένων σωματικῶν καὶ ψυχικῶν ἐφοδίων καὶ ἐν διαρκεί καὶ ἀδιασπαστῇ συνεργασίᾳ δημιουργοῦσιν ἢ συντηροῦσι καὶ ἐπαυξάνουσιν ἅπασι δημιουργηθέντα διάφορα **ἀγαθὰ** ὧν καὶ μόνον ἡ κάρπωση καθίστησι δυνατόν τὴν συντήρησιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν αὐτῶν τε καὶ τῶν κοινωνιῶν, ἃς οὗτοι ἀποτελοῦσιν. Εἶνε δὲ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα, ἅτινα κοινῷ ὀνόματι καλοῦνται **πολιτισμὸς**, τοῦτο μὲν **πνευματικὰ**, οἷα εἶνε ἡ γλῶσσα καὶ τὰ προϊόντα αὐτῆς, ἡ ἠθικότης, ἡ γνῶσις ἢ ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, ἡ θρησκευτικότης, ἡ καλαισθησία καὶ ἡ πολιτικὴ σύνταξις, τοῦτο δ' **ὕλικά**, οἷα εἶνε τὰ διάφορα ἐξ ὕλης κατασκευάσματα τῶν τεχνῶν.

Τῷ διδάγματι τούτῳ τῆς Κοινωνιολογίας ἐπομένη ἡ ἐπιστήμη τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ **ἠθικὴ**, καθορίζει, ὅτι ὁ τοῦ ἀνθρώπου προορισμὸς συνίσταται εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ

συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν διαφορῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθῶν τῆς κοινωνίας, ἣς ἀποτελεῖ μέλος¹.

Ἡ Παιδαγωγικὴ νῦν ἐπωφελουμένη ἐκ τῶν διδασκαλιῶν ἀμφοτέρων τῶν μνημονευθειῶν ἐπιστημῶν εὐλόγως παραδέχεται, ὅτι ἡ ἀ γ ω γ ἠ οὐδένα ἄλλον δύναται νὰ ἔχη καθόλου σ κ ο π ὶ ν ἢ τοῦτο, νὰ καταστήσῃ δηλαδὴ τοὺς παῖδας τοιοῦτους κατόχους τῶν πνευματικῶν² τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθῶν τῆς εἰς ἣν ἀνήκουσι κοινωνίας, ὥστε ὄριμοι γενόμενοι νὰ δύνωνται νὰ συντηρῶσι καὶ νὰ ἀναπτύσσωσι ταῦτα³.

Εὐθὺς ὅμως εἶνε ἠναγκασμένη ἡ Παιδαγωγικὴ πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρανοήσεως τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς νὰ διασαφήσῃ καὶ νὰ καθορίσῃ τοῦτον ἀκριβέστερον. Πᾶς τις ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ παραδεχθῇ ἴσως, ὅτι ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν πνευματικῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθῶν ὑπὸ τῶν παίδων οὐδὲν ἄλλο νοεῖται ἢ τὸ νὰ λάβωσιν οὗτοι γ ν ὠ σ ι ν, π α ρ α σ τ ἄ σ ε ι ς τῶν ἀγαθῶν τούτων. Ἄλλ' ἡ ψυχολογικὴ παρατήρησις δεικνύει ἡμῖν, ὅτι ἡ γνῶσις μόνη ἀγαθοῦ τινος πνευματικοῦ ὑπότινος, ἡ διὰ μόνης τῆς γνώσεως κατοχὴ αὐτοῦ ὑπὸ τούτου δὲν συνεπάγεται τὴν συντήρησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἀγαθοῦ ὑπ' αὐτοῦ. Δυνατὸν εἶνε νὰ γινώσκῃ μὲν τις τὸ ἠθικόν, νὰ μὴ ἀσκῇ δὲ τοῦτο, νὰ μὴ συντηρῇ ἄρα αὐτό, μηδὲ νὰ φροντίζῃ νὰ γίνῃται αἰεὶ βελτίων ἑαυτοῦ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἠθικότητος. Δυνατὸν εἶνε ὡσαύτως νὰ προσλαμβάνῃ μὲν τις διαφοροὺς ἐπιστημονικὰς γνῶσεις ὠθούμενος ὑπὸ ποικίλων, ἐκτὸς τῶν γνώσεων τούτων κειμένων ἐλατηρίων, ἀφιέμενος δ' εἰς ἑαυτόν, μὴ παρακινούμενος δηλονότι ὑπὸ τῶν ἐλατηρίων ἐκείνων, μηδὲ νὰ ἀσχολῆται περὶ τὰς οὕτω προσληφθείσας γνῶσεις, μηδὲ νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς ἐπαυξήσεως αὐ-

¹ Πρὸς Paul Bergemann, Ethik als Kulturphilosophie, Leipzig, 1904, W. Wundt, Ethik, ἐκδ. 3' τόμ. 1 καὶ 2. Stuttgart 1903.

² Ἡ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μετάδοσις τῶν ὑ λ ι κ ῶ ν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ γίνεται ὡς γνωστὸν ἀμέσως, ἀνευ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀγωγῆς.

³ Πρὸς Paul Bergemann, Sociale Pädagogik, Cera, 1900.

τῶν. Τότε μόνον κατὰ τὰ διδάγματα τῆς ψυχολογίας συντηρεῖ τις πνευματικόν τι ἀγαθὸν καὶ δύναται νὰ ἀναπτύξῃ τοῦτο, ὅταν διαρκῶς ἐπιθυμῇ αὐτοῦ ἔχων αἰεὶ τὴν πεποιθήσιν περὶ τοῦ κατορθωτοῦ τούτου, ὅταν ἐν ἄλλοις λόγοις β ο ὕ λ η τ α ι αὐτό. Μόνον ἡ διὰ τῆς βουλήσεως κατοχὴ ἀγαθοῦ τινος ὑπότινος συνεπάγεται τὴν συντήρησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ὑπ' αὐτοῦ. Μόνον ὅταν ἡ βούλησίς μου ἔχη ἐξεγερωτῆ ὑπὲρ τινος ἀγαθοῦ, δύναμαι νὰ θεωρηθῶ ὡς κατέχων αὐτὸ οὕτως, ὥστε νὰ συντηρῶ τοῦτο, καὶ δύναμαι νὰ ἀναπτύξω αὐτό. Τούτων λοιπὸν ἕνεκα ἡ Παιδαγωγικὴ ἀκριβέστερον τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς καθορίζουσα παραδέχεται ὡς τοιοῦτον τ ἠ ν κ α τ ε ὕ θ υ ν σ ι ν τ ῆ ς β ο υ λ ῆ σ ε ω ς τ ὠ ν π α ἰ δ ὠ ν ἐ π ἰ τ ἶ π ν ε υ μ α τ ἰ κ ἶ τ ο ὗ π ο λ ι τ ἰ ς μ ο ὦ ἀ γ α θ ἶ τ ῆ ς ε ἰ ς ἣ ν ἀ ν ἠ κ ο υ σ ἰ κ ο ι ν ω ν ἰ α ς.

Ἐν νῦν τῶν μέσων, ἅτινα διαθέτει ἡ ἀγωγή πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου, εἶνε ἡ διδασκαλία, περὶ ἣν διὰ τοῦτο καὶ ἀσχολεῖται ἰδιος κλάδος τῆς Παιδαγωγικῆς, ἡ Διδασκαλική. Ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν οὐδὲν ἕτερον νοεῖ ἡ Παιδαγωγικὴ καὶ ἡ Διδακτικὴ ἢ τὸν εἰς τοὺς παῖδας πορισμὸν γνώσεων, ἀφορωσῶν τὰ πνευματικὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθὰ τῆς εἰς ἣν οἱ παῖδες οὗτοι ἀνήκουσι κοινωνίας. Ὡς μέσον τῆς ἀγωγῆς καὶ ἡ διδασκαλία ὑψιστον αὐτῆς σκοπὸν κατὰ τὰ εἰρημένα θὰ ἔχη τὸν τῆς ἀγωγῆς, ἴτοι τὴν κατεύθυνσιν τῆς βουλήσεως τῶν παίδων ἐπὶ τὰ μνημονευθέντα πνευματικὰ ἀγαθὰ. Ὅντως διὰ τοῦ εἰς τοὺς παῖδας πορισμοῦ τῶν δηλωθειῶν γνώσεων οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖ καὶ ἡ διδασκαλία ἢ νὰ ἐξεγεύρῃ τὴν βούλησιν ἐκείνων ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα αἱ γνῶσεις αὗται ἀφορῶσιν. Ἀλλὰ φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων εἶνε, ὅτι ἡ διδασκαλία δύναται νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς πληρώσεως τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς μόνον ἐ μ μ ε σ ω ς, οὐχὶ δὲ, ὡς ἄλλα τῆς ἀγωγῆς μέσα, ἀ μ ε σ ω ς. Διότι προδήλως αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τὴν βούλησιν τῶν παίδων, δὲν δύναται νὰ ἐξεγεύρῃ ταύτην ἀμέσως ὑπὲρ τῶν διαφορῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθῶν, ἀλλ' ὅλως τὸναντίον τοῦτο προσπαθεῖ νὰ

κατορθάση μόνον ἐμμέσως, ἤτοι διὰ μέσου τῶν σχετικῶν γνώσεων, ἃς πορίζει εἰς τοὺς παῖδας. Ἀκριβῶς δ' ἐπειδὴ ἡ διδασκαλία δὲν εἶνε ἄμεσος, ἀλλὰ μόνον ἔμμεσος ἐπίδρασις ἐπὶ τὴν βούλησιν τῶν παιδίων, δὲν εἶνε οὕτως ἰσχυρὸν παιδαγωγικὸν μέσον, ὅσον συνήθως νομίζεται.

Ὁ νῦν πρῶτον αὐτῆς ἔργον ἔχει ἡ Διδακτική, εἶνε τοῦτο, νὰ ἐρευνήσῃ, ὑπὸ τίνας συνθήκας τὸ μέσον, ὅπερ μεταχειρίζεται ἡ διδασκαλία, ἤτοι αἱ δι' αὐτῆς μεταδιδόμεναι γνώσεις ἐξεγείρουσι τὴν βούλησιν τῶν παιδίων ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα ἀφορᾶσι. Τοῦτο δ' ὀφείλει νὰ ποιήσῃ, διότι ἡ ψυχολογικὴ ἐμπειρία διδάσκει αὐτὴν, ὅτι ἡ γνώσις καθ' ἑαυτὴν ἀδυνατεῖ νὰ ἐξεγείρῃ τὴν βούλησιν, νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν αὐτήν. Δυνατὸν εἶνε, ὡς ἀπλουστάτη ψυχολογικὴ παρατήρησις δεικνύει ταῦτη, νὰ γιγνώσκῃ μὲν τις τὸ ἀγαθόν, νὰ μὴ βούληται δὲ τοῦτο, νὰ βούληται δὲ τὸ αἰσχρὸν, καίτοι γιγνώσκει αὐτὸ ὡς τοιοῦτο. Δυνατὸν εἶνε νὰ προσλαμβάνῃ τις οἰασδήποτε ἐπισημονικὰς ἢ τεχνικὰς γνώσεις, νὰ μὴ βούληται δὲ νὰ ἀσχολῆται περὶ τὴν ἐπιστήμην ἢ τὴν τέχνην, ἃς αἱ γνώσεις ἐκείναι ἀφορᾶσιν. Ὅπως νῦν ἡ Διδακτικὴ δυνηθῆ νὰ ἀνεύρῃ, ὑπὸ τίνας συνθήκας αἱ διὰ τῆς διδασκαλίας μεταδιδόμεναι γνώσεις δύνανται νὰ ἐξεγείρῃσι τὴν βούλησιν τῶν παιδίων, ἀπαραίτητον εἶνε προδιίλας νὰ γνωρίσῃ, ὑπὸ τίνας καθόλου συνθήκας ἐξεγείρεται ἡ βούλησις.

Ἡ βούλησις κατὰ τὰ διδάγματα τῆς ψυχολογικῆς ἐμπειρίας οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ μορφὴ τῆς ἐπιθυμίας καὶ διὸ ἀκριβέστερον ἐκείνη ἢ ἐπιθυμία, ἣτις συνδέεται μετὰ τῆς πεποιθήσεως τοῦ κατορθωτοῦ τοῦ ἐπιθυμητοῦ. Ἡ ἐπιθυμία πάλιν εἶνε τάσις ἢ ἀποστροφή πρὸς ὠρισμένον ἀντικείμενον καὶ τὴν σχετικὴν πρὸς τοῦτο ἐνέργειαν. Καὶ ἡ βούλησις λοιπὸν ἀνεξαρτήτως τῆς πρὸς ταύτην προσαπαιτουμένης πεποιθήσεως περὶ τοῦ κατορθωτοῦ τοῦ βουλητοῦ οὐδὲν ἕτερον εἶνε ἢ τάσις ἢ ἀποστροφή πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο. Εὐρίσκοντες νῦν τὸ ἐλαττίον τῆς τάσεως ἢ ἀποστροφῆς ταύτης θὰ ἔχαμεν ἐν τούτῳ ἀπαραίτητον πρὸς ἐξέγερσιν τῆς

βουλήσεως συνθήκην. Ὁ νῦν κατὰ τὰ διδάγματα τῆς ψυχολογικῆς ἐμπειρίας εἶνε τὸ προκαλοῦν ἡμᾶς νὰ τείνωμεν εἰς τι ἢ νὰ ἀποστρεφώμεθα ἀπὸ τούτου, νὰ βουλῶμεθα ἢ νὰ μὴ βουλῶμεθα αὐτό, εἶνε τοῦτο, τὸ ὅτι δηλ. ἐκτιμῶμεν ἢ δὲν ἐκτιμῶμεν τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ἀποδίδομεν ἀξίαν ἢ ἀπαξίαν εἰς αὐτό, διαφερόμεθα θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς ὑπὲρ τούτου. Βουλόμεθα μόνον ἐκεῖνο, ὅπερ ἐκτιμῶμεν ἕνεκεν τῆς θετικῆς αὐτοῦ ἀξίας, ὑπὲρ οὗ ἔχομεν θετικὸν διαφέρον. Ἀποστρέφομεν τὴν βούλησιν ἡμῶν μόνον ἀπ' ἐκείνου, εἰς ὃ ἀποδίδομεν ἀπαξίαν, ἀρνητικὴν ἀξίαν, ὑπὲρ οὗ ἔχομεν ἀρνητικὸν διαφέρον. Ὅλως δὲ τούνατίον δὲν ἐξεγείρεται ὅπωςδήποτε ἡ βούλησις ἡμῶν ὑπὲρ ἐκείνου τοῦ πράγματος, εἰς ὃ δὲν ἀποδίδομεν οὔτε ἀξίαν, οὔτε ἀπαξίαν, ὑπὲρ οὗ δὲν ἔχομεν οὔτε θετικόν, οὔτε ἀρνητικόν διαφέρον, ὅπερ ἐν ἄλλοις λόγοις ἀφήνει ἡμᾶς ἀδιαφόρους. Ἐλαττίον λοιπὸν τῆς βουλήσεως εἶνε τὸ διαφέρον. Ἀπαραίτητος ἄρα συνθήκη πρὸς ἐξέγερσιν τῆς βουλήσεως ὑπὲρ τινος ἀντικειμένου εἶνε ἡ ὑπαρξίς διαφέροντος ὑπὲρ αὐτοῦ.—Ἀκριβέστερον νῦν καθοριζόμενον τὸ διαφέρον τοῦτο εἶνε ἡ αὐτὸ τοῦτο συναίσθημα, εὐάρεστον ἢ δυσάρεστον, ἢ ἀνάμνησις τοιοῦτου παλαιοῦ συναισθήματος ἢ τοιοῦτων παλαιῶν συναισθημάτων ἢ τέλος συναίσθηματικὴ κρίσις, ἢτοι κρίσις προελθοῦσα ἐκ τῆς συγχωνεύσεως ἤδη παραχθέντων συναισθημάτων καὶ τῶν ἀναμνήσεων αὐτῶν¹. Ὄντως δὲ ἐκτιμῶ πρᾶγμα τι, διαφέρομαι ὑπὲρ αὐτοῦ, μόνον ἂν ἡ αὐτὸ τοῦτο νῦν ἐξεγείρῃ ἐν ἐμοὶ συναισθημα χαρᾶς ἢ λύπης ἢ ἄλλοτε ἢ αὐτὸ τοῦτο ἢ ἄλλο τι ὁμοειδὲς πρὸς αὐτὸ ἐξήγειρεν ἐν ἐμοὶ τοιοῦτον συναίσθημα ἢ τοιαῦτα συναισθήματα, ὧν ζωηρὰν ἔκτοτε ἔχω ἀνάμνησιν ἢ ἀναμνήσεις ἢ ἂν τέλος περὶ αὐτοῦ ἢ περὶ ἄλλων ὁμοειδῶν ἢ περὶ ἐκείνου τε καὶ τούτων ἔχω σχηματίσει ἐκ τοιοῦτων παλαιῶν συναισθημάτων καὶ ἀναμνήσεων αὐτῶν σαφῆ κρίσιν, ὅτι μοὶ ἀρέσκουσι ἢ μοὶ ἀπαρέσκουσι. Τούνατίον δ' ἀφήνει

1) Prof. W. Ostermann, das Interesse, Oldenburg und Leipzig, 1895.

με ὅλως ἀδιάφορον πᾶν, ὅπερ οὐδέποτε κατάρθρωσε νὰ ἐξεγείρη ἐν ἐμοὶ συναίσθημά τι οἰονδήποτε χαρᾶς ἢ λύπης. Περιττὸν νῦν ὅλως εἶνε νὰ ἀναπτυχθῆ, ὅτι ἐκ τῶν τριῶν μορφῶν, ὑφ' ἧς παρουσιάζεται τὸ διαφέρον, τοῦ συναισθήματος, τῆς συναισθηματικῆς ἀναμνήσεως καὶ τῆς συναισθηματικῆς κρίσεως, ἐκείνη, ὑφ' ἣν τοῦτο παρουσιάζεται ζωηρότερον, σαφέστερον, διαρκέστερον καὶ μετὰ μείζονος ἐλατηρίου δυνάμεως, εἶνε ἡ τελευταία, ἡ τῆς συναισθηματικῆς κρίσεως. Ἀφ' οὗ λοιπὸν οὕτω τὸ διαφέρον οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τὸ σ υ ν α ἰ σ θ ἦ μ α, ὑφ' ὃ δὴ ὄνομα δυνάμεθα νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ τὰς δύο τελευταίας αὐτοῦ μορφάς, τὴν συναισθηματικὴν δηλαδὴ ἀνάμνησιν καὶ τὴν πασῶν σπουδαιότεραν συναισθηματικὴν κρίσιν, ἐπειδὴ καὶ αὗται ἔχουσι τὴν ρίζαν αὐτῶν ἐν τῷ συναισθήματι, φανερὸν εἶνε ὅτι ἐλατήριον τῆς βουλήσεως οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τὸ σ υ ν α ἰ σ θ ἦ μ α. Μόνη πράγματι ἡ ἠθικὴ χαρὰ ἢ ἀποστροφή, ἣν συναισθάνομαι ἐπιχειρῶν ἢ ἀντιλαμβανόμενος ἠθικὴν ἢ ἀνήθικόν τινα πράξιν ἢ ἡ ἀνάμνησις τοιούτων ἄλλοτε ἐπὶ ὁμοίων περιπτώσεων παραχθέντων συναισθημάτων ἢ ἰδίᾳ ἢ ἐκ τοιούτων παλαιῶν συναισθημάτων καὶ ἀναμνήσεων αὐτῶν σχηματισθεῖσα παρ' ἐμοὶ κρίσις, ὅτι ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη πράξις ἀρέσκει ἢ ἀπαρέσκει μοι, κινουσί με νὰ βουληθῶ ἢ ἐπαναβουληθῶ, νὰ μὴ βουληθῶ ἢ μὴ ἐπαναβουληθῶ τὴν περὶ ἧς πρόκειται πράξιν. Ὡσαύτως μόνη ἡ διανοητικὴ χαρὰ ἢ δυσἀρέσκεια, ἣν συναισθάνομαι ἐπιχειρῶν νὰ λύσω μαθηματικόν τι πρόβλημα ἢ ἡ ἀνάμνησις παρομοίας χαρᾶς ἢ λύπης, ἣν ἄλλοτε ἐδοκίμασα διατρίψας περὶ ὁμοίας λύσεις ἢ ἰδίᾳ ἢ παρ' ἐμοὶ διαμορφωθεῖσα συναισθηματικὴ κρίσις, ὅτι ἡ διατριβὴ περὶ μαθηματικὰ προβλήματα εἶνε εἰς ἐμὲ πηγὴ χαρᾶς ἢ λύπης, ἐξεγείρουσι παρ' ἐμοὶ τὴν βούλησιν νὰ ἀσχοληθῶ ἢ νὰ μὴ ἀσχοληθῶ περὶ τοιαύτης φύσεως προβλήματα. Ὅμοίως τὸ κατευθύνον τὴν βούλησιν μου πρὸς οἰονδήποτε ἄλλην διανοητικὴν διατριβὴν, πρὸς τεχνικὴν τινα ἐκτέλεσιν, πρὸς καλλιτεχνικὴν ἀσχολίαν, θρησκευτικὴν πράξιν κ.τ.λ. ἢ τὸ ἀποστρέφον αὐτὴν ἀπὸ τούτων εἶνε τὸ σχετικὸν πρὸς αὐτάς εὐἀρε-

στον ἢ δυσἀρεστον νοητικόν, τεχνικόν, καλαισθητικόν, θρησκευτικόν κ.τ.λ. συναίσθημα. Πᾶν, ὅτι δὲν προκαλεῖ παρ' ἐμοὶ σχετικὸν συναίσθημα χαρᾶς ἢ λύπης, ἀδυνατεῖ νὰ ἐξεγείρη τὴν βούλησιν μου ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων πρόδηλον εἶνε, ὅτι ἀπαραίτητος συνθήκη πρὸς ἐξέγερσιν τῆς βουλήσεως ὑπὲρ τινος εἶνε ἡ ἐπ' αὐτῷ διεγερσις σχετικοῦ συναισθήματος. Ἀφ' οὗ λοιπὸν τὸ συναίσθημα ἢ, ὅπερ τὸ αὐτὸ, τὸ διαφέρον ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτοῦ μορφάς, ἰδίᾳ δὲ τὴν τῆς συναισθηματικῆς κρίσεως, εἶνε ἀπαραίτητος πρὸς πρόκλησιν τῆς βουλήσεως συνθήκη, εὐλόγως παραδέχεται ἡ Διδακτικὴ, ὅτι καὶ αἱ γνώσεις, ἧς μεταδίδει ἡ διδασκαλία, τότε θὰ δύνωνται νὰ ἐξεγείρωσι τὴν βούλησιν τῶν παιδῶν ὑπὲρ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἤτοι τῶν πνευματικῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθῶν, ἀν μεταδιδόμενα προκαλῶσι παρ' αὐτοῖς τὰ σχετικὰ πρὸς τοῦτο συναισθήματα, ἠθικὰ π. χ., ἀν πρόκειται περὶ ἠθικοῦ περιεχομένου, θρησκευτικά, ἀν πρόκειται περὶ θρησκευτικοῦ, εὐἀρεστα νοητικά, ἀν πρόκειται περὶ νοητικοῦ, ἐπιστημονικοῦ κτλ., ἢ, ὅπερ τὸ αὐτὸ, ἀν ἐξεγείρωσι τὸ ὑπὲρ τοῦ περιεχομένου τούτου διαφέρον τῶν παιδῶν ὑπὸ τὰς διαφόρους τούτου μορφάς, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ τὴν τῆς σχετικῆς συναισθηματικῆς κρίσεως. Οὕτω λοιπὸν εὐρίσκει ἡ Διδακτικὴ, ὅτι ἀπαραίτητος συνθήκη τῆς διὰ τῶν γνώσεων διεγέρσεως τῆς βουλήσεως τῶν παιδῶν εἶνε ἡ ἀνάπτυξις τοῦ διαφέροντος αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ περιεχομένου ἐκείνων. Λαμβάνουσα δ' εὐθύς ὑπ' ὄψει τοῦτο μὲν, ὅτι τὸ διαφέρον εἶνε διάφορον ἀναλόγως τοῦ διαφόρου περιεχομένου τοῦ πνευματικοῦ ἀγαθοῦ, ὑπὲρ οὗ ἐξεγείρεται (ἠθικόν, θρησκευτικόν, γνώσεως ἢ ἐπιστημονικόν, τεχνικόν κτλ.), τοῦτο δ' ὅτι ἡ διδασκαλία ὑφείλει νὰ προκαλέσῃ παρὰ τοῖς μαθηταῖς διαφέρον οὐχὶ ὑπὲρ ἑνός, ἀλλ' ὑπὲρ πολλῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθῶν καὶ δὴ ἴσον ὑπὲρ ἐκάστου, οὐχὶ ἀτόπως ὀρίζει ὡς πρώτην συνθήκην τῆς προκλήσεως τῆς βουλήσεως τῶν παιδῶν τὴν παρ' αὐτοῖς ἐξέγερσιν πολυμεροῦς ἰσορροποῦ διαφέροντος.

Ἄλλ' ἡ Διδακτικὴ εἶνε ἠναγκασμένη νὰ μὴ ἀρκεσθῆ

εις τὴν συνθήκην ταύτην. Κατὰ τὰ μνημονευθέντα διδάγματα τῆς ψυχολογίας πᾶσα βούλησις εἶνε ἐπιθυμία, δὲν εἶνε δ' ὅμως καὶ πᾶσα ἐπιθυμία βούλησις, ἀλλὰ μόνον ἐκείνη, ἣτις συνοδεύεται ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως τοῦ κατορθωτοῦ τοῦ ἐπιθυμητοῦ. Τούτου δ' ἀκριβῶς ἔνεκεν πᾶν διαφέρον ἄγει μὲν εἰς ἐπιθυμίαν, δὲν ἄγει δὲ κατ' ἀνάγκην καὶ εἰς βούλησιν. Ἴνα βουλευθῶμεν ἐκεῖνο, ὑπὲρ οὗ διαφερόμεθα πρέπει νὰ ὑπάρχη ἐν ἡμῖν καὶ ἡ πεποίθησις περὶ τοῦ κατορθωτοῦ τοῦ ὑπὲρ οὗ διαφερόμεθα, τοῦ βουλευτοῦ, ἢτοι ἄλλως πρέπει νὰ ὑπάρχη ἐν ἡμῖν καὶ ἡ γνώσις, ὅτι δυνάμεθα νὰ κατορθώσωμεν τὸ βουλευτόν, ἡ γνώσις δηλονότι τῶν ἰδίων δυνάμεων ἐν τῇ σφαίρᾳ τούτου. Ἐφ' ὅσον τὸ διαφέρον δὲν συνοδεύεται ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως ταύτης, ὑπὸ τῆς γνώσεως ταύτης, ἄγει μὲν εἰς ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ δὲν ἄγει εἰς βούλησιν. Ἐτέρα λοιπὸν ἀπαραίτητος συνθήκη τῆς ἐξεγέρσεως τῆς βουλήσεως εἶνε ἡ πεποίθησις περὶ τοῦ κατορθωτοῦ τοῦ βουλευτοῦ ἢτοι ἄλλως ἢ γνώσις τῆς οἰκείας δυνάμεως. Ἐντεῦθεν δὲ συνάγει καὶ ἡ Διδακτικὴ, ὅτι αἱ γνώσεις, ὡς μεταδίδωσιν ἢ διδασκαλία, θὰ δύνωνται νὰ ἐξεγείρωσι τὴν βούλησιν τῶν παιδῶν ὑπὲρ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἂν μεταδιδόμενα πρὸς τῷ διαφέροντι, ὅπερ θὰ ἐξεγείρωσιν, ἀναπτύσωσιν ἅμα παρὰ τοῖς παισὶ καὶ τὴν πεποίθησιν περὶ τοῦ κατορθωτοῦ τοῦ ὑπὲρ οὗ τὸ διαφέρον αὐτῶν ἐξηγέρθη, ἂν συντόμως ἀναπτύσωσιν παρὰ τούτοις καὶ τὴν γνώσιν τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ τελευταίου τούτου. Δύο λοιπὸν εἶνε κατὰ τὴν Διδακτικὴν αἱ ἀπαραίτητοι συνθήκαι τῆς διὰ τῶν γνώσεων ἀναπτύξεως τῆς βουλήσεως τῶν παιδῶν, ἢ παρ' αὐτοῖς ἐξεγέρσις πολυμεροῦς ἰσορροποῦ διαφέροντος καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς γνώσεως περὶ τοῦ κατορθωτοῦ τῶν ἀντικειμένων τοῦ διαφέροντος αὐτῶν.

Ἡ αὐτὴ δὲ, μὴ ἐπιλανθανομένη, ὅτι ὑψιστος σκοπὸς τῆς διδασκαλίας εἶνε ὁ τῆς ἀγωγῆς, ἢτοι ἡ κατεύθυνσις τῆς βουλήσεως τῶν παιδῶν ἐπὶ τὰ διάφορα πνευματικὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθὰ, ἀλλ' ὅλως τὸναντίον φροντίζουσα περὶ τῆς ὡς οἶόν τε ἐπιτυχέστερας πληρώσεως τοῦ σκοποῦ τούτου ὑπὸ τῆς

διδασκαλίας, καθόσον λαμβάνει ὑπ' ὄψει ὅτι πρὸς ταύτην εἶνε ἀπαραίτητος ἡ ὑπαρξίς τῶν μνημονευθεισῶν συνθηκῶν, ἐπιβάλλει εἰς τὴν διδασκαλίαν ὡς προσεχέστερον αὐτῆς σκοπὸν τὴν παρὰ τοῖς παισὶν ἀνάπτυξιν τοῦτο μὲν πολυμεροῦς ἰσορροποῦ διαφέροντος, τοῦτο δὲ τῆς γνώσεως τοῦ ἐφικτοῦ τῶν ἀντικειμένων τοῦ διαφέροντος αὐτῶν.

Ὅπερ νῦν ἐτι ὀφείλει νὰ ἐξακριβώσῃ ἡ Διδακτικὴ, εἶνε τούτο, τίνες δηλαδὴ εἶνε οἱ ὅροι, ὑφ' οὓς εἶνε δυνατὴ ἡ ὑπὸ τῆς διδασκαλίας ἀνάπτυξις τοῦ διαφέροντος τῶν παιδῶν καὶ τῆς πεποιθήσεως αὐτῶν εἰς τὰς οἰκείας δυνάμεις ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ διαφέροντος τούτου. Ἰδωμεν πρῶτον, τίνες εἶνε οἱ ὅροι τῆς ὑπὸ τῆς διδασκαλίας ἐξεγέρσεως τοῦ διαφέροντος τῶν παιδῶν. Ἀφ' οὗ τὸ διαφέρον οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἐν τέλει ἢ σχετικὸν πρὸς τὰς μεταδιδόμενας γνώσεις συναισθήματα, ἢ διδασκαλία, ὡς εἶδομεν, τότε μόνον θὰ ἐξεγείρῃ τὸ διαφέρον τῶν μαθητῶν, ὅταν προκαλῇ παρ' αὐτοῖς τὰ σχετικὰ πρὸς τὰς διδασκομένας γνώσεις συναισθήματα. Ἀλλὰ κατὰ τὰ διδάγματα τῆς ψυχολογίας τότε τὰ διδασκόμενα ἐξεγείρουσι παρὰ τοῖς μαθηταῖς τὰ σχετικὰ συναισθήματα, ὅταν πρῶτον γίνωνται εὐκόλον, ταχὺ καὶ ἀσφαλὲς κτήμα τούτων, ἢτοι ἄλλως ὅταν ταῦτα προσλαμβάνωνται, ἀφομοιώνται ἐπιτυχῶς ὑπ' αὐτῶν καὶ διῆ ἢ τῷ νῷ, ἂν εἶνε καθαρῶς νοητικοῦ, ἐπιστημονικοῦ περιεχομένου, ἢ τῷ τε νῷ καὶ τῷ θυμικῷ, ἂν εἶνε συναισθητικοῦ, οἷον ἠθικοῦ, θρησκευτικοῦ κτλ. Ὁ πρῶτος λοιπὸν ὅρος τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ διαφέροντος τῶν μαθητῶν εἶνε ἡ ἐπιτυχὴς ἀφομοίωσις τῶν διδασκόμενων ὑπ' αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ψυχολογία διδάσκει ἡμᾶς καὶ ἕτερόν τι, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνο ἔχει διὰ πάντας, ἄρα καὶ διὰ τοὺς παῖδας μείζω ἀξίαν, ἐκεῖνο ἐξεγείρει μᾶλλον τὸ θυμικὸν αὐτῶν, ὅπερ προσλαμβάνουσιν οὗτοι ἐπιτυχῶς διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν ὅλως νοητικῆς ἢ θυμικῆς ἐνεργείας, ἢτοι δι' αὐτενεργείας. Δεύτερος λοιπὸν ὅρος τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ διαφέροντος τῶν παιδῶν εἶνε ἡ πρόκλησις τῆς αὐτε-

νεργείας αὐτῶν. Οὗτοι εἶνε οἱ ὅροι τῆς γενέσεως τοῦ διαφέροντος παρά τοῖς παισὶ κατὰ τὰς ὑψηλῆς τῆς ψυχολογίας. Συνενοῦσα νῦν ἡ Διδακτικὴ τούτους εὐκόλως εἰς ἓνα οὐχὶ ἀτόπως καθορίζει, ὅτι ὁ ἀπαραίτητος ὅρος πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ διαφέροντος τῶν παιδῶν εἶνε ἡ ὑπ' αὐτῶν αὐτενεργὸς ἀφομοίωσις τῶν διδασκομένων. Ἡ αὐτὴ δ' ὁμως εἶνε προδήλως καὶ ὁ ἀπαραίτητος ὅρος πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐπὶ τὰς ἰδίας δυνάμεις πεποιθήσεως τῶν παιδῶν. Ἄν οἱ παῖδες δὲν ἀφομοιάσιν αὐτενεργῶς τὰ διδασκόμενα, ἀδυνατοῦσι νὰ γνωρίσωσι τὰς οἰκείας πνευματικὰς δυνάμεις, δὲν μανθάνουσι, τί δύνανται, οὕτω δὲ δὲν δύνανται νὰ κτήσωνται αὐτοπεποιθήσιν. Ὅπως τούναντίον δι' ἐπιτυχῶς ἀφομοιώσεως, τῆ οἰκείᾳ πνευματικῇ ἐνεργείᾳ συντελουμένης, λαμβάνουσι γνῶσιν τῶν δυνάμεων αὐτῶν, μανθάνουσι, τί δύνανται, κτῶνται πεποιθήσιν ἐπὶ τὰς οἰκείας δυνάμεις. Τούτων λοιπὸν ἕνεκεν ἡ Διδακτικὴ ὀρθῶς παραδέχεται ὡς μόνον ἀπαραίτητον ὅρον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ τε διαφέροντος καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεως τῶν παιδῶν τὴν αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν.

Τὰ στοιχεῖα νῦν τῆς διδασκαλίας, ἅτινα ὀφείλουσι νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς κατορθώσεως τῆς αὐτενεργοῦ ἀφομοιώσεως τῶν διδασκομένων ὑπὸ τῶν παιδῶν, εἶνε πρὸ παντὸς τοῦτο μὲν ἡ ὕλη, τοῦτο δὲ ἡ πορεία αὐτῆς. Ἄφ' ἐνὸς μὲν ἡ διδακτέα ὕλη πρέπει νὰ ἔχη οὕτως, ὥστε νὰ ἀφομοιωθῆται ἐπιτυχῶς ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτενεργούντων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ πορεία τῆς διδασκαλίας πρέπει νὰ εἶνε τοιαύτη, ὥστε νὰ διευκολύνῃ τὴν αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν τῆς διδακτέας ὕλης ὑπὸ τῶν παιδῶν. Καὶ ὁ μεθοδικώτατος τῶν διδασκάλων, ὁ τὴν ὀρθὴν δηλονότι διδακτικὴν πορείαν ἀκολουθῶν, ἀποτυχᾶνει ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ, ἂν ἡ ὑπ' αὐτοῦ μεταδιδόμενη ὕλη δὲν δύναται νὰ ἀφομοιωθῆ ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀνενεργούντων, καὶ ἡ προσφορωτάτη τῶν ὑλῶν δὲν ἀσκεῖ τὴν παρ' αὐτῆς προσδοκωμένην ἐπίδρασιν, ἂν ἡ διδασκαλία αὐτῆς δὲν ἀκολουθῆ τὴν ὀρθὴν διδακτικὴν πορείαν.

Μόνον ἐκ τοῦ ὀρθοῦ καθ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν δύο τύπων πα-

ραγόντων, τῆς τε διδακτέας ὕλης καὶ τῆς πορείας τῆς διδασκαλίας, ἐξαρτᾶται κατὰ μέγιστον μέρος ἡ πλήρωσις τοῦ τε προσχεστερέου καὶ τοῦ ὑψίστου σκοποῦ τῆς διδασκαλίας. Δύο διὰ τοῦτο προβάλλουσι νῦν τῆ Διδακτικῆ σπουδαιότατα ζητήματα, ἐν μὲν τοῦτο, ποῖα δηλαδὴ πρέπει νὰ εἶνε ἡ διδακτέα ὕλη, ἵνα δύνηται νὰ ἀφομοιωθῆ ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτενεργῶς, ἕτερον δὲ τόδε, ποῖα δηλονότι πρέπει νὰ εἶνε ἡ πορεία τῆς διδασκαλίας, ἵνα συντελῆ εἰς τὸ νὰ μανθάνωσιν οἱ παῖδες οὕτω τὴν διδακτέαν ὕλην, ὥστε νὰ ἀφομοιώσιν ταύτην αὐτενεργῶς, ἤτοι ἄλλως συντομώτερον τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς τῆς καταλλήλου ὕλης καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς τῆς ὀρθῆς πορείας τῆς διδασκαλίας. Περὶ ἀμφοτέρων δ' ὡς εἰκὸς τῶν ζητημάτων τούτων ὀφείλει καὶ πᾶς διδάσκαλος νὰ ἔχη σχηματίσει πεφωτισμένην γνώμην, ἅμα δὲ νὰ φροντίξῃ διαρκῶς νὰ βελτιοῖ ταύτην, ἂν μέλλῃ νὰ ἀσκήσῃ ἐπιτυχῶς τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Καίτοι νῦν ἀμφοτέρα τὰ μνημονευθέντα ζητήματα εἶνε μεγάλης διὰ τὸν διδάσκαλον σπουδαιότητος, οὐχ ἥττον τὸ δευτερον, τὸ ζήτημα τῆς ὀρθῆς διδασκαλικῆς πορείας, εἶνε τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ μᾶλλον αὐτῷ διαφέρον. Ὁ πρῶτος λόγος τούτου εἶνε, ὅτι, ἐν ᾧ καὶ τὸ κάλλιστον σχέδιον ἐκλογῆς τῆς διδακτέας ὕλης ἀποβαίνει σχεδὸν θεωρητικὸν μόνον κτήμα τοῦ κατέχοντος αὐτὸ διδασκάλου, δὲν δύναται δὲ νὰ τεθῆ ὑπ' αὐτοῦ εἰς πρακτικὴν ἐφαρμογήν, διότι ἡ ἐκλογὴ τῆς διδακτέας ὕλης δὲν ἔχει ἀποδοθῆ εἰς τὰς χεῖρας τῶν διδασκάλων, ἀλλ' εἶνε ἀνατεθειμένη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐπίσημον παιδευτικὴν ἀρχήν, ἧς αἱ σχετικαὶ διατάξεις εἶνε ὅπως ὑποχρεωτικαὶ εἰς τοὺς διδάσκοντας, τούναντίον ἡ ἐκλογὴ προσφόρου διδασκαλικῆς πορείας ἔχει ἀφεθῆ εἰς τὴν κρίσιν ἡμῶν τῶν διδασκάλων, οἵτινες κατὰ τοῦτο ἔχομεν πᾶσαν ἐλευθερίαν ὑπερβαίνοντες τὰ παραδεδομένα νὰ θέτωμεν εἰς ἐφαρμογὴν πᾶν μέτρον, ὅπερ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν στοιχεῖταις ἀπαιτήσεσι τῆς σημερινῆς Διδακτικῆς ἐπιστήμης καὶ κατὰ τοῦτο συμβάλλεται εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς διδασκαλίας. Ὁ δευτερος λόγος, ὅστις συνδέεται ἀμέσως πρὸς τὸν πρῶτον,

εἶνε, ὅτι αἱ μὲν ἀποτυχίαι, αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς κακῆς ἐκλογῆς τῆς ὕλης, δὲν καταλογίζονται ἡμῖν τοῖς διδασκάλοις, τοῦναντίον δ' ὅμως ὅλως εὐθυνόμεθα πρό τε τῆς ἐπισήμου παιδευτικῆς ἀρχῆς καὶ τῆς κοινωνίας καὶ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν καὶ διὰ τὸ μικρότερον σφάλμα τὸ παρατηρούμενον ἐν τῇ ὑφ' ἡμῶν κεχαραγμένη διδακτικῇ πορείᾳ. Τέλος δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῆ, ὅτι τὰ μὲν σφάλματα, ἅτινα δυνατόν εἶνε νὰ προκύψωσιν ἐκ τῆς ἐκλογῆς τῆς ὕλης, δὲν εἶνε σχετικῶς πολλά καὶ σχετικῶς σπουδαία, ἀφ' οὗ ἡ τελευταία αὕτη ἀπόκειται εἰς τὴν ἐπίσημον ἀρχὴν, ἣτις ἀναθέτει ὡς τὰ πολλά τὴν ἐπιτέλεσιν αὐτῆς εἰς καταλλήλους πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο ἄνδρας, τὰ σφάλματα δ' ὅμως τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἐκλογῆς κακῆς διδακτικῆς πορείας ὑφ' ἡμῶν, ὄντα ὡς τὰ πολλά ἀναγκαῖα ἀποτελέσματα ἐλλείψεως πάσης ἢ ἐπαρκoῦς διδακτικῆς ἡμῶν μορφάσεως εἶνε προφανῶς καὶ πολλά τὸν ἀριῦμόν καὶ σφόδρα ἐπιβλαβῆ καὶ κωλυτικὰ τῆς πληρώσεως τοῦ σκοποῦ τῆς διδασκαλίας.

Ἄφ' οὗ δ' οὕτω τὸ ζήτημα τῆς ὀρθῆς διδακτικῆς πορείας εἶνε τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ μᾶλλον διαφέρον ἡμᾶς τοὺς διδασκάλους, ἐννοεῖται, ὅτι πρέπει νὰ θεωρῶμεν πρᾶτιστον ἡμῶν καθῆκον νὰ γίνωμεν κύριοι κατὰ πάντα τοῦ ζητήματος τούτου, νὰ προσπαθῶμεν νὰ προάγωμεν τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν ἐρευνῇ τὰ κατ' αὐτό, τέλος δὲ νὰ ἐπωφελώμεθα πάσης ἄλλοτρίας ἐργασίας, σκοπούσης τὴν διαλευκάνσιν διαφόρων σημείων τούτου. Τοιοῦτον δ' ἀκριβῶς σκοπὸν ἔχει καὶ ἡ προκειμένη ἐργασία. Προτίθεται δηλαδὴ αὕτη νὰ ὑποτυπώσῃ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὴν ὀρθὴν πορείαν τῆς ὕλης διδασκαλίας. Τοιαῦτα σκοποῦσα ἡ ἐργασία αὕτη καὶ τὸν ταύτην ἐπιχειροῦντα ὠφελεῖ, ἀναγκαζόμενον νὰ ἀκολουθήσῃ βῆμα πρὸς βῆμα τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας καὶ νὰ διασαφήσῃ ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ κατὰ τὸ δυνατόν πάντα τὰ σημεία αὐτῆς καὶ εἰς πάντας τοὺς παρακολουθήσοντας ταύτην ἔσται εὐπρόσδεκτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Γενικός καθορισμὸς τῆς πορείας τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν θεμάτων τῆς παρούσης ἐργασίας

Ἄφ' οὗ ὁ ἀπαραίτητος πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ διαφέροντος καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεως τῶν μαθητῶν ὅρος εἶνε ἡ αὐτενεργὸς ἀφομοίωσις τῶν διδασκομένων ὑπ' ἐκείνων, πρόδηλον βεβαίως εἶνε, ὅτι ἐκείνη μόνη ἡ πορεία τῆς διδασκαλίας θὰ συμβάλλῃ εἰς τὴν πρόκλησιν τοῦ διαφέροντος καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεως τῶν παιδῶν, ἐκείνη ἄρα θὰ εἶνε ἡ ὀρθή, δι' ἣς θὰ κατορθῶται τοιαύτη μάθησις τῶν διδασκομένων ὑπὸ τῶν παιδῶν, ὥστε οὗτοι νὰ ἀφομοιώσιν ταῦτα αὐτενεργῶς. Πᾶσα λοιπὸν ἀνάγκη εἶνε νὰ εὕρῃ ἡ διδασκαλία, πῶς πρέπει νὰ γίνῃται ἡ μάθησις τῶν παιδῶν, ἂν μέλλῃ νὰ κατορθῶται δι' αὐτῆς αὐτενεργὸς ἀφομοίωσις τῶν διδασκομένων ὑπ' ἐκείνων, τίνα πορείαν πρέπει νὰ ἀκολουθῆ τὸ μανθάνειν, ἂν πρόκειται δι' αὐτοῦ οἱ μανθάνοντες νὰ ἀφομοιώσιν αὐτενεργῶς τὴν διδασκομένην ὕλην. Γινώσκουσα ἡ διδασκαλία τὴν πορείαν ταύτην καὶ κανονίζουσα κατ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς πορείαν θὰ ἔχη προδήλως ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ τὴν ζητουμένην ὀρθήν.

Πρὶν νῦν προβῶμεν εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ζητουμένης πορείας τοῦ μανθάνειν καὶ εἰς τὸν κατὰ ταύτην κανονισμόν τῆς πορείας τῆς διδασκαλίας, ὀφείλομεν νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι αἱ διδακτέαι ὕλαι, ἃς πρόκειται οἱ παῖδες μανθάνοντες νὰ ἀφομοιώσῃ αὐτενεργῶς, δὲν εἶνε πᾶσαι ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως ὅμοιαι κατὰ τὸ ποῖόν. Ἄλλαι μὲν ἐξ αὐτῶν εἶνε ἰδίαν νοητικῶν, ἄλλαι δ' ἰδίαν συναισθηματικῶν περιεχομένου. Ἐν τῇ μαθήσει ἐκείνων θὰ πρόκειται περὶ αὐτενεργοῦ ἀφομοιώσεως παραστάσεων, ἐννοιῶν, καθόλου νοητικῶν

πλασμάτων, ἐν τῇ μαθήσει τῶν δευτέρων θὰ πρόκειται περὶ ἀφομοιώσεως συναισθημάτων, συναισθηματικῶν κρίσεων, καθόλου συναισθηματικῶν στοιχείων. Ἄν ἐν παραδείγματι ἀντικείμενον τῆς διδασκαλίας εἶνε ζῦλον ἢ φυτόν τι, οἱ μανθάνοντες δὲν θὰ προκαλῶνται ὡς τὰ πολλὰ εἰς ἕτερόν τι ἢ εἰς τὸ νὰ κτήσωνται ἐποπτείας τῶν περὶ ὧν πρόκειται φυτῶν ἢ ζῦλων, παραστάσεις τοῦ βίου αὐτῶν, ἐννοίας τῶν κοινῶν αὐτῶν γνωρισμάτων κ.τ.λ., ἤτοι ἄλλως εἰς τὸ νὰ ἀφομοιώσωσιν αὐτενεργῶς διάφορα νοητικὰ μόνον στοιχεῖα. Ἄν δ' ὅμως τὸ ἀντικείμενον τῆς διδασκαλίας εἶνε ἱστορικόν τι γεγονός, οἱ μανθάνοντες θὰ προκαλῶνται μὲν καὶ εἰς τὸ νὰ κτήσωνται ἐποπτείας τοῦ γεγονότος τούτου, πρὸ παντός δ' ὅμως θὰ ἄγωνται εἰς τὸ νὰ συναισθανθῶσι πᾶν συναισθημα, ὕπερ δύνανται νὰ ἐξεγείρωσιν αἱ ἐποπτεῖαι ἐκεῖναι, εἰς τὸ νὰ ἀνυψωθῶσιν ἐκ τοιοῦτων μονομερῶν συναισθημάτων εἰς σχετικὰς συναισθηματικὰς κρίσεις κ.τ.λ., ἤτοι ἄλλως θὰ προκαλῶνται εἰς αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν οὐ μόνον νοητικῶν, ἀλλὰ καὶ συναισθηματικῶν στοιχείων καὶ δὴ πρὸ παντός τούτων. Τούτων οὕτως ἐχόντων πρόδηλον εἶνε, ὅτι δὲν πρέπει νὰ παραβλέσωμεν τὴν τοιαύτην κατὰ ποιὸν διαφορὰν τῶν διδακτέων ὑλῶν καὶ τὰ ἐκ ταύτης προκύπτοντα δύο διάφορα εἶδη αὐτενεργοῦ ἀφομοιώσεως, ὅτι δ' ὅλως τούναντίον, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ διάφορος ὕλη καὶ ἡ διάφορος ἀφομοίωσις δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τὴν πορείαν τοῦ μανθάνειν, ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν χωρὶς ἀφ' ἐνός μὲν τὴν πορείαν, ἣν ἀκολουθεῖ τὸ μανθάνειν προκειμένου περὶ νοητικοῦ ὑλικοῦ καὶ τῆς αὐτενεργοῦ ἀφομοιώσεως τούτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν πορείαν, ἣν τοῦτο ἀκολουθεῖ ἐπὶ συναισθηματικοῦ ὑλικοῦ καὶ τῆς αὐτενεργοῦ ἀφομοιώσεως τοιοῦτου.

Ἄλλ' εἴτε περὶ αὐτενεργοῦ ἀφομοιώσεως νοητικοῦ, εἴτε περὶ τοιαύτης συναισθηματικοῦ ὑλικοῦ πρόκειται κατὰ τὸ μανθάνειν, εὐθύς πρὸ πάσης ἐρεῦνης παντὶ παρίσταται, ὅτι ἡ πορεία τῆς διὰ τῆς διδασκαλίας γιγνομένης μαθήσεως, τῆς οὕτως ἰσχυρῆς μαθήσεως, τότε θὰ εἶνε ὀρθή, τότε θὰ συν-

επάγεται αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν τῶν διδασκομένων, ὅταν ἀκολουθεῖ τὴν πορείαν τῆς φύσει γιγνομένης, τῆς φυσικῆς μαθήσεως, ἐκεῖνης δηλαδὴ, ἣν ἀκολουθεῖ πᾶς ἄνθρωπος μόνος, ἀφ' ἑαυτοῦ, ἄνευ μεσολαβήσεως πάσης διδασκαλίας προκειμένου νὰ ἀφομοιώσῃ αὐτενεργῶς νοητικόν τι ἢ συναισθηματικόν ὑλικόν. Τούτου οὕτως ἐχόντος ἀπαραίτητον εἶνε νὰ ἀνεύρωμεν, τίς εἶνε ἡ πορεία, ἣν ἀκολουθῶν πᾶς ἄνθρωπος μόνος ἀφομοιοῖ αὐτενεργῶς νοητικόν τι ἢ συναισθηματικόν ὑλικόν, τίς εἶνε ἡ πορεία τῆς φυσικῆς μαθήσεως τοῦ τοιοῦτου ὑλικοῦ. Γινώσκοντες ταύτην θὰ γινώσκωμεν ἅμα καὶ τίς πρέπει νὰ εἶνε ἡ πορεία τῆς τεχνικῆς μαθήσεως. Κανονίζοντες δὲ κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας θὰ ἔχωμεν ἐν τῇ οὕτως εὐρεθείᾳ τὴν ζήτουμένην ὀρθὴν διδακτικὴν πορείαν.

Ἰδωμεν πρὸς τοῦτο πρῶτον, τίνα πορείαν ἀκολουθεῖ ἡ φυσικὴ μάθησις κατὰ τὴν αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν τοῦ νοητικοῦ ὑλικοῦ, τῶν γνώσεων.

Ἀπλουστάτη ψυχολογικὴ παρατήρησις καταδεικνύει, ὅτι ἐν τῇ αὐτενεργῇ ἀφομοίωσει τῶν γνώσεων δύο διατρέχουσα ἀλληλοδιαδόχως κύρια στάδια. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡ ψυχὴ ἡμῶν προσκτᾶται νέον ὑλικὸν συγκεκριμένων παραστάσεων. Κατὰ τὸ δεύτερον ὑψοῦται αὕτη ἀπὸ τῶν οὕτω προσκτηθεισῶν καθ' ἕκαστον συγκεκριμένων παραστάσεων εἰς τὸν σχηματισμὸν γενικῶν καὶ ἀφηρημένων νοητικῶν πλασμάτων. Κατὰ πρῶτον προσκτᾶται αὕτη διὰ τῆς κατ' αἴσθησιν καὶ τῆς ἐπὶ ταύτης ἐρειδομένης ἐσωτερικῆς ἀντιλήψεως ἐξωτερικῆς ἢ ἐσωτερικῆς ἐποπτείας, συγκεκριμένας καθόλου παραστάσεις, εἴτα δ' ὑψοῦται ἀπὸ τούτων εἰς τὸν διὰ τῆς νοήσεως σχηματισμὸν ἐννοιῶν, κανόνων, νόμων, γενικῶν, καθόλου καὶ ἀφηρημένων νοητικῶν πλασμάτων. Πρῶτον προσκτῶμαι ἐν πρῶ. ἐποπτείας ἐξωτερικῆς ἢ καὶ ἐσωτερικῆς διαφορῶν δένδρων, τῆς μηλέας, τῆς ἀπιδέας, τῆς συκῆς κ.τ.λ., εἴτα δ' ἀνέρχομαι εἰς τὸν ἐκ τῶν ἐποπτεῶν τούτων

σχηματισμὸν τῆς ἐννοίας δένδρον. Ἄνευ προηγουμένης κτήσεως ἐποπειῶν μοι εἶνε ἀδύνατος ὁ σχηματισμὸς ἐννοιῶν, κανόνων καὶ νόμων. Ἐφ' ὅσον δὲν γνωρίζω τὰ καθ' ἕκαστον καὶ συγκεκριμένα, ἀδυνατῶ νὰ παριστῶ ἐμνατῶ τὸ γενικὸν καὶ ἀφηρημένον, νὰ νοῶ αὐτό, ἀπλούστατα, διότι τοῦτο δὲν ὑφίσταται ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ μόνον ἐν ὠρισμένοις συγκεκριμένοις ἀτόμοις συνδεδεμένον μετ' ἐπουσιωδῶν γνωρισμάτων αὐτῶν. Μὴ γινώσκων λοιπὸν τὰ συγκεκριμένα ἄτομα δὲν θά δύνωμαι νὰ παραστήσω ἐμνατῶ τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα, ἐξ ἧν δὴ ἀποτελεῖται τὸ γενικόν. Τοῦτου δὲ ἔνεκα καὶ πᾶσα ἐννοια, κανὼν, νόμος, μὴ σχηματιζόμενα ὑπ' ἐμοῦ ἐπὶ τῇ βάσει ἐποπειῶν, ἀλλὰ προσαγόμενά μοι ἐτοῖμα θά εἶνε δι' ἐμὲ ὅλως κενά, θά εἶνε μόνον λέξεις κεναὶ παντὸς πραγματικοῦ περιεχομένου, διὰ τοῦτο δὲ δὲν θά δύνωνται νὰ ἀφομοιωθῶσιν ὑπ' ἐμοῦ αὐτενεργῶς. Αὐτενεργὸς ἀφομοίωσις γνῶσεων εἶνε ἀδύνατος ἄνευ ἀρχικῆς ἀφομοιώσεως ἐποπειῶν. Ἡ αὐτὴ δ' ὅμως μένει ἀτελής, ἂν περιορίζωμαι εἰς τὴν κτήσιν ἐποπειῶν. Ἄν ποιῶ τοῦτο, θά ἔχω μὲν πολλὰς καὶ ποικίλας γνῶσεις, αἱ γνῶσεις μου δ' ὅμως αὐταὶ θά ἔχωσι πολλὰς καὶ μεγάλας ἐλλείψεις. Πρὸ παντὸς θά εὐρίσκωνται ἀτάκτως ἐν τῇ συνειδήσει μου, οὐδεμιᾶς δ' αὐτῶν θά διαγιγνώσκηται ἡ συνάφεια, ἡ σχέσις πρὸς τὰς λοιπὰς καὶ τὸ σύνολον αὐτῶν. Τὸ πρῶτον διὰ τῆς κατατάξεως καὶ ὑπαγωγῆς αὐτῶν εἰς γενικάς ἐννοίας καὶ καθόλου εἰς γενικά νοητικὰ πλάσματα εἰσάγω κόσμον καὶ τάξιν, συνάφειαν καὶ ἐνότητα εἰς τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν συγκεκριμένων παραστάσεων μου. Εἶτα ὁ περιορισμὸς εἰς τὴν κτήσιν καθ' ἕκαστον ἐποπειῶν θά ἔχη ὡς ἐπακολούθημα, ὅτι ἀπορφώμενος ὑπὸ τῶν μερικοτήτων θά ἀδυνατῶ νὰ ὑψωθῶ εἰς ὑψηλοτέραν ἀποψιν, ἀφ' ἧς νὰ δύνωμαι νὰ ἐπισκοπῶ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐποπειῶν μου.

(Ἐλεται συνέχεια).

Δ. Ι. ΔΑΜΥΑΣ

ΣΠΥΡΟΣ Κ. ΠΡΟΦΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

(Ἐπιθεωρητὴς τῶν Δημοτικῶν σχολείων Ἀττικῆς).

Ἡ πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους Ἀττικῆς πατρικὴ στοργή, ἣν συνδυάζει μετὰ τῆς δικαίας ἀδυσχεροῦτος ὁ πρῶτος τῶν Ἐπιθεωρητῶν τοῦ Κράτους, καὶ ἡ ὑπὸ τούτου πιστὴ τήρησις τοῦ νόμου τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου πάντοτε προέβαλεν ἑαυτὸν ὡς κόλυμα κατὰ πάσης καταδολιεύσεως, δικαίως ἐκτιμᾶται σήμερον ὑπὸ πάντων τῶν ἐν Ἀττικῇ λειτουργῶν τῆς Δημοτ. Ἐκπαιδεύσεως. Τὸ «Δημοτικὸν Σχολεῖον» δημοσιεύει τὴν εἰκόνα τοῦ κ. Προφαντοπούλου παρέχει μικρὰν ἔνδειξιν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀφοσιώσεως τῶν ὑφισταμένων του.

Α. Ν. ΜΟΥΜΟΥΡΗΣ.

ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ἡμετέρων δημοδιδασκάλων νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὰς μελέτας τὰς τόσον σαφῶς ὑποδεικνυόμενας ὑπὸ τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ. Θὰ ἦτο τοῦτο μέγα εὐτύχημα καὶ γεγονός σπουδαιότατον διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οἱ δημοδιδάσκαλοι ἡμῶν θὰ ἀπέβαινον ἀληθεῖς παιδαγωγοὶ καὶ πεφωτισμένοι διαμορφωταὶ τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, ἀσφαλεῖς δὲ παράγοντες κοινωνικῆς ἠθικοποιήσεως καὶ προόδου.

Ὁ μεταφράσας

Β. Ι. Σταματέλλος

Ἐπιθεωρητὴς ἐν Κεφαλληνίᾳ.

Λον Ὁ Δημοδιδάσκαλος καὶ ἡ Ψυχολογία.

Ἡ σύγχρονος ψυχολογία ἐξετάζει ἀνθρώπους παντὸς περιβάλλοντος, πάσης κοινωνικῆς τάξεως καὶ συνθήκης, πάσης ἡλικίας. Σεῖς οἱ δημοδιδάσκαλοι εὐρίσκεσθε ἐν διηρηκεῖ συγχρωτισμῶν πρὸς τὰς μάλιστα ἐνδιαφερούσας τὴν ψυχολογίαν ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, διότι τὸ πνεῦμα αὐτῶν εὐρίσκεται ἐν τῇ ὁδῷ τῆς διαπλάσεως, ἀλλ' ἅμα καὶ τὰς ἥμισυ γνωστές, διότι οἱ ψυχολόγοι ἀσχολοῦνται μᾶλλον εἰς τὴν μελέτην τῶν νηπίων ἢ τῶν ἀπὸ 6 μέχρι 13 ἐτῶν παιδίων. Ἡ μεθοδικὴ ἐξέτασις τοῦ πνεύματος τῶν παιδίων τῆς ἡλικίας ταύτης πολλὰ θέλγητρα θὰ ἔχη δι' ὑμᾶς.

Ὅστις λοιπὸν ἐξ ὑμῶν ἀποφασίσῃ νὰ ἐργασθῇ πρὸς τοῦτο, ἄς καταρτίσῃ δι' ἑκάστον τῶν μαθητῶν του τετράδιον, ἐν ᾧ τὰ ξι ν ὀ μ ῶ ν νὰ καταγράψῃ τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰ πειράματά του. Εἰς ἐν π. χ. μέρος ἄς περιλαμβάνῃ τὰ γεγονότα (φαινόμενα), ἃ εἶδε νὰ παράγονται ἀθροιστικῶς ἄς ὑποδιαίρησθαι αὐτὸ εἰς τόσα τμήματα ὅσας γενικὰς ψυχολογικὰς λειτουργίας διακρίνομεν. Ἐν πρώτοις ἄς καταγράψῃ τὰς περὶ τῆς διανοίας τοῦ παιδὸς παρατηρήσεις του, σημειῶν ἂν εἶναι μύωψ ἢ πρεσβύωψ, ἂν ἀκούῃ καλῶς ἢ κακῶς, ἂν εἶναι ἰκανὸς νὰ προσηλοῖ ἐπὶ μακρὸν τὴν προσοχὴν του ἐπὶ τινος ἀντικειμένου, καὶ ἐπὶ τίνων κατὰ προτίμησιν ἀντικειμένων φέρεται ἡ προσοχή του. Ἐὰν ἡ μνήμη

Ἡ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον εὐρίσκεται δημοσιευμένη ἡ κατωτέρω μελέτη ἐν τῷ τοῦ Δεκεμβρίου 1904 τεύχει τῆς «Παιδαγωγικῆς Ἐπιθεωρήσεως τῶν Παρισίων». Εἶναι περίληψις δύο διαλέξεων τοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Bordeaux Πανεπιστημίου κ. P. Lapie πρὸς τοὺς μαθητὰς τοῦ ἐν Aix en Provence Διδασκαλείου. Διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἐξετάζει καὶ ἀναλυτικώτατα ὑποδεικνύει ὁ σοφὸς καθηγητὴς ποίας ψυχολογικὰς μελέτας ὀφείλει νὰ κάμνῃ ὁ δημοδιδάσκαλος διὰ νὰ λαμβάνῃ κατὰ τὸ δυνατόν πλήρη γνῶσιν τῆς ἀτομικότητος ἐκάστου τῶν μαθητῶν του καὶ πῶς δύναται νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς Ψυχολογίας, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τίνας ὑπηρεσίας δύναται νὰ παράσῃ εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν καὶ πῶς νὰ μελετᾷ καὶ ἐξετάζῃ τὰ εἶδη τῆς κοινωνίας, πρὸς ἃ ἀμειώτερον καὶ στενωτέρον συνδέεται, ἦτοι τὸ σχολεῖον, τὴν κοινότητα, ἐν ἧ ἐργάζεται, καὶ τὸν διδασκαλικὸν σύνδεσμον εἰς ὃν ἀνήκει, διαθέτων πρὸς τοῦτο τὰς ὥρας τῆς ἀπὸ τοῦ κυρίου ἔργου του σχολῆς.

Ἐθεώρησα καλὸν νὰ μεταφράσω καὶ δημοσιεύσω χάριν τῶν Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων ἐν τῷ «Δημοτικῷ Σχολεῖῳ» τὰς σκέψεις ταύτας τοῦ σοφοῦ Γαλάτου, καὶ διότι περιέχουσιν ἀρίστας καὶ χρησιμωτάτας εἰς αὐτοὺς γνώμας καὶ ὁδηγίας, ἀλλὰ μάλιστα διότι διανοίγουσιν ὀρίζοντας ὑψηλότερας μελέτης καὶ δράσεως εἰς τοὺς φιλοτίμους καὶ ροήμονας διδασκάλους. Εἴθε ἡ ἀνάγνωσις τῆς μεταφράσεως ταύτης νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ὡς πλείστους τῶν

του διατηρηῆ ἐπὶ πολλὸν χρόνον καὶ πιστῶς τὸ ὑλικόν, ὅπερ παρα-
δίδεται, καὶ ὅποιον ὑλικὸν κατὰ προτίμησιν διατηρεῖ.

Εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἄς καταγράφη καὶ πάντα τὰ ἐρωτήματα, πάσας τὰς ὑποθέσεις, πάσας τὰς ἐφευρέσεις τῆς φαντασίας τοῦ μαθητοῦ του, καθὼς καὶ πάντα τὰ σοφίσματα, ἅπερ διαπραττεῖ, ἀλλ' ἄς μὴ περιορίζηται μόνον νὰ τὰ ἀπαριθμῆ, ἄς προσπαθῆ καὶ νὰ τὰ ταξινομῆ ἀναλόγως τῆς φύσεώς των. Διότι ἡ εὐφροσύνη τοῦ μὲν ἐκδηλοῦται διὰ τῆς δημιουργίας παιδιᾶς, ἐν ᾧ ἄλλος τις εἶναι ἱκανὸς νὰ κάμῃ συνδυασμοὺς λέξεων· ὁ μὲν παράγει ἄνευ προσπα-
θείας, ὁ δὲ μετὰ μόχθου· ὁ μὲν εἶναι ταχὺς εἰς σχηματισμὸν γε-
νικῶν ἐννοιῶν, ὁ δὲ ὄλως ἀνίκανος εἰς τοῦτο. Πᾶσαι αὗται αἰ-
λεπτομέρειαι παρέχουσιν ἡμῖν τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως καὶ τῆς δυ-
νάμεως ἐκάστου πνεύματος καὶ ἀποτελοῦσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν
ποιοτικὴν καὶ ποσοτικὴν ἀνάλυσιν τῆς διανοίας του.

Τὴν αὐτὴν ἐργασίαν δεόν νὰ κάμῃ διὰ τὰ συναισθήματα. Θὰ μετρήσῃ δηλ. τὴν συγκινητικὴν (συμπαθητικὴν) ἱκανότητα (δεκτι-
κότητα) ἐκάστου. Ὁ μὲν ἔχει καρδίαν εὐαίσθητον, ὁ δὲ εἶναι ἀνάι-
σθητος· τοῦτον ἡ ἐλαχίστη τιμωρία καταθλίβει, εἰς ἐκεῖνον καὶ ἡ
βαρυτάτη προξενεῖ γέλωτα. Ὁ μὲν ζωηρῶς συγκινεῖται ἐπὶ τῇ ἀνα-
μνήσει καὶ τῇ ἀπλῇ ἰδέᾳ χαρᾶς ἢ λύπης, ἐν ᾧ ὁ ἄλλος οὐδὲ ὑπὸ
τῆς παρούσης χαρᾶς ἢ λύπης προσβάλλεται. Ἄς ὑποδεικνύῃ τὰς
περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦσι τὰς συγκινήσεις ταύτας. Παι-
δίον τι π. χ. ἀγαπᾷ τὰς παιδιὰς; τίνα παιδιὰν ἰδίᾳ; ἀγαπᾷ τὴν
μελέτην; εἰς τίνας μελέτας κατὰ προτίμησιν ἐπιδίδεται; ἄς ση-
μειῶ ἐκάστην ἡμέραν διὰ ποίαν ἐπασχόλησιν, διὰ ποίαν διασκέ-
δασιν ἔδειξε κλίσιν.

Τίνα εἶναι τὰ φυσικὰ καὶ ψυχικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν φίλων,
οὓς ἐκλέγει; Ἐορίζει συγγά; Πρὸς τίνας; καὶ διὰ τίνας αἰτίας;
Τίνες εἶνε τέλος αἱ κύριαι κλίσεις του; Ἄς περιγράψῃ τὰς καθη-
μερινὰς ἐκδηλώσεις των καὶ θὰ ἔχῃ καταρτίσει οὕτω τὴν θυμικὴν
εἰκόνα τοῦ μαθητοῦ του.

Ἡ ἀνάλυσις τῆς βουλήσεως θὰ γίνῃ καὶ αὐτὴ κατὰ ποσὸν καὶ
κατὰ ποιόν. Πρέπει νὰ καταλέγῃ τὰς ἐκουσίας πράξεις τοῦ μαθη-
τοῦ καὶ εἶτα νὰ τὰς ταξινομῆ. Διὰ τὴν ταξινόμησιν αὐτὴν ὁ κα-

πάλληλος τρόπος συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἀναζητῆ διὰ τίνων λόγων
ἐπιτυγχάνει τὴν παρόρησιν ἐκάστου μαθητοῦ εἰς δοῦσιν. Ἐπίστε
ἄρκεῖ νὰ ἐκφέρῃ ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν ἰδέαν, ὅτι πράξις τις εἶναι κα-
τορθωτὴ, ὅπως τὴν ἐκτέλεση κατ' ἀπομίμησιν· ἐπίστε εἶναι ἀναγ-
καῖον, ἀλλ' ἄρκετόν, νὰ δοθῆ ἡ διαταγὴ τῆς ἐκτελέσεως· ἄλλοτε
πρέπει νὰ προστεθῆ εἰς τὴν διαταγὴν ἐκθεσεῖς τῶν αἰτίων. «Δύνα-
σαι νὰ τὸ πράξῃς, θὰ μὲ εὐχαριστήσῃς» κλπ. ἄλλοτε πρέπει νὰ
ὀμιλῆ αὐθεντικῶς· «πρᾶξον τοῦτο, τὸ θέλω»· καὶ ἄλλοτε πρέπει νὰ
ἐκστομίξῃ δυσπιστίαν· «δὲν θὰ ἠδύνασο νὰ τὸ πράξῃς». Κατὰ τὰς
πρώτας περιπτώσεις τὸ παιδίον εἶναι παθητικὸν καὶ ἡ θέλησίς
του ἀδύνατος· εἰς τὰς τελευταίας εἶναι ἐνεργητικὴ καὶ εὐκόλως θὰ
ἐγίνετο ἀνταρτικὴ. Ἄλλ' ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἀναζητῆ ὄχι μόν-
ον πῶς ἀντιδρᾷ τὸ παιδίον, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιχειρῆ τι μὲ πρωτο-
βουλίαν καὶ τίνας πρωτοβουλίας δύναται νὰ λαμβάνῃ. Ἦτοι τί-
νας σκοποὺς προτίθεται νὰ ἐπιτύχῃ καὶ εἰς τίνα ἐλατήρια συνη-
θίζει τὸ ὑπακοῦν; Τίνα μέσα ἐκλέγει ἢ ἐφευρίσκει πρὸς ἐκτέλεσιν
τῶν ἀποφάσεών του; Εἶναι ἱκανὸς νὰ σκέπτηται πρὶν νὰ ἐνεργῆ,
νὰ προμελετᾷ ἐπὶ μακρὸν τὰς πράξεις του; Ὅπισθοχωρεῖ πρὸ
τῶν δυσκολιῶν; Προσπαθεῖ νὰ τὰς παρακάμπτῃ, ἢ βραδίξει κατὰ
τῶν προσκομμάτων ἄνευ δισταγμοῦ; Ἰδού τίνα τῶν προβλημάτων
κατὰ τὴν μελέτην τῆς βουλήσεως.

Εἰς τὰ τρία ταῦτα κεφάλαια τῶν παρατηρήσεων καλὸν εἶναι
νὰ προστεθῶσιν ἐν τῷ τετραδίῳ παρατηρήματά τίνα. Τὸ ἐν ἄς πε-
ριλαμβάνῃ τὰς ὑπ' ἄλλων γενομένας ψυχολογικὰς παρατηρήσεις.
Ἡ οἰκογένεια π. χ. τοῦ μαθητοῦ δύναται νὰ παράσῃ πληροφορο-
ρίας περὶ τῶν μεταβολῶν τῆς διανοίας καὶ τοῦ χαρακτήρος του
καὶ πρὸ καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς μαθητείας. Ἄλλα καὶ ἐξ αὐτοῦ
τοῦ παιδὸς εἶναι δυνατόν νὰ ἀποσπάσωμεν πληροφορίας· Οὕτω
π. χ. πρῶταν τίνα θὰ ζητήσωμεν παρ' αὐτοῦ νὰ μᾶς διηγηθῆ ὅσῳ
τὸ δυνατόν ἀκριβῶς τὰ τελευταῖά του ὄνειρα. Παρὰ τὰς ἀτελείας
των αἰ παρατηρήσεις αὗται θὰ μᾶς ἀποκαλύψωσιν ἐνδιαφέροντα
γεγονότα. Ἄλλο παράστημα δύναται νὰ περιλαμβάνῃ γεγονότα τινά,
ἅπερ, καίπερ μὴ ψυχολογικά, ἐν τούτοις εἶναι χρήσιμα εἰς τὸν
ψυχολόγον. Φυσιολογικά· π. χ. κοῦσις, ὑγεία τοῦ παιδός. Κοινω-

νιολογικά κρᾶσις, διάνοια, χαρακτήρ, κοινωνική τάξις τῶν γονέων. Συμβάντα τοῦ σχολικοῦ, οἰκογενειακοῦ ἢ κοινοτικοῦ βίου, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως. Δὲν συμβαίνει π. χ. χαρακτήρ τις νὰ μεταμορφώνηται κατόπιν πένθους; Τέλος τὰ φυσικά γεγονότα τὰ ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὰ ψυχικά ἢ καθημερινή θερμοκρασία, π. χ., διότι ἡ ἀπειλή καταιγίδος δύναται πολλάκις νὰ ἐξηγήσῃ ἀσυνήθη τινα πρᾶξις ἀπειθείας, καθὼς ἐπίσης εἰς συνεχεῖς ἐορτὰς ὑπερβολὴν δκνηρίας. Ἔνα ἀνακαλύψῃ τις τὴν αἰτίαν γεγονότος, πρέπει νὰ γινώσκῃ πάντα τὰ προηγηθέντα σχετικὰ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων βλέπομεν πόσον λεπτομερῆς πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐξέτασις τῆς συνειδήσεως τῶν παιδῶν. Πρὸ πάντων ὁμοῦς πρέπει νὰ εἶναι ἀκριβής, δὲν εἶναι δὲ ἀτυχῶς εὐκόλον τοῦτο. Περιπίπτει τις ἐνδόλως εἰς ἀνακρίβειαν, ὅταν ἀφίγη νὰ παρέρχηται χρόνος μεταξὺ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν παράγεται τὸ γεγονός καὶ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν σημειοῦται. Ἄς δυοπιστώμεν πρὸς τὴν μνήμη μας ἄς μὴ ἀναβάλλωμεν εἰς αὔριον τὴν συλλογὴν τῶν γεγονότων τῆς σήμερον ἑκάστην ἐσπέραν ἄς συντάττωμεν τὸ ψυχολογικὸν μας ἡμερολόγιον. Ἄν εἶναι δυνατόν, ἄς μὴ ἀναμένωμεν οὐδὲ τὴν ἐσπέραν, ἢ παρατήρησις πρέπει νὰ γίνηται ἀμέσως. Εἰς ἀνακρίβειαν περιπίπτει τις καὶ ὁσάκις θέλει νὰ ἐρμηνεύσῃ γεγονότα πρὶν ἢ καλῶς μάθῃ αὐτά ἄς τὰ διηγήται λοιπὸν χωρὶς νὰ τὰ ἐξηγήῃ ἢ ἔαν παρασύρηται ὑπὸ τοιαύτης κλίσεως, ἄς χωρίζῃ σαφῶς ἐν τῇ διηγήσει του τὸ γεγονός ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν. Μόνον διὰ τοιούτων προφυλάξεων δύναται τις νὰ ἀποβῇ καλὸς παρατηρητῆς καὶ νὰ εἶναι ὠφέλιμος ἢ συλλογὴ τῶν ψυχολογικῶν του παρατηρήσεων.

Ἡ σύγχρονος Ψυχολογία δὲν ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ παρατηρῇ μόνον τὰ ψυχικά φαινόμενα ἐφ' ὅσον αὐτομάτως παράγονται, ἀλλὰ καὶ προκαλεῖ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν πειραματίζεται. Δύναται ὁ δημοδιδάσκαλος νὰ κάμῃ τοιαῦτα πειράματα; Βεβαίως δὲν θὰ δυναθῇ νὰ ἐκτελέσῃ οὔτε τὰ ἀπαιτοῦντα πολυδάπανα ὄργανα, οὔτε τὰ προϋποθέτοια ἰατρικὰς γνώσεις. Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνα τὰ τοιαῦτα πειράματα δυνατά. Ὅσάκις προβάλλῃ εἰς τοὺς μαθητὰς του ἐρωτήσιν τινα ὁ δημοδιδάσκαλος, προκαλεῖ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν ψυ-

χολογικὰς ἐνεργείας ἔαν δυναθῇ νὰ συλλέξῃ αὐτὰς μετ' ἀκριβείας, ἐπετέλεσε ψυχολογικὸν πείραμα.

Ἴδου π. χ. πειράματα, ἅπερ δύναται νὰ ἐκτελέσῃ σχετικῶς πρὸς τὴν διανοητικὴν ἰκανότητα τῶν μαθητῶν του. Ὁ κ. M. Binet ἐπενόησε πολλοὺς τρόπους πρὸς μέτρησιν καὶ τῆς διανοητικῆς κοπώσεως καὶ τῆς προσοχῆς συγχρόνως. Κατασπείρει ἐπὶ χάριτον στιγμὰς καὶ προκαλεῖ τὸν παῖδα νὰ ἀπαριθμήσῃ αὐτὰς, τῇ βοηθείᾳ μόνον τῆς ὁράσεως, χωρὶς νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν ἀφήν. Ἐνθὺς ὡς ἀρχίσῃ ἢ καταπόνῃσις τῆς προσοχῆς, ἢ παραλείπει στίγματα, ἢ ἀριθμῆ δις τὸ αὐτό. Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λαθῶν δύναται νὰ μετρηθῇ ἡ ἰκανότης τῆς προσοχῆς.

Ἄλλο πείραμα... Παραδίδει εἰς τοὺς παῖδας φύλλον ἔντυπον, καὶ προκαλεῖ αὐτοὺς νὰ διαγράψωσιν ὠρισμένα γράμματα, τὸ α καὶ τὸ β, π. χ. πάντοτε ὁσάκις τὰ συναρτῶσιν. Ὅσῳ περισσότερα εἶναι τὰ διαγραπτέα γράμματα, τόσῳ μεγαλυτέρα πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἔντασις τῆς προσοχῆς. Καὶ ὅσῳ μεγαλυτέρον εἶναι τὸ φύλλον, τόσῳ περισσότερον ἀνάγκη νὰ διαρκέσῃ ἡ προσοχή. Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λαθῶν δύναται νὰ μετρηθῇ ἡ ἔντασις καὶ ἡ διάρκειά τῆς προσοχῆς. Ἄλλο πείραμα... Προβάλλομεν εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ ἀντιγράψωσι μακρὰν σειρὰν γραμμάτων ἢ ψηφίων εἰκῇ παρατεθειμένων καὶ ἀτάκτως· εἰς τὴν ἐλαχίστην κατάπτωσιν τῆς προσοχῆς θὰ διαπραχθῇ παράλειψις, ἐπανάληψις ἢ ἀναστροφή· ὁ ἀριθμὸς τῶν λαθῶν θὰ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος πρὸς τὴν δύναμιν τῆς προσοχῆς.

Ἐὰν τὰ πειράματα ταῦτα ἐπαναλάβωμεν κατὰ διαφόρους ὥρας τῆς ἡμέρας, τοῦ ἔτους καὶ τοῦ σχολικοῦ βίου μαθητοῦ τινος, θὰ δυναθῶμεν νὰ ὑπολογίσωμεν τὰς μεταβολὰς τῆς πρὸς προσοχὴν ἰκανότητός του, ἴσως δὲ νὰ καθορίσωμεν καὶ τὰ ἐληρεάζοντα αὐτὴν αἷτια. Ἀνάλογα πειράματα δύναται νὰ γείνωσι καὶ ὡς πρὸς τὴν μνήμη. Ἴδου ἐν γινόμενον ὑπὸ τοῦ ποιήσαντος τὴν διάλεξιν ταύτην Γάλλου καθηγητοῦ. Οὗτος, ἀφοῦ προσεκάλεσε τοὺς Διδασκαλιστὰς νὰ ἐντείνωσι τὴν προσοχὴν αὐτῶν, ἀνέγνωσεν ἕκ τινος βιβλίου τὸ ἐξῆς τεμάχιον ἀναπαριστώμενον ἐνταῦθα ἐν πιστῇ μεταφράσει.

« Πληροφορούμεθα ὅτι, ἐν Saint-Mandé, ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ » 69 ἐτῶν ὁ κ. Β. ἐπίτιμος διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Aerago. Ὁ κ. Β. ἴδρυσεν κατὰ τὸ 1866 τὴν ἀνωτέραν σχολὴν τῆς Mulhouse, κατὰ τὸ 1872 τὴν ἀνωτέραν ἐμπορικὴν σχολὴν τῆς Μασσαλίας, τῷ δὲ 1876 ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἰδρυτῶν τῆς γεωγραφικῆς ἐταιρίας τῆς πόλεως ταύτης. Εἶχεν ἐπὶ τῶν μαθητῶν του μέγα ἀξίωμα καὶ τὴν πειθαρχίαν ἐστήριζεν ἐπὶ ἀμοιβῶν καὶ ποινῶν καθαρῶς ἠθικῶν.»

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν παρήγγειλεν εἰς τοὺς Διδασκαλιστὰς νὰ γράψωσιν ὡς οἷόν τε ἀκριβέστερον ὅ,τι ἤκουσαν.

Εἶς μὲ καλὴν μνήμην ἔγραψεν :

« Πληροφορούμεθα, ὅτι ἀπέθανεν ὁ κ. Β. ὅστις ἴδρυσεν τὴν ἀνωτέραν Σχολὴν τῆς Mulhouse (1866), τὴν ἐμπορικὴν σχολὴν τῆς Μασσαλίας (1872) καὶ τῷ 1875 μετέσχε τῆς γεωγραφικῆς ἐταιρίας τῆς Μασσαλίας. Εἶχε μέγα ἀξίωμα ἐπὶ τῶν μαθητῶν του.»

Ἄλλος ἔγραψε μόνον τὰ ἑξῆς :

« Πληροφορούμεθα, ὅτι ἀπέθανεν, ἐν. . . . .»

Οὗτος φαίνεται πολὺ κατώτερος τοῦ πρώτου. Ἄς μὴ ἀπελπίσῃ ὁμως. Ἴσως τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο διάφορον ὅλως, ἐὰν ἀντὶ νὰ ἀκούσῃ τὸ τεμάχιον ἀναγινωσκόμενον, ἤθελεν αὐτὸς ἀναγνώσει αὐτὸ διὰ τῶν ἰδίων του ὀφθαλμῶν. Οἱ ψυχολόγοι λέγουσιν ὅτι, οἱ μὲν ἔχομεν ὀπτικήν μνήμην, οἱ δὲ ἀκουστικήν. Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὁ τοῦ δευτέρου γραπτοῦ νὰ στερεῆται ἀκουστικῆς μνήμης.

Τρίτος τις στερούμενος μνήμης χρονολογιῶν ἔγραψεν οὕτω :

« Πληροφορούμεθα μετὰ λύπης, ὅτι ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 69 ἐτῶν » ὁ κ. Β. Ὁ κ. Β. ἴδρυσεν τὴν ἀνωτέραν σχολὴν τῆς Mul. καὶ τῷ » 18... τὴν ἀνωτέραν ἐμπορικὴν σχολὴν τῆς Μασσαλίας. Ἦτο » ἐπίτιμον μέλος.»

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν ποίαν κατηγορίαν ἀντικείμενων ἕκαστος ἡμῶν διατηρεῖ ἐν τῇ μνήμῃ ἢ λησμονεῖ κατὰ προτίμησιν. Δυνάμεθα ὡσαύτως νὰ ἴδωμεν πῶς ἀλλοιοῦνται αἱ ἀναμνήσεις μας. Εἰς τὴν ἀγγελίαν τοῦ θανάτου ὁ τοῦ τρίτου γραπτοῦ προσέθηκε τὴν ἔκφρασιν τῆς «λύπης» του.

Ἄλλος ἐφενερετικώτερος ἔγραψεν :

« Πληροφ. ὅτι ἀπέθανεν ὁ κ. Β. ἐπίτιμον μέλος... Εἶχε κάμει » ἐπιμελεημένας φιλοσοφικὰς μελέτας. Ἦτο ψυχολόγος ἐγκριτος » καὶ ἐστήριζε τὴν πειθαρχίαν ἐπὶ τοῦ ἀξιώματος τῶν μαθητῶν.»

Οὗτος ἀφ' ἐνὸς μὲν διέστρεψε τὰς λέξεις τῆς τελευταίας φράσεως κατὰ τρόπον παραδοξότατον, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰς ἰδέας τοῦ ἀναγνωσθέντος τεμαχίου ἀντικατέστησε διὰ τῶν ψυχολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἐννοιῶν, ἃς ἀνήγαγεν εἰς τὴν συνείδησιν αὐτοῦ τὸ ἀναγνωσθὲν τεμάχιον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δυνάμεθα δι' ὁμοίων πειραμάτων νὰ ταξινομήσωμεν καὶ νὰ ἐξηγήσωμεν τὰς διαφόρους μορφὰς τῆς ἀναμνήσεως καὶ τῆς λήθης.

Ὅμοια πειράματα δύνανται νὰ γίνωσι πρὸς ταξινομήσιν καὶ ἐξήγησιν καὶ τῶν διαφόρων μορφῶν τῆς φαντασίας. Ἀντὶ νὰ ζητῶμεν εἰς παιδαγωγικὸν περιοδικὸν τετριμμένα θέματα πρὸς διδασκαλίαν συνθέσεως, ἃς λαμβάνομεν ἀντικείμενόν τι, ὥρολόγιον π.χ., ἃς τὸ παρουσιάζομεν εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ ἃς προκαλῶμεν αὐτοὺς νὰ τὸ περιγράψωσι. Θὰ ἴδωμεν ἐν ποίῳ μέτρῳ ἕκαστος θὰ ἀναμίξῃ μετὰ φανταστικῶν εἰκόνων τὰς ἀντιλήψεις του. Ἄλλοτε ἃς προκαλῶμεν αὐτοὺς νὰ περιγράψωσι γνωστὸν καὶ οἰκεῖον αὐτοῖς ἀντικείμενον, ἀλλ' ἀπὸν (τὸν κώδωνα τῆς Ἐκκλησίας π. χ., τὸ γειτονικὸν ζῆνακιον).

Τέλος, εἰς τρίτην δοκιμασίαν, ἃς προσκαλέσωμεν αὐτοὺς νὰ περιγράψωσιν ἀντικείμενον, ὅπερ οὐδέποτε εἶδον : Θὰ ἴδωμεν τότε, ἂν ἡ φαντασία των δύνανται νὰ δημιουργήσῃ καὶ πόθεν τότε ἀντλεῖ τὸ πρὸς τοῦτο ὕλικόν.

(Ἔπεται συνέχεια)

Β. ΣΤΑΜΑΤΕΛΛΟΣ

Ἐπιθεωρητὴς Δημοτικῶν Σχολείων Κεφαλληνίας

ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΙ ΕΠΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ

Δὲν ἀπέχω πολὺ τῆς ἀληθείας, ἐὰν εἶπω, ὅτι ἡ ἀριθμητικὴ δὲν διδάσκεται καλῶς ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ. Διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς τοῦλάχιστον δὲν καλλιεργεῖται ὁ συλλογισμὸς. Ἐπιθυμῶν νὰ προκαλέσω τὴν σκέψιν τῶν ἀγαγρωστῶν «τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου», ἐπὶ τούτου, μετέφρασα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ καὶ στέλλω πρὸς δημοσίευσιν τὰ ἑξῆς :

Εἶναι ὥρα τρίτη σχεδόν. Ἡ τρίτη τάξις ἐργάζεται. Εἰς μαθητῆς εὐρίσκειται εἰς τὸν μελανοπίνακα διορθῶν τὸ πρόβλημα τῆς τάξεως ταύτης. Ἡ πέμπτη τάξις ἀποτελεῖται τὸ ἰδικόν της εἰς τὸ τετραδίον.

Ὁ διδάσκαλος. Ἀνδρέα, πῆρρανε εἰς τὸν πίνακα καὶ εἰπέ τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγου ἔλυσας.

Ἀνδρέας. (Ἀπὸ τοῦ τετραδίου). Εἰς γεωργὸς ἐπώλησε 32 στατήρας σίτου πρὸς 25 δραχμὰς τὸν στατήρα καὶ 15 στατήρας κριθῆς πρὸς 19 δραχμὰς τὸν ἕνα. Πόσα χρήματα μένουσιν εἰς τὸν γεωργὸν μετὰ τὴν δαπάνην 125 δραχμῶν ;

Ὁ διδάσκαλος. Καλὰ· χωρίσον, ὡς συνήθως, διὰ καθέτου γραμμῆς τὸν πίνακα εἰς δύο μέρη, διὰ νὰ γράψῃς εἰς τὸ ἕν τὰς πράξεις καὶ εἰς τὸ ἄλλο τὴν λύσιν.

Ὁ ἐπιθεωρητὴς (πρὸς τὸν Ἀνδρέαν). Ποῖν προχωρήσητε ἔχω νὰ κάμω δύο παρατηρήσεις.

1) Ἐπρεπε νὰ δύνασθε νὰ ἐμφωνήσητε τὸ πρόβλημα ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ τετραδίου σας. Ὅταν ἔχητε λύσει ἐν πρόβλημα, πρέπει νὰ δύνασθε νὰ ἀνακαλήτε τοῦτο, ὅταν μάλιστα εἶνε τὸ πρόβλημα ἀπλοῦν, ὡς αὐτὸ, ὀφείλετε νὰ ἐνθουμήσθε καὶ τοὺς ἀριθμούς.

2) Ἡ διάκρισις, τὴν ὁποίαν κάμνετε μεταξὺ τῶν πράξεων καὶ

τῆς λύσεως, δὲν εἶναι πολὺ ἐπιτυχής. Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος περιλαμβάνει δύο μέρη· συλλογισμοὺς (σκέψεις) καὶ πράξεις. Εἰς τὸ ἕν λοιπὸν μέρος τοῦ πίνακος πρέπει νὰ γράφωμεν τοὺς συλλογισμοὺς καὶ εἰς τὸ ἄλλο τὰς πράξεις.

Τώρα ἐξακολουθεῖτε.

Ἀνδρέας. Ἐὰν ὁ στατήρ τοῦ σίτου τιμᾶται 25 δραχμὰς, οἱ 32 στατήρες θὰ τιμῶνται 32 φορές περισσότερον ἢ

$$25 \text{ δρ.} \times 32 = 800 \text{ δραχμαί.}$$

Ὁ ἐπιθεωρητὴς. Πρέπει ὁ πολλαπλασιασμὸς νὰ γίνῃ ἐνώπιον ἡμῶν, ἀφ' οὗ προωρίσατε θέσιν διὰ τὰς πράξεις. Θὰ δυνηθῶμεν οὕτω νὰ ἀκολουθήσωμεν καὶ νὰ ἴδωμεν, ἂν ὑπεπέσετε εἰς λάθος.

Ἐπειτα, ὄπερ καὶ τὸ σπουδαιότερον, δὲν βλέπω διατὶ ζητεῖτε τὴν τιμὴν τοῦ σίτου. Ἐὰν ἡ τιμὴ αὐτὴ εἶναι ὠφέλιμος εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, πρέπει νὰ δηλώσητε τοῦτο, ἐὰν δὲν εἶναι ὠφέλιμος, διατὶ νὰ ἐκτελήτε μίαν πράξιν ἄχρηστον ;

Ἄλλ' ἐξακολουθεῖτε μετ' ὀλίγον θὰ ἴδωμεν.

Ἀνδρέας. Ἐὰν ὁ στατήρ τῆς κριθῆς τιμᾶται 19 δραχμὰς, οἱ 15 στατήρες θὰ τιμῶνται 15 φορές περισσότερον ἢ

$$19 \text{ δρ.} \times 15 = 285 \text{ δραχμαί.}$$

Ὁ ἐπιθεωρητὴς. Αἱ αὐταὶ παρατηρήσεις, αἱ γενόμεναι καὶ διὰ τὴν τιμὴν τοῦ σίτου, 1) κάμνετε ἐκ νέου τὸν πολλαπλασιασμὸν εἰς τὸν πίνακα, 2) εἶπατε διατὶ ζητεῖτε τὴν τιμὴν τῆς κριθῆς.

Ἐξακολουθεῖτε.

Ἀνδρέας. $800 \text{ δρ.} + 285 \text{ δρ.} = 1085 \text{ δραχμαί.}$

Ὁ ἐπιθεωρητὴς. Δὲν ἐννοῶ διατὶ προσθέτετε τὴν τιμὴν τοῦ σίτου καὶ τὴν τιμὴν τῆς κριθῆς.

Ἄλλ' ἐξακολουθεῖτε.

Ἀνδρέας. Θὰ μείνη εἰς τὸν γεωργὸν $1085 \text{ δρ.} - 125 \text{ δρ.} = 900 \text{ δραχμαί.}$

Ἀπόκρισις· 900 δραχμαί.

Ὁ ἐπιθεωρητὴς. Δυνατὸν ἢ πρὸ ὀλίγου εὐρεθεῖσα ἀπόκρισις νὰ εἶναι ὀρθή, ἀλλὰ δὲν εἶμεθα περὶ τούτου βέβαιοι, οὔτε σεις οὔτε ἐγώ, διότι δὲν ἐδικαιολογήσατε τὸν συλλογισμὸν σας.

Καλῶς ἐζητήσατε τὴν τιμὴν τοῦ σίτου, τὴν τιμὴν τῆς κριθῆς·

καλῶς προσεθέσατε τὰς δύο τιμὰς· καλῶς ἐπίσης ἀφηρέσατε ἐκ τοῦ ὅλου τὰς 125 δραχμὰς. Ἄλλ' οὐδ' ἄπαξ εἶπετε ἡμῖν, διατι ἐξετελέσατε τὰς τέσσαρας ταύτας πράξεις.

Μᾶς ὀφείλετε ταῦτα τὰ διατι, ἐὰν θέλετε νὰ ἔχωμεν πεποιθῆσιν εἰς τὸν συλλογισμόν σας. Ἴδωμεν. Ἄς ζητήσωμεν ὁμοῦ ταῦτα.

1) Διατι ἐζητήσατε τὴν τιμὴν τοῦ σίτου καὶ τὴν τιμὴν τῆς κριθῆς;

Ἄνδρέας. !!!

Ὁ ἐπιθεωρητὴς. Πῶς ἐκάματε δύο πολλαπλασιασμούς χωρὶς νὰ γνωρίζητε τὸν λόγον, χωρὶς νὰ γνωρίζητε μάλιστα, ἐὰν οἱ πολλαπλασιασμοὶ οὗτοι ἦσαν ἀναγκαῖοι;

Ἄλλ' ὑποθέσατε ὅτι εἶναι ἀνωφελεῖς καὶ βλέπετε πόσος χρόνος ἀπώλειο μάτηρ!

Καὶ οὐ μόνον τοῦτο. Αἱ ἀνωφελεῖς πράξεις καὶ σύγχυσις φέρουσι καὶ ἀποπλάνησιν καὶ ἔλλειψιν συλλογισμοῦ.

Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζωμεν, ἐὰν εἶναι ὠφέλιμον νὰ ζητήσωμεν τὴν τιμὴν τοῦ σίτου καὶ τὴν τιμὴν τῆς κριθῆς· καὶ θὰ γνωρίζωμεν τοῦτο, ἐὰν εὖρωμεν διατι πρέπει νὰ ἔχωμεν τὰς δύο ταύτας τιμὰς.

Ἴδωμεν, ὁ ἀκόλουθος μαθητὴς, δύνασθε νὰ μοι εἶπητε διατι ὁ συμμαθητὴς σας Ἄνδρέας ἐζήτησε τὴν τιμὴν τοῦ σίτου καὶ τὴν τιμὴν τῆς κριθῆς;

Ἰωάννης. Ἐζήτησαμεν τὴν τιμὴν τοῦ σίτου καὶ τὴν τιμὴν τῆς κριθῆς, διότι ἔχομεν ἀνάγκην νὰ γνωρίζωμεν πόσα ἔλαβεν ἐν ὅλῳ ὁ γεωργός.

Ὁ ἐπιθεωρητὴς. Τοῦτο εἶναι ὀρθόν. Ἄλλ' ἐν ἡ περιπτώσει εἴμεθα τελείως ἀσφαλεῖς ὅτι χρειάζεται νὰ γνωρίζωμεν πόσα ἔλαβεν ἐν ὅλῳ ὁ γεωργός.

Νομίζετε ὅτι τὸ ὅλον τοῦτο ποσὸν εἶναι ὠφέλιμον εἰς τὴν λύσιν;

Ἰωάννης. Ναί, κύριε, διότι ζητεῖται ἐκεῖνο, ὅπερ θὰ τῷ μείνη. Καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον θὰ τῷ μείνη μετὰ τὰ ἔξοδα, ἐὰν δὲν γνωρίζωμεν πρῶτον πόσα ἔλαβε τὸ ὅλον.

Ὁ ἐπιθεωρητὴς. Πολὺ καλὰ, ἀγαπητέ μοι καὶ αἰτιολογεῖτε

οὕτω διὰ μιᾶς τὰς τέσσαρας πράξεις τὰς γενομένας ὑπὸ τοῦ συμμαθητοῦ σας Ἄνδρέου.

1) Τοὺς δύο πολλαπλασιασμούς, διότι πρέπει νὰ γνωρίζωμεν τὰ δύο μέρη τοῦ εισοδήματος τοῦ γεωργοῦ.

2) Τὴν πρόσθεσιν, διότι πρέπει νὰ γνωρίζωμεν τὸ ὅλον εισόδημα.

3) Τὴν ἀφαίρεσιν, διότι πρέπει νὰ γνωρίζωμεν τὴν διαφορὰν τοῦ ὅλου εισοδήματος καὶ τῆς δαπάνης διὰ νὰ γνωρίζωμεν πόσον μένει εἰς τὸν γεωργόν.

Εἰς καλὸς συλλογισμὸς πρέπει νὰ δικαιολογῆ πάσας τὰς πράξεις, ἅς κάμνετε· καὶ οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐκτελεῖτε μίαν πράξιν χωρὶς νὰ ὀδηγήσθε εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ συλλογισμοῦ. Θὰ εἴσθε οὕτω ἀσφαλεῖς ὅτι δὲν θὰ πλανηθῆτέ ποτε.

Καὶ τὸ πρακτικὸν μέσον νὰ κάμνητε τὸν καλὸν τοῦτον συλλογισμόν; Συνίσταται νὰ ἀρχησθε, νὰ ἀναχωρήτε ἀμέσως ἐκ τοῦ τεθειμένου ζητήματος καὶ ἐκ τούτου νὰ ἀπορρέωσι πᾶσαι αἱ πρὸς λύσιν πράξεις.

Ἄς ἐπαναλάβωμεν τὸν συλλογισμόν τοῦ προβλήματός σας, θὰ ἐννοήσητε καλύτερον.

Ἐπογραμμίζομεν πρωτίστως τὸ ζητούμενον. Πόσα θὰ μείνωσιν εἰς τὸν γεωργὸν μετὰ τὴν δαπάνην 125 δραχμῶν;

Ἀποκρινόμεθα ἀμέσως καὶ ἀρχόμεθα ἐνταῦθα τοῦ συλλογισμοῦ μας.

Συλλογισμὸς. Ἀφ' οὗ ἔκαμεν ἔξοδα ἀνερχόμενα εἰς δραχμὰς 125, θὰ μείνη εἰς τὸν γεωργὸν ἡ ὀλικὴ τιμὴ τοῦ σίτου καὶ τῆς κριθῆς μείον δραχμαὶ 125, ἅς ἐδαπάνησε.

(Σημειοῦμεν, ὡς ἐν παρόδῳ, ὅτι τῆς φράσεως ταύτης γραφείσης τὸ πρόβλημα ἐγένετο· μένει νὰ ἐκτελέσωμεν τὰς δηλωθείσας πράξεις).

Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι τῆς ἀφαιρέσεως, ἐν ᾧ ἔχομεν μόνον τὸν μικρὸν ἀριθμόν. Πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὸν μέγαν, ὅστις ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τιμῆς τοῦ σίτου καὶ τῆς τιμῆς τῆς κριθῆς.

Ἡ τιμὴ τοῦ σίτου εἶναι 32 φροῶς 25 δραχμαί, ἢ 25 δραχ. $\times 32 = 800$ δραχμαί.

Ἡ τιμὴ τῆς κριθῆς εἶναι 15 φορὰς 19 δραχμαὶ ἢ 19 δραχ.
 $\times 15 = 285$ δραχμαί.

Ἡ ὅλη τιμὴ τοῦ σίτου καὶ τῆς κριθῆς εἶναι 800 δραχ. + 285
 δραχ. = 1085 δραχμαί.

Ἀπόκρισις· θὰ μείνῃ λοιπὸν εἰς τὸν γεωργόν·

1085 δραχ. — 125 δραχ. = 960 δραχμαί,

Καὶ ἰδοὺ. Διὰ τοῦ συλλογισμοῦ τούτου δυνάμεθα νὰ βεβαιώ-
 σωμεν (ἐὰν αἱ πράξεις εἶναι καλαί) ὅτι ἡ ἀπόκρισις εἶναι ὀρθή.
 Διότι ἤχθημεν ἐνταῦθα σημαδεύοντες τὸν σκοπὸν μας, ὅστις εἶναι
 νὰ εὐρωμεν τὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ εισοδήματος καὶ τῆς δαπάνης.

Τοῦτο εἶναι τὸ οὐσιῶδες, ὁ κόμβος τοῦ προβλήματος, ὡς λέ-
 γουσιν. Τούτου εὐρεθέντος εὐκολον ἦτο νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι εἶχο-
 μεν τὸ ἔξοδον καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ζητήσωμεν τὸ εισόδημα ὅπερ
 ἐκάμαμεν. Ἦτο εὐκολον ἔπειτα νὰ ἀποκριθῶμεν εἰς τὸ προκει-
 μενον ζήτημα ἀφαιροῦντες τὴν δαπάνην ἀπὸ τοῦ εισοδήματος.

Σημειώσατε ἐπὶ τοῦ τετραδίου σας τὸν συλλογισμὸν τοῦτον
 ὡς ὑπόδειγμα καὶ χρησιμοποιεῖτε αὐτὸν εἰς τὸ ἐξῆς εἰς τὴν λύσιν
 τῶν ἄλλων προβλημάτων,

Ἐπιθεωρητής (πρὸς τὸν διδάσκαλον). Ἀνέγνωσα τὰς ἀντι-
 ρήσεις σας εἰς τοὺς ὀφθαλμούς σας. Εὐρίσκετε ἀσφαλῶς, ὅτι ἐδα-
 πάνησα πολὺν χρόνον δι' ἓν ἄπλοῦν πρόβλημα, ὅπερ μάλιστα
 εἶχεν ἐννοηθῆ ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ἀφ' οὗ σχεδὸν πάντες εἶχον
 εὐρεῖ μίαν ὀρθὴν ἀπόκρισιν.

Ὁ διδάσκαλος. Μὲ προελάβετε. Δὲν βλέπω πῶς θὰ ἠκολούθουν
 τὸ πρόγραμμα, ἐὰν ἐδαπάνων ἡμίσειαν ὥραν εἰς τὴν διόρθωσιν
 ἐνὸς τόσοῦ ἄπλοῦ προβλήματος.

Ἐπιθεωρητής. Ἐὰν εἰσῆλθον εἰς πάσας τὰς λεπτομερείας
 τοῦ προβλήματος τούτου, τοῦτο δὲν ἀφεώρα τοὺς μαθητὰς ὑμῶν,
 πρὸς οὓς δὲν ἀπληθύνοντο πᾶσαι αὐταὶ αἱ λεπτομέρειαι καὶ αἱ
 αἰτιολογίαι των. Τοῦτο ἐγένετο πρὸ πάντων δι' ὑμᾶς καὶ μὲ τὴν
 κορυφαίαν ἐλπίδα νὰ σᾶς πείσω περὶ τῆς ἀνάγκης ἐνὸς παρομοίου
 συλλογισμοῦ.

Καὶ ἐὰν ἦτο ἀποδεδειγμένον ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι μακρο-
 πέρα τῆς ὑμετέρας καὶ πάλιν θὰ προετίμων αὐτήν, διότι τὴν εὐρί-

σκω ἀπαραίτητον διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ συλλογισμοῦ. Καὶ δὲν
 θὰ ἐδίσταζον νὰ προσαρμόζω τὸν χρόνον εἰς τὰς ἀνάγκας μου
 καὶ νὰ ἀναβάλλω διὰ τὴν ἐπομένην τὸ πρόβλημα, ὅπερ δὲν θὰ ἦτο
 δυνατὸν νὰ ἐννοηθῆ κατὰ βάθος τὴν ἰδίαν ἡμέραν.

Ὁ διδάσκαλος. Θὰ συνεφώνουν ἐκουσίως. Ἀλλὰ δὲν εἶμαι
 πεπεισμένος ὅτι παιδία 8 ἢ 9 ἐτῶν δύνανται νὰ κάμωσι τοιοῦτους
 συλλογισμούς.

Ἐπιθεωρητής. Ἡ ἀντίρρηση αὕτη εἶναι ἰσχυροτάτη. Ἀλλ',
 ἐὰν εἴσθε πεπεισμένος περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ συλλογισμοῦ τούτου,
 θὰ δυνηθῆτε τοῦλάχιστον νὰ δοκιμάσητε.

Σᾶς ζητῶ μόνον νὰ πράξητε τοῦτο σοβαρῶς καὶ νὰ ἐξακολου-
 θήσητε νὰ πράττειτε οὕτω ἐπὶ τρεῖς μῆνας. Προσθέτω ἀμέσως διὰ
 νὰ σᾶς ἐνθαρρύνω, ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη ἐδοκιμάσθη ὑπὸ τινων συ-
 ναδέλφων σας καὶ ἐπεδοκιμάσθη. Τοῦτο εἶναι ζήτημα συνηθείας,
 χρόνου καὶ ὑπομονῆς. Τὰ ἀποτελέσματα ἀκολουθοῦσιν ἐκπληκτικὰ.

Ὁ διδάσκαλος. Θὰ δοκιμάσω σπουδαίως. Ἀλλ' ὁμολογῶ, ὅτι
 ἔχω ἀκόμη μίαν ἀνησυχίαν. Ἰδοὺ αὕτη. Ἀναγνωρίζω ὅτι ὁ συλλο-
 γισμὸς οὗτος εἶναι ἐξαιρετος, ἀλλὰ φοβοῦμαι, ὅτι δὲν εἶναι ἐφαρμό-
 σιμος εἰς πάντα τὰ προβλήματα. Ὑπάρχουσι, νομίζω, προβλή-
 ματα, εἰς ἃ δὲν εἶναι εὐκολον νὰ ἀποκριθῶμεθα πάντοτε κατ'
 εὐθεῖαν εἰς τὸ προβεβλημένον ζήτημα.

Οὕτω δὲν βλέπω πῶς θὰ προσήρμοζέ τις τὸν συλλογισμὸν
 τοῦτον εἰς τὸ ἀκόλουθον πρόβλημα, ὅπερ πρὸ ὀλίγου ἐλύομεν εἰς
 τὴν Ε' ταξιν.

Πρόβλημα ἓν χιλιόγραμμον καφῆ γλωροῦ τιμᾶται 2 δρ. 60.

Ἡ ἀπώλεια τοῦ βάρους μετὰ τὸν φρυγμὸν ἀνέρχεται εἰς $\frac{1}{5}$.

Ὑπολογίσατε πόσον κερδίζει εἰς παντοπώλης, ὅταν πωλῆ 100
 δραχμῶν καφῆ πεφρυγμένου ἀντὶ 2 δρ. τὸ $\frac{1}{2}$ χιλιόγραμμον.

Ἐπιθεωρητής. ὦ! δὲν εἶναι δύσκολον.

Συλλογισμός. Ἐπὶ 100 δραχμῶν καφῆ πεφρυγμένου ὁ παντο-
 πώλης κερδίζει 100 δραχμὰς μείον τὴν ἀρχικὴν τιμὴν τοῦ γλωροῦ
 καφῆ, ὅστις παρήγαγε τὰς 100 ταύτας τοῦ πεφρυγμένου καφῆ.

(Ἐς σημειώσωμεν ἀκόμη, ὅτι τοῦτο εἶναι πρόβλημα τῆς ἀφαιρέσεως, ὅτι γνωρίζομεν τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῆς ἀφαιρέσεως ταύτης καὶ χρειάζεται νὰ εὑρωμεν τὸν μικρόν, ἀντιπροσωπευόμενον ὑπὸ τῆς ἀρχικῆς τιμῆς τοῦ χλωροῦ καφέ, ὅστις παρήγαγε τὰς 100 δραχμὰς τοῦ πεφρυγμένου καφέ).

Λοιπὸν 100 δραχμὰς καφέ πεφρυγμένου πωλουμένου πρὸς 2 δραχμὰς τὸ ἥμισυ χιλιόγραμμον ἀντιπροσωπεύουσιν $100 : 4 = 25$ χιλ. τοῦ καφέ τούτου.

Γνωρίζομεν ἀπ' ἐτέρου ὅτι 1 χιλιόγραμμον καφέ χλωροῦ ἀποβαίνει μετὰ τὸν φρυγμὸν $\frac{4}{5}$ τοῦ χιλιογράμμου τοῦ πεφρυγμένου καφέ.

Λοιπὸν ὅσα $\frac{4}{5}$ χιλιογράμμων θὰ περιέχονται εἰς τὰ 25 χιλιόγραμμα τοῦ πεφρυγμένου καφέ, τόσα χιλιόγραμμα καφέ χλωροῦ θὰ χρειασθῶμεν διὰ νὰ παραγάγωμεν 25 χιλιόγραμμα καφέ πεφρυγμένου, ἤτοι $25 : \frac{1}{5}$ ἢ $\frac{25 \times 5}{4} = 31 \cdot 25$ χιλ., 25.

Τῆς τιμῆς οὗσις 2 δραχ. καὶ 60 κατὰ χιλιόγραμμον, τὰ 31 χιλ. 25 τιμῶνται 2 δρ. $60 \times 31,25 = 81$ δρ. 25

Ἀπόκρισις. Ὁ παντοπώλης λοιπὸν κερδίζει 100 δρ. — 81 δρ. 25 = 18 δρ. καὶ 75 λεπτά.

Ὁ διδάσκαλος. Ἀκριβῶς. Ἄλλ' ἔντισιν ἐκφράσειν ὁ συλλογισμὸς οὗτος εἶναι δύσκολος.

Ὁ ἐπιθεωρητής. Θὰ ἀναμῆνω, ἵνα μοι παρουσιάσητε τὰς ἐκφράσεις ταύτας διὰ νὰ τὰς ἐξετάσω καὶ διὰ νὰ ἀποκριθῶ. Ἀλλὰ σὰς λέγω προκαταβολικῶς, ὅτι ἐὰν ὑπάρχωσι προβλήματα μὲ τοιαύτας ἐκφράσεις ἀνάροστον εἶναι νὰ καταλέγωνται ταῦτα εἰς τὰς συλλογὰς τῶν προβλημάτων. Ὅπου τοιαῦτα συναντᾶτε νὰ τὰ ἀπορρίπτετε ὡς ἐπίβουλα εἰς τὴν διαύγειαν τῆς κρίσεως καὶ εἰς τὴν λογικὴν τοῦ συλλογισμοῦ καὶ ὡς ἀνεπιτήδεια νὰ πληρετήσωσι τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν.

Προσθέντω, ὅτι οἱ ἐπὶ προβλημάτων συλλογισμοὶ οὕτω γινόμενοι εἶναι ἢ καλυτέρα προπαιδευτικὴ ἄσκησις εἰς τὴν σύνθεσιν

καὶ γενικῶς ἢ καλυτέρα τάξις τῆς σκέψεως. Δὲν παρέβαλον δικαιοτάτα τὴν σύνθεσιν πρὸς τὴν λύσιν ἐνὸς προβλήματος, εἰς ἣν τὸ τεθειμένον ζήτημα δεσπόζει τοῦ συλλογισμοῦ καὶ προσάγει καὶ συνείρει τὰς ἀποδείξεις (τὰς πρὸς ἐκτέλεσιν πράξεις) ;

I. ΒΑΧΑΒΙΟΛΟΣ

Ἐπιθεωρητής ἐν Λακεδαίμονι

ΣΧΟΛΙΚΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ*

Κατόπιν τοῦ σφοδροῦ χειμῶνος, ὃν ὑπέστημεν καὶ ὅστις παντοῦ ἔρριψε τὴν μελαγχολίαν καὶ τὴν λύπην, ἢ ἄνοιξις ἐκ νέου μᾶς ἐμειδίασε· τόσον καλλίτερον τὴν ὑπεδέχθημεν, ὅσον βραδεία ἦτο καὶ ὅσον ἐφαίνετο, ὅτι μᾶς ἐπαναφέρει σοβαρῶς τὰς ὥραίας ἡμέρας. Οἱ διευθυνταὶ καὶ διδάσκαλοι τῶν σχολείων ἐσκέφθησαν τότε ὅτι ὁ Fénelon γράφει: «Ἡ σύνθεσις εἰξεύρει νὰ ἀναμυγνύη τὰ παιγνίδια καὶ τοὺς γέλωτας μὲ τὰς ἐνοχλῶσεις τὰς σοβαράς· προετοιμάζει τὴν εὐχαριστήσιν διὰ τῆς ἐργασίας καὶ ἀναπαύεται ἐκ τῆς ἐργασίας διὰ τῆς εὐχαριστήσεως», καὶ διοργάνωσαν τοὺς σχολικοὺς περιπάτους, θελκτικὸν μέσον νὰ θραύσῃ τὴν μονοτονίαν τῆς ζωῆς τῶν μαθητῶν καὶ νὰ διδάσκη αὐτοὺς ὅλως διασκεδάζοντας.

Πάντοτε οἱ σχολικοὶ περιπάτοι ἔσχον ἴδιον θέλημα διὰ τὴν νεότητα, ἣτις ἐξ ἐνστίκτου ζητεῖ τὴν διασκέδασιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

Εἰς τοὺς περιπάτους τούτους τὸ παιδίον ἐπωφελεῖται τῆς ἐμφύτου χαρᾶς του καὶ εὐχαριστήσεως πρὸς τὰ πτηνὰ, τοὺς ἀγρούς, τὰ ἄνθη καὶ τὰ ὕδατα, πάντα πράγματα, περὶ τῶν ὁποίων τοῦ

* Τὴν μελέτην ταύτην δημοσιευσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ J. B. Hérogue ἐπὶ τὸν τίτλον «Les promenades scolaires» μεταφράζομεν χάριν τῶν ἀναγνωστικῶν τοῦ περιοδικοῦ.

ὁμιλοῦν φανερώς εἰς τὰς τάξεις τοῦ σχολείου, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα ἐκεῖ εἶναι χωρὶς χάριν καὶ θέλγητρα. Ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τὸ παιδίον, καθὼς τὸ πτηνόν, ἀπολαύει ὅλην του τὴν ἐλευθερίαν καὶ χωρὶς νὰ αἰσθάνηται πλέον ἑαυτὸ δεσμευμένον ὑπὸ τῆς ἀπαραιτήτου πειθαρχίας, ἀφήνει ἑαυτὸ ἐνκολώτερον νὰ συλλαμβάνηται ὡς αἰχμάλωτον. Τὸ πνεῦμά του πλέον, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὸ στοιχεῖόν του φέρεται ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ του πρὸς ὅ,τι τῷ ἀρέσκει αἱ δυσκολίαι ἐξομαλύνονται ὡς διὰ μαγείας, ἐνῶ εἰς τὴν τάξιν τοῦ σχολείου τῷ φαίνονται ἀνυπέρβλητοι καὶ τότε ἀκριβῶς αἱ λέξεις αὗται τοῦ Fénelon εἶναι πράγματι ἀληθεῖς. **Αἱ δυσκολίαι δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἀκανθῶδες διὰ τὸ παιδίον, ἀφ' ὅτου τῷ εἶναι εὐχάριστοι.** Ἀναγγείλατε εἰς τοὺς μαθητὰς, ὅτι τὴν δεῖνα ἡμέραν θὰ κάμωσιν ἐκδρομὴν καὶ ὅτι οἱ διδάσκαλοι των θὰ τοῖς δώσωσιν ἐντός τινος κήπου μάθημα βοτανικὸν ἢ εἷς τινα ἀγρὸν μάθημα γεωμετρίας. Τότε θὰ ἴδητε νὰ λάμψη ἡ χαρὰ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς ὅλων τῶν μαθητῶν.

Καὶ ἂν τοὺς ὀκνηροὺς στερήσῃτε ταύτης τῆς ἡδονῆς, ἂν ἔχητε ἀρνηθῆ εἰς τοὺς ἀτάκτους νὰ συμμετάσχωσι τοῦ περιπάτου, θὰ τοὺς ἴδητε νὰ ἀναλάβωσι μὲ λύπην τὴν ὁδὸν τῆς μελέτης διὰ νὰ διορθώσωσιν εὐθὺς τὴν ἀμέλειάν των ἢ διὰ νὰ ἀγοράσωσι τὴν κακίην των διαγωγῆν. Δὲν εἶναι τοῦτο ἀπόδειξις φανερά, ὅτι ὁ σχολικὸς περίπατος ἀρέσκει ἀπείρως εἰς τὸ παιδίον, ὅτι θραύει τὴν μονοτονίαν τῆς μαθητικῆς ζωῆς καὶ ὅτι **ἀναμιγνύων καταλλήλως τὰ παιγνίδια καὶ τοὺς γέλωτας μὲ τὰς σοβαρὰς καὶ βαρείας ἀσχολίας, ἀναπαύει ἀπὸ τὴν ἐργασίαν διὰ τῆς εὐχαριστήσεως καὶ προετοιμάζει τὴν εὐχαρίστησιν διὰ τῆς ἐργασίας** :

Οἱ σχολικοὶ περίπατοι θραύουν τὴν μονοτονίαν τῆς μαθηματικῆς ζωῆς, ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν δίψαν της πρὸς τὴν διασκέδασιν καὶ ἐλευθερίαν, δύνανται ἢ μᾶλλον, κάλλιον εἰπεῖν, ὀφείλουν νὰ εἶναι διδακτικοὶ καὶ πλήρεις διδασκαλίας. Μὲ τὸ εὐάρεστον ἁρμόζει νὰ ἐνῶται τὸ ὀφέλιμον καὶ θὰ παρενοίει τις τοὺς μικροῦς μας περιπάτους, ἂν τοὺς ἐξελάμβανε μόνον ὑπὸ τὴν διασκεδαστικὴν ἔποψιν, ἂν τοὺς ἔβλεπε προσέτι μόνον ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν.

Ὁ καλλιεργητὴς π. χ., ὅστις θὰ ἔκαμνε περιπάτους καθ' ἐκάστην εἰς τὰ κτήματά του χωρὶς νὰ φροντίξῃ περὶ τῆς ἐργασίας, ἥτις δέον νὰ ἐκτελεσθῇ, κακῶς θὰ ἐνόει τὰ συμφέροντά του. Ἄν τοῦναντίον ὅλως παρέχων εἰς ἑαυτὸν εὐχαρίστησιν, διευθύνει τὴν καλλιέργειαν μὲ ἀγάπην καὶ πολλαπλασιάζει τὰ προϊόντα του, θὰ ἀυξήσῃ τὰς προσόδους του καὶ κατὰ τινα τρόπον θὰ ἔχη διαπλασιάσει τὴν περιουσίαν του.

Δοιπὸν τὸ παιδίον, ὁ μαθητὴς, εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ καλλιεργητὴς. Καὶ αὐτὸς ἐργάζεται ἀγρόν, τὸν τοῦ πνεύματος. Εἰς πᾶσαν περίπτωσιν παντοῦ καὶ πάντοτε ὀφείλει νὰ ἀνασκάψῃ τοῦτον τὸν ἀγρόν, νὰ τὸν καλλιεργήσῃ μὲ τὴν μεγαλυτέραν φροντίδα, νὰ τὸν καταστήσῃ εὐφορώτερον καὶ πλουσιώτερον.

Ἡ ἀνακούφισις καὶ ἡ ἀνάπαυσις θὰ τὸν βοηθήσωσιν ἀρκούντως νὰ ἰδιοποιηθῇ καλλίτερον τὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας θέλουσι νὰ τῷ ἐμβάλωσι καὶ νὰ τῷ καταστήσωσιν ἐπωφελεῖς καὶ ὀφελίμους τὰς διασκεδάσεις των.

Ἴδετε..... Διὰ τὴν σχηματίζομεν συλλογὰς, διὰ τὴν δημιουργοῦμεν μουσεῖα παντοειδῆ ; Διὰ νὰ δυννηθῶμεν νὰ μελετήσωμεν ἐκεῖ ἐξ ὀψεως καὶ μὲ ἀνάπαυσιν τὴν φύσιν καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἄλλ' εἰς τὰ μουσεῖα ταῦτα καὶ συλλογὰς, μελετῶμεν μόνον τὴν ἀποθανοῦσαν φύσιν, δὲν ἐδρίσκομεν παρὰ εἰκόνας ξηρὰς τῆς πραγματικότητος ἢ ἴχνη ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε. Τοῦναντίον πολὺ ἢ γελαστὴ αὐτὴ ἐξοχή, ἢ ζῶσα αὐτὴ φύσις, εἶναι τὸ ὠραιότερον καὶ πλουσιώτερον μουσεῖον ἢ φύσις εἶναι ὁ ζωηρὸς πίναξ, ὁ ὁποῖος χαράσσεται βαθύτατα εἰς τὰ γερά πνεύματα, εἶναι τὰ μάλιστα ὀφέλιμον μάθημα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ δοθῇ.

Οἱ σχολικοὶ περίπατοι εἶναι πλούσιοι εἰς παντοειδεῖς διδασκαλίας. Ἐπιστήμαι φυσικαὶ, γεωγραφία, ἱστορία τῆς φύσεως, μετεωρολογία, γεωμετρία, ἠθικὴ, μηχανικὴ, βιομηχανία, ὅλα μᾶς παροουιάζονται εἰς τὴν πρακτικὴν αὐτὴν ζωὴν, ὅλα κτυποῦν τοὺς ὀφθαλμούς μας εἰς τὴν ζήσασαν ταύτην ἕλαρξιν. Εὐρὸν πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει ὅλα τὰ μαθήματα, τὰ ὁποῖα δύναται τις νὰ ὀνειρευθῇ καὶ τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ μεγαλοπρεπε-

σιτέρου βράχου με την αδιάσειστον βάσιν μέχρι τοῦ εὐθραύστον κάλυκος τοῦ τρυφερωτέρου ἄνθους.

Περὶ τὸν γὰ ἀναπτύξωμεν τοῦτο τὸ θέμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν θὰ ἠδύνατο τις γὰ παύση.

Ἐὰς ἀρκεσθῶμεν γὰ μακαρίσωμεν τοὺς διδασκάλους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀπληθυνόμενοι τῆς διὰ τῶν βιβλίων διδασκαλίας καὶ οἱ ὁποῖοι, μετὰ τὸν Fénelon, λέγουσιν καθ' ἑαυτῶν, ὅτι ἡ ἐργασία δέον γὰ προετοιμάζει τὴν εὐχαρίστησιν καὶ ἡ ἡδονὴ γὰ ἀναπαύει ἀπὸ τὴν ἐργασίαν. Οὗτοι θαυμασίως ἔχουσι κατανοήσει τὴν ἀποστολήν των.

ΚΩΝΣΤ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Διευθυντῆς Δημοικοῦ Σχολείου Μαρκοπούλου (Κρωπίας).

ΣΟΥΗΔΙΚΗ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ

Ἀνάπνοις. Ἐκβάλλονται ἐναλλάξ ὁ ἀριστερός καὶ ὁ δεξιὸς πούς ἡμῶν περίπου πόδα λοξῶς ἔμπρὸς καὶ λαμβάνεται ἀναπαντική στάσις καθ' ὅλον τὸ σῶμα. Τὸ σχετικὸν παράγγελμα εἶναι «τοῦ ἀριστεροῦ (δεξιοῦ) ἐκβαλλομένου—ἀνάπνοις». Τὰς θέσεις «προσοχή» καὶ «ἀνάπνοις» παραγγέλλομεν διαδοχικῶς δις ἢ τρις φροντίζοντες γὰ μεταβαίνωσιν οἱ μαθηταὶ μετὰ καταφανοῦς ζωηρότητος ἀπὸ τῆς ἀναπαύσεως εἰς τὴν θέσιν τῆς προσοχῆς. Ἀνάπνοις παραγγέλλεται πάντοτε πρὸ πάσης μακρᾶς ὀπωσδήποτε παρατηρήσεως ἢ διδασκαλίας ἀσκήσεώς τινος.

Ἀριθμοὶς. Ἀναλόγως τῆς ἀναπτύξεως, ἢν προκρίνομεν, καθ' ὁδηγούμενοι ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ σχήματος τοῦ χώρου, ὃν διαθέτομεν, καὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν, παραγγέλλομεν «ἀνὰ δύο», ἢ «ἀνὰ τρεῖς» ἀριθμοὺς. Ἐκαστος ἀπαγγέλλων τὸν ἀριθμὸν του στρέφει ζωηρῶς μόνον τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν ἀριστερόν αὐτοῦ παραστάτην, μετ' ὃ ἐπαναφέρει αὐτὴν ταχέως εἰς τὴν προτέραν θέσιν. Ἐὰν ἡ τάξις εἶναι ἐπὶ δύο ζυγῶν, τὴν ἀρίθμησιν ἐκτελεῖ

μόνον ὁ πρῶτος· οἱ τοῦ δευτέρου ζυγοῦ ἔχουσι τοὺς αὐτοὺς ἀριθμοὺς μετὰ τῶν πρωτοστατῶν των.

Ἀνάπτυξις. Ἐὰν ἡ τάξις ἐσχηματίσθῃ ἐφ' ἑνὸς ζυγοῦ, ἢ δὲ ἀρίθμησις ἐγένετο ἀνὰ δύο, παραγγέλλομεν «ἀριθμοὶ ἐν βῆμα ἔμπρὸς, ἀριθμοὶ δύο βῆμα ὀπίσω—μάρς». Ἐὰν δὲ ἡ ἀρίθμησις ἐγένετο ἀνὰ τρεῖς παραγγέλλομεν «ἀριθμοὶ ἐν βῆμα ἔμπρὸς, ἀριθμοὶ τρία βῆμα ὀπίσω—μάρς». Οἱ ἀριθμοὶ δύο ἀκίνητοῦσι. Πρὸς πύκνωσιν παραγγέλλομεν ἀντιστρόφως τὰς κινήσεις τῶν ἀριθμῶν. Τὴν ἀνάπτυξιν ἐπαναλαμβάνομεν δις ἢ τρις μεταβάλλοντες τὴν κίνησιν τῶν ἀριθμῶν. Ἐὰν ἡ παράταξις τῶν μαθητῶν ἐγένετο ἐπὶ δύο ζυγῶν, παραγγέλλομεν προηγουμένως «πρῶτος ζυγὸς βῆμα ἔμπρὸς, δεύτερος βῆμα ὀπίσω—μάρς». Ἐὰν οἱ μαθηταὶ εἶναι τεταγμένοι παραγωγικῶς, παραγγέλλομεν «ἀριθμοὶ ἐν βῆμα ἀριστερά, ἀριθμοὶ δύο (τρία) βῆμα δεξιὰ—μάρς». Αἱ ἀνώτεραι τάξεις ἐκτελοῦσι βραδύτερον πάσας τὰς κινήσεις τῆς ἀραιώσεως διὰ τοῦ παραγγέλματος «Ἀναπτύξατε—μάρς» «Πυκνώσατε—μάρς». Μετὰ τὴν πύκνωσιν πάντοτε οἱ μαθηταὶ ζυγοῦνται ἀφ' ἑαυτῶν ἄνευ παραγγέλματος, μετ' ὃ δίδεται τὸ παράγγελμα «ἀτενῶς».

Κλίσεις, μεταβολαί. Ἐκτελοῦνται, ὡς συνήθως· προσέχομεν μόνον ὁ δεύτερος χρόνος, καθ' ὃν ὁ ὀπίσω πούς φέρεται παρὰ τὸν ἕτερον γὰ ἐκτελεῖται μετὰ ζωηρότητος καταφανοῦς, αἱ χεῖρες γὰ μὴ ἀποσπῶνται τοῦ σώματος κατὰ τὰς στροφάς, ἢ στάσις τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ὤμων γὰ μὴ μεταβάλλεται, τὸ δὲ σῶμα γὰ τηρεῖται εὐθυτενές.

Βήματα. Παράγγελμα «ἐν (δύο) (τρία) βῆμα ἔμπρὸς—μάρς». Ἐνεὺ δισταγμοῦ τινος ἢ ἀναμονῆς ἐκβάλλεται ὁ ἀριστερός πούς ἔμπρὸς εἰς ἀπόστασιν βήματος, ἀμέσως δὲ μετὰ τοῦτο φέρεται παρ' αὐτὸν ὁ δεξιός. Ὅταν παραγγέλλομεν δύο (τρία) βήματα, ἐκτελοῦνται δύο (τρία) βήματα συνεχῆ, δηλαδὴ πρῶτον φέρεται ὁ ἀριστερός πούς ἔμπρὸς ὡς ἀνωτέρω, κατόπιν φέρεται ὁ δεξιός ἔμπρὸς εἰς ἀπόστασιν βήματος ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ, μετ' ὃ τίθεται ὁ ἀριστερός παρὰ τὸν δεξιόν. Ὁμοίως ἐκτελοῦνται ἐν (δύο) (τρία) βῆμα ὀπίσω· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τὰ βήματα βραχύνονται κατὰ τὸ ἡμῶν.

Βήματα πλάγια. Παράγγελμα «ἐν βῆμα δεξιὰ—μάρς». Ὁ δεξιός πούς ἐκβάλλεται πρὸς τὰ δεξιὰ εἰς ἀπόστασιν δύο ποδῶν, μετ'

ἢ φέρεται παρ' αὐτὸν ὁ ἀριστερός. Ἐν τῷ αὐτῷ ἐπαναλαμβάνεται δις ἢ τρίς, ἐὰν παραγγελθῶσι δύο ἢ τρία βήματα. Ὁμοίως ἐκτελοῦνται βήματα πρὸς τὰ δεξιὰ. Ὁ ρυθμὸς κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βημάτων, εἴτε ἔμπρὸς, εἴτε ὀπίσω, εἴτε ἐπὶ τὰ πλάγια εἶναι ὁ αὐτὸς τοῦ βάδην δηλ. 114 ἕως 116 κινήσεις κατὰ λεπτόν. Ἐν ἀρχῇ οἱ μαθηταὶ ἀριθμοῦσι χαμηλοφώνως τοὺς χρόνους, ὅπως ἐθισθῶσιν εἰς τὸν ῥυθμόν. Προσέχομεν δὲ ὅπως τὰ γόνατα τηρῶνται τεταμένα, οἱ ὀφθαλμοὶ ἀτενίζωσιν εὐθέως ἔμπρὸς, καὶ ὅπως ἡ προσέγγις τοῦ ποδὸς παρὰ τὸν ἕτερον, κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ παραγγελθέντος ἀριθμοῦ βημάτων, ἐκτελεῖται ἐντόνως.

Βάδην. Κατὰ τὸ βάδισμα τὸ στήθος προβάλλεται, οἱ ὄμοι ἰσοῦψεῖς φέρονται πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κάτω, ἡ κεφαλὴ ἀνορθοῦται χωρὶς νὰ ὑψῶται ὁ πώγων, οἱ βραχίονες αἰωροῦνται οὐχὶ ὑπερβολικῶς, τὰ ἀντιβράχια κάμπτονται ἐλαφρῶς κατὰ τὴν πρὸς τὰ ἔμπρὸς αἰώρησιν καὶ τείνονται κατὰ τὴν πρὸς τὰ ὀπίσω, αἱ παλάμαι εἰσὶν ἐστραμμέναι πρὸς τοὺς μηρούς, οἱ δάκτυλοι πάντες συνηνωμένοι καὶ μόλις κεκαμμένοι. Ὁ προβαλλόμενος πούς, ἅμα ὡς ἐγγίση τὸ ἔδαφος διὰ τῆς πτέρνης, τείνεται καλῶς κατὰ τὸ γόνυ καὶ τὸν ταρσόν οὕτως ὥστε τὸ μεταάρισον καὶ ἡ πτέρνα νὰ τίθενται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους σχεδὸν συγχρόνως, καθόσον ἡ ἐλαστικότης τοῦ βήματος ἀπόλλυται ἐὰν στηριχθῶμεν πρῶτον ἐπὶ τῆς πτέρνης.

Ταυτότης βήματος. Ἐὰν κατὰ τὸ «βάδην» εἶναι ἀνεπαρκῆς ἡ ταυτότης τοῦ βήματος παραγγέλλομεν «Ἐκαστον τρίτον (ἢ πέμπτον) βῆμα σημειώσατε—μᾶρς» διὰ τοῦ παραγγέλματος τούτου καθ' ἕκαστον τρίτον (ἢ πέμπτον) βῆμα οἱ μαθηταὶ πατοῦσιν ἐντονώτερον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πρὸς παραγωγὴν ἐλαφροῦ τινος ψόφου. Κατὰ τὴν κίνησιν ταύτην δὲν πρέπει νὰ κάμπτηται τὸ γόνυ, παραγγέλλεται δ' αὕτη πάντοτε εἰς περιττοὺς χρόνους, ὅπως ἐκτελεῖται ἐναλλάξ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν ποδῶν.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἀκριβοῦς μήκους τοῦ βήματος κατὰ τὸ «βάδην» διδάσκομεν τὰ ἑξῆς δύο βαδίσματα.

Βραχὺν βάδην. Τὸ μήκος τοῦ βήματος τούτου ἀπὸ πτέρνης εἰς πτέρναν εἶναι ἐνὸς καὶ ἡμίσεως ποδός, ὁ δὲ πούς κατ' αὐτὸ πατεῖ ἐντονώτερον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους χωρὶς νὰ κάμπτηται τὸ γόνυ. Ὁ

ρυθμὸς εἶναι ὁ αὐτὸς τοῦ «βάδην», διδάσκομεν δὲ τοῦτο διὰ τοῦ παραγγέλματος «Διὰ βραχέων βημάτων—μᾶρς».

Μακρὸν βάδην. Διαφέρει τοῦ «βάδην» μόνον κατὰ τὸ μήκος τοῦ βήματος, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἄσκησιν ταύτην εἶναι τριῶν ποδῶν, παράγγελμα «Διὰ μακρῶν βημάτων—μᾶρς».

Ὅπως δὲ καταστήσωμεν τὸ βάδισμα ἐλαστικόν, διδάσκομεν καὶ τὸ «ἐπὶ τῶν δακτύλων βάδην» τὸ ὁποῖον ἐκτελεῖται ὅπως τὸ «βάδην» ἀλλ' αἱ πτέρναι κατ' αὐτὸ δὲν ἐγγίξουσιν τὸ ἔδαφος, πρὸς δὲ τὸ μήκος αὐτοῦ εἶναι ὀλίγον τι βραχύτερον ἐκείνου· παράγγελμα «ἐπὶ τῶν δακτύλων—μᾶρς». Τὸ βάδισμα τοῦτο ὡς καὶ τὸ «βάδην», καὶ τὸ «βραχὺν βάδην» μεταχειριζόμεθα πάντοτε πρὸ τοῦ «τροχάδην» καὶ μετ' αὐτό, τὸ μὲν ὡς ἀσκήσεις προπαρασκευαστικαὶ ἐκείνου, τὸ δὲ καὶ ὡς κατευναστικαὶ τῶν διὰ τοῦ «τροχάδην» ἐκτεινομένων λειτουργιῶν τῆς καρδίας καὶ τῶν πνευμόνων.

Πρὸς μετάβασιν ἀπὸ τινος τῶν βαδισμάτων τούτων εἰς ἕτερον, τὸ ἐκτελεστικόν τοῦ διαδεχθησομένου βαδίσματος δίδεται καθ' ἡν στιγμὴν πατεῖ ὁ ἀριστερός πούς, οἱ δὲ μαθηταὶ πατοῦσιν ἐντονώτερον τὸν δεξιὸν οὕτως ὥστε νὰ παραχθῇ ψόφος τις ἐλαφρὸς καὶ ἄρχονται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ παραγγελθέντος νέου βαδίσματος.

Τροχάδην. Ἡ ἄσκησις αὕτη εἶναι ὠφελιμοτάτη ἀλλὰ καὶ λίαν καταπονητικὴ, ἐὰν ὑπερβῶμεν τὸ προσήκον ὄριον· δέον συνεπῶς νὰ προσέχωμεν, ὅπως μὴ παρατείνηται ἐπὶ μακρόν. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς διδακτικῆς περιόδου τὰ βήματα γίνονται μικρὰ καὶ ὁ ρυθμὸς βραδύτερος τοῦ κανονικοῦ, βαθμηδὸν δὲ καθόσον ἡ διδασκαλία προχωρεῖ τό τε μήκος τοῦ βήματος καὶ ὁ ῥυθμὸς πλησιάζουσι πρὸς τὸ κανονικόν. Αἱ ἀνώτεροι τάξεις ἐν ἀρχῇ διατρέχουσι 70 περίπου βήματα, βαθμηδὸν δ' αὐξάνονται ταῦτα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους, οὐδέποτε ὅμως ὑπερβαίνουσι τὰ 165. Αἱ δὲ κατώτεροι τάξεις ἄρχονται ἀπὸ 30 περίπου βημάτων, ἅτινα βαθμηδὸν αὐξάνονται μέχρις 80. Ἡ τροχάδουσα τάξις διαγράφει διαφόρους γραμμὰς, μεταβάλλει δὲ κατεύθυνσιν ἐναλλάξ ὅτε μὲν ἀριστερὰ ὅτε δὲ δεξιὰ.

Ἡ στάσις τοῦ σώματος κατὰ τὸ τροχάδην εἶναι ἡ ἑξῆς. Ὁ κορμὸς εἶναι κεκλιμένος ἐλαφρῶς ἔμπρὸς, τὸ στόμα τηρεῖται κεκλει-

σμένον, ἡ ἀναπνοὴ λειτουργεῖ ἐλευθέρως διὰ τῆς ῥινόσ, τὸ στήθος προβάλλεται, οἱ πόδες πατοῦσιν ἐπὶ τῶν δακτύλων, αἱ κνήμαι δὲν κάμπτονται πολὺ ὀπίσω ἀλλὰ μόλις ὑψοῦνται ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Τὰ ἀντιβράχια ὑψοῦνται εἰς ὀριζοντίαν θέσιν, αἱ χεῖρες σχηματίζονται εἰς πυγμάς, οἱ δάκτυλοι στρέφονται πρὸς τὸ σῶμα, οἱ ἀγκῶνες φέρονται καλῶς ὀπίσω καὶ πλησίον τοῦ σώματος, τὰ ἀντιβράχια κινοῦνται ὀλίγον ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω ἐν εὐθείᾳ γραμμῇ, καθόσον ἡ φυσικὴ καὶ βαθεῖα ἀναπνοὴ διευκολύνεται ἀναλόγως τῆς σταθερότητος τῆς κινήσεως ταύτης. Ὁ ῥυθμὸς εἶναι 165 βήματα εἰς τὸ λεπτόν. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ τροχάδην εἰς τὸ «βάδην», ἢ τὸ «βραχὺ βάδην» ἢ τὸ «ἐπὶ τῶν δακτύλων» σημειοῦται διὰ τοῦ ποδὸς κατὰ τὸ τρίτον βῆμα μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἐκτελεστικοῦ, διὰ τοῦ τετάρτου δὲ βήματος ἀρχεται τὸ παραγγεληθὲν νέον βάδισμα.

Πίναξ I.

1. Σχηματισμὸς τῆς τάξεως.
Προσοχὴ.
Ζύγησις.
Ἀριθμησις.
Ἀνάπτυξις.
Ἀνάπαισις. Προσοχὴ (τρὶς διαδοχικῶς).
Κλίσις ἀριστερά.
Ἐν βῆμα ἐμπρὸς.
Ἐν βῆμα πλάγιον.
2. α'. Προσαγωγή τῶν ποδῶν (ταχέως) — ἐν.
β'. Ἀπομάκρυνσις τῶν ἄκρων τῶν ποδῶν (ταχέως) — δύο.
Τὸ αὐτὸ — ἐν — δύο.
3. α'. Στήριξις τῶν χειρῶν ἐπὶ τῶν ἰσχίων (ταχέως) — ἐν.
β'. — θέσις (ἀπαγγέλλεται ἐκτελεστικῶς).
Ἐπανάληψις τῶν κινήσεων.
4. Στήριξις τῶν χειρῶν ἐπὶ τῶν ἰσχίων (ταχέως) — ἐν.
α'. Κάμψις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω (πᾶσαι αἱ κινήσεις βραδείαι) — ἐξέέν.
β'. Ἀνόρθωσις — δύνύο.
γ'. Κάμψις τοῦ κορμοῦ ἐμπρὸς — ἐξέέν.
δ'. Ἀνόρθωσις — δύνύο.
— θέσις (ταχέως).
(Αἱ ἀνώτεροι τάξεις ἐπαναλαμβάνουσι τὴν ἀσκήσιν).

5. α'. Κάμψις τῶν βραχιόνων (ἐντόνωσ) — ἐν.
β'. Ἐκτασις τῶν βραχιόνων κάτω (ἐντόνωσ) — δύο.
Ἐπανάληψις τῆς ἀσκήσεως.
6. Στήριξις τῶν χειρῶν ἐπὶ τῶν ἰσχίων (ταχέως) — ἐν.
α'. Ὑψωσις τῶν πτερυγῶν — ἐξέέν.
β'. Καταβίβασις τῶν πτερυγῶν — δύνύο.
Ἐπανάληψις τῶν δύο τελευταίων παραγγελμάτων.
— θέσις (ταχέως).
7. α'. Τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν τραχήλον (ταχέως) — ἐν.
β'. — θέσις (ταχέως).
Ἐπανάληψις τῆς ἀσκήσεως.
8. Προσαγωγή τῶν ποδῶν (ταχέως) — ἐν.
α'. Κάμψις τοῦ κορμοῦ ἀριστερά (πᾶσαι αἱ κινήσεις βραδείαι) — ἐξέέν.
Ἀνόρθωσις — δύνύο.
Κάμψις τοῦ κορμοῦ δεξιὰ — ἐξέέν.
Ἀνόρθωσις — δύνύο.
(Ἐπανάληψις τῶν κινήσεων τοῦ κορμοῦ).
Ἀπομάκρυνσις τῶν ἄκρων τῶν ποδῶν (ταχέως) — ἐν ἢ — θέσις.
9. α'. Βάδην, βάδην διὰ βραχέων βημάτων, βάδην διὰ μακρῶν βημάτων, βάδην.
10. α'. Διάστασις τῶν ποδῶν — ἐν — δύο.
Προσέγγισις τῶν ποδῶν — ἐν — δύο.
(Ἐπανάληψις τῶν κινήσεων).
11. α'. Ὑψωσις τῶν βραχιόνων ἐμπρὸς ὀριζοντίως (βραδέως) — ἐξέέν.
Καταβίβασις τῶν βραχιόνων (βραδέως) — δύνύο.
(Ἐπανάληψις τῶν κινήσεων).

Περιγραφή τῶν ἀσκήσεων¹

Αἱ ἀσκήσεις περιγράφονται ἐφάπαξ, ὅταν κατὰ πρῶτον συναντῶνται εἰς τοὺς πίνακας, κατόπιν ἀναγράφονται μόνον τὰ παραγγέλματα αὐτῶν.

Ἐκ τῶν σφραλμάτων δεόν προτίστως νὰ προσελκύωσι σύντονον τὴν προσοχὴν τοῦ διδασκάλου τὰ μᾶλλον ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν ἀνά-

¹ Ἑλληνικά συγγράμματα περὶ Σουηδικῆς Γυμναστικῆς: ὑπάρχουσι δύο ἢ «Σουηδικὴ Παιδαγωγικὴ Γυμναστικὴ» τοῦ διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς τῶν Γυμναστίων κ. Σ. Πέππα, καὶ ἡ «Γυμναστικὴ» τοῦ καθηγητοῦ ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Γυμναστίων κ. I. Χρυσόφην.

πτυξιν τοῦ σώματος· τοιαῦτα δὲ εἶναι τὰ ἐξῆς. **Τὸ κράτημα τῆς ἀναπνοῆς** κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀσκήσεώς τινος, καὶ ἢ ἐκ τῆς **κακῆς στάσεως τῆς κεφαλῆς, τοῦ τραχήλου καὶ τῶν ὤμων ὑνθλίψης τοῦ στῆθους**, ἐξ ἧς ἐπέρχεται ἐλάττωσις τοῦ ἀναπνευστικοῦ πεδίου. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει παραγγέλλομεν τοῖς μαθηταῖς **«ἀναπνέετε»**, ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ διορθοῦμεν τάχιστα τὰ σφάλματα ταῦτα, ἔχοντες πάντοτε ὑπ' ὄψει, ὅτι κατὰ τὰς ἀσκήσεις τῶν ἄλλων μελῶν τοῦ σώματος ἢ κεφαλῆ, ὁ τραχήλος καὶ οἱ ὦμοι δέον νὰ τηρῶνται ἐν τῇ θέσει τῆς προσοχῆς.

Εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἢ πρόοδος δὲν πρέπει νὰ ἐπιστευδῆται, δύναται ὅθεν νὰ διδάσκηται τὸ αὐτὸ ἡμερήσιον μάθημα καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἐβδομάδα ἐὰν δὲν κατενοήθησαν αἱ ἀσκήσεις. Ἐπίσης εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις αἱ μὴ κατανοηθεῖσαι ἀσκήσεις διδάσκονται καὶ πέραν τῆς ἐβδομάδος, καθόσον ὄριον τοῦ ἡμερησίου μαθήματος δὲν εἶναι ἡ ἐβδομάς, ἀλλὰ ἡ μετ' ἀκριβείας ἐκτέλεσις τῶν ἀσκήσεων αὐτοῦ.

Αἱ ὑπ' ἀριθ. I. ἀσκήσεις τοῦ πίνακος ἐκτελοῦνται συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ περὶ συντακτικῶν ἀσκήσεων κεφαλαίου.

2. α'. **Προσαγωγή τῶν ποδῶν.** Αἴρομεν ὀλίγον τοὺς δακτύλους καὶ στηρίζομενοι ἐπὶ τῶν πετρῶν στρέφομεν ταχέως τοὺς πόδας πρὸς τὰ ἔσω μέχρις οὗ συνενωθῶσι καθ' ἅπασαν τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ἐπιφάνειαν, οὕτω δὲ τοποθετοῦμεν αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

β'. **Ἀπομάκρυνσις τῶν ἄκρων τῶν ποδῶν.** Καθ' ὅμοιον τῷ ἀνωτέρῳ τρόπον οἱ πόδες ἐπαναφέρονται εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν θέσιν.

Σφάλματα.

Οἱ πόδες σύρονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἢ δὲν σχηματίζουσιν ὀρθὴν γωνίαν κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἄκρων αὐτῶν.

3. α'. **Στήριξις τῶν χειρῶν ἐπὶ τῶν ἰσχύων.** Αἱ χεῖρες χωρὶς ν' ἀπομακρυνθῶσι τοῦ σώματος οὐδὲ νὰ ὑψωθῶσιν οἱ ὦμοι φέρονται ταχέως μέχρι τῆς ὀσφύος καὶ στηρίζονται ἐπὶ τῶν ἰσχύων ὡς ἐξῆς, αἱ παλάμαι ἐφάπτονται στερεῶς τοῦ χεῖλους τῶν λαγονίων ὀστέων καὶ τῆς μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ θώρακος σχηματιζομένης γωνίας, οἱ δάκτυλοι συνηγόμενοι ἀκολουθοῦσι πρὸς τὰ ἔμπρὸς τὴν

κατεύθυνσιν τῆς ζώνης, οἱ ἀντίχειρες ὀπίσω, οἱ ἀγκῶνες φέρονται ἐλαφρῶς ὀπίσω.

3. β'. **Θέσις.** Οἱ βραχίονες δι' ἐντόνου πρὸς τὰ κάτω ἐκτάσεως ἐπανέρχονται εἰς τὴν θέσιν τῆς προσοχῆς χωρὶς ν' ἀπομακρυνθῶσιν αἱ χεῖρες τοῦ σώματος, οὐδὲ νὰ μεταβάλωσι θέσιν οἱ ὦμοι.

Σφάλματα.

Ἐψοῦνται οἱ ὦμοι καθ' ὃν χρόνον φέρονται αἱ χεῖρες ἐπὶ τῶν ἰσχύων.

Οἱ ἀγκῶνες φέρονται ἔμπρὸς ἢ ὑπὲρ τὸ δέον ὀπίσω.

Αἱ παλάμαι στηρίζονται χαλαρῶς ἐπὶ τῶν ἰσχύων, ἢ τίθενται ὑπὲρ τὸ δέον ἔμπρὸς ἢ ὀπίσω.

4. α'. **Κάμψις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω.** Ὁ κορμὸς βραδέως κάμπτεται πρὸς τὰ ὀπίσω τοξοειδῶς, ἦτοι καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς σπονδυλικῆς στήλης ὅσον τὸ δυνατὸν πλείοτερον, ἢ θέσις τῆς κεφαλῆς ὡς πρὸς τὸν κορμὸν μένει ἀμετάβλητος, τὰ γόνατα τεταμένα.

β'. **Ἀνόρθωσις.** Ὁ κορμὸς, χωρὶς νὰ μεταβληθῇ ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν βραχιόνων, ἐπαναφέρεται βραδέως εἰς τὴν προηγουμένην αὐτοῦ θέσιν.

γ'. **Κάμψις τοῦ κορμοῦ ἔμπρὸς.** Ὁ κορμὸς ἔχων τὸ στήθος προτεταμένον, τοὺς ὦμους ὀπίσω καὶ κάτω, τὴν κεφαλὴν ἠνορθωμένην καὶ τὸν πῶγονα πρὸς τὰ ἔσω, κάμπτεται βραδέως πρὸς τὰ ἔμπρὸς.

δ'. **Ἀνόρθωσις.** Ὁ κορμὸς εὐθυτενῆς ἀνορθοῦται βραδέως.

Σφάλματα.

Τὰ γόνατα κάμπτονται.

Ἡ πρὸς τὰ ὀπίσω κάμψις γίνεται μόνον κατὰ τὴν ὀσφύν.

Ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς μεταβάλλεται, ἦτοι κάμπτεται ἔμπρὸς κατὰ τὴν πρὸς τὰ ὀπίσω κάμψιν τοῦ κορμοῦ, ἢ κάμπτεται ὑπὲρ τὸ δέον ὀπίσω, ὁ δὲ πῶγον ὑψοῦται.

Κυρτοῦνται τὰ νῶτα κατὰ τὴν πρὸς τὰ ἔμπρὸς κάμψιν.

Κρατεῖται ἡ ἀναπνοὴ ἰδίως κατὰ τὴν πρὸς τὰ ὀπίσω κάμψιν, ὀφείλομεν ὅθεν νὰ ὑπενθυμίζωμεν τοῖς μαθηταῖς τὴν λειτουργίαν ταύτην παραγγέλλοντες αὐτοῖς «ἀναπνέετε».

5. α'. **Κάμψις τῶν βραχιόνων.** Τηροῦντες τοὺς ὦμους

πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κάτω καὶ τοὺς βραχίονας ἀκινήτους, κάμπτομεν τὰ ἀντιβράχια ὅσον τὸ δυνατόν ἐπὶ τοὺς βραχίονας καὶ ἔξωθεν αὐτῶν χωρὶς ν' ἀπομακρυνθῶσιν οἱ ἀγκῶνες τῶν πλαγίων τοῦ σώματος, μεθ' ὃ ταχέως οἱ δάκτυλοι κάμπτονται ἑλαφρῶς καὶ αἱ παλάμαι κοιλοῦνται στρεφόμεναι συγχρόνως πρὸς τοὺς ὄμους, οὓς τὰ ἄκρα τῶν συνηνωμένων δακτύλων θίγουσι λοξῶς ἐκ τῶν ἔσω. Ἡ θέσις αὕτη εἶναι ἡ ἐνδιάμεσος ὄλων τῶν ἐκτάσεων τῶν βραχιόνων.

δ. β'. **Ἐκτασις τῶν βραχιόνων κάτω.** Τὰ ἀντιβράχια τείνονται ἐντόνως πρὸς τὰ κάτω, οἱ ἀγκῶνες καὶ οἱ ὄμοι παραμένουσιν ἀκίνητοι.

Σφάλματα.

Οἱ ὄμοι ὑψοῦνται καὶ φέρονται ἔμπρός.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κινήσεως τῶν ἀντιβραχίων οἱ ὄμοι δὲν παραμένουσιν ἀκίνητοι.

Οἱ βραχίονες ἀπομακρύνονται τῶν πλαγίων τοῦ σώματος ἢ στρέφονται πρὸς τὰ ἔσω κατὰ τὴν κάμψιν τῶν ἀντιβραχίων ἕνεκα τοῦ ὁποίου αἱ χεῖρες τίθενται ἔμπροσθεν τοῦ σιήθους.

Οἱ ἀγκῶνες μετατοπίζονται ἔμπρός ἢ ὀπίσω.

6. α'. **Ἐξωσις τῶν πτερονῶν.** Τὸ σῶμα εὐθυτενὲς ὑψοῦται μετὰ μετρίως ταχύτητος ὅσον τὸ δυνατόν πλειότερον δι' ἐκτάσεως τῶν ποδοκνημικῶν ἀρθρώσεων, αἱ πτέρναι τηροῦνται ἐν ἐπαφῇ.

β'. **Καταβίβασις τῶν πτερονῶν.** Αἱ πτέρναι ἐπαναφέρονται βραδέως εἰς τὸ ἔδαφος.

Σφάλματα.

Τὸ σῶμα ταλαντεύεται.

Τὰ γόνατα κάμπτονται.

Αἱ ποδοκνημικαὶ ἀρθρώσεις δὲν τείνονται ἐπαρκῶς.

Οἱ ὄμοι ὑψοῦνται κατὰ τὴν ἐπὶ τῶν δακτύλων ὄρθωσιν τοῦ σώματος.

7. α'. **Τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν τράχηλον.** Τηροῦντες τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα ἀκίνητον φέρομεν ταχέως τὰς χεῖρας διὰ τῆς συντομωτάτης ὁδοῦ ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου μέρους τῆς κεφαλῆς. Οἱ ἀγκῶνες τηροῦνται πρὸς τὰ ὀπίσω, τὰ ἄκρα τῶν συνηνωμένων καὶ τεταμένων δακτύλων ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἐφάπτονται ἀλλήλων. Τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ στήθους παραμένει προτεταμένον, ἢ δὲ κεφαλὴ ἠγορθωμένη.

β'. **Θέσις.** Οἱ βραχίονες ἐπανάρχονται ταχέως εἰς τὴν θέσιν τῆς προσοχῆς.

Σφάλματα.

Ἡ κεφαλὴ καὶ οἱ ἀγκῶνες φέρονται ἔμπρός.

Αἱ παλάμαι κοιλοῦνται.

8. α'. **Κάμψις τοῦ κορμοῦ ἀριστερά.** Ὁ κορμὸς κάμπτεται βραδέως πρὸς τὸ ὀρισθὲν πλάγιον κατὰ τὸ δυνατόν· αἱ χεῖρες τεταμέναι ὀλισθαίνουσιν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιφανειῶν τῶν μηρῶν, τὰ γόνατα παραμένονσι τεταμένα, ἡ κεφαλὴ ἀκολουθεῖ τὴν κίνησιν τῶν ὄμων. Κατ' ἀνάλογον τρόπον ἐκτελεῖται καὶ ἡ ἀνόρθωσις.

Σφάλματα.

Τὸ ὀμόνυμον γόνυ δὲν παραμένει τεταμένον.

Ἡ ἑτερόνυμος πτέρνα αἴρεται.

Ὁ κορμὸς στρέφεται καὶ κάμπτεται λοξῶς ἔμπρός ἢ ὀπίσω.

Ἡ κεφαλὴ κάμπτεται πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος τῆς κάμψεως τοῦ κορμοῦ.

9. Τὰ διάφορα βαδίσματα περιγράφονται ἐν τῷ περὶ συντακτικῶν ἀσκήσεων κεφαλαίῳ.

10. α'. **Διάστασις τῶν ποδῶν.** Ἐκτελεῖται εἰς δύο χρόνους, εἰς τὸν πρῶτον χρόνον ὁ ἀριστερὸς καὶ παράλληλος πρὸς ἑαυτὸν μετατοπίζεται ἕνα πόδα εὐθέως ἀριστερά, εἰς τὸν δεύτερον ὁ δεξιὸς μετατοπίζεται ὁμοίως δεξιά· αἱ πτέρναι οὕτω ἀπέχουσιν ἀλλήλων δύο πόδας, εὐρίσκονται δ' ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐθείας, ἐν ἣ ἦσαν καὶ πρὸ τῆς διαστάσεως. Τὸ βάρος τοῦ σώματος στηρίζεται ἐξ ἴσου ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ποδῶν.

β'. **Προσέγγισις τῶν ποδῶν.** Ἐπαναλαμβάνονται αἱ αὐταὶ κινήσεις ἀλλὰ πρὸς τὰ ἔσω.

Σφάλματα.

Τὸ σῶμα ταλαντεύεται ἐπὶ τὰ πλάγια.

Οἱ πόδες δὲν μετατοπίζονται συμμετρῶς ἢ σύρονται.

11. α'. **Ἐξωσις τῶν βραχιόνων ἔμπρός ὀριζοντίως.** Οἱ βραχίονες τεταμένοι καὶ παράλληλοι ὑψοῦνται ἐκ τῶν ἔμπροσθεν βραδέως μέχρι τοῦ ὀριζοντίου. Οἱ ὄμοι τηροῦνται ὀπίσω καὶ κάτω, πάντες οἱ δάκτυλοι ἐντελῶς τεταμένοι καὶ συνηνωμένοι, αἱ παλάμαι ἐστραμμέναι πρὸς ἀλλήλους.

β'. **Καταβίβασις τῶν βραχιόνων.** Ἐπαναφέρομεν βραδέως τοὺς βραχίονας τεταμένους εἰς τὴν θέσιν τῆς προσοχῆς.

Σφάλματα.

Οἱ ἀντίχειρες ἀπομακρύνονται τῶν λοιπῶν δακτύλων.

Οἱ ὄμοι δὲν τηροῦνται ἐπαρκῶς πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κάτω.

Αἱ ὀμοπλαττι δὲν τηροῦνται ἀκίνητοι.

Ἡ μεταξὺ τῶν χειρῶν ἀπόστασις μεταβῆλλεται.

(ἀκολουθεῖ)

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

Συνεδρία Συνελεύσεως

Συνεδρία Α'. (20 Ἰανουαρίου 1908). Ὁ κ. Ἰω. Ἰωαννίδης διαμαρτύρεται διὰ τὰ ἐν ταῖς ἑφημερίσι δημοσιευθέντα, ὅτι δῆθεν αὐτὸς κατέστρεψε δημοτικὴν κρήνην. Συνιστᾶται ἐπιτροπεία ἐκ τῶν κ.κ. Μουμούρη, Προέδρου, Μπακοπούλου καὶ Θεοφυλακτοπούλου πρὸς ἐξακριβωσιν τοῦ πράγματος, ὅπερ, εἰς ἡλήθευε, θὰ προσέβαλεν ὄλον τὸν κλάδον. Ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγινώσκει τὴν λόγῳ ὑγιείας παραίτησιν τοῦ κ. Φιλιππίδου ὡς καὶ τὰς παραιτήσεις τῶν κκ. Βογιᾶ καὶ Δαμπροπούλου δι' ἀδράνειαν τοῦ Συμβουλίου. Ὁ κ. Πρόεδρος λογοδοτεῖ λεπτομερῶς ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένων. Οἱ κκ. Θεοφυλακτόπουλος καὶ Κανδρεβιώτης ἐξαίρουσι τὴν δρᾶσιν τοῦ κ. Προέδρου. Ὁ κ. Ἀβραμέας μέμφεται τοῦ κ. Προέδρου ὡς μὴ τηρήσαντος τὸ καταστατικὸν καὶ ὡς μὴ διαφωτίσαντος τοὺς βουλευτάς. Ἡ Συνέλευσις α') ἀποδέχεται ὁμοψήφως τὴν παραίτησιν τοῦ κ. Φιλιππίδου, β') ἀποδέχεται διὰ βοῆς, διαμαρτυρομένου μόνου τοῦ κ. Ἀβραμέα, τὰς παραιτήσεις τῶν κ.κ. Βογιᾶ καὶ Δαμπροπούλου, γ') ἀποφαίνεται διὰ βοῆς καὶ χειροκροτημάτων, ὅτι ὁ Πρόεδρος κ. Μουμούρης δὲν ἐπέδει ξενᾶδρανειαν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος, ἀλλ' εἰργάσθη πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Συνδέσμου.

Συνεδρία Β'. (27 Ἰανουαρίου). Ὁ κ. Πρόεδρος ἀνακοινοῖ, ὅτι ἡ ὀρισθεῖσα ἐπιτροπὴ διὰ τὸ ζήτημα τοῦ κ. Ἰ. Ἰωαννίδου, ἐξετάσασα ἐπισταμένως, ἐπέισθη ὅτι τὰ δημοσιευθέντα δὲν ἦσαν ἀληθῆ. Ὁ κ. Βογιᾶς ζητεῖ τὰ ὁμίληση πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν πρακτικῶν. Ὁ κ. Πρόεδρος δὲν δέχεται τοῦτο, ἐρωτᾷ δὲ τὴν Συνέλευσιν, ἥτις διὰ ψήφων 36 κατὰ 17 συνετάχθη ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ κ. Προέδρου. Ἐπικυροῦνται τὰ πρακτικά καὶ μετὰ τοῦτο οἱ κ.κ. Βογιᾶς καὶ Δαμπροπούλου ὁμιλοῦσι διὰ μακρῶν ἐπὶ τῆς παραιτήσεως τῶν καὶ ἐλέγχουσι τὸν κ. Πρόεδρον ἐπὶ ἀδρανεῖα. Ὁ κ. Οἰκονομίδης κατηγορεῖ τοῦ κ. Προέδρου ὡς καταστρατηγούντος τὸ καταστατικὸν καὶ ἀδρανοῦντος, ἐν τέλει δὲ δηλοῖ, ὅτι ὑποβάλλει τὴν παραίτησίν του, θὰ ἀναμείνῃ δὲ τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἐπαρχιακῶν Συλλόγων ἐπὶ ταύτης. Ὁ κ. Πρόεδρος ἀντιπροῖει διὰ μακρῶν τοὺς ὁμιλήσαντας, ἐρωτᾷ δὲ καὶ πάλιν τὴν Συνέλευσιν, ἥτις

διὰ βοῆς ἀποφαίνεται, ὅτι ἐπιδοκιμάζει τὴν πορείαν του.

Συνεδρία Γ'. (23 Φεβρουαρίου). Ὁ κ. Πρόεδρος ἀνακοινοῖ, ὅτι δωρεῖται εἰς τὸν Σύνδεσμον δραχ. 68,95 ἄς ἐδικαιοῦτο τὰ λάβῃ δι' ἔξοδα παραστάσεώς του καὶ δραχ. 52 διὰ διεκπεραίωσιν καὶ ταιρίας τοῦ περιοδικοῦ, ὅπερ διεξελεραίωσε μόνος. Ὁ Σύνδεσμος ἀποδέχεται καὶ εὐχαριστεῖ τὸν δωρητὴν. Ἀνακοινοῖ προσέτι, ὅτι ὁ Σύνδεσμος ἔχει ἀποθεματικὸν ἐκ τῆς χρήσεως 1907 δρ. 1219,85. Τὸ ποσὸν δὲ τοῦτο εἶνε ἄσχετον πρὸς τὴν ληροδοσίαν μετὰ τῆς Λαϊκῆς Τραπέζης. Ὁ κ. Γουτῆς ἀναγινώσκει τὴν ὑπὸ τῶν παραιτηθέντων δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ ἑφημερίδι «Πατρίς» διατριβὴν κατὰ τοῦ κ. Προέδρου καὶ συνιστᾷ τὴν διάψευσιν τούτων. Ὁ κ. Ν. Δέπος, λέγει, ὅτι κακῶς παρίσταται ἐν τῇ διατριβῇ οἱ Πειραιεῖς ὡς σκοποῦντες τὰ ἀποχωρήσασιν τοῦ Συνδέσμου. Τούναντίον, λέγει, οἱ Πειραιεῖς ἠεὺχαριστήθησαν ἐπὶ τῇ ἀποδοχῇ τῆς παραιτήσεως τῶν δημοσιευσάντων τὴν διατριβὴν, θεωρεῖ δὲ τὸν κ. Οἰκονομίδην παρητημένον. Ὁ κ. Πρόεδρος, λέγει, ὅτι ἡ Συνέλευσις εἶνε ἀρμόδια τὰ κρίνῃ ἐπὶ τῆς διατριβῆς. Ἡ Συνέλευσις ἀποδέχεται παμψηφεί καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ Γεν. Γραμματέως κ. Οἰκονομίδου καὶ ἐκλέγει προσωρινὸν ἀναπληρωτὴν του τὸν κ. Μερτζιώτην. Ἐντέλλεται δὲ τῷ κ. Προέδρῳ τὰ διαψεύσει τὰ δημοσιευθέντα. Ψηφίζεται ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ 1908, περιλαμβάνων ἔσοδα μὲν δραχ. 7510,35· ἔξοδα δὲ δραχ. 4316. Ἐπικυροῦνται δὲ καὶ τὰ πρακτικά.

Συνεδρία Συμβουλίου

Συνεδρία Α'. (25 Ἰανουαρίου). Ἐκλέγεται παμψηφεί ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Θ. Μπακοπούλος. Συντάσσεται ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ 1908. Κατὰ τὴν συνεδρίαν ταύτην παρέστησαν καὶ οἱ ἀναπληρωταὶ σύμβουλοι κ.κ. Ἰωαννίδης καὶ Ψωμᾶς.

Συνεδρία Β'. (2 Φεβρουαρίου). Παρισταμένων καὶ τῶν ἀναπληρωτῶν κ. κ. Π. Ἀλεξοπούλου καὶ Σταυροπούλου, ἀπορρίπτεται ἡ πρότασις τοῦ κ. Γεν. Γραμματέως, ὅτι ἐπὶ τῆς παραιτήσεως δέον τὰ ἀποφαίνονται οἱ Ἐπαρχιακοὶ Σύλλογοι. Ἐκλέγεται μέλος τῆς ἐπιτροπείας τοῦ περιοδικοῦ ὁ κ. Ν. Ἰωαννίδης. Συνιστᾶται ἐπιτροπεία ἐκ μελῶν τοῦ Συμβουλίου, ἵνα παρακαλέσῃ καὶ πάλιν τὸν κ. Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας πρὸς ὑποβολὴν νομοσχεδίου τῆς Δημοτ. Ἐκπαιδεύσεως.

Συνεδρία Γ'. (9 Φεβρουαρίου). Ὁ κ. Πρόεδρος ἀνακοινοῖ τὴν ἀπάντησιν τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας, ὅτι θὰ ὑποβάλῃ

νομοσχέδιον. Ἀποφασίζεται, ἵνα ἀποσταλῆ ἔντυπος ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς Ἐπαρχιακοὺς Συλόγους κλπ. ἵνα ἐνεργήσωσι παρὰ τοῖς βουλευταῖς τῶν πρὸς ὑποσηρίξιν τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Συνδέσμου κατὰ τὴν ὑποβολὴν καὶ συζήτησιν τοῦ νομοσχεδίου.

ΧΡΗΜΑΤΙΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΑΙ

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Συνδέσμου κ. Ἀλ. Μουμούρη κατὰ τοὺς μῆνας Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον ἐ. ἔ. ἀπεστάλησαν τὰ ἑξῆς ποσά :

1) Δραχ. (30) παρὰ τοῦ κ. Ἰ. Θεοφίλη, διὰ συνδρομὴν τοῦ περιοδικοῦ 15 δημοδιδασκάλων (Γαργαλιάνων).

2) Δραχ. (8) διὰ συνδρομὴν τοῦ περιοδικοῦ τῶν κ. κ. Π. Κατρίτση, Θ. Νίκα, Π. Οἰκονομοπούλου, Μ. Μιχαλοπούλου (Λιγουδίστης).

3) Δραχ. (8) παρὰ τῶν κ. κ. Δ. Κουτσοπούλου, Λ. Μισθοῦ, Δ. Πέπκα καὶ Σ. Πουλάκου (Λακεδαίμονος) διὰ συνδρομὴν τοῦ περιοδικοῦ.

4) Δραχ. (2) παρὰ τοῦ κ. Π. Καλλιέρου (Πάρου) διὰ συνδρομὴν τῆς β' ἑξ.μ. 1907.

Πρὸς δὲ τὸν Ταμίαν κ. Ν. Καρνέστη ἀπεστάλησαν τὰ ἑξῆς ποσά :

1) Δραχ. (30) παρὰ τοῦ Συλλόγου Ζακύνθου λόγῳ συμμετοχῆς κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας.

2) Δραχ. (6) παρὰ τῶν κ. κ. Ι. Σούλη, Σ. Κατοίμη καὶ Ἀγ. Παπαπανηγιώτου, διὰ συνδρομὴν τοῦ περιοδικοῦ 1907.

3) Δραχ. (2) παρὰ τοῦ κ. Γ. Τόμπρου (Ἄνδρου) δι' ἕνα τόμον τοῦ περιοδικοῦ.

4) Δραχ. (4) παρὰ τοῦ κ. Ν. Παπικωνσταντίνου (Φαρσάλων) δι' ἕνα τόμον τοῦ περιοδικοῦ καὶ διὰ συνδρομὴν Α' ἑξαμηνίας 1908.

Γίνεται γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἐν τοῖς γραφείοις τοῦ Συνδέσμου ὑπάρχουσιν ἀντίτυπα τοῦ Α' τόμου τοῦ περιοδικοῦ, περιλαμβάνοντος πάντα τὰ ἐκδοθέντα τεύχη εἰς σελίδας 162.

Ἐκάστος τόμος τιμᾶται δραχ. 2 κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐπιτροπείας τοῦ περιοδικοῦ, ἀποστέλλεται δὲ ἐλεύθερος ταχυδρομικῶν τελῶν παντὶ τῷ αἰτοῦντι, ἂν οὗτος οὖν τῇ αἰτήσῃ ἀποστείλῃ καὶ τὴν δίδραχμον τιμὴν τοῦ τόμου.

Ἡ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ἡ ΤΑ ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΑΔΙΑ ΑΥΤΗΣ

(Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 16)

Μόνον διὰ τῆς ἀνυψώσεώς μου εἰς γενικά νοητικά πλάσματα κατορθῶ νὰ ἐπισκοπῶ τὰς γνώσεις μου, νὰ γινώσκω ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ, τίνα γινώσκω καὶ πόσα γινώσκω. Πρόδηλον δ' εἶνε ἔτι, ὅτι διὰ τῆς αὐτῆς παρέχεται ὡσαύτως εἰς τὰς ἐποπτείας σταθερότης καὶ ἀσφάλεια καὶ ὅτι δι' αὐτῆς ἅμα καθίστανται αἱ γνώσεις μου εὐδιάθετοι, δύνανται δηλαδὴ νὰ χρησιμοποιηθῶσι, νὰ ἐφαρμοσθῶσι. Μὴ χειραγωγούμενος κατὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ γενικοῦ χωρῶ ἀνά τὸ πλῆθος τῶν μερικότητων οὐχὶ ὡς βλέπων, ἀλλ' ὡς τυφλός. Ἄν λοιπὸν τὰ γενικά νοητικά πλάσματα ἄνευ τῶν ἐποπτειῶν εἶνε κενά, καὶ αἱ ἐποπτεῖαι ἄνευ ἐκείνων εἶνε τυφλαί. Ἄμφότερα λοιπὸν, καὶ αὐταὶ καὶ ἐκεῖνα, εἶνε ἀλλήλοις ἀπαραίτητα. Προηγείται ἡ κτήσις τῶν ἐποπτειῶν, ἔπεται δ' ἡ τῶν ἐννοιῶν, τῶν κανόνων καὶ τῶν νόμων. Τότε μόνον ἔχω ἀφομοιώσει αὐτενεργῶς γνώσεις, ὅταν ἔχω διέλθει ἀλληλοδιαδόχως τὰ δύο ταῦτα στάδια, τὸ τῆς ἀφομοιώσεως ἐποπτειῶν καὶ τὸ τῆς ἀφομοιώσεως ἐννοιῶν καὶ καθόλου γενικῶν νοητικῶν πλασμάτων. Τὸ πρῶτον τῶν σταδίων τούτων, καθόσον κατ' αὐτὸ ἡ ψυχὴ προσκίτται ἀεὶ νέας συγκεκριμένας παραστάσεις, ἡ πρόσκτησις δ' αὐτῆ νέων συγκεκριμένων παραστάσεων καλεῖται ἰδίᾳ πρόσληψις ἢ ἀφομοίωσις, τῶν λέξεων λαμβανομένων οὕτως ἐν στενωτέρῳ σημασίᾳ, δύναται νὰ κληθῆ στάδιον τῆς ἰδίως προσλήψεως ἢ τῆς ἰδίως ἀφομοιώσεως,

τὸ δεύτερον, καθόσον κατὰ τοῦτο αὐτὴ ὑψοῦται εἰς τὴν ἐκ τοῦ συγκεκριμένου ὑλικοῦ ἐξαγωγήν, ἀφαίρεσιν τῶν γενικῶν καὶ ἀφηρημένων στοιχείων, δύναται νὰ κληθῆ στάδιον τῆς ἀφαιρέσεως.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐννοεῖται, ὅτι καὶ ἡ τεχνική, ἡ διὰ τῆς διδασκαλίας κατορθουμένη μάθησις, ἂν μέλλῃ νὰ συνεπάγεται τὴν αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν τῶν διδασκομένων γνώσεων, ὀφείλει νὰ διατρέξῃ τὰ δύο ταῦτα στάδια, τὸ τῆς προσλήψεως καὶ τὸ τῆς ἀφαιρέσεως. Καὶ οἱ παῖδες μανθάνοντες ὀφείλουσι κατ' ἀρχὰς μὲν νὰ προσλαμβάνωσι τῆ ἰδίᾳ αὐτῶν νοητικῆ ἐνεργείᾳ νέας συγκεκριμένας παραστάσεις ἢτοι ἐποπτείας ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς ἀντικειμένων, γεγονότων, φαινομένων, παραδειγμάτων κτλ., εἶτα δὲ νὰ ἀνυψῶνται ἀπ' αὐτῶν εἰς τὸν αὐτενεργὸν σχηματισμὸν γενικῶν νοητικῶν πλασμάτων, ἐννοιῶν, κανόνων, νόμων. Ἀπ' οὗ λοιπὸν οὕτω καὶ ἡ τεχνική μάθησις πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ περὶ ὧν πρόκειται στάδια, πρόδηλον εἶνε ὅτι καὶ ἡ ταύτην ἐπιδάκουσα διδασκαλία ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ αὐτά. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔργον θὰ ἔχῃ αὐτὴ νὰ καταστήσῃ κτῆμα τῶν μαθητῶν αὐτενεργούντων ἰκανὸν ποσὸν συγκεκριμένων παραστάσεων, ἐποπτειῶν, κατὰ τὸ δεύτερον θὰ ἄγωνται οἱ μαθηταὶ ὑπὸ ταύτης νὰ ἐξάγωσιν αὐτενεργοῦντες ἐκ τοῦ οὕτω κτηθέντος ὑλικοῦ τῶν ἐποπτειῶν τὸ ἐν αὐτῷ ἐνυπάρχον ἀφηρημένον καὶ γενικόν. Μόνον ἂν ἡ διδασκαλία ἀκολουθῇ τὴν πορείαν ταύτην, θὰ δύνανται οἱ μαθηταὶ νὰ ἀφομοιώσιν αὐτενεργῶς τὰς ὑπ' αὐτῆς προσαγομένας γνώσεις, τούτου δὲ γιγνομένου θὰ ἐξεγείρωνται παρ' αὐτοῖς καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διδασκαλίας καὶ κατὰ τὸ τέρμα αὐτῆς τοῦτο μὲν εὐάρεστα νοητικὰ συναισθήματα καὶ σχετικὰ συναισθηματικὰ κρίσεις, ἢτοι συντόμως ζωηρὸν διαφέρον γνώσεως, τοῦτο δὲ ποιά τις αὐτοπεποιθήσις, ἢ δὴ καὶ θὰ παρορμῶσι τούτους, ἂν μὴ νὰ βούλωνται, πάντως ὅμως νὰ ἐπιθυμῶσι νὰ ἀσχοληθῶσι περαιτέρω περὶ τὰ προσκτηθέντα, νὰ ἐφαρμόσωσι καὶ ἐπαυξήσωσι ταῦτα. Ἄν τούναντίον ἡ διδασκαλία δὲν ἀκολουθῇ τὴν περὶ ἧς πρόκειται

πορείαν, ἂν π. χ. ἄγῃ τοὺς μαθητὰς πρὸ ἐννοιῶν, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχῃ φροντίσει περὶ τοῦ παρ' αὐτοῖς σχηματισμοῦ τῶν σχετικῶν ἐποπτειῶν, προδήλως οὗτοι δὲν θὰ ἀφομοιώσιν τὰ οὕτω ὑπὸ τῆς διδασκαλίας προσαγόμενα, τούτου δ' ἔνεκα ἀπ' ἐνὸς μὲν θὰ πληρῶνται δυσαρέστων νοητικῶν συναισθημάτων καὶ σχετικῶν συναισθητικῶν κρίσεων, ἢτοι ἄλλως ἀρνητικοῦ διαφέροντος γνώσεως, ἀπ' ἐτέρου δὲ δὲν θὰ κτῶνται τὴν σχετικὴν αὐτοπεποιθήσιν, διὰ ταῦτα δὲ καὶ δὲν θὰ ἐξεγείρηται παρ' αὐτοῖς ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ βούλησις νὰ ἐπιληφθῶσι περαιτέρω οἰασθήποτε παρομοίας νοητικῆς ἐργασίας.

Καίτοι νῦν ἡ ἀπαιτήσις τῆς κατὰ τὰ δύο ταῦτα στάδια πορείας τῆς διδασκαλίας, φαίνεται ἐνταῦθα φυσικωτάτη καὶ ἀπλουστάτη, ἐν τούτοις αὐτὴ ἐν τῇ συνήθει διδακτικῇ πράξει μένει δυστυχῶς ἀνεκπλήρωτος. Πολλοὶ τῶν διδασκάλων νομίζουσιν, ὅτι ἐκπληροῦσι τὸ καθῆκον αὐτῶν προσφέροντες εἰς τοὺς μαθητὰς ἐτοίμους τὰς ἐννοίας, ἃς οὗτοι ὀφείλουσι νὰ γνωρίζωσι. Περὶ προηγουμένης προσφορᾶς ἐποπτειῶν οὐδ' ἡ παραμικρὰ σκέψις γίνεται παρ' αὐτοῖς. Ὁ διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν προσφέρει κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Γραμματικῆς τοὺς γραμματικοὺς κανόνας τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον, χωρὶς νὰ ἔχῃ προσαγάγει πρότερον εἰς τοὺς μαθητὰς διαφόρους ἐποπτείας, ἢτοι διάφορα συγκεκριμένα παραδείγματα, ἐξ ὧν δύνανται νὰ ἐξαχθῶσιν οἱ κανόνες ἐκεῖνοι. Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Λογοτεχνίας ἐξεικονίζει τὸν χαρακτῆρα εἰδους τινὸς αὐτῆς, χωρὶς οἱ μαθηταὶ νὰ ἔχωσι πρότερον ἀναγνώσει προϊόντα τούτου. Ὁ διδάσκαλος τῆς Γεωγραφίας μεταδίδει τὰς γεωγραφικὰς ἐννοίας, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, χωρὶς οἱ μαθηταὶ πρότερον νὰ ἔχωσι σχηματίσει ἐποπτείας τῶν γεωγραφικῶν στοιχείων, ἐξ ὧν αἱ ἐννοιαὶ ἐκεῖναι δύνανται νὰ ἐξαχθῶσιν. Ἡ διδασκαλία τῆς Ζωολογίας καὶ τῆς Φυτολογίας προβαίνει εἰς τὴν προσφορὰν τῶν διαφόρων ζωολογικῶν καὶ φυτολογικῶν ἐννοιῶν, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχῃ φροντίσει περὶ τοῦ παρὰ τοῖς μαθηταῖς σχηματισμοῦ ἐποπτειῶν τῶν κατ' ἕκαστον ζώων καὶ φυτῶν, ἅτινα ὑπάγονται ὑπὸ τὰς ἐννοίας ἐκεῖνας κ.τ.λ.

Τίνα νῦν εἶνε τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ; Ἄν ἐξετάσωμεν, τί παριστάνουσιν ἑαυτοῖς οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τινος οὕτω προσαχθείσης ἐννοίας, θὰ ἴδωμεν, ὅτι οὗτοι οὐδὲν ἔχουσι συνηθέστατα ἐν τῷ νῷ, ὅτι οὐδὲν π. χ. παριστάνουσιν ἑαυτοῖς, ὅταν λέγηται τούτοις ὁ γραμματικὸς κανὼν «τὸ ι, α, ας τῆς τρίτης κλίσεως εἶνε βραχὺ» ἢ ὅταν διδῆται αὐτοῖς ὁ ὀρισμὸς τῆς λογοτεχνικῆς ἐννοίας τῆς λυρικῆς ποιήσεως ἢ ὅταν ἀκούωσι τὸν ὀρισμὸν φυτολογικῆς τινος ἢ ζωολογικῆς ἐννοίας, π. χ. τῆς τῶν χειλανθῶν ἢ τῶν τρακτικῶν κ.τ.λ. Ἄλλως δὲ καὶ ἂν ὑποτεθῆ, ὅτι τινὲς τούτων παριστάνουσι τι ὑπὸ τὴν οὕτω μεταδοθεῖσαν ἐννοίαν, πάντως καὶ οὗτοι δὲν θὰ ἔχουσι λάθει συνείδησιν, ὅτι ἡ ἐννοία ἢ ὁ κανὼν, ὃν ἔμαθον, εἶνε γενικόν τι καὶ ἀφηρημένον, ὅτι δῆλα δὴ περιέχει τὰ κοινὰ γνωρίσματα ὀρισμένης τάξεως συγκεκριμένων ἀτόμων. Τὰ ἀποτελέσματα λοιπὸν τῆς τοιαύτης διδασκαλίας εἶνε ἡ ἔλλειψις τῆς ἀφομοιώσεως ἢ ἡ στρεβλὴ ἀφομοίωσις τῶν δι' αὐτῆς μεταδιδομένων γνώσεων, τούτων δὲ πάλιν ἡ παρά τοις οὕτω διδασκομένοις μαθηταῖς παρατηρουμένη ἔλλειψις παντὸς διαφέροντος πρὸς τὴν οὕτω γιγνομένην διδασκαλίαν καὶ πάσης αὐτοπεποιθήσεως ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν οὕτω διδασκομένων. Δὲν εἶνε λοιπὸν πρόδηλον, ὅτι εἶνε ἀδύνατος ἢ εἰς τίνα ἄμεσος μετάδοσις ἐννοιῶν κανόνων κ. τ. λ., ἂν αἱ σχετικαὶ ἐποπτεῖαι δὲν ἔχουσι σχηματισθῆ πρότερον παρ' αὐτῶ ; Εὐτυχῶς τὸ πρᾶγμα κατενοήθη ὑφ' ἱκανῶν διδασκάλων, οἵτινες διὰ τοῦτο καὶ ζητοῦσι νὰ θεραπεύσωσι τὸ κακόν. Πρὸς τοῦτο οὗτοι προσθέτουσιν εἰς τὸν κανόνα, εἰς τὴν ἐννοίαν κ. τ. λ. παραδείγματα τίνα. Τὸ μέσον τοῦτο προφανῶς ὠφελεῖ ὁ μαθητὴς βλέπων τὰ παραδείγματα ἐννοεῖ ἐξ αὐτῶν τὸν κανόνα, τὴν ἐννοίαν κ. τ. λ. Ἄλλ' ἀφοῦ ὁ μαθητὴς ἐννοεῖ ταῦτα μετὰ τὰ παραδείγματα, διατὶ νὰ προσφέρωμεν αὐτὰ πρὸ τούτων. Μήπως διὰ νὰ βασανίζωμεν τοὺς μαθητὰς δι' ἀκατανοήτων πραγμάτων ; Ἡ πορεία : κανὼν, ἐννοία κ.τ.λ. : παραδείγματα—κανὼν, ἐννοία—δὲν εἶνε ἀσκοπος λοξοδρομία; Δὲν δυνάμεθα καλύτερον νὰ παραλίπωμεν τὴν πρόταξιν τοῦ κανόνος, τῆς ἐννοίας κ.τ.λ. καὶ νὰ ἀκολουθί-

σωμεν τὴν πορείαν : παραδείγματα-κανὼν, ἐννοία κ.τ.λ. ;¹

Ὅτι λοιπὸν ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ ἀκολουθῆ τὰ δύο μνημονευθέντα κύρια στάδια, εἶνε πρόδηλον. Ἐξετάσωμεν νῦν ἀκριβέστερον, τίνα πορείαν ὀφείλει αὐτὴ νὰ ἀκολουθῆ καθ' ἑκάτερον τῶν σταδίων τούτων.

Ὅπως ἐν πρώτοις καταμάθωμεν, τίνα πορείαν ὀφείλει αὐτὴ νὰ ἀκολουθῆ κατὰ τὸ πρῶτον τῶν σταδίων τούτων, **τὸ τῆς ἰδίως προσλήψεως ἢ ἀφομοιώσεως**, ἀπαραίτητον εἶνε νὰ εὐρωμεν τίνα πορείαν ὀφείλει νὰ ἀκολουθῆ ἢ δι' αὐτῆς ἐπιδιωκομένη, ἢ τεχνητὴ μάθησις κατὰ τὴν πρόσληψιν νέου συγκεκριμένου ὅλικοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν πάλιν τοῦτον ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν, πῶς ἐν τῇ φυσικῇ μαθίσει κατορθοῦται ἡ πρόσληψις ἢ ἀφομοίωσις τῶν ἐποπτεῶν. Ἡ ψυχολογικὴ νῦν ἐμπειρία διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς προσλήψεως οἰασδήποτε ἐποπτείας δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς ἐναργείας, μεθ' ἧς προσπίπτει εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἢ ἐσωτερικὴν ἀντίληψιν τὸ ἀντικείμενον, οὐ μέλλομεν νὰ κτησώμεθα ἐποπτεῖαν, ἐκ τῆς ὑγείας τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων καὶ νεύρων καὶ ἐκ τῆς ἐντάσεως τῆς προσοχῆς ἡμῶν. Δυνατὸν εἶνε ἐν πρῶτῳ νὰ μὴ προσλάβω σαφῆ ἐποπτεῖαν ἀντικειμένου τινὸς τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ὑποπίπτοντος εἰς τὴν ὄρασίν μου, καίτοι τοῦτο προσπίπτει εἰς ταύτην ἐναργῶς, τὰ ὀπτικά μου ὄργανα καὶ νεῦρα εἶνε ὑγιέστατα, προσέχω δ' ὡς οἶόν τε συντόμως εἰς αὐτό. Ὅμοίως δυνατὸν εἶνε νὰ μὴ προσλάβω σαφῆ ἐποπτεῖαν γεγονότος τινός, καίτοι τοῦτο ἀφηγοῦνταί μοι μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς ἐναργείας, ἐγὼ δὲ προσέχω συντόμως εἰς τὴν ἀφήγησιν. Πῶς συμβαίνει τοῦτο ; Ἄς φαντασθῶμεν, ἵνα τὸ πρᾶγμα γένηται μᾶλλον συγκεκριμένον, δύο ἐπισκέπτας μηχανουργικῆς τινος ἐκθέσεως, ἂν ὁ μὲν εἰς εἶνε ὄλως ἀδαίς τῶν μηχανῶν, ὁ δ' ἕτερος εἶνε μηχανουργός, ἂς φαντασθῶμεν δ' ἔτι, ὅτι ἀμφοτέροι ἔχουσιν ἐξ ἴσου ὀρεῖαν τὴν ὄρασιν, παρατηροῦσι

¹ Prof. Th. Wiget, Die formalen Stufen des Unterrichts., εκδ. 6 Chur, 1898, σελ. 15.

δὲ μετὰ τῆς αὐτῆς προσοχῆς. Ὁ πρῶτος χωρεῖ ἀπὸ μηχανῆς εἰς μηχανήν, ἐπιθυμῶν δὲ πανταχοῦ νὰ ἴδῃ καὶ νὰ προσλάβῃ τι. Ποῖος καὶ πόσος ἔσται ὁ πλουτισμὸς τῶν ἐποπειῶν αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐκθέσεως ἀναχώρησιν; Τὸ θυρικὸν αὐτοῦ προφανῶς θὰ ἔχῃ συναρπαγῆ ὑπὸ τῆς παραστάσεως τῆς μεγάλῃς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐφευρετικότητος καὶ ἐογατικότητος, ἢ διάνοια δ' ὅμως αὐτοῦ ἐλάχιστα θὰ ἔχῃ πλουτισθῆ. Προφανῶς αὕτη θὰ εὐρίσκηται ἐν τοιαύτῃ συγχύσει καὶ ἐν τοιοῦτῳ ἰλίγγῳ, ὥστε θὰ ὑπολαμβάνῃ οὗτος, ὅτι τὰ ὀφθέντα περιδεινοῦνται ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ. Εἶδε κυλίνδρους στρεφομένους, τροχοὺς ἐφαπτομένους ἀλλήλων, μοχλοὺς ἀνυψουμένους, ἤκουσε κρότους, δούλους, συριγμούς, ὁ ἀριθμὸς δ' ὅμως τῶν σαφῶν αὐτοῦ ἐποπειῶν θὰ εἶνε ἐλάχιστος. Ὅπως διαφόρως θὰ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὸν ἕτερον, τὸν μηχανουργόν. Οὗτος βλέπων τὰς μηχανὰς παρατηρεῖ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ πολλὰ περισσότερα, ἀναγράφει δ' ἐν τῷ σημειωματῶν αὐτοῦ πραγματικὸν κέρδος. Ἰκανὰ εἶνε τοῦτῳ ἤδη γνωστά, πολλὰ ὅμοια ἔχει αὐτὸς ἤδη κατασκευάσει, διὰ τοῦτο δὲ νῦν βλέπει μετὰ νοῦ καὶ διαφέροντος τὸ ἐν ἐκάστη μηχανῇ νέον, προσκτάται δὲ μέγιστον πλῆθος νέων σαφῶν ἐποπειῶν. Τίς εἶνε ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ πρῶτος, καίτοι βλέπει ἐξ ἴσου ὀξέως καὶ προσέχει ἐξ ἴσου συντόμως πρὸς τὸν δευτέρον, δὲν δύναται νὰ προσκτιῆται ἐξ ἴσου σαφεῖς ἐποπειᾶς πρὸς αὐτόν; Ἀπλούστατα ἢ μὴ ὑπαρξίς ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ παραστάσεων συγγενῶν, τῶν αὐτῶν ἢ ὁμοίων πρὸς τὰ νῦν ὁρώμενα, ὧν αἱ ἀντιλήψεις, ὡς μὴ συγχωνευόμεναι πρὸς τοιαύτας παλαιὰς παραστάσεις, δὲν γίνονται εἰςδεκταί, δὲν ἐγκατατάσσονται εἰς τὴν μέχρι τοῦδε πνευματικὴν αὐτοῦ κτῆσιν, δὲν γίνονται ἐποπειᾶι αὐτοῦ. Τοῦναντίον ἢ ὑπαρξίς τοιοῦτων παραστάσεων ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ δευτέρου διευκολύνει καὶ ἐπιταχύνει ἢ μάλιστα καθίστησι τὸ πρῶτον δυνατὴν εἰς τοῦτον τὴν πρόσληψιν τῶν νέων ἀντιλήψεων, καθόσον αὐταὶ συγχωνευόμεναι ὅπως ἢ ἐν μέρει μετὰ τῶν παλαιῶν ἐκεῖνων συγγενῶν παραστάσεων, γίνονται εὐθὺς κτῆμα τούτου, ἐποπειᾶι

αὐτοῦ. Τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα καὶ ἕτερα ἄπειρα ὅμοια τοῦτῳ κατάδεικνύουσιν, ὅτι ἡ πρόσληψις τοῦ νέου ἐξαρτᾶται ἐν τέλει ἐκ τῆς ἐν τῇ συνειδήσει ὑπάρξεως παλαιότερων τῶν αὐτῶν ἢ ὁμοίων πρὸς τοῦτο παραστάσεων, ἐκ τῆς ὑπάρξεως προσλαμβανουσῶν ἢ ἀφομοιουσῶν παραστάσεων. Μόνον ὁ ἔχων τοιαύτας κτᾶται τὸ νέον· ὁ στερούμενος αὐτῶν ἀδυνατεῖ νὰ λάβῃ καὶ τὸ προσφερόμενον. Εἰς τὰς παλαιὰς ταύτας παραστάσεις ὀφείλει ὁ εἰδικὸς τὸ ἐμπειρον ἐκεῖνο βλέμμα, δι' οὗ κατορθοῖ ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς εἰδικότητος αὐτοῦ νὰ βλέπῃ πράγματα ἐκεῖ, ὅπου ὁ ἰδιώτης ματαίως ἐντείνει τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, εἰς τὰς παλαιὰς ταύτας παραστάσεις ὀφείλει πᾶς ἄνθρωπος καθόλου τὴν ἐπιτυχῆ πρόσληψιν νέων ἐποπειῶν. Καθὰ δὲ διδάσκει ἡ ψυχολογικὴ ἐμπειρία, ὅσα συγγενέστεραι, περισσότεραι, σαφέστεραι καὶ βέλτιον διατεταγμέναι εἶνε αἱ ἀφομοιοῦσαι παραστάσεις, τοσοῦτῳ ὀρθότερα, εὐκολωτέρα, ταχύτερα καὶ βαθύτερα ἀποβαίνει ἡ πρόσληψις παντὸς νέου συγκεκριμένου ὑλικοῦ.¹

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐννοεῖται, ὅτι καὶ ἐν τῇ τεχνιτῇ, τῇ διὰ τῆς διδασκαλίας γιγνομένη μαθήσει τότε ἡ πρόσληψις τῶν ἐποπειῶν θὰ ἀποβαίνει ἐπιτυχής, ὅταν ἐρείδηται ἐπὶ παλαιοῦ ἀφομοιωτικοῦ ὑλικοῦ. Ὅπως νῦν ἡ διδασκαλία κατορθοῖ νὰ στηρίξῃ τὴν πρόσληψιν τοῦ ἐκάστοτε προσφερομένου νέου ἐπὶ τοιοῦτου ὑλικοῦ, προδήλως ὀφείλει αὕτη ἤδη διὰ τῆς προσηκούσης **ἐκλογῆς καὶ διατάξεως τῆς διδακτέας ὕλης** νὰ ἔχῃ λάβει πρόνοιαν, ὥστε πᾶν τὸ ἐκάστοτε διδακτέον νέον συγκεκριμένον ἀντικείμενον νὰ μὴ εἶνε ἀπολύτως νέον εἰς τοὺς μαθητὰς, ὅπως τοῦναντίον νὰ γινώσκωσιν οὗτοι ἢ αὐτὸ τοῦτο ἐν μέρει ἢ ἕτερα ἀντικείμενα ὅμοια πρὸς αὐτό. Ἄλλ' ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοιαύτη πρόνοια τῆς διδασκαλίας δὲν ἐξαρκεῖ πρὸς πλήρωσιν τοῦ περι οὗ πρόκειται σκοποῦ. Διὰ τῆς καταλλήλου ἐκλογῆς καὶ διατάξεως τῆς διδακτέας ὕλης θὰ κατορθοῖ

¹ πρὸς. Th. Wiget, Die formalen Stufen des Unterrichtes, ἔκδ. 6, Chur, 1898, σελ. 17 κ. ἐπ

αὐτή, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ ἔχωσιν ἤδη συγγενεῖς παραστάσεις πρὸς τὸ ἐκάστοτε διδασκόμενον νέον. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀρκεῖ πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς προσλήψεως. Πρέπει προφανῶς αἱ ἀφομοιοῦσαι παραστάσεις νὰ εἶνε καὶ ὁλως συνειδητὰ ἰς τοὺς μαθητὰς κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ νέου. Καὶ ἐνίστε μὲν τὰ νέα ἀντικείμενα ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ ἀναπλάττωσι τὰς συγγενεῖς παλαιὰς παραστάσεις. Πολλάκις ὅμως τοῦτο δὲν θὰ εἶνε δυνατόν. Ὅπως διὰ τοῦτο ἡ διδασκαλία ἦ βεβαία, ὅτι αἱ ἀφομοιοῦσαι παραστάσεις εἶνε ὄντως συνειδητὰ ἰς τοὺς μαθητὰς κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ νέου, ὀφείλει νὰ μὴ ἐπαυαυθῆ εἰς τὴν κατάλληλον ἐκλογὴν καὶ διάταξιν τῆς ὕλης, ἀλλὰ νὰ κανονίσῃ καταλλήλως καὶ τὴν πορείαν αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἐπιβάλλεται εἰς αὐτὴν πρὸ τῆς εἰς τοὺς μαθητὰς προσφορᾶς τοῦ νέου συγκεκριμένου ὑλικοῦ νὰ προτάσῃ ἑτέραν ἐργασίαν, ἣτις ἔργον θὰ ἔχῃ νὰ προκαλῆ τοὺς μαθητὰς νὰ ἀνάγωσιν αὐτοὶ εἰς τὴν συνείδησιν τὰς ὑπαρχούσας συγγενεῖς πρὸς τὸ νέον παραστάσεις, νὰ διασαφῶσι καὶ νὰ διατάσσωσιν αὐτάς, οὕτω δὲ νὰ προετοιμάξῃ, νὰ προπαρασκευάζῃ τὴν τοῦ νέου πρόσληψιν. Οὕτω λοιπὸν τὸ πρῶτον τῶν δύο μνημονευθέντων κυρίων σταδίων τῆς διδασκαλίας ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο ἕτερα. Τὸ πρῶτον τούτων, καθόσον ἔργον ἔχει νὰ προπαρασκευάζῃ τὴν συνείδησιν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ νέου διὰ τῆς εἰς αὐτὴν προκλίσεως παλαιῶν συγγενῶν πρὸς τοῦτο παραστάσεων, δύναται νὰ κληθῆ στάδιον τῆς προπαρασκευῆς. Τὸ αὐτό, καθόσον κατὰ τοῦτο ἀναλύεται ὁ παραστατικὸς τῶν μαθητῶν κύκλος εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτοῦ, ἐξ ὧν νῦν λαμβάνονται ἐκεῖνα μόνον, ὅσα εἶνε χρήσιμα πρὸς τὴν πρόσληψιν τοῦ νέου, δύναται νὰ κληθῆ καὶ στάδιον τῆς ἀναλύσεως. Τὸ δεύτερον νῦν τῶν περι ὧν πρόκειται σταδίων, καθόσον κατ' αὐτὸ προκαλοῦνται οἱ μαθηταὶ νὰ προσκλήσωνται ὡς οἶόν τε αὐτενεργῶς ἐποπτείας τοῦ νέου συγκεκριμένου ὑλικοῦ, δύναται νὰ κληθῆ στάδιον τῆς προσκλήσεως τοῦ νέου. Μόνον ἂν ἡ διδασκαλία διατρέχῃ τὰ δύο ταῦτα στάδια, καθόσον διὰ τῆς πορείας ταύτης θὰ κατορθῶται

συγχώνευσις τῶν νέων ἀντιλήψεων πρὸς τὰς παλαιὰς συγγενεῖς παραστάσεις, θὰ δύνανται οἱ μαθηταὶ νὰ ἀφομοιώσιν ἐπιτυχῶς τὰς περὶ ὧν ἐκάστοτε πρόκειται ἐποπτείας, τούτου δὲ συμβαίνοντος ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον κύριον στάδιον τῆς διδασκαλίας τοῦτο μὲν θὰ προκαλῶνται παρ' αὐτοῖς εὐάρεστα νοητικὰ συναισθήματα ἢτοι θὰ ἐξεγείρηται τὸ πρὸς τὴν γνώσιν διαφέρον αὐτῶν, τοῦτο δὲ θὰ ἀναπτύσσεται παρὰ τούτοις ποιά τις αὐτοπεποιθήσις, διὰ ταῦτα δὲ θὰ προκαλῶνται νὰ ἐπιθυμῶσι, νὰ βούλωνται τὴν πρόοδον τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν ἐπαύξησιν τῶν κτηθεισῶν γνώσεων.

Προκειμένου νῦν νὰ ἐξετάσωμεν, τίνα πορείαν ὀφείλει νὰ ἀκολουθῇ ἡ διδασκαλία κατὰ τὸ δεύτερον αὐτῆς κύριον στάδιον, τὸ τῆς ἀφαιρέσεως, ἢτοι ἐκεῖνο, καθ' ὃ οἱ μαθηταὶ ἄγονται ὑπ' αὐτῆς εἰς τὴν αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν τῶν γενικῶν καὶ ἀφηρημένων νοητικῶν πλασμάτων, τῶν ἐννοιῶν, τῶν κανόνων καὶ τῶν νόμων, ὀφείλομεν νὰ εὐρωμεν, τίνα πορείαν ὀφείλει νὰ ἀκολουθῇ ἡ μάθησις τῶν παιδῶν κατὰ τὴν περὶ ἧς πρόκειται ἀφομοίωσιν τοῦ τοιοῦτου ὑλικοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν πάλιν τοῦτον ἀπαραίτητον εἶνε νὰ ἐξετάσωμεν, πῶς ἐν τῇ φυσικῇ μάθησει κατορθοῦται ἡ ἀφομοίωσις τοῦ τοιοῦτου ὑλικοῦ, ὁ σχηματισμὸς δηλαδὴ τῶν ἐννοιῶν, κανόνων καὶ νόμων. Ὅτι ἐκ τῆς ἐποπτείας ἐνὸς μόνου ἀντικειμένου, ἐνὸς μόνου παραδείγματος, ἐνὸς μόνου φαινομένου δὲν δύναται νὰ ὑψωθῇ ἡ ψυχὴ ἡμῶν εἰς τὴν ἐννοιαν, τὸν κανόνα, τὸν νόμον, ἐξάγεται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς ἐννοίας. Ἄν ἔχω λάβει ἐποπτεῖαν ἐνὸς μόνου ῥόδου, ἐνὸς μόνου παραλληλογράμμου, δὲν δύναμαι νὰ ὑψωθῶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν ἐννοιαν τοῦ ῥόδου ἢ τοῦ παραλληλογράμμου. Ἐκ τῆς ἐποπτείας τοῦ τονισμοῦ καὶ τῆς προσωδίας μόνῃς τῆς λέξεως μῆλον δὲν δύναμαι νὰ ἀνέλθω εἰς τὸν κανόνα «μακρὰ παραλίγουσα πρόβραχείας ληγουσῆς περισπᾶται». Εἰς τὴν ἐννοιαν, τὸν κανόνα, τὸν νόμον ἀνέρχομαι μόνον ἐξ ἐποπτεῶν πλειόνων ὁμοειδῶν ἀντικειμένων, παραδειγμάτων, φαινομένων. Πρέπει νὰ ἔχω προσλάβει κατὰ διαδοχὴν σαφεῖς ἐποπτείας ἀριθμοῦ τινος

όμοειδῶν ἀντικειμένων, όμοειδῶν παραδειγμάτων, όμοειδῶν φαινομένων, όπως δυνήθω νά ύψωθῶ ἐξ αὐτῶν εἰς τήν έννοιαν, τόν κανόνα, τόν νόμον, ὃ δὴ καί συμβαίνει ὡδε: Κατά τήν ἀντίληψιν παντός νέου ἀντικειμένου, παραδειγματος, φαινομένου ἀναπλάττονται αἱ παραστάσεις πάντων τῶν μέχρι τοῦδε παρατηρηθέντων όμοειδῶν, ἐν ταχείᾳ ἐπαλληλίᾳ, συγχρόνως δέ καί τελεῖται καί δὴ οὐχί σκοπίμως καί ἐκουσίως, ἀλλ' ὅλως ἀσκόπως καί ἀκουσίως σύγκρισις τῶν νῦν ἀντιλήψεων πρὸς τὰς όμοειδεῖς παλαιᾶς παραστάσεις. Αἱ ἐν αὐταῖς νῦν περιεχόμεναι παραστάσεις τῶν αὐτῶν, τῶν κοινῶν γνωρισμάτων, ὡς συγχωνευόμεναι ἀλλήλαις, κτῶνται μείζω σαφήνειαν, ἐξαιρονται ἰδιαζόντως καί παρίστανται ζωηρότερον, τὸναντίον δέ αἱ παραστάσεις τῶν μὴ κοινῶν, τῶν διαφόρων γνωρισμάτων, ὡς μὴ δυνάμεναι νά συγχωνευθῶσι, μένουσιν ἀσαφεῖς, παραβλέπονται καί ἐπισκοτίζονται. Οὕτω κατορθοῦται, ὥστε τὰ μὲν κοινὰ γνωρίσματα τῶν όμοειδῶν ἐκείνων ἀντικειμένων, παραδειγμάτων, φαινομένων νά παριστῶ ἐμαντῶ λίαν σαφῶς, νά παραβλέπω δέ σχεδόν ὅλως τὰ διάφορα. Διὰ τοῦτο δ' ἐν τέλει ἡ ψυχὴ μου συλλαμβάνει, συνενοῖ τὰς παραστάσεις τῶν κοινῶν γνωρισμάτων ὑπὸ μίαν γενικὴν εἰκόνα, **τὴν έννοιαν, τὸν κανόνα, τὸν νόμον,** ὑφ' ἣν δὴ εἰκόνα καί ὑποτάσσει πᾶν παρατηρούμενον νέον όμοειδῆς ἀντικείμενον, παράδειγμα, φαινόμενον. Δυνάμεθα κατὰ ταῦτα ἐν τῷ τοιοῦτῳ φυσικῷ σχηματισμῷ τῶν έννοιῶν, τῶν κανόνων καί τῶν νόμων, τῷ ὅλως ἀσκόπως καί ἀκουσίως γιγνομένῳ, νά διακρίνωμεν θεωρητικῶς δύο στάδια. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἀναπολοῦσα ἐν ταχείᾳ ἐπαλληλίᾳ καί διὰ τοῦτο συνδέουσα τὰς ἐποπτείας ἀριθμοῦ τινος όμοειδῶν ἀντικειμένων, παραδειγμάτων, φαινομένων συγκρίνει ταύτας πρὸς ἀλλήλας καί ἐξευρίσκει οὕτω τὰ κοινὰ αὐτῶν γνωρίσματα, κατὰ τὸ δεύτερον συνενοῖ τὰ τελευταῖα ταῦτα εἰς ἐν γενικὸν νοητικὸν πλάσμα, τὴν έννοιαν, τὸν κανόνα, τὸν νόμον.

Ἐπιπλέον νῦν γίνονται ἀκουσίως καί ἀσκόπως ἐν τῷ φυσικῷ σχηματισμῷ τῶν γενικῶν καί ἀφηρημένων νοητικῶν πλάσμα-

των, τὸ αὐτὸ πρέπει νά γίνηται καί ἐν τῷ τεχνητῷ, τῷ ὑπὸ τῆς διδασκαλίας σκοπίμως καί ἐκουσίως ἐπιδιωκομένῳ. Καί οἱ μαθηταὶ δηλονότι προκειμένου νά ἀνέλθωσιν ἐκ τῶν ἐποπτεῶν εἰς τὰ ἀνώτερα νοητικὰ πλάσματα ὀφείλουσι νά διατρέξωσι τὰ μνημονευθέντα δύο στάδια. Τὰ αὐτὰ ἄρα ὀφείλει νά ἀκολουθήσῃ καί ἡ διδασκαλία. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔργον θά ἔχη αὐτὴ ν' ἀναγάγῃ τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ νά ἀναπλάσωσιν ἐν ταχείᾳ ἐπαλληλίᾳ, οὕτω δέ νά συνδέσωσι πρὸς ἀλλήλας τὰς διὰ τοῦ πρώτου κυρίου σταδίου καί καθόλου τὰς ἤδη πρότερον προσληφθείσας όμοειδεῖς ἐποπτείας ἀντικειμένων, παραδειγμάτων ἢ φαινομένων, νά συγκρίνωσι πάσας ταύτας πρὸς ἀλλήλας καί νά ἐξεύρωσι τὰ κοινὰ αὐτῶν γνωρίσματα, κατὰ τὸ δεύτερον ἔργον θά ἔχη αὐτὴ νά προκαλέσῃ τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ νά συλλάβωσι, νά συνενώσωσιν αὐτοὶ τὰ γνωρίσματα ταῦτα εἰς τὴν έννοιαν, τὸν κανόνα ἢ τὸν νόμον. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν καί τὸ δεύτερον κύριον τῆς διδασκαλίας στάδιον ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο ἕτερα. Τὸ πρῶτον τούτων, καθόσον κύριον ἔργον ἔχει τὴν σύγκρισιν τῶν όμοειδῶν ἐποπτεῶν πρὸς ἀλλήλας, δύναται νά κληθῆ στάδιον τῆς σ υ γ κ ρ ί σ ε ω ς. Τὸ αὐτὸ ὀλιγότερον ἐπιτυχῶς καλεῖται καί στάδιον τῆς σ υ ν δ ε σ ε ω ς ὑπὸ τινῶν, λαμβανόντων τοῦτο ἰδίᾳ ὑπ' ὄψει, ὅτι δηλ. κατ' αὐτὸ πᾶσαι αἱ όμοειδεῖς ἐποπτεῖαι πρέπει νά ἀναπλάττονται σαφῶς ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐν ταχείᾳ ἐπαλληλίᾳ, ὅτε δὴ καί σ υ ν δ ε ο ν τ α ἰ αὐταὶ πρὸς ἀλλήλας ἐν τῇ συνειδήσει τούτων. Τὸ δὲ δεύτερον δύναται νά ὀνομασθῆ στάδιον τῆς σ υ λ λ ῆ ψ ε ω ς, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸ τὰ διὰ τοῦ προηγουμένου σταδίου ἐξευρεθέντα κοινὰ τῶν ἐποπτεῶν γνωρίσματα συλλαμβάνονται ὑπὸ μίαν γενικὴν εἰκόνα. Μόνον ἂν ἡ διδασκαλία ἀκολουθῆ ἐν τῷ ὑπὸ τῶν μαθητῶν σχηματισμῷ τῶν γενικῶν νοητικῶν πλάσμάτων τὴν κατὰ τὰ δύο ταῦτα στάδια πορείαν, καθόσον δι' αὐτῆς οὗτοι, ὡς ἀγόμενοι εἰς ἀκριβῆ σύγκρισιν πάντων τῶν γνωστῶν ἀντιπροσώπων τοῦ περι οῦ ἐκάστοτε πρόκειται γενικοῦ νοητικοῦ πλάσματος, θά παριστῶσιν ἐαυτοῖς σαφῶς τοὺς ἀντιπροσώπους τούτους, ἰδίᾳ δὲ πάντα τὰ

κοινά γνωρίσματα αὐτῶν, θά κατορθώσιν εἰκότως νά ἀφομοιώσιν ἐπιτυχῶς τὸ γενικὸν τοῦτο νοητικὸν πλάσμα, τούτου δὲ γιγνομένου τοῦτο μὲν θά ἐξεγείρωνται παρ' αὐτοῖς καὶ κατὰ τὸ δεύτερον κύριον στάδιον τῆς διδασκαλίας εὐάρεστα νοητικὰ συναισθήματα, θερμὸν διὰ τοῦτο πρὸς γνῶσιν διαφέρον, τοῦτο δὲ θ' ἀναπτύσσεται παρὰ τούτοις σχετικὴ αὐτοπεποίθησις. Ἄν τούναντίον ἡ διδασκαλία δὲν ἀκολουθῆ τὴν περὶ ἧς πρόκειται πορείαν, ἂν π. χ. ἄγωνται ὑπ' αὐτῆς οἱ μαθηταὶ εἰς συνένωσιν τῶν κοινῶν γνωρισμάτων ἀνευ προηγουμένης ἀκριβοῦς συγκρίσεως τῶν διαφόρων ὁμοειδῶν ἀντιπροσώπων, καθόσον δὲν θά παριστάνωσι σαφῶς οὔτε τοὺς ἀντιπροσώπους τούτους οὔτε τὰ κοινὰ καὶ οὐσιώδη αὐτῶν γνωρίσματα, δὲν θά ἀφομοιώσιν ἐπιτυχῶς τὸ περὶ οὗ θά πρόκειται γενικὸν νοητικὸν πλάσμα, διὰ τοῦτο δὲ οὔτε εὐάρεστα πνευματικὰ συναισθήματα, ἴητοι ἄλλως θετικὸν διαφέρον πρὸς γνῶσιν θά ἐξεγείρηται παρ' αὐτοῖς, οὔτε πεποίθησις εἰς τὰς οἰκείας πνευματικὰς δυνάμεις.

Τέσσαρα κατὰ ταῦτα στάδια διέρχεται ἡ φύσει γιγνομένη μάθησις κατὰ τὴν αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν τοῦ νοητικοῦ ὑλικοῦ, τὰ αὐτὰ δὲ ὀφείλει διὰ τοῦτο νά διεξέλθῃ καὶ ἡ διὰ τῆς διδασκαλίας γιγνομένη μάθησις, ἄρα καὶ αὐτὴ ἡ διδασκαλία ἐπὶ τῆς ὁμοίας ἀφομοιώσεως τοῦ αὐτοῦ ὑλικοῦ. Εἶνε δὲ κατὰ τὰ εἰρημένα τὰ τέσσαρα ταῦτα στάδια τῆς διδασκαλίας τάδε: 1) **τὸ τῆς προπαρασκευῆς** 2) **τὸ τῆς προσκτικῆς τοῦ νέου** 3) **τὸ τῆς συγκρίσεως** καὶ 4) **τὸ τῆς συλλήψεως**. Ἀκολουθοῦσα ἡ διδασκαλία τὰ στάδια ταῦτα θά κατορθοῖ, ὥστε οἱ μαθηταὶ νά ἀφομοιώσιν αὐτενεργῶς τὰς εἰς αὐτοὺς προσαγομένους γνώσεις, διὰ τοῦτο δὲ τοῦτο μὲν νά πληρῶνται εὐαρέστων πνευματικῶν συναισθημάτων καὶ σχετικῶν συναισθηματικῶν κρίσεων, νά πληρῶνται θερμοῦ διαφέροντος γνώσεως, τοῦτο δὲ νά κτῶνται πεποίθησιν εἰς τὰς οἰκείας πνευματικὰς δυνάμεις, διὰ ταῦτα δὲ καὶ νά προκαλῶνται νά ἐπιθυμῶσι, νά βούλωνται νά τύχῃσι καὶ ἐφεξῆς ὁμοίας διδασκαλίας, νά ἐφαρμόσωσι καὶ νά ἐπαυξήσωσι τὰς ἄχρι τοῦδε κτηθείσας γνώσεις.

Τὰ αὐτὰ δ' ὅμως στάδια διέρχεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν καὶ ἐν τῇ φύσει γιγνομένη ἀφομοίωσει **συναισθηματικοῦ ὑλικοῦ**. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ κατὰ τὴν τεχνητὴν μάθησιν γιγνομένη, ἀφομοίωσις τοῦ τοιοῦτου ὑλικοῦ, ἄρα καὶ ἡ διδασκαλία αὐτὴ ὀφείλει νά διέλθῃ τὰ αὐτὰ στάδια.

Οὕτως ἀπλουστάτη ψυχολογικὴ παρατήρησις καταδεικνύει ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐν τῇ προσκτικῇ τοιοῦτου ὑλικοῦ κατ' ἀρχάς μὲν προσδέχεται **μερικὰς συναισθηματικὰς ἐντυπώσεις**, εἶτα δ' ὑψοῦται εἰς τὸν ἐξ αὐτῶν σχηματισμὸν γενικῶν **συναισθηματικῶν κρίσεων**. Κατὰ πρῶτον προσκτικῆται αὐτὴ δι' ἀμέσου θυμικῆς ἀντιλήψεως διάφορα καθ' ἕκαστον **συναισθήματα**, εἶτα δ' ὑψοῦται ἀπὸ τούτων καὶ τῶν ἀναμνήσεων αὐτῶν εἰς τὸν διὰ τῆς συνεργασίας τῆς νοήσεως σχηματισμὸν **γενικῶν συναισθηματικῶν** (π. χ. ἠθικῶν, θρησκευτικῶν, καλλολογικῶν κτλ.) **ἀληθειῶν, νόμων, καθόλου κρίσεων**. Ἡ γενικὴ συναισθηματικὴ ἠθικὴ κρίσις μου «μοὶ ἀρέσκει ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη» εἶνε ἀπόρροια διαφόρων μερικῶν συναισθηματικῶν ἐντυπώσεων μου εὐαρεσκείας ἐπὶ διαφόροις συγκεκριμέναις ἐκδηλώσεσι τοιαύτης ἀγάπης ὑπὸ διαφόρων. Κατὰ πρῶτον προσεκτικῆσάμην διὰ τοῦ θυμικοῦ τὰς μερικὰς εὐαρέστους συναισθηματικὰς ἐντυπώσεις «πόσον χαίρω δοῦς εἰς τὸν πτωχὸν ἐπαίτην τὴν μόνην μου δραχμὴν!», «μοὶ ἀρέσκει ἡ πληρωμὴ τοῦ χρέους τοῦ πτωχοῦ Α. ὑπὸ τοῦ πλουσίου αὐτοῦ γείτονος Β.», «μοὶ ἀρέσκει ἡ μητρικὴ φροντίς, ἣν καταβάλλει ἡ πτωχὴ χήρα Μ. ὑπὲρ τοῦ μικροῦ ὀρφανοῦ τῆς γειτονίας», «πόσον ὠραία εἶνε ἡ πράξις τοῦ ἀγαθοῦ Σαμαρείτου!» κτλ., εἶτα δ' ὑψοῦται εἰς τὸν ἐκ τῶν διαφόρων τούτων ἐντύπώσεων ἢ τῶν ἀναμνήσεων αὐτῶν σχηματισμὸν τῆς γενικῆς ἐκείνης ἀληθείας. Ἄνευ προηγουμένης θυμικῆς ἀντιλήψεως μερικῶν συναισθηματικῶν ἐντυπώσεων, μοὶ εἶνε ἀδύνατος ὁ σχηματισμὸς γενικῶν συναισθηματικῶν κρίσεων. Ἐφ' ὅσον δὲν συνηθάνθην διὰ τοῦ θυμικοῦ καθ' ἕκαστον καὶ συγκεκριμένας συναισθηματικὰς ἐντυπώσεις, ἀδύνατῶ νά ἔχω συνειδησιν σχετικῆς συναισθηματικῆς κρίσεως, ἀπλούστατα διότι αὐτὴ δὲν

δύναται νά γεννηθῆ ἄνευ προηγούμενης ἐξεγέρσεως τοῦ θυμικοῦ μου, αὕτη δὲ πάλιν παρουσιάζεται μόνον ἐν μερικαῖς καὶ συγκεκριμέναις συναισθηματικαῖς ἐντυπώσεσιν, ὧν διὰ τὰ κοινὰ γνωρίσματα ἐκφράζει ἡ κρίσις ἐκείνη. Ἄν λοιπὸν δὲν ἔχω λάβει τοιαύτας ἐντυπώσεις, δὲν θά ἔχω συνείδησιν τῶν κοινῶν γνωρισμάτων, ἐξ ὧν καὶ ἀποτελεῖται ἡ περι ἧς ἀρῶκεται γενικὴ κρίσις. Γενικὴ συναισθηματικὴ ἠθικὴ, θρησκευτικὴ, καλλοιογικὴ κ.τ.λ. κρίσις μὴ σχηματισθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ ἐπὶ τῇ βάσει συγκεκριμένων συναισθηματικῶν ἐντυπώσεων, ἀλλὰ μεταδοθεῖσά μοι ἐτοίμη θά εἶνε δι' ἐμὲ ὅλως κενή, θά εἶνε οὐδὲν ἄλλο ἢ λέξεις κεναὶ παντός οὐσιαστικοῦ περιεχομένου, δὲν θά ἀφομοιωθῶν ὑπ' ἐμοῦ αὐτενεργῶς, ἴτοι δὲν θά προσλαμβάνηται ὑπὸ τοῦ θυμικοῦ μου. Αὐτενεργὸς λοιπὸν ἀφομοίωσις συναισθηματικοῦ ὑλικοῦ δὲν εἶνε δυνατὴ ἄνευ ἀρχικῆς ἀφομοίωσεως ἀτομικῶν συναισθημάτων. Ἡ αὕτη ὅμως πάλιν μένει ἀτελής, ἂν περιορίζηται εἰς συγκεκριμένας συναισθηματικὰς ἐξεγέρσεις. Ἀρκούμενός τις εἰς τοιαύτας θά ἔχη μὲν πολλὰ καὶ ποικίλα συναισθηματικὰ στοιχεῖα, ταῦτα δ' ὅμως θά ἔχῃσι σημαντικὰς ἐλλείψεις. Πρῶτον αἱ μονομερεῖς συναισθηματικαὶ ἐντυπώσεις στεροῦνται σταθερότητος καὶ ὀριστικότητος, καθόσον μεταβαλλομένης τῆς διαθέσεως, τοῦ περιβάλλοντος, τῆς ἡλικίας, ἰδίᾳ δὲ τῆς μορφώσεως τοῦ συναισθανομένου ὑποκειμένου διαρκῶς καὶ ἐκεῖναι συμμεταβάλλονται. Σταθερὰ καὶ ὀριστικὴ ἀποβαίνει ἡ συναισθηματικὴ αὐτοῦ περιουσία τὸ πρῶτον διὰ τῆς κατατάξεως καὶ ὑπαγωγῆς τῶν καθ' ἕκαστον συναισθηματικῶν ἐντυπώσεων εἰς γενικὰς κρίσεις, αἵτινες, ὡς οὔσαι τὸ σχετικῶς τελευταῖον καὶ θετικὸν προῖόν πολλῶν καὶ ποικίλων συναισθηματικῶν ἐντυπώσεων, ἐνέχουσιν **εὐστάθειαν καὶ ὀριστικότητα**. Ἀφ' ἐτέρου αἱ μερικαὶ ἐντυπώσεις, ὡς οὔσαι ἐκδηλώσεις μονομεροῦς θυμικῆς τοῦ ὑποκειμένου ἐξεγέρσεως, εἶνε ὅλως ὑποκειμενικαί, δὲν δύνανται δὲ διὰ τοῦτο νά τυγχάνωσι καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ σχόντος ταύτας ὑποκειμένου τῆς ἐκτιμῆσεως ἐκείνης, ἣν τοῦτο ἀποδίδει εἰς τὴν ἀντικειμενικότητα. Τὸ πρῶτον κτᾶται ἡ συναι-

σθηματικὴ αὐτοῦ περιουσία σχετικὴν **ἀντικειμενικότητα** διὰ τοῦ σχηματισμοῦ γενικῶν κρίσεων, αἵτινες ἐνέχουσι πολὺ τὸ ἀντικειμενικόν, τοῦτο μὲν διότι προέρχονται ἐκ τῆς συγκρίσεως πολλῶν καὶ ποικίλων συναισθηματικῶν ἐντυπώσεων καὶ ἀναμνήσεων αὐτῶν, πρὸ τῶν ὁποίων, καίπερ ὑποκειμενικῶν οὐσῶν, παρουσιάζεται τὸ ὑποκείμενον ὡς ἀμερόληπτος κριτής, ἀκριβῶς διότι πάσαι εἶνε ἴδιαι αὐτοῦ ἐντυπώσεις καὶ ἀναμνήσεις, τοῦτο δὲ διότι αἱ συναισθηματικαὶ ἀναμνήσεις, αἵτινες προφανῶς ἀποτελοῦσι τὸ μείζον μέρος τοῦ ὑλικοῦ τῆς πρὸς ἐξαγωγὴν τοῦ γενικοῦ γιγνομένης συγκρίσεως, ἔχουσιν ἀποβάλλει ἱκανὸν τῆς ὑποκειμενικῆς ἐπιβολῆς, ἣν κέκτηται ἡ ἄμεσος συναισθηματικὴ ἐντύπωσις. Τέλος ἐν ᾧ αἱ μονομερεῖς ἐντυπώσεις ἀκριβῶς διὰ τὴν ἀστάθειαν καὶ ὑποκειμενικότητα αὐτῶν εἶνε ὡς τὰ πολλὰ ἀσαφεῖς, τοῦναντίον αἱ γενικαὶ κρίσεις ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς εὐσταθείας καὶ ἀντικειμενικότητος αὐτῶν ὑψοῦνται εἰς τὴν προσήκουσαν σαφήνειαν. Ἐκ πάντων νῦν τῶν εἰρημένων προδήλως ἐξάγεται, ὅτι τότε ἀφομοιοῖ τις ἐπιτυχῶς συναισθηματικὸν ὑλικόν, ὅταν διέλθῃ ἀλλιλοδιαδόχως δύο στάδια, τὸ τῆς προσλήψεως μερικῶν συναισθηματικῶν ἐντυπώσεων (στάδιον τῆς ἰδίως προσλήψεως ἢ ἀφομοίωσεως) καὶ τὸ τοῦ σχηματισμοῦ γενικῶν συναισθηματικῶν κρίσεων (στάδιον τῆς ἀφαιρέσεως). Καὶ οἱ μαθηταὶ ἄρα προκειμένου περὶ αὐτενεργοῦ ἀφομοίωσεως συναισθηματικοῦ ὑλικοῦ ὀφείλουσι νά διατρέξωσι τὰ δύο ταῦτα στάδια. Κατ' ἀρχὰς καὶ οὔτοι ὀφείλουσι νά προσλάβωσι τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν θυμικῇ ἐνεργείᾳ νέας μερικὰς συναισθηματικὰς ἐντυπώσεις, εἶτα δὲ θά ἀνυψῶνται ἀπ' αὐτῶν εἰς τὸν αὐτενεργὸν σχηματισμὸν γενικῶν συνθηματικῶν κρίσεων. Κατὰ πρῶτον ἐν πρδ. πρέπει νά προκληθῶσι παρ' αὐτοῖς ἴδια εὐάρεστα θρησκευτικὰ συναισθήματα ἐπὶ διαφόροις περιπτώσεσι σωτηρίας προερχομένης ἐκ τῆς πίστεως, π.χ. ἐπὶ τῇ περιπτώσει τῆς ἰάσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ ἑκατοντάρχου, τῆς ἰάσεως τοῦ παραλυτικοῦ, τοῦ τυφλοῦ ἐπαίτου κ.τ.λ., εἶτα δὲ ν' ἀνυψῶσιν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστον τούτων θυμικῶν ἐξεγέρ-

σεων εἰς τὴν γενικὴν θρησκευτικὴν ἀλήθειαν «ὁ πιστεύων σωθήσεται». Τοῦτου δ' οὕτως ἔχοντος ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἡ διδασκαλία προκειμένου περὶ τῆς ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτενεργοῦ ἀφομοιώσεως τοῦ μνημονευθέντος ὑλικοῦ, ὀφείλει νὰ διατρέξῃ τὰ δύο ταῦτα στάδια, ἅτινα δὴ καὶ εἶνε ὅλως ἀνάλογα πρὸς ἐκεῖνα, ἃ διατρέχει κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν νοητικοῦ ὑλικοῦ. Κατὰ τὸ πρῶτον μὲν ἐξ αὐτῶν θὰ προκαλῆ τὴν παρὰ τοῖς μαθηταῖς γέννησιν μερικῶν καὶ συγκεκριμένων συναισθηματικῶν ἐντυπώσεων, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον θὰ ἀνάγῃ αὐτοὺς εἰς τὸν ἐξ ἐκείνων αὐτενεργὸν σχηματισμὸν γενικῶν συναισθηματικῶν κρίσεων. Μόνον ἂν ἡ διδασκαλία ἀκολουθῇ τὴν πορείαν ταύτην, θὰ ἀφομοιωθῇ ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτενεργῶς τὸ περὶ οὗ ἐκάστοτε θὰ πρόκειται ἠθικόν, θρησκευτικόν κτλ. καθόλου συναισθηματικόν ὑλικόν, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι θὰ ἐξεγείρωνται παρ' αὐτοῖς τοῦτο μὲν τὰ περὶ ὧν ἐκάστοτε θὰ πρόκειται συναισθήματα, τοῦτο δ' ἰδίαι σχετικαὶ συναισθηματικαὶ κρίσεις, ἢτοι ἄλλως θὰ προκαλεῖται παρ' αὐτοῖς τὸ σχετικὸν διαφέρον καὶ δὴ καὶ ὑπὸ τὴν σπουδαιότεραν αὐτοῦ μορφήν, τὴν τῆς γενικῆς συναισθ. κρίσεως.

Ἡ ψυχολογικὴ πάλιν ἐμπειρία διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι πᾶσα νέα συναισθητικὴ ἐντύπωσις τότε ἰδίᾳ προκαλεῖται ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν ζωηρῶς, σαφῶς καὶ βαθέως, ὅταν ἐν ταύτῃ ἔχουσιν ἤδη πρότερον ἐπισυμβῆ παραπλήσια θυμικαὶ ἐξεγέρσεις. Ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη ἢ ἐκδηλουμένη ὑπὸ τῆς πτωχῆς Α. ἐλεούσης ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς τὸν πτωχὸν Β. δὲν θὰ ἐξεγείρῃ τόσον τὸ θυμικόν ἐκείνου, εἰς ὃν οὐδέποτε συνέβη νὰ βοηθήσῃ τὸν πλησίον καὶ ὅστις διὰ τοῦτο οὐδέποτε συνησθάνθη χάραν ἐπὶ τοιαύτῃ βοήθειᾳ, ὅσον ἐκείνου, ὅστις συνησθάνθη παρομοίαν εὐφροσύνην.

(ἀκολουθεῖ)

Δ. Ι. ΔΑΜΥΑΣ

Ἡ Α. Σ. ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν κύριος

ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ

Πρόεδρος τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου τῶν Δημοτικῶν Σχολείων Ἀττικῆς

Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΚΛΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 25)

Ἴδου νῦν πῶς δυνάμεθα νὰ μάθωμεν κατὰ τίνα τρόπον αὐτομάτως συναρμολογοῦνται αἱ ἰδέαι τινός. (Πείραμα συνειρμοῦ ἐννοιῶν).

Ἐκφωνοῦμεν μίαν λέξιν καὶ ζητοῦμεν παρ' αὐτοῦ νὰ γράψῃ παράπαντα πᾶν ὅ,τι ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν του.

Ὁ ποιήσας τὴν διάλεξιν καθηγητῆς ἐξεφώνησε κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην τῆς διαλέξεως πρὸς τοὺς Διδασκαλιστὰς τὰς ἐξῆς λέξεις : Πορτοκάλιον, Κυβέρνησις, Διάνοια, Αἰτία.

Ἴδου τινες τῶν ἀπαντήσεων.

1ον γραπτόν.

Πορτοκάλιον. Πλοῖον, ὅπερ τὰ μεταφέρει. Ἐργάται, Ἰσπανοί, διαπύλια, βαρέλια, λέμβος.

Κυβέρνησις. Ὑπουργός. Ἐξουσία. Στρατός. Ἀνάκτορον. Ἡλύσια. Παρίσιοι. Μάγχη. Σηκουάνας.

Διάνοια. Κρανίον. Τετράδια. Σπουδή. Ὅπισ εὐφροῦς ἀνθρώπου.

Αἰτία. Ἀποτελέσματα. Ἐπακολουθήματα.

Ταῦτα ἀποδεικνύουσι πνεῦμα ἀρεσκόμενον εἰς τὸ συγκεκριμένον. Πάσας τὰς λέξεις πλὴν τῆς τελευταίας προὐκάλεσαν ὀρισμένα θεάματα.

Ἴδου τοῦναντίον ἄλλο, ὅπερ φαίνεται ἔχον τάσιν εἰς ὀρισμούς καὶ ἀναλύσεις, ἢ εἰς ἀπομνημονεύσεις.

2ον Γραπτόν.

Πορτοκάλιον. Φλοιὸς ῥοδόχρους, πλήρης μικρῶν ὀπῶν, καρπὸς ἐξαίρετος· περικλείει πυρήνας. Ἐδρίσκεται πρὸ πάντων ἐν Κορσικῇ, Ἰταλίᾳ, Ἰσπανίᾳ.

Κυβέρνησις. Πολλῶν εἰδῶν εἶναι : ἡ δημοκρατικὴ ἐν τῶν ἀρίστων : ἐνίοτε κυβέρνησις τυραννικὴ εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπαραίτητος διὰ τοὺς λαοὺς.

Διάνοια. Δύναμις τοῦ νοεῖν· τινὲς εἶνε εὐφρύτεροι τῶν ἄλλων· οἱ εὐφρύτεροι συνήθως ἐκμεταλλεύονται τοὺς ἀφρυστέρους.

Αἰτία. Τῆς κινήσεως τῆς γῆς περὶ τὸν ἄξονά της, περὶ τὸν ἥλιον τῆς ἀνισότητος τῶν λαῶν, τῶν κοινωνικῶν τάξεων, τῶν ἀνθρώπων κλπ.

Ἐντὶ λέξεων κατόπιν ἔδωκεν ὁ εἰρημένος καθηγητῆς εἰς τοὺς διδασκαλιστὰς τὰς ἀκολουθοῦσας τρεῖς φράσεις καὶ παρήγγειλε νὰ γράψωσι τὴν πρώτην σκέψιν, ἢ ὅποια θὰ ἤρχετο εἰς τὸν νοῦν των.

1ον) Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1902 ἀνεμένετο ἡ ἐπάνοδος κομήτου, ὁ ὁποῖος ὅμως μέχρι σήμερον δὲν ἐφάνη.

2ον) Οἱ Μακεδόνες ἀνετίναξαν πολλὰς οἰκίας ἐν Θεσσαλονίκῃ.

3ον) Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο αἱ μεγάλαι διακοπαὶ τῶν σχολείων θὰ ἀρχίσωσι τῇ 1ῃ Ἰουλίου.

Ἴδου τινες τῶν ἀπαντήσεων.

Αον Γραπτόν.

1ον) Ὁ Κάμυλλος Φλαμμαριῶν εἶναι εἰς τῶν μεγίστων ἀστρονόμων μας.

2ον) Ὁ Σουλτάνος τῆς Τουρκίας εἶναι περιβόητος διὰ τὰς θηριωδίας του.

3ον) Θὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐπωφελῶς τὴν μεγάλην διάρκειαν τῶν διακοπῶν.

Ἐξ αὐτῶν αἱ δύο πρῶται εἶναι ἀπλοῖ συνειρμοὶ ἐννοιῶν, ἀλλ' ἡ τρίτη προϋποθέτει συλλογιστικὴν ἐνέργειαν, ἀπαγωγὴν καὶ πρόνοιαν.

Βον Γραπτόν.

1ον) Πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὰς αἰτίας, δι' ἃς ἡ ἐπάνοδος τοῦ κομήτου δὲν ἐγένετο κατὰ τὴν προορηθεῖσαν ἡμέραν.

2ον) Διατί οί Μακεδόνες ἀνετίναξαν τὰς οἰκίας ;

3ον) Διατί νά ἐκλέγῃται πάσης ἄλλης ἡμέρας ἢ 1η Ἰουλίου ;

Πάντοτε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἄρχονται αἱ διακοπαί ;

Ἐνταῦθα πᾶσαι αἱ ὑποβληθεῖσαι σκέψεις εἶναι ἐρωτήσεις σχετικαὶ πρὸς τὴν αἰτίαν τῶν γεγονότων. Ὁ συγγραφεὺς λοιπὸν εἶναι πνεῦμα ἐνεργόν, ζητοῦν νὰ εὖρη τὴν ἐξήγησιν τῶν πραγμάτων. Ἄλλος τις φαίνεται μᾶλλον τούτου δραστήριον, ἐφευρετικὸν πνεῦμα, διότι δὲν περιορίζεται μόνον νὰ θέσῃ ἐρωτήσεις περὶ τῆς αἰτίας, ἀλλὰ καὶ ἀποκρίνεται εἰς αὐτάς. Οὕτω.

Γον Γραπτόν.

1ον) Ἀτέλεια τῶν ὀργάνων τῶν χρησιμοποιουμένων πρὸς ἐξευρύνησιν τῶν οὐρανίων ἐκτάσεων.

2ον) Ἀνάγκη Εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως ἐν Μακεδοσίᾳ.

3ον) Εὐχάριστον.

Πολλαπλασιάζοντες τὰ πειράματα ταῦτα, δυνάμεθα νὰ μάθωμεν τοὺς νόμους, οἵτινες καθορίζουσι τὸν προσανατολισμὸν τῶν σκέψεών μας. Παρόμοια δυνάμεθα νὰ ἐπινοήσωμεν πρὸς μελέτην οἷας δῆποτε διανοητικῆς λειτουργίας.

Καὶ διὰ τὰ συναισθήματα εἶναι δυνατὸν νὰ γείνωσι πειράματα, ἀλλ' ἀπαιτοῦσι μείζονα λεπτότητα. Ἐν τούτοις εἰς πᾶσαν περίστασιν, καθ' ἣν ὁ διδάσκαλος προβάλλει εἰς τοὺς μαθητάς του θέματα πρὸς λύσιν, οἷα τὰ εὐθὺς κατωτέρω, πειραματίζεται ἐπὶ τῶν συναισθημάτων τῶν μαθητῶν του. Π. χ. Εἰς τί συνίσταται κατὰ τὴν γνώμην σας ἡ εὐτυχία ; Ποῖον εἶναι τὸ βιβλίον, ὅπερ προτιμᾶτε, καὶ διατί ; Ποίαν παιδιὰν προτιμᾶτε ; Διηγηθῆτε, πῶς διήλθετε ὠρισμένην τιὰ ἐσοτήν, ἢ ταξειδίον τι ; Ποίας τέρψεις ἐλπίζετε νὰ δοκιμάσητε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν προσεχῶν διακοπῶν ; Ἐν εἶναι δὲ ἀδύνατον νὰ ἐπινοήσῃ τις καὶ ἔτι ἀκριβέστερα θέματα. Λαμβάνομεν π. χ. κατ' ἰδέαν τὸν παῖδα, ἐφ' οὗ θέλομεν νὰ πειραματισθῶμεν. Ἀναγινώσκομεν αὐτῷ διήγημα δυστυχήματός τινος, τιμωρίας βαρείας· σημειοῦμεν τὴν ἔκφρασιν τῆς φυσιογνωμίας του, τὰς ἐπιφωνήσεις, τὰς σκέψεις του.

Ποικίλλοντες τὰ πειράματα, θὰ μάθωμεν εὐκόλως, τίνα συγκίνησιν προξενεῖ εἰς τὸν παῖδα, ἐφ' οὗ πειραματιζόμεθα, ἢ ἀνά-

μνησις ἢ ἡ προσδοκία χαρᾶς ἢ λύπης, ἢ ἀναπαράστασις χαρᾶς ἢ λύπης ἄλλου, καὶ οὕτως θὰ γνωρίσωμεν καλύτερον ἢ διὰ τῆς ἀπλῆς παρατηρήσεως τὸ συναισθητικὸν του.

Πειράματα ἐπὶ τῆς βουλήσεως.

Τὰ πειράματα ταῦτα ἀποβλέπουσιν εἰς τὸν σκοπὸν, ὃν ἐκλέγει πρὸς πραγμάτων οὗ παῖς, ἢ εἰς τὰ μέσα, ἅπερ μεταχειρίζεται, ὅπως τὸν ἐπιτύχῃ. Ποῖον εἶναι τὸ ἰδεῶδες τοῦ παιδός ; Ποία εἶναι ἡ κλίσις του ; Ὅταν ὑπὸ ὠρισμένας περιστάσεις εὐρεθῇ, τί προτιμᾷ νὰ πράξῃ ;

Ταῦτα εἶναι μία σειρά καταλλήλων ἐπὶ τοῦ προκειμένου προβλημάτων. Πρὸς λύσιν αὐτῶν ψυχολόγος τις προέτεινεν εἰς τοὺς παῖδας, ἐφ' ὧν ἐπειραματίσθη τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν: « Ποῖον εἶναι τὸ πρόσωπον, πρὸς ὃ θὰ ἐπεθυμεῖτε νὰ ὁμοιάσητε ; Ἄλλος τὴν ἐξῆς: Τί θὰ ἐπράττετε, ἐὰν κατὰ μῆνα σᾶς ἐδίδοντο 3 δραχμαί ; »

Δυνάμεθα προσέτι νὰ προκαλέσωμεν τοὺς παῖδας νὰ λύσωσι ζητήματα συνειδήσεως· ἀφορμαὶ πρὸς τοῦτο παρουσιάζονται κατὰ πᾶσαν ἠθικὴν διδασκαλίαν.

Ἴδον δύο τοιαῦτα προβλήματα προταθέντα εἰς τοὺς διδασκαλιστάς τοῦ ὀρθέντος Διδασκαλείου.

1ον Ποῖον προτέρημα κατὰ τὴν γνώμην σας ἐξυψώνει μάλιστα τὸν ἄνθρωπον ;

2ον Ποῖον δ' ἐλάττωμα τὰ μάλιστα ταπεινώνει αὐτόν ;

Ἡ ἐξέτασις τῶν δοθεισῶν ἀπαντήσεων ἔδωκε τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα. Ὡς ἐλάττωμα τὰ μάλιστα ταπεινοῦν, δέκα ἐθεώρησαν τὴν μέθην, ἑπτὰ τὴν ὑποκρισίαν εἰς τὸ ψεῦδος, δύο τὴν ἄσωτίαν, δύο τὴν ὀκνηρίαν, δύο τὸν ἐγωϊσμὸν, δύο τὴν προδοσίαν καὶ ἀνά εἰς τὴν χαρτοπαιξίαν, τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὴν δειλίαν. Ὡς ὑψίστην ἀρετὴν ἔνδεκα ἐπὶ 28 ἐθεώρησαν τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην (ἀγαθότητα, ἀφοσίωσιν, ἀλληλεγγύην), ἑπτὰ ἄλλοι τὸ σύνολον τῶν μάλιστα ἀνδροπρεπῶν ἀρετῶν (θάρρος, θέλησις, σκόπιμος, δραστηριότης, πολιτικὴ ἀρετὴ, στωϊκότης), τρεῖς τὴν δικαιοσύνην, δύο τὰ διανοητικὰ προτερήματα (ἔρως πρὸς τὴν ἀλήθειαν, κρίσις) καὶ δύο τὴν παρρησίαν, ἀνά εἰς δὲ μόνον τὴν φρόνησιν,

τήν ἀνεξιθρησκείαν καὶ τὴν χρησιμότητα. Ὅπως ἐξαγάγωμεν συμπεράσματά τι ἐκ τῆς μικρᾶς ταύτης στατιστικῆς, ἔπρεπε νὰ ἐξετάσωμεν τὰ αἷτια τῆς ἐκλογῆς ἐκάστου, κατόπιν δὲ νὰ ἀναζητήσωμεν κατὰ πόσον ἐν τῇ ἐκτιμῇ ἐκάστου ἐπέδρασεν ἡ ἀγωγή αὐτοῦ κατὰ πόσον αἱ σχολικαὶ ἀναμνήσεις καὶ κατὰ πόσον ἡ φυσικὴ του ἀντίληψις. Ἐπρεπε προσέτι νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ αὐτὸ πείραμα ἐπὶ διαφορωτάτων παιδῶν, ὀλιγώτερον π. χ. ἀσχοληθέντων εἰς μαθήματα σχετικὰ πρὸς τὸν κατὰ τοῦ ἀλκοολισμοῦ ἀγῶνα, ἢ ὀλιγώτερον εἰθισμένων εἰς τὴν μελέτην ἠθικῶν ἀναγνωσμάτων. Ἄλλ' ἐνταῦθα δὲν ζητοῦμεν τίνα συμπεράσματα θὰ ἐξήγοντο ἐκ τοιούτων πειραμάτων, ἐπιθυμοῦμεν ἀπλῶς νὰ ὑποδείξωμεν ὅτι εἶνε δυνατὰ.

Τέλος ἄλλη σειρὰ προβλημάτων δύναται νὰ δείξη, πῶς τὰ διαφοροῦ πνεύματα ζητοῦσι καὶ εὐρίσκουσι τὰ μέσα τῆς δράσεώς των. Πρὸς τοῦτο προτείνωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς τὰς ἐξῆς ἐρωτήσεις: Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ πράξητε τοιοῦτο ἢ τοιοῦτο ἔργον, πῶς θὰ ἐπεχειρεῖτε καὶ πῶς θὰ διεξήγρητε αὐτό; Ἐὰν τοιοῦτο καθῆκον σᾶς ἐπεβάλλετο, καὶ τὸ τάδε πρόσκομμα σᾶς ἀντιτίθετο εἰς τὴν ἐκπλήρωσίν του, τί θὰ ἐπράττετε; Ὑποθέσατε, ὅτι σᾶς ἀδικοῦσι, σᾶς ὑβρίζουσι, πῶς θὰ ἀντιδράσητε; Τὸν τάδε κίνδυνον πῶς θὰ ἠδύνασθε νὰ διαφύγητε;

Αἱ ἀπαντήσεις τῶν μαθητῶν εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα θὰ μᾶς πληροφορήσωσι περὶ τῆς πρακτικότητος τοῦ πνεύματός των. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐννοεῖ πᾶς τις ὅτι ὁ πειραματισμὸς εἶνε δυνατὸς ἐπὶ παντὸς ψυχικοῦ φαινομένου, ἐπὶ πάσης πνευματικῆς λειτουργίας. Ἄλλ' ἵνα ἔχωμεν ἐξ αὐτοῦ ὠφέλιμα ἀποτελέσματα, εἶνε ἀνάγκη νὰ λαμβάνωμεν πολὺ λεπτὰς προφυλάξεις. Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν ἀπάτην. Πρέπει κατὰ τὸν πειραματισμὸν νὰ ἀπομονῶμεν τελείως τοὺς ἐφ' ὧν πειραματιζόμεθα. Δεύτερον πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν τὴν ἀνελικρίνειαν, ἔστω καὶ τὴν ἀκουσίαν. Οἱ παῖδες δὲν διακρίνουσι τὰς πραγματικὰς ἀναμνήσεις των ἀπὸ τὰ ἄσυνείδητα πλάσματά των, οὔτε τὰς πραγματικὰς ἐπιθυμίας των ἀπὸ τὰς ἔξωθεν ὑποβαλλομένας αὐτοῖς. Ἄς κάμνωμεν δὲ τὰ πειράματα ἐπὶ νεοτῶν παιδῶν, ὧν ἡ φύσις ὀλιγώτερον ἔχει μεταβληθῆ ὑπὸ τῆς ἀγωγῆς, ὀλιγώτερον δὲ ἐπηρεάζονται ἐκ τῆς

ἀναμνήσεως τῶν ἀναγνωρισμάτων των, καθὼς καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἐπιδειχθῶσι καὶ νὰ φανῶσιν ἔχοντες λαμπρὸν πνεῦμα. Ἄς φροντίζωμεν νὰ διαθέτωμεν τὰ τῶν πειραμάτων των οὕτως ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ ψεύδη νὰ μᾶς εἶνε ὠφέλιμα, οὕτως ὥστε τὸ περιεχόμενον τῶν ἀπαντήσεων νὰ γᾶς ἐνδιαφέρῃ ὀλιγώτερον τῆς μορφῆς των. Τέλος ὁσάκις ἔχομεν ὅσον δήποτε λόγον νὰ ὑποπτευόμεθα τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πειράματος, ἄς μὴ χαρακτηρίζωμεν τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ, χωρὶς νὰ πληροφορήσωμεν ἑαυτοὺς περὶ τῆς ὑποψίας μας καὶ νὰ εὔρωμεν τοὺς λόγους αὐτῆς.

Ὁ κεφαλιώδης κανὼν πάσης μεθόδου εἶναι νὰ ἀμφιβάλλη, ὁσάκις ἡ βεβαιότης δὲν εἶναι ἀπόλυτος. Ὁ δημοδιδάσκαλος δὲν δύναται νὰ ἀποβῆ συνεργάτης τοῦ ψυχολόγου, ἐὰν δὲν εἶναι πεποιτισμένος μὲ κριτικὸν πνεῦμα. Ἐὰν τὰ πειράματά του καταλήγῃσιν εἰς ἀβέβαια ἀποτελέσματα, πρέπει νὰ λέγῃ ὅτι εἶναι ἀβέβαια.

Ὅλα δήποτε ὅμως καὶ ἂν εἶναι τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ τὰ ταξινομή. Τοῦτο πρέπει νὰ πράττη κατὰ τὰς διακοπὰς. Θὰ καταρτίσῃ δι' ἕναστον μαθητὴν συνοπτικὸν πίνακα πάντων τῶν παρατηρηθέντων ἢ ἐκ πειραματισμοῦ προελθόντων γεγονότων. Ὁ πίναξ δ' οὗτος θὰ εἶναι κατάλογος τοῦ ὕλικου τοῦ καταγραφέντος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἐν τῷ δελτίῳ του. Εἰς τὸν πίνακα αὐτὸν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃ τις πῶς συνδυάζονται τὰ ψυχικὰ στοιχεῖα ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ μαθητοῦ, εἰς ὃν ἀνήκει τὸ δελτίον ἢ τειράδιον. Παραβάλλον δὲ τὰ ἐτήσια δελτία αὐτοῦ, θὰ παρίσταται πρὸ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως. Ἀφ' ἑτέρου πρέπει νὰ παραβάλλωνται πρὸς ἀλλήλους οἱ παῖδες τῆς αὐτῆς ἡλικίας, τῆς αὐτῆς κρᾶσεως, τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς τάξεως. Διὰ τοιούτων παραβολῶν καὶ συγκρίσεων εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνευρεθῶσι τὰ αἷτια, τὰ ὅποια τροποποιοῦσι τὸν ψυχικὸν βίον. Ἄς μὴ νομίζῃ ὅμως ὁ δημοδιδάσκαλος, ὅτι δι' ἑνὸς μόνου βλεμματός θὰ ἐξεύρη πάντας τοὺς νόμους τοῦ ψυχικοῦ βίου. Ἄς ἐκτελή τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰ πειράματά του καὶ ἄς καταρτίσῃ τοὺς πίνακας τῆς ταξινομήσεως αὐτῶν, χωρὶς νὰ ἀσχολῆται ἐπὶ τῶν συμπερασμάτων, ἅτινα δύναται νὰ ἐξαχθῶσιν ἐξ

αὐτῶν. Ἄς μεριμῶ μόνον περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν καταγραφομένων. Ὁ μεμονωμένος παρατηρητὴς δὲν δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς γενικά συμπεράσματα. Πρέπει νὰ ἔλθῃ εἰς σχέσιν μετὰ τοῦ ἐξ ἐπαγγέλματος ψυχολόγου. Οὗτος ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ δώσῃ εἰς τὸν δημοδιδάσκαλον συμβουλὰς περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν πρέπει νὰ ἐργάζεται κατὰ τὰς ψυχολογικὰς του μελέτας, θὰ δύναται νὰ συγκεντρῶνῃ τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ καὶ τῶν συναδέλφων του. Ἐὰν ὁ ψυχολόγος εὐρίσκη παρὰ τοῖς διδασκάλοις παιητικὸν συνεργάταν, δὲν θὰ δύναται νὰ ἐξάγῃ ἐκ τῆς ἐμπειρίας αὐτῶν ἢ ἀσήμαντα ἀποτελέσματα. Ἄλλ' ἢ ἔτιωσις τῶν ἐργατῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου θὰ εἶναι γόνιμος, ἐὰν οἱ πρῶτοι, ἀντὶ νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τοὺς δευτέρους ἔργον ἀκατάληπτον καὶ ἀνιαρόν, ἐπεξεργάζωνται τὸ ὑλικόν, τὸ προθύμως συσσωρευθὲν ὑπὸ τῆς διανοητικῆς περιοργείας τῶν δημοδιδασκάλων. Μόνον ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον εἶναι δυνατὸν καρποφόρως νὰ ἐξερευνηθῶσι τὰ ψυχολογικὰ πλοῦτη τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Ἐὰν ἐπιδοθῇ εἰς τὰς μελέτας ταύτας, μήπως ὑπάρχῃ φόβος νὰ λησμονήσῃ τὴν παιδαγωγικὴν του ἀποστολὴν ὁ δημοδιδάσκαλος; Τοῦναντίον θὰ ἀποβῇ κρείσσων εἰς τὸ ἐπάγγελμά του, διότι βεβαίως, ἵνα εἶναι τις καλὸς διδάσκαλος, πρέπει νὰ γινώσκῃ τὴν ψυχὴν τῶν μαθητῶν του. Ἐκ δύο μαθητῶν, οἱ ὅποιοι ἐξ ἴσου κακῶς γινώσκουσι τὸ ἐκ τῆς ἱστορίας μάθημά των, ὁ εἷς εἶναι ὀλιγώτερον ἔνοχος τοῦ ἑτέρου, ἐὰν δὲν ἔχῃ μνήμην ὀνομάτων καὶ χρονολογιῶν θὰ ἦτο λοιπὸν ἄδικος ὁ διδάσκαλος, ἂν ἐπέβαλλε καὶ εἰς αὐτὸν βαρεῖαν τιμωρίαν. Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γινώσκῃ ὁ διδάσκαλος, ὅτι στερεῖται τῆς εἰδικῆς ταύτης μνήμης ὁ μαθητὴς, χωρὶς νὰ ὑποβάλλῃ αὐτὸν εἰς πειραματισμὸν;

Καὶ ταῦτα ἡ ψυχολογικὴ μελέτη τοῦ παιδὸς οὐ μόνον δὲν εἶναι πολυτέλεια, ἀλλὰ τοῦναντίον ἀνάγκη ἀπαραίτητος διὰ τὸν καλὸν διδάσκαλον.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μορφωτικὴ ὠφέλεια τοῦ δημοδιδασκάλου ἐκ τῶν τοιούτων μελετῶν δὲν δύναται νὰ τεθῇ ὑπὸ ἀμφιβολίαν. Διότι ὅσον μετρία καὶ ἂν εἶναι ἡ δι' αὐτῶν συνδρομὴ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπιστήμην, θὰ εἶναι πάντοτε πολύτιμος. Οὕτω δὲ πλὴν τῆς χαρᾶς

ἦν θὰ αἰσθάνεται ἐκάστοτε ἐκ τῶν ἐρευνητῶν καὶ τῶν ἀνακαλύψεων του, ἐπειδὴ θὰ παρέχῃ τὴν συνεργασίαν του εἰς τὸ εὐγενέστατον τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων, τὴν κατάκτησιν τῆς ἀληθείας, θὰ ἀποκτήσῃ συγχρόνως καὶ τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο, ὅπερ πρέπει νὰ ἔχῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὁ ἀληθὴς διδάσκαλος.

Τέλος τοῦ Αου μέρους.

B. ΣΤΑΜΑΤΕΛΛΟΣ

Ἐπιθεωρητὴς τῶν Δημ. Σχολ. Κεφαλληνίας

ΔΙΟΡΕΥΣΙΣ ΤΟΥ Κ. Θ. ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ (Βουλευτοῦ Ναυπλίας)

Κατὰ τὴν συζήτησιν τῆς περὶ διαβαθμίσεως τῶν σχολείων ἐγκυκλίου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν

(Ἐκ τῶν ἐστενογραφημένων πρακτικῶν τῆς Βουλῆς)

Θ. Φαρμακόπουλος. Καὶ ἂν ἡ ἐγκύκλιος αὕτη ἢ σχολιοτενὴς τοῦ κ. Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ἐνεπνεύσθη ὑπὸ ἀγαθῆς προθέσεως, δὲν παύει διὰ τοῦτο νὰ διατελῇ ἄντικρος ἀντικειμένη πρὸς τὸν νόμον, διότι ἡ ἐγκύκλιος χορηγεῖ εἰς τοὺς ταμίας τὸ δικαίωμα νὰ κανονίσωσιν αὐτοὶ τὰ τῆς μισθοδοσίας τῶν δημοδιδασκάλων, ἐὰν γίνεται καθ' ὑπέρβασιν τῆς μειώσεως, τὴν ὁποίαν ὁ νόμος τοῦ 1905 ἐπέφερε, ἐν ᾧ ὁ κανονισμὸς αὐτῆς κατὰ τὸν κείμενον νόμον εἶνε ἀνατεθειμένος εἰς τὸ ἐποπτικὸν συμβούλιον. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ μισθοὶ ἀναγράφονται ἐν τοῖς προϋπολογισμοῖς τῶν δήμων, οἱ δὲ νομάρχαι ἔχουσι τὴν ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρέωσιν νὰ κανονίζωσι καὶ νὰ ρυθμίζωσι τὰς πιστώσεις ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ δήμου καὶ συμφῶτως πρὸς τοὺς κειμένους νόμους. Τὰς διατάξεις ταύτας ἔρχεται ἡ ἐγκύκλιος νὰ ἀνατρέψῃ

παραγγέλλονσα τοὺς ταμίαις νὰ μὴ πληρόνωσι μισθοὺς δημοδιδασκάλων εἰς δήμους θεωρουμένους εὐπόρους καὶ μὴ λαμβάνοντας χορήγημα ὁπόσους ἀναγράφουσι οἱ προϋπολογισμοὶ των, ἀλλὰ νὰ πληρόνωσι μόνον τοὺς κατὰ τὸν νόμον τοῦ 1905 ἠλατιωμένους μισθοὺς. Εἰς ἄλλην ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ νομοθεταὶ ἦσαν ἐπίσης νομομαθεῖς καὶ ἴσως περισσότερον φιλόσοφοι, εἶχε ρυθμισθῆ τὸ ζήτημα τοῦτο καλύτερον, καὶ τὸ ἄρθρον 63 τοῦ νόμου τοῦ 1895 διατάσσει, ὅτι (ἀναγινώσκει) «ἐὰν δὲν ὑπάρχωσι πλέον ἔσοδα τοῦ δήμου πρὸς εἰσπραξίν, δὲν ὑπάρχωσι δὲ δημοτικὰ χρήματα οὐδ' ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ οὐδ' ἐν τῷ δημοτικῷ, ὁ ταμίαις καταγγέλλει τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν ἀρμοδίαν διοικητικὴν ἀρχὴν δι' ἀναφορᾶς, ἰστορούσης λεπτομερῶς τὸ πρᾶγμα, ἵνα αὕτη προκαλέσῃ τὴν περὶ καταβολῆς τῶν ἀναγκαιούτων χρημάτων ἐκ τῆς προσδιορισθείσης συνδρομῆς τοῦ δημοσίου πρόνοιαν τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργείου».

Διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι ὁ κ. Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν τὴν ἐγκύκλιόν του ὄφειλε νὰ ἀπευθύνῃ πρὸς τὸν κ. Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ πρὸς τὸν κ. Ὑπουργὸν ἐπὶ τῆς Παιδείας καὶ οὐχὶ πρὸς τοὺς ταμίαις τοῦ Κράτους, διότι ἡ πρόνοια πρὸς περιστολὴν τῶν ὑπερβάσεων αὐτῶν ἀνήκει εἰς τοὺς κ. νομάρχας, οἱ ὅποιοι ἔχουσι τὴν ἐποπτεῖαν ἐπὶ τῶν δημοτικῶν προϋπολογισμῶν.

Ἄλλ' ἐὰν θέλητε νὰ μάθητε, ποία εἶνε ἡ ἐποπτεία, τὴν ὁποίαν οἱ κύριοι νομάρχαι ἐνασκοῦσιν ἐπὶ τῶν δημοτικῶν προϋπολογισμῶν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν δαπανῶν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ σᾶς ἀνακοινώσω μερικὰς ἐρεῦνας, τὰς ὁποίας ἔκαμον ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ὅτε κατετέθη ὁ λογαριασμὸς τῆς ληψοδοσίας τῶν δήμων τοῦ Κράτους μετὰ τοῦ Δημοσίου τὸ 1905.

Ἦναγκάσθην νὰ ἀνατρέξω εἰς τοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν δήμων, τοὺς δημοσιευομένους εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, καὶ νὰ συλλέξω ἐν πίναξί πληροφορίας περὶ τοῦ ποσοῦ τῆς συνδρομῆς, τὸ ὅποιον ἔλαβον κατὰ τὸ 1905 οἱ δήμοι διὰ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 20 Ἰουνίου 1906, τῶν δαπανῶν τὰς ὁποίας ἀναγράφουσι ἐν τοῖς προϋπολογισμοῖς των διὰ τὴν δημοτικὴν ἐκπαί-

δευσιν καὶ διὰ δημοτικὰ ἔργα, τοῦ ποσοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων αὐτῶν, καὶ αἱ ἐρευναὶ αὗται μὲ ἤγαγον εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἰκτρὰ εἶνε ἡ κατάστασις τῆς ἐποπτείας τῶν νομαρχῶν ἐπὶ τῶν δήμων. Ἀνεῦρον, ὅτι ὑπάρχουσι 68 δήμοι ἀνεπαρκεῖς, μὴ λαμβάνοντες χορήγημα, 68 δήμοι, τῶν ὁποίων τὰ ἔσοδα εἶνε ὀλιγώτερα καὶ αὐτῶν τῶν δαπανῶν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἐπιτούτοις δὲν λαμβάνουσι κανὲν βοήθημα ἐκ μέρους τοῦ δημοσίου. Τοιοῦτοι εἶνε οἱ δήμοι τῆς Λακωνικῆς· ὁ δήμος, φερ' εἰπεῖν, Καρνούπολεως κατὰ τὸ 1905 εἶχε προϋπολογισμὸν δημοσιευθέντα ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως τοῦ 1905, κατὰ τὸν ὅποιον τὰ ἔσοδα αὐτοῦ ἀνῆρχοντο εἰς 11,250 δρ., τῶν ὁποίων ὅμως 5,000 προήρχοντο ἐξ εἰσπραξέως πιθανῆς καθυστερούντων. Αὐτὰ τὰ καθυστεροῦντα τῶν δήμων γνωρίζετε, ἂν εἶνε δυνατόν νὰ εἰσπραχθῶσιν, εἶνε ἄρα λογικόν νὰ τὰ ἀφαιρέσητε ἐκ τῶν ἐσόδων. Εἶχε δὲ ἔξοδα δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως 10,870 καὶ ἐν τούτοις αὐτὸς οὐδὲν ἔλαβε χορήγημα παρὰ τοῦ δημοσίου. Ὁ δήμος Λεύκτρου εἶχε δαπάνας δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως 27,860 ἐπὶ προϋπολογισμοῦ ἐσόδων 39,100, τῶν ὁποίων 27,000 εἶνε καθυστεροῦντα πιθανῶς εἰσπρακτέα. Εἶνε ἀξιοθαύμαστος ὁ Νομάρχης ἐκεῖνος τῆς Λακωνικῆς, ὁ ὁποῖος ἐπεκύρωσε προϋπολογισμὸν ἀνερχόμενον εἰς 39,100, τῶν ὁποίων 27,000 ἦσαν καθυστεροῦντα πιθανῶς εἰσπρακτέα. Ὅλοι δὲ οἱ δήμοι τῆς Λακωνικῆς, ὁ δήμος Οἰτύλου, ὁ δήμος Καρδαμύλης, ὁ δήμος Μέσσης ἐδρίζονται εἰς τὴν αὐτὴν ἀθλίαν κατάστασιν ὑπὸ ἐποπὴν ἐποπτείας τοῦ Νομάρχου. Οἱ δημολογισταὶ ἐκεῖ εἶχον ἐφεύρει τὸ μέσον νὰ καθιστῶσιν ἰσοσκελεῖς τοὺς προϋπολογισμοὺς διὰ τῆς ἀναγραφῆς κοινδυλίου πιθανῶς εἰσπρακτέων, τὰ μέγιστα ἐξωγκωμένου. Εἰς τὸν δήμον Οἰτύλου λόγου χάριν ἐπὶ 44,600 δραχμῶν ἀναγραφομένων ὡς ἐσόδων εἶνε ἀναγεγραμμέναι 24,000 πιθανῶς εἰσπρακτέαι ἐκ καθυστερούντων. Εἰς τὸν δήμον Μαλεσίου ἐπὶ 20,500 δρ. ἐσόδων εἶνε 12,000 δρ. καθυστεροῦντα· εἰς τὸν Δήμον Καρδαμύλης ἐπὶ 25,743 δρ. ἐσόδων ἀναγράφονται 15,000 καθυστεροῦντα ὡς πιθανῶς εἰσπρακτέα.

Γ. Καφαντάρης. Ἐκ κεκλεισμένων χρήσεων ;

Θ. Φαρυακόπουλος. Μάλιστα. Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν

68 αὐτῶν δήμων, τῶν προφανῶς ἀνεπαρκῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἔσοδα, τὰ ἀναγεγραμμένα ἐν τοῖς προϋπολογισμοῖς, εἶνε κατώτερα καὶ αὐτῶν τῶν ἑξόδων τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀνάγεται σωρεία δήμων τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας· ὁ δῆμος Φαρῶν π. χ. εἶχε κατὰ τὸ 1905 ἑξόδα δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως 30,162 καὶ ἔσοδα 18484, δηλαδή 12000 ὀλιγώτερα ἔσοδα ἀπὸ τὰς δαπάνας τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως· ὁ δῆμος Ἀροαρείας ἔχει 8304 δαπάνας δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἔσοδα 3652· ὁ δῆμος Κερκινῆς 19516 ἑξόδα δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἔσοδα 8210· ὁ δῆμος Κλειτορίας 22164 ἑξόδα δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ 11469 ἔσοδα· ὁ δῆμος Κραθίδος 13661 ἑξόδα δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ 7175 ἔσοδα.

Ἐπίσης τοῦ Νομοῦ Λακεδαίμονος σωρεία δήμων, οἱ ὅποιοι ἔχουσι δαπάνας δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως μείζονας τῶν ἐσόδων αὐτῶν. Ὁ δῆμος Κροκεῶν, ὁ δῆμος Παραποταμιῶν, ὁ δῆμος Μελιτίνης, ὁ δῆμος Σελλάσις, ὁ δῆμος Τριτάσου, ὁ δῆμος Φελλίας, ὅλοι αὐτοὶ ἔχουσιν ἑξόδα δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως μείζονα τῶν ἐσόδων αὐτῶν.

Ἐπίσης καὶ πάντες σχεδὸν οἱ δῆμοι τῆς Ἀρκαδίας· λόγου χάριν ὁ δῆμος Μαντινείας ἔχει δαπάνας δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως 22211 καὶ ἔσοδα μόνον 12300· ὁ δῆμος Ἐλευσίνος τῆς Γορτυνίας 28190 δαπάνας τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, 7027 δὲ μόνον ἔσοδα· ὁ δῆμος Κορυθίου 19467 ἑξόδα δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἔσοδα δὲ 7128 μόνον. Εἶνε πολλοὶ ἄλλοι δῆμοι περὶ τοὺς 15, εἰς τὸν Νομὸν Ἀρκαδίας εὐρισκόμενοι εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, δηλαδή ἔχοντες δαπάνας δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως μείζονας τῶν ἐσόδων αὐτῶν.

Καὶ ἐν τούτοις οἱ 68 αὐτοὶ δῆμοι δὲν λαμβάνουσι κανὲν βοήθημα παρὰ τοῦ δημοσίου καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ λανθάνον ἔλλειμμα· τουτέστιν ἡ διοίκησις ἀντὶ τὰ παράσχη τὸ χορήγημα τὸ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἐν τῷ προϋπολογισμῷ ἀναγραφόμενον, εἰς τοὺς πράγματι ἀνεπαρκεῖς δήμους, τὸ παρέχει εἰς δήμους μὴ ἀπόρους, καὶ τὸ παρέχει δυστυχῶς κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος γενῆ τὴν ἀπορίαν τίνος ἕνεκα λόγου ὑπάρχει αὐτῇ ἡ ἀνισότης, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ κ. ἐκ Τριφυλλίας συνάδελφος κατήγγειλε· λόγου χάριν

ὑπάρχει ὁ δῆμος Κλεπαῖδος, ὁ δῆμος Ὀφιορείας καὶ ὁ Προσχίου τῆς Ναυπακτίας, οἵτινες δὲν ἔλαβον χορήγημα κατὰ τὸ 1905 παρὰ τοῦ Δημοσίου, μολοντοὶ αἱ δαπάναι αὐτῶν διὰ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν τυγχάνουσι μείζονες ὀλοκλήρου τοῦ ποσοῦ τῶν ἐσόδων—διότι λόγου χάριν ὁ δῆμος Κλεπαῖδος ἔχει δαπάνας 8,772 καὶ ἔσοδα μόνον 3,436, ὁ Ὀφιορείας 10,598 δαπάνας δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ μόνον 3,743 ἔσοδα, ὁ Προσχίου 11,522 δαπάνας δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἔσοδα 3,302. Ἐν τούτοις αὐτοὶ δὲν ἔλαβον βοήθημα παρὰ τοῦ Δημοσίου, ἐνῶ ὁ δῆμος Ναυπακτίων, ὁ ὁποῖος ἔχει δαπάνας 18,225 διὰ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἔσοδα 32,493, ἔλαβε βοήθημα ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου, καὶ ἔλαβεν ἐπὶ 18,225 δαπανῶν 16,565 δρ., ἧτοι σχεδὸν τὸ ὅλον τῆς δαπάνης. Ὁ δῆμος Θέρμου καὶ ὁ δῆμος Παμφίας τῆς Τριχωνίας, ἐνῶ ἔχουσι δαπάνας δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως μείζονας τῶν ὅλων ἐσόδων αὐτῶν, δὲν ἔλαβον βοήθημα, τοῦναντίον ἔλαβεν ὁ δῆμος Ἀμβροακίας, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔσοδα 36,603 καὶ ἑξόδα δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως 15,348 δρ. ὁ δῆμος Ἀμβροακίας ἔλαβε 3,207 βοήθημα κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐπὶ δαπανῶν δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως 15,348.

Ἄλλ' ὑπάρχουσιν ἀπ' ἑτέρου κατὰ τὰ δεδομένα, τὰ παρεχόμενα ὑπὸ τῶν δημοσιουμένων ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως προϋπολογισμῶν τῶν δήμων τοῦ 1905, 43 δῆμοι, τῶν ὁποίων τὰ ἔσοδα τυγχάνουσιν ἀνώτερα τῶν δαπανῶν τῆς διοικήσεώς των καὶ τῶν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ οἱ ὅποιοι ἐν τούτοις λαμβάνουσι τὴν συνδρομὴν τοῦ δημοσίου. Πρῶτον μεταξὺ τῶν δήμων αὐτῶν ἀναφέρω τὸν δῆμον Μεσολογγίου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ προϋπολογισμοῦ ἐσόδων 99,390 δρ. εἶχε δαπάνας δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως 51,642 καὶ ἔλαβε βοήθημα 7,798. Εἶνε καὶ εἰς εὐτυχῆς δῆμος, ὁ δῆμος Ὀλυμπίων, ὁ ὁποῖος εἶχε κατὰ τὸ 1905 ἔσοδα 96,504 δρ. καὶ δαπάνας διὰ τὴν Δημοτικὴν Ἐκπαίδευσιν 46,670, ἔλαβε δὲ βοήθημα 37,149 δρ. Ἄλλ' εἶνε καὶ εἰς ἄλλος δῆμος ἔτι εὐτυχέστερος, ὁ δῆμος Λαμψείας, ὁ ὁποῖος ἐπὶ δαπανῶν 26,384 τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἔλαβε βοήθημα διὰ τὸ 1905 δραχ. 27,070.

Ι. Σπέντζας. Ἔλαβε δηλαδή ἐπὶ πλεόν, κ. Ὑπουργέ!

Θ. Φαρμακόπουλος. Εἶνε ὁ δῆμος Ὠλένης, ὁ ὁποῖος ἐπὶ

30,501 ἐσόδων εἶχε δαπάνας ἐκπαιδύσεως ἀναγεγραμμένας 18,074 καὶ ἔλαβε βοήθημα 17,481. Ἄλλ' εἶνε καὶ ἄλλοι δήμοι, οἱ ὅποιοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν. Ἦτο καὶ ὁ δῆμος Λαμιέων, ὁ ὅποιος ἐπὶ προϋπολογισμοῦ ἐσόδων 110,000 εἶχε δαπάνας 50,413 τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδύσεως καὶ κατὰ τὸ Β. Διάταγμα τῆς 20 Ἰουνίου 1906 διετάχθη νὰ λάβῃ βοήθημα 49,360 δραχ., τὸ ὅλον περίπου τῶν δαπανῶν τῆς ἐκπαιδύσεως. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι αἱ σχέσεις τοῦ δημάρχου μετεβλήθησαν ἀπὸ τῆς 20 Ἰουνίου, διότι ἄλλως πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ δεχθῆ τις ὅτι ἡ διοίκησις, ἡ ὁποία ἐγνώριζε τὴν κατάστασιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ δήμου καὶ ἀνέγραψε τὸ χορήγημα αὐτὸ τοῦ δημοσίου, περιέπεσεν εἰς λάθος καὶ ὅτι διὰ νεωτέρον Β. Διατάγματος τῆς 24 Αὐγούστου 1906 ἀνῆρσε τὸ Διάταγμα τῆς 20 Ἰουνίου 1906 καὶ δὲν ἐχορήγησε τὸ βοήθημα, τὸ ὅποιον τὸ πρῶτον Β. Διάταγμα ἔδιδεν. Ἡ περίπτωση αὕτη εἶνε ὀλίγον περίεργος ἵσως σχετίζεται πρὸς τὰς σχέσεις τὰς ὁποίας ὑπηνίχθη ὁ ἀξιότιμος ἐκ Τριφυλίας συνάδελφος.

Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν δήμων αὐτῶν τῶν ἐχόντων ἔσοδα πολὺ μείζονα τῶν δαπανῶν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδύσεως καὶ ἐν τούτοις λαμβανόντων βοήθημα, μεταξὺ λέγω, τῶν τοιούτων δήμων εἶνε καὶ ὁ δῆμος Παλέων τῆς Κεφαλληνίας, ὁ δῆμος τοῦ Αἰξουρίου, ὁ ὅποιος ἐπὶ προϋπολογισμοῦ 125,000 ἔχει δαπάνας δημοτικῆς ἐκπαιδύσεως 59,733 καὶ ἐν τούτοις ἔλαβε βοήθημα 25,419, δηλαδή τὸ ἥμισυ τῶν δαπανῶν. Καὶ ἵνα μὴ μακροηροῶ, διότι θὰ εἶνε ἀνιαρὸν νὰ σᾶς ἀνακοινώσω ὅλους αὐτοὺς τοὺς πίνακας, (οὗς δεικνύει), θὰ φθάσω εἰς τὸν δῆμον Κερκύρας. Ὁ δῆμος Κερκύρας ἐπὶ προϋπολογισμοῦ 265,000 ἐσόδων εἶχεν ἀναγράψει δαπάνην δημοτικῆς ἐκπαιδύσεως 88,518, συγχρόνως δὲ εἶχε διὰ δημοτικὰ ἔργα 163,175, καὶ ἐν τούτοις ἐχορηγήθη εἰς αὐτὸν βοήθημα ἐξ 77,943, δηλαδή κατέβαλε τὸ δημόσιον ὅλας τὰς δαπάνας τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδύσεως πλὴν 10,000 δραχ. περίπου. Ἄλλ' εἰς τὸν εὐτυχῆ τοῦτον δῆμον συνέβη, ὥστε καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν 10,000 τὰς ὁποίας ἐθεωρήθη προσηκόν νὰ πληρώσῃ μόνον ἐκ τοῦ δημοτικοῦ ταμείου διὰ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, νὰ μὴ πληρώσῃ

εἰμὴ τὸ ἥμισυ καὶ νὰ μείνῃ καθυστερῶν κατὰ τὸν λογαριασμὸν τὸν κατατεθέντα εἰς τὴν Βουλὴν τὸ 1905 ὑπὸ τοῦ γενικοῦ Λογιστηρίου, νὰ μείνῃ, λέγω, καθυστερῶν τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1906 δραχ. 5,871.

Β. Βουδούρης. Αὐτὰ τὰ χορηγήματα ποῦς Ὑπουργὸς τὰ δίδει;

Θ. Φαρμακόπουλος. Εἶπον ἐν ἀρχῇ, ὅτι τὴν ἐγκύκλιον αὐτὴν ὄφειλεν ὁ κ. Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν νὰ ἀπευθῆ πρὸς τὸν κ. Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδύσεως, διότι ἐκεῖνος εἶνε ὁ κανονίζων τὸ βοήθημα, τὸ ὅποιον τὸ δημόσιον νομίζει πρέπον νὰ χορηγῆ.

Β. Βουδούρης. Ὅστε αὐτὰ, Κύριε Ὑπουργέ, ἐφρόντισες διὰ τὸν δῆμον αὐτὸν; Πολὺ ὥραϊα.

Θ. Φαρμακόπουλος. Ἄλλ' ἵνα ἔλθω ἐπίκουρος εἰς τὰς αἰτιάσεις, τὰς ὁποίας ὁ κ. ἐκ Τριφυλίας Συνάδελφος ἐποιήσατο, δὲν ἔχω εἰ μὴ νὰ ἀπαγγείλω ἀριθμοὺς τινὰς ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπισήμου καταστάσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου, τὸ ὅποιον σήμερον ἔρχεται τοιοτοτρόπως νὰ κανόνισῃ αὐτὴν τὴν ληροδοσίαν τοῦ Κράτους μετὰ τῶν δήμων. Βλέπω δὲ ἀτυχῶς ὅτι εἰς τὸν νομὸν Ἠλείας ὁ δῆμος Λετρίων ἔμεινεν ὀφειλέτης πρὸς τὸ δημόσιον κατὰ τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1906 δρ. 52,488 ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ 1905, ὁ δῆμος Ἡλιδος ἔμεινεν ὀφειλέτης εἰς τὸ Δημόσιον 16,173, ὁ δῆμος Μυρτοντίων ἔμεινεν ὀφειλέτης 26,336, ὁ δῆμος Πηνειῶν ἔμεινε καὶ αὐτὸς ὀφειλέτης πρὸς τὸ Δημόσιον 14,000 ἐκ τῆς δημοτικῆς χρήσεως τοῦ 1905, ἐν ᾧ οἱ δῆμοι οὗτοι πάντες εἶχον προϋπολογισμοὺς μὲ περισσεύματα. Νομίζω, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἀνεσκεύασαν ἄρδην τὴν ἀξίωσιν τοῦ κ. Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὅτι ἄνευ διακρίσεως ἐφέρθη ἡ διοίκησις ἐξ ἴσου πρὸς τοὺς διαφόρους δήμους.

Ν. Καλογερόπουλος. Ἀεγνώσατε ὅμως τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ 1905.

Θ. Φαρμακόπουλος. Ἐγὼ ἐβασίσθην εἰς τὴν κατάστασιν, τὴν ὁποίαν κατέθεσε τῷ 1905 τὸ Γενικὸν Λογιστήριον καὶ ἐπὶ ταύτης ἐποίησα τὴν σύγκρισιν, ἐπειδὴ δὲ νεωτέρα κατάστασιν δὲν κατέ-

θεσε, παρακαλῶ τὸν κ. Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν νὰ καταρτίσῃ τοιαύτην ληροδοσίαν διὰ τὸ 1907, ἵνα ἴδωμεν τί θὰ συνέβῃ καὶ κατ' αὐτό.

Ι. Σπέντζας. Χειρότερα.

Ν. Καλογερόπουλος. Ὅχι χειρότερα.

Ι. Σπέντζας. Τὸ εἰξεύρω.

Θ. Φαρμακόπουλος. Ἡ τοιαύτη κατάστασις ἔπρεπε νὰ εἶνε γνωστὴ εἰς τὸν κ. Ὑπουργὸν ἐπὶ τῆς Δημοσίας Ἐπαιδεύσεως, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διανεῖμῃ τὸ βοήθημα εἰς τοὺς ἀνεπαρκεῖς δήμους. Ἐὰν δὲ ὁ κ. Ὑπουργὸς ἐλάμβανε τὸν κόπον νὰ ἐρευνήσῃ τοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν δήμων καὶ νὰ ἴδῃ ποιοὶ ἦσαν οἱ πράγματι ἀνεπαρκεῖς, οἱ δεόμενοι τοῦ βοηθήματος τοῦ δημοσίου, ποιοὶ δὲ οἱ εὔποροι, εἰς οὓς δὲν ὄφειλε νὰ δώσῃ τὸ βοήθημα τοῦτο καὶ κατὰ τὴν ἐγκύκλιον τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, θὰ ἤγετο εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἰλικρινῶς θὰ ἐξυπηρετεῖ τὸ συμφέρον τοῦ δημοσίου, ἂν δὲν ἔδιδε εἰς τοὺς 43 ἐπαρκεῖς τούτους δήμους βοήθημα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ Διάταγμα τῆς 20 Ἰουνίου 1906 ἀνῆρχετο εἰς 478,639 δραχ., ἤθελε δὲ τοῦναντίον δώσει βοήθημα εἰς τοὺς πράγματι ἀνεπαρκεῖς 68 δήμους, τοὺς μὴ λαβόντας τοιοῦτο, καὶ δώσει εἰς αὐτοὺς βοήθημα ἀνάλογον τῶν ἐσόδων αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἔξοδα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὰς δαπάνας τῆς διοικήσεως αὐτῶν τὰς ἀπαραιτήτους, τὸ ὁποῖον ἴσως ἤθελε ἀνέλθει περὶ τὰς 663,000. Ἐὰν ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τοῦ 1,130,678, τὰς ὁποίας τὸ Διάταγμα ἐκεῖνο διένεμε καὶ εἰς δῆθεν ἀνεπαρκεῖς δήμους, ἐὰν ἀφαιρεθῶσιν αἱ 478,639, αἵτινες ἐδόθησαν εἰς 43 δήμους ἐπαρκεῖς κατὰ τοὺς προϋπολογισμοὺς των τοὺς δημοσιευθέντας ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως, ἐὰν δὲ ἠθέλομεν προσθέσει 633,000, τὰς ὁποίας πιθανῶς ἔπρεπε νὰ διανεμώσιν εἰς τοὺς πράγματι ἀνεπαρκεῖς 68 ἄλλους δήμους, ἡ δαπάνη τοῦ δημοσίου θὰ ἀνῆρχετο μὲν εἰς 1,315,039, θὰ ἀφῆρητο ὅμως ὅλον ἐκεῖνο τὸ λανθάνον ἔλλειμμα ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ 1905, τὸ ὁποῖον ἐγένετο ὁ στυλοβάτης τῶν ἔλλειμμάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶ.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ διοίκησις ἐμερίμνα οὕτως, ὥστε νὰ ἐποπτεύῃ εἰς τὴν καλὴν καὶ κατὰ τοὺς νόμους διαχείρισιν τῶν δήμων, ἐὰν ἐμερίμνα ἄνευ οὐδεμιᾶς συμπαθείας καὶ μεροληψίας νὰ διανεμῇ τὸ βοήθημα τοῦτο εἰς τοὺς πράγματι ἀνεπαρκεῖς δήμους, τὸ Κράτος δὲν ἤθελεν ὑφίστασθαι καὶ τὰ ἔλλειμματα, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἐκ τῶν προκαταβολῶν, τὰς ὁποίας ἀναγκάζεται τὸ δημοσίον ταμεῖον νὰ προκαταβάλῃ διὰ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν πράγματι ἀνεπαρκῶν δήμων. Νομίζω δὲ ὅτι εἶνε ὑποχρέωσις τοῦ Κράτους νὰ συνεισφέρῃ καὶ αὐτὸ εἰς τὰς δαπάνας τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἀναγκῶν τῶν δήμων, ἀλλὰ νὰ συνεισφέρῃ εἰς τοὺς ἔχοντας πραγματικὴν ἀνάγκην καὶ νὰ μὴ διανεμῇ τὰ δημοσίου χρήματα χαριζόμενον εἰς τοὺς φίλους ἢ στεροῦν τοὺς μὴ φίλους τῶν ἀναγκαίων δαπανῶν πρὸς λειτουργίαν τῶν δήμων.

Βεβαίως δὲν τίθεται ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήμα, ἐὰν ἡ ἐλάττωσις τῶν μισθῶν τῶν δημοδιδασκάλων, τὴν ὁποίαν ἐθέσπισεν ὁ νόμος τοῦ 1905, εἶνε δικαία ἢ μὴ, ὠφέλιμος ἢ ἐπιβλαβὴς πρὸς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ δὲν θὰ ἐκφέρω τὴν γνώμην μου ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, ἐφ' οὗ ὀλίγας λέξεις εἶπεν ὀρθῶς ὁ κ. ἐκ Κορινθίας συνάδελφος, εἶπε ὅμως ἐκτὸς ἀμφιβολίας, ὅτι ἡ ἐγκύκλιος τοῦ Ὑπουργείου εἶνε παρὰ τὸν Νόμον συντεταγμένη, ἀπενθύνεται πρὸς ὑπαλλήλους ἀναρμοδίους νὰ λάβωσι μέτρα πρὸς περιστολὴν τοῦ αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἴσως ἐγέννησεν ἐνίων δημοτικῶν συμβουλιῶν ἢ πρὸς ἄλλον σκοπὸν εὐμενῆς διαθέσεως ἢ πρὸς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν.

Η ΠΑΡΑΝΟΜΟΣ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

Ἡ πρὸς τοὺς ταμίαις τοῦ Κράτους ἀποσταλείσα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ἐγκύκλιος, δι' ἧς οὗτοι διετάχθησαν νὰ προβῶσιν εἰς διαβάθμισιν τῶν ἐν τοῖς ἀπόροις δήμοις, ὅσοι κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου ὀφείλουσιν ἐκ προκαταβολῆς ἢ λαμβάνουσι συνδρομὴν ἐκ τοῦ Δημοσίου, δημοτικῶν σχολείων, δικαίως συνετάραξε καὶ ἤδη συνταράσσει τὸν δημοδιδασκαλικὸν κλάδον. Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη παρὰ τὸν νόμον ἐκδοθεῖσα δημιουργεῖ καθεστὼς παράνομον καὶ ἄδικον.

Ὁ πρόεδρος τοῦ συνδέσμου κ. Μουμούρης λαβὼν γνῶσιν τῆς ἐγκυκλίου, ἐπανειλημμένως ἔσχε συνέντευξιν μετὰ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ἐγκυκλίου διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου κ. Ἀναστασοπούλου, ὃν δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταπέισῃ, ὅτι ἡ ἐκδοθεῖσα ἐγκύκλιος εἶνε ἀνθαίρετος καὶ ἄδικος. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν κ. ὑπουργὸν τῆς Παιδείας καὶ τὸν κ. ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν προέβη εἰς παραστάσεις ὁ πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Ἐπιτροπὴ ἐκ μελῶν τοῦ Συνδέσμου παρουσιάσθη πρὸς τὸν κ. ὑπουργὸν τῆς Παιδείας καὶ διεμαρτυρήθη διὰ τὴν παράνομον ἐγκύκλιον. Ὁ κ. ὑπουργὸς ὑπεσχέθη, ἀναγνωρίσας καὶ αὐτὸς τὸ παράνομον, ὅτι θὰ ἐνεργήσῃ περὶ τῆς ἀνακλήσεως.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐπεσκέφθη καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς βουλευτάς, οἵτινες ὑπεσχέθησαν τὴν συνδρομὴν των, ἰδίᾳ δὲ ὁ κ. Στάης ἐπέδειξε ζωηρότατον ἐνδιαφέρον, συστήσας ἰδιαίτερος πρὸς τὸν κ. πρωθυπουργὸν καὶ πρὸς τὸν κ. ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν τὴν

ἀνάκλησιν τῆς ἐγκυκλίου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Βουλῇ σφοδρὰ συζητήσεις ἔλαβεν χώραν, πάντων τῶν ἀγορευσάντων ὑλοστηριξάντων ὅτι ἡ ἐγκύκλιος εἶνε παράνομος.

Παρὰ πάντα ταῦτα ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν παριδὼν καὶ τὴν ἐπίσημον ὑπόσχεσιν, ἣν πρὸς τὴν Βουλὴν ἔδωκε περὶ ἀνακλήσεως, ἐξακολουθεῖ ἐπιμένων, ὅτι πρέπει πρῶτον νὰ διευθετηθῶσιν αἱ ὀφειλαὶ τῶν Δήμων πρὸς τὸ Δημόσιον. Καταγίνεται δὲ πρὸς τοῦτο, ἵνα καταρτίσῃ ἔπειτα τὸ σχετικὸν Διάταγμα τῶν ἀπόρων παίδων.

Ἄς ἐλπίσωμεν, ὅτι ὁ κ. ὑπουργὸς θὰ μεταπεισθῇ ἔστω καὶ ἀργά, ὅτι ἀδικεῖ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τοὺς δημοδιδασκάλους.

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Τὸ Συμβούλιον τοῦ Συνδέσμου τῶν Ἑλλήνων Δημοδιδασκάλων ἐπανειλημμένως παρεκάλεσε τὸν Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας κ. Στεφανόπουλον, ὅπως ὑποβάλῃ νομοσχέδιον πρὸς βελτίωσιν τοῦ νόμου περὶ Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπομνήματος, ὅπερ ὁ Σύνδεσμος, ἐκπροσωπῶν τὴν γνώμην τῶν ἐπαρχιακῶν Δημοδιδασκαλικῶν Συλλόγων, ὑπέβαλε πρὸς αὐτόν. Ὁ κ. Ὑπουργὸς ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς :

«Ἐγὼ ἐτοίμην ἡδὴ νομοθετικὴν ἐργασίαν διὰ τὴν Δημοτικὴν Ἐκπαίδευσιν, ἀλλὰ δὲν θὰ ὑποβάλω ταύτην, καθόσον ἔνεκα τῆς καταστάσεως τῆς Βουλῆς καὶ τῶν ὑπολειπομένων ὀλιγίστων συνεδριῶν εἶνε ἀδύνατον νὰ συζητηθῇ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἣν ἔχω, καὶ τὴν ὑπόσχεσιν, ἣν σὰς ἔδωκα. Ἐὰν ἡ Βουλὴ μετὰ τὸ Πάσχα κληθῇ πρὸς ἐργασίαν, θὰ ὑποβάλω ἀναμφισβητήτως τοιοῦτο νομοσχέδιον. Ἄλλως κατὰ τὴν προσεχῆ σύνοδον τῆς Βουλῆς θὰ ὑποβάλω νομοσχέδιον βελτιοῦν τὴν Δημοτ. Ἐκπαίδευσιν, ὑπὲρ ἧς ἔχω τὰς ἀρίστας τῶν διαθέσεων καὶ εὐχομαι νὰ πραγματοποιήσω ταύτας».

Τὸ Συμβούλιον ἠὲχαρίστησε τὸν κ. Ὑπουργὸν καὶ ἀπῆλθε,

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

Συνεδρία Συμβουλίου

Συνεδρία Δ'. (1 Μαρτίου). Ἀποφασίζεται μετὰ μακρὰν συζήτησιν νὰ ἐρωτηθῇ ἡ Συνέλευσις διὰ τὸ ζήτημα τῆς παραιτήσεως τοῦ κ. Γεν. Γραμματέως.

Συνεδρία Ε'. (15 Μαρτίου). Ἀποφασίζεται, ἵνα παρακληθῶσιν οἱ παιδαγωγοὶ, ὅπως ποιήσονται παιδαγωγικὰς διαλέξεις. Λαμβάνονται διάφοροι ἀποφάσεις ὡς πρὸς τὴν μετὰ τῆς Αἰκῆς Τραπέζης ληψοδοσίαν. Ἀποφασίζεται, ἵνα τὸ Συμβούλιον μεταβῇ καὶ πάλιν πρὸς τὸν κ. ὑπουργὸν τῆς Παιδείας καὶ ζητήσῃ πληροφορίας περὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ζητήματος.

Συνεδρία Συνελεύσεως

Συνεδρία Δ'. (9 Μαρτίου). Ἀποφασίζεται μετ' εὐρυτάτην συζήτησιν, ἧς μετέσχον οἱ κκ. Βεργόπουλος, Ἀβραμέας, Οἰκονομίδης, Καλασούντας, Σβάρνας, Καμπάνης, Καπερνάρος καὶ ὁ Πρόεδρος κ. Μουμούρης νὰ ἐκφρασθῇ ἐγγράφως πρὸς τὸ Ἐποπτικὸν Συμβούλιον ἐνχῆ, ὅπως προτιμᾷ εἰς πᾶσαν κενουμένην θέσιν διενθυνοῦ τοὺς ἐν τῷ αὐτῷ δήμῳ ὑπηρετοῦντας, ἔχοντας δὲ τὰ νόμιμα προσόντα. Κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Προέδρου μετὰ συζήτησιν καταρτίζεται ἐπιτροπεία ἐκ τῶν κ.κ. Μπακοπούλου, ἀντιπροέδρου, Λιβαδά, Γοτιζέ, Μερτζιώτου Σμπαρούνη, Καλασούντα, Κυριακίδου, Ἀρχιμανδρίτου, Δημολίκου καὶ Σταυροπούλου, ἵνα συντάξῃ ἀναλυτικὸν καὶ ὠρολόγιον πρόγραμμα τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ ὑποβάλλῃ τοῦτο εἰς τὸν Σύνδεσμον πρὸς συζήτησιν. Ὡς πρὸς

τὸ ζήτημα τῆς παραιτήσεως τοῦ Γεν. Γραμματέως κ. Οἰκονομίδου ἢ Συνέλευσις μετὰ συζήτησιν μακρὰν ἀποφαίνεται διὰ βοῆς ὑπὲρ τῆς προτάσεως τοῦ κ. Λιβαδά, ὅπως ἀνακληθῇ ἢ προτέρα ἀπόφασις καὶ παραμείνῃ εἰς τὸ ἀξίωμα ὁ κ. Οἰκονομίδης.

Συνεδρία Ε'. (30 Μαρτίου). Ὁ κ. Πρόεδρος ἀνακοινεῖ λεπτομερῶς τὰς ἐνεργείας τοῦ Συνδέσμου διὰ τὸ ἐκπαιδευτικὸν ζήτημα. Ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγινώσκει τὴν περὶ διαβαθμίσεως τῶν σχολείων καὶ ἐν τοῖς εὐπόροις δήμοις ἐγκύκλιον τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν καὶ ἀνακοινεῖ τὰς ἐνεργείας του καὶ καταλήγει λέγων, ὅτι κατόπιν τῆς ἐγκυκλίου ταύτης καταστρέφεται τελείως ἡ Δημοτικὴ Ἐκπαίδευσις. Οἱ κ.κ. Τζίβας καὶ Ἀβραμέας διαμαρτύρονται κατὰ τῆς παρανόμου ἐγκυκλίου. Συνιστάται ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κκ. Μουμούρη, προέδρου, Μπακοπούλου, Οἰκονομίδου, Τζίβα, Ἀβραμέα, Ζαφειροπούλου, Νικολαΐδου, Ἰωαννίδου, Γοτιζέ καὶ Κυριακίδου, ἵνα ἐνεργήσῃ διὰ τὴν ἄρσιν τῆς ἐγκυκλίου.

ΧΡΗΜΑΤΙΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΑΙ

Κατὰ τὸν ἀπὸ 1ης Μαρτίου μέχρι τέλους Ἀπριλίου ἐ. ἔ. διάστημα πρὸς τὸν Πρόεδρον κ. Μουμούρη ἀπεστάλησαν τὰ ἑξῆς ποσά:

- 1). Δραχ. (4) παρὰ τοῦ κ. Π. Καλλιέρου (Πάρου).
- 2). Δραχ. (2) » » » Μ. Σιγάλα (Θήρας).
- 3). Δραχ. (23.50) » » » Σ. Χατζάκη (Καρπενησίου).
- 4). Δραχ. (7) » » » Ι. Γεραρῆ (Κορίνθου).
- 5). Δραχ. (10) » » » Διευθυντοῦ τοῦ Σχολείου Σκοπέλου.
- 6). » (4) » » » Α. Πελεκάνου (Αἰγίνης).
- 7). » (25.50) » » » Ρ. Παλιτσιανοῦ (Σύρου).
- 8). » (5) διὰ δικαίωμα ἀναγνώρισεως Συλλόγου (Πύργου)
- 9). » (2) παρὰ τοῦ κ. Δ. Ζήση (Πύργου)

- 10). Δραχ. (4) παρὰ τοῦ Συλλόγου Ρεθύμνης.
 11). » (38) » » » Νάξου.
 12). » (7) » » κ. Β. Μοναστηριώτου (Κεφαλληνίας)
 13). ») 5) » » τοῦ Συλλόγου Βόλου διὰ δικαίωμα ἀναγνωρίσεως.

Πρὸς δὲ τὸν Γαμίαν κ. Ν. Καρνέσην τὰ ἐξῆς ποσά :

- 1). Δραχ. (5) παρὰ τοῦ Συλλόγου Κορινθίας.
 2). » (15) » » κ. Ν. Βάγια.
 3). » (7) » » κ. Γ. Αἰδίνη (Ἀλιβερίου).
 4). » (5) » τοῦ Συλλόγου Ἡλείας δι' ἀναγνωρίσιν.
 5). » (2) » τοῦ κ. Ἀ. Κοντομάρη (Γλώσσης).
 6). » (2) » τοῦ κ. Δ. Παπαδοπούλου (Τριφυλλίας).
 7). » (2) » τοῦ κ. Γ. Δημητρακοπούλου (»).

ΣΟΥΗΔΙΚΗ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3 Ἀπριλίου 1908

Ἀξιότιμε κ. Πρόεδρε,

Τύχη ἀγαθῆ, ἡ πολιτεία ἀπεφάσισε ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ κρατοῦν σύστημα τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς διὰ τοῦ Σουηδικοῦ. Ἐσχηματίσθη ἤδη καὶ ἡ πρὸς τοῦτο ἐπιτροπὴ, ἧς ἔχω τὴν τιμὴν νὰ μετέχω, καὶ ἡτις κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς συνεδρίαν ἀπεφάσισε τὴν σύνταξιν ὁμοιομόρφων πινάκων καταλλήλων διὰ πάσας τὰς τάξεις πάντων τῶν ἐκπαιδευτηρίων, καὶ τὴν ἔγκαιρον αὐτῶν διανομὴν ὅπως καταστῆ δυνατὴ ἡ διδασκαλία αὐτῶν ἀπὸ τοῦ προσεχῶς σχολικοῦ ἔτους. Θεωρῶ ὅθεν περιτεύουσιν ὄλως πᾶσαν ἐπὶ πλέον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπασχόλησιν πολυτίμου τοῦ ὑμετέρου περιοδικοῦ χώρου.

Ἐφ' ᾧ ἐπιτρέφατέ μοι, ἀξιότιμε φίλε, νὰ σᾶς εὐχαριστήσω θερμῶς διὰ τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς ἐφιλοξενήσατε τὰς σημειώσεις μου, καὶ νὰ σᾶς συγχαρῶ ἐκ μέσης καρδίας διὰ τὸ σθένος, μεθ' οὗ ἐν παντὶ ὑπὲρ τοῦ κλάδου σας τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ἐργάζεσθε.

Μετ' ἄκρας ὑπολήψεως

Σ. Ἀρβανίτης.

Λευθιντῆς τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Γυμναστηρίου

✕

Ἀξιότιμε κύριε,

Ἐλαβον τὸ παιδαγωγικὸν περιοδικὸν, ὅπερ εὐαρεστούμενος ἀπεστείλατέ μοι, εὐχαριστῶ δὲ ἐκ καρδίας καὶ συγχαίρω ἅμα ἐπὶ τῷ ἔργῳ.

Εὐχομαι εὐδοκίμησιν καὶ πέποιθα ὅτι θέλετε κατορθώσει τὸ

σκοπούμενον, τοῦθ' ὕπερ ἀσφαλῶς θέλει συντελέσει εἰς τὴν βελ-
τίωσιν καὶ παρ' ἡμῖν τῶν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Δέχθητε καὶ πάλιν τὰς εὐχαριστίας μου, μεθ' ὧν διατελῶ.

Ἐμέτερος ὄλως

Ν. Α. Λεβίδης.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ἀπριλίου 1908.

Ὀρυκτολογικὰ Συλλογὰί. — Ὁ φιλοπονώτατος συντα-
ξιόχος δημοδιδάσκαλος κ. Δημ. Βούλγαρης, διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ
χειρῶν συλλέξας τὰ ἐν Ἑλλάδι ὄρυκτὰ, κατήρτισε τελειοτάτας
ὄρυκτολογικὰς συλλογὰς, ὧν ἐκάστη περιλαμβάνει 91 τεμάχια ἐλ-
ληνικῶν ὄρυκτῶν, ὧν τὸ βάρος ὑπερβαίνει τὰς 6 ὀκάδας. Ἐκάστη
τούτων τιμᾶται δραχ. δέκα (10), τὰ δὲ ἔξοδα τῆς ἀποστολῆς εἰς
βάρος τοῦ ἀποστολέως. Συνιστᾶται ἐνθέρμως ἡ ἀπόκτησις τιαυ-
της συλλογῆς, ἥτις ἀποβαίνει χρησιμωτάτη. Ἐκάστη συλλογὴ συν-
οδεύεται καὶ ὑπὸ καταλόγου τῶν ὄρυκτῶν, τεταξινομημένων ἐπι-
σημονικῶς καθ' ἕλην, καὶ ὁδηγῶν.

Λιεύθυνσις : Ἀ. Σαλβαράν, ἰατρὸν, Πατήσια.

Γίνεται γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἐν τοῖς γραφεῖσι
τοῦ Συνδέσμου ὑπάρχουσιν ἀντίτυπα τοῦ Α'. τόμου
τοῦ περιοδικοῦ, περιλαμβάνοντος πάντα τὰ ἐκδο-
θέντα τεύχη εἰς σελίδας 162.

Ἐκάστος τόμος τιμᾶται δραχ. 2 κατὰ τὴν ἀπόφα-
σιν τῆς ἐπιτροπείας τοῦ περιοδικοῦ, ἀποστέλλεται
δὲ ἐλεύθερος ταχυδρομικῶν τελῶν παντὶ τῷ αἰτοῦντι,
ἂν οὗτος οὖν τῇ αἰτίῳει ἀποστείλῃ καὶ τὴν δίδρα-
χμον τιμὴν τοῦ τόμου.

Ἡ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ἡ ΤΑ ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΑΔΙΑ ΑΥΤΗΣ

(Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 64)

Ἡ τρυφερὰ ἀγάπη τῶν δύο λουλουδιῶν, ἣν παρουσιάζει
εἰς ἡμᾶς ὁ ποιητὴς τοῦ ἔσματος «τὰ ἀχώριστα λουλούδια», καὶ
ὁ θάνατος τοῦ ἐνός ἐξ αὐτῶν, ὅστις ἐπηκολούθησεν ἕνεκα
τῆς λύπης, ἣν τοῦτο συνησθάνθη ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἐτέρου,
δὲν θά συναρπάσῃ τόσον τὸ θυμικὸν ἐκείνου, ὅστις δὲν ἔσχε
ποτὲ ἀγαπητὸν φίλον, ὅσον ἐκείνου, οὔτινος ἡ καρδιά ἠσθάνθη
τοὺς παλμοὺς τῆς τρυφερᾶς φιλίας. Τούτων οὕτως ἐχόντων
ἐννοεῖται, ὅτι καὶ ἡ διδασκαλία ὀφείλει νὰ στηρίξῃ τὴν πρόσ-
ληψιν τῶν ἐκάστοτε προσκτητέων νέων συναισθητικῶν ἐντυ-
πώσεων ἐπὶ παλαιῶν ὁμοειδῶν. Ἐπειδὴ δ' ὁμως αἱ τελευταῖαι
αὗται πρέπει νὰ εἶνε καὶ ὄλως συνειδηταὶ εἰς τοὺς μαθητὰς
κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν νέων, ἡ διδασκαλία, ἵνα ἦ βεβαία
περὶ τούτου, ὀφείλει πρὸ τῆς παρὰ τοῖς μαθηταῖς προκλήσεως
πάσης νέας συναισθητικῆς ἐντυπώσεως νὰ ἀνάγῃ εἰς τὴν συν-
είδησιν αὐτῶν παλαιᾶς ὁμοειδεῖς θυμικὰς διεγέρσεις, οὕτω
δὲ νὰ προπαρασκευάζῃ τὸ θυμικὸν αὐτῶν εἰς τὴν πρόσληψιν
τῆς νέας συναισθητικῆς ἐντυπώσεως. Προκειμένου λοιπὸν περὶ
τῆς ὑπὸ τῶν μαθητῶν προσλήψεως νέων συναισθητικῶν ἐντυ-
πώσεων ὀφείλει ἡ διδασκαλία νὰ διεξέρχεται δύο ἀλληλοδια-
δόχως στάδια, ἅτινα δὴ καὶ εἶνε ὄλως ἀνάλογα πρὸς ἐκεῖνα,
ἅτινα ἀκολουθεῖ προκειμένου περὶ τῆς ὑπὸ τῶν μαθητῶν προσ-
λήψεως νέου συγκεκριμένου νοητικοῦ ὕλικου. Κατὰ μὲν τὸ
πρῶτον ἐξ αὐτῶν ἔργον θά ἔχη αὕτη νὰ προπαρασκευάζῃ τὸ

θυμικόν τῶν μαθητῶν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς νέας συναισθηματικῆς ἐντυπώσεως διὰ τῆς ἀναμνήσεως παλαιῶν ὁμοειδῶν θυμικῶν ἐξεγέρσεων (στάδιον τῆς προπαρασκευῆς), κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἔργον θὰ ἔχη νὰ προκαλῆ παρὰ τοῖς μαθηταῖς τὴν ἐξέγερσιν τῆς περὶ ἧς πρόκειται νέας ἐντυπώσεως (στάδιον προσκτῆσεως). Ἐπειδὴ δὲ τέλος κατὰ τὰ διδάγματα τῆς ψυχολογίας ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ὡς ἐν τῷ σχηματισμῶ τῶν γενικῶν νοητικῶν πλασμάτων, οὕτω καὶ ἐν τῷ σχηματισμῶ τῶν γενικῶν συναισθηματικῶν κρίσεων δύο ἐπιτελεῖ ἀλληλοδιαδόχως ἐργασίας, τὴν πρὸς ἀλλήλας σύνδεσιν καὶ σύγκρισιν τῶν ὁμοειδῶν συναισθητικῶν ἐντυπώσεων πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν κοινῶν αὐτῶν γνωρισμάτων καὶ τὴν συνένωσιν τῶν τελευταίων τούτων εἰς μίαν γενικὴν κρίσιν, διὰ τοῦτο καὶ ἡ διδασκαλία τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀκολουθοῦσα ὀφείλει κατὰ τὸν ὑπὸ τῶν μαθητῶν σχηματισμὸν τῶν γενικῶν συναισθηματικῶν κρίσεων νὰ διεξέρχεται δύο ἀλληλοδιαδόχως στάδια, ἅτινα δὴ καὶ εἶνε ὅλως ἀνάλογα πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῆς ἀκολουθοῦμενα κατὰ τὸν ὑπὸ τῶν μαθητῶν σχηματισμὸν τῶν γενικῶν νοητικῶν πλασμάτων, τὸ τῆς συγκρίσεως, καθ' ὃ θὰ προκαλῆ τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ νὰ συγκρίνωσιν αὐτοὶ τὰς κατὰ τὸ πρῶτον κύριον στάδιον προσκτηθείσας ὁμοειδεῖς συναισθητικὰς ἐντυπώσεις πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς ἄλλας συγγενεῖς παλαιότερας καὶ νὰ ἐξευρίσκωσι τὰ κοινὰ αὐτῶν γνωρίσματα καὶ τὸ τῆς συλλήψεως, καθ' ὃ θὰ ἄγῃ αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ συνενώσωσι τὰ τελευταῖα ταῦτα εἰς μίαν γενικὴν συναισθηματικὴν κρίσιν (ἠθικὴ ἀλήθεια, ἠθικὸν ἀξίωμα, ἠθικὸς νόμος, θρησκευτικὴ ἀλήθεια, θρησκευτικὸν δόγμα, καλαισθητικὸν ἀξίωμα, καλαισθητικὸς νόμος, πολιτειακὸν δόγμα κ.τ.λ.).

Οὕτω λοιπόν, οἰονδήποτε καὶ ἂν εἶνε τὸ διδακτέον ὑλικόν, εἴτε νοητικόν, εἴτε συναισθηματικόν, ἡ διδασκαλία, ἂν μέλλῃ διὰ τῆς πορείας αὐτῆς νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν τῶν διδασκομένων, ὀφείλει, ἀκολουθοῦσα τὴν πορείαν, ἣν ἐπὶ τῷ αὐτῷ τέλει διέρχεται ἡ τε φυσικὴ καὶ κατὰ ταύτην ἡ τεχνητὴ μάθησις,

νὰ διατρέξῃ ἀλληλοδιαδόχως τὰ γνωστὰ ἤδη ἡμῖν τέσσαρα στάδια.

Διερχομένη ἡ διδασκαλία τὰ περὶ ὧν πρόκειται στάδια θὰ κατορθοῖ, ὥστε ἐν τέλει οἱ μαθηταὶ νὰ ἔχωσιν ἀφομοιώσει αὐτενεργῶς τὰ ἀντικείμενα αὐτῆς, πρὸ παντὸς δὲ νὰ ἔχωσιν ἀφομοιώσει τὰ ἀνώτερα νοητικὰ τε καὶ συναισθηματικὰ πλάσματα. Καὶ ὅμως ἡ διδασκαλία εἶνε ἠναγκασμένη νὰ μὴ ἐπιναπαυθῇ εἰς τὰ στάδια ταῦτα καὶ δὴ διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους. Ἐν πρώταις ἡ ψυχολογικὴ παρατήρησις διδάσκει αὐτὴν, ὅτι τότε πράγματι ἔχει τις ἐντελῶς ἀφομοιώσει, ἔχει καταστήσει τέλειον αὐτοῦ κτῆμα οἰονδήποτε ὑλικόν, ὅταν δύναται νὰ ἐφαρμόζῃ τοῦτο ποικιλοτρόπως. Τότε ἰδίᾳ, ὡς ἡ αὐτὴ παρατήρησις διδάσκει, ἔχει τις ἀφομοιώσει τελείως γενικόν τι ψυχικόν πλάσμα, ἔννοιαν, κανόνα, νόμον, ἠθικὴν κ.τ.λ. ἀλήθειαν, ὅταν δύνηται ὄχι μόνον νὰ νοῆ τοῦτο εὐχερῶς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ αὐτὸ ἐπὶ νέων, εἴτε τυχαίως αὐτῷ προσαγομένων, εἴτε ἐπίτηδες ὑπ' αὐτοῦ ἐκζητουμένων συγκεκριμένων περιπτώσεων, ὅταν ἐν ἄλλοις λόγοις δύνηται νὰ κατέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ εἰς νέα μερικά, ἀκριβῶς ὡς ἠδυνήθη νὰ ἀνέλθῃ εἰς τοῦτο ἐκ γνωστῶν τοιούτων. Τότε ἐν πρῶ. ἔχω προσλάβει τελείως ἀριθμητικόν τινα κανόνα, ὅταν δύνωμαι νὰ λύω δι' αὐτοῦ νέα προβλήματα, διάφορα δηλ. ἐκείνων, ὧν ἡ λύσις ἐχρησίμευσέ μοι πρὸς ἐξαγωγήν αὐτοῦ, ὅταν δύνωμαι νὰ ἐφαρμόζω αὐτὸν καὶ ἐπὶ νέων προβλημάτων. Ὡσαύτως δὲν ἄρκει νὰ λέγω καὶ νὰ νοῶ εὐχερῶς συντακτικόν τινα κανόνα, πρέπει καὶ νὰ δύνωμαι νὰ ἐφαρμόζω αὐτὸν ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἰδεῶν μου. Εἶνε νῦν ἀληθές, ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν δύναται ἐνίοτε ἀφ' ἑαυτῆς νὰ ἐπιχειρῇ καὶ νὰ κατορθοῖ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μεμαθημένων. Γνωστὸν δ' ὅμως ἅμα εἶνε, ὅτι αὐτὴ οὔτε πάντοτε, ὡσάκις εἶνε ἀνάγκη, ποιεῖ τοῦτο, οὔτε, ἂν πράττῃ αὐτό, ἐπιτυχάνει, καὶ δὴ ἀπλούστατα, διότι ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ μεμαθημένου εἶνε πρᾶγμα δυσχερέστατον, προϋποθέτει δ' ἀσκήσιν μακρὰν. Δυνατὸν εἶνε ἐν πρῶ., ὡς ἡ ἐμπειρία διδάσκει, νὰ ἔχη τις σχηματίσει δι' ἐπιμελεμένης

προσλήψεως σχετικῶν παραδειγμάτων καὶ δι' ἐπιμελημένης ἀφαιρέσεως τὸν κανόνα «τὸ ι, α, ας τῆς γ' κ.λ.π.», καὶ ὅμως εἶτα γράφων νέαν τινὰ λέξιν, ὑπαγομένην ὡς πρὸς τὴν προσφθίαν εἰς τὸν κανόνα τοῦτον, νὰ τονίσῃ ταύτην ἐσφαλμένως. Διὰ ταῦτα λοιπὸν δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὴν διδασκαλίαν νὰ ἀφήσῃ αὐτοῖς τοῖς μαθηταῖς τὸ ἔργον τῆς ἐφαρμογῆς τῶν προσκτιθέντων, δι' οὗ δὴ καὶ τελειοῦται κατὰ τὰ εἰρημένα ἢ αὐτενεργὸς αὐτῶν ἀφομοίωσις. Μᾶλλον δ' ὀφείλει νὰ ἐπιτάξῃ τοῖς γνωστοῖς τέσσαρσι σταδίοις πέμπτον, ὅπερ ἔργον θὰ ἔχῃ νὰ ἄγῃ τοὺς μαθητὰς διὰ πολλαπλῶν ἀσκήσεων εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν προσκτιθέντων καὶ ὅπερ κατὰ τοῦτο δύναται νὰ κληθῇ στάδιον τῆς ἐφαρμογῆς ἢ τῆς ἀσκήσεως. Ἡ διάνυσις δ' ὅμως τοῦ σταδίου τούτου ἐπιβάλλεται εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ δι' ἄλλον λόγον. Συντελεσθείσης διὰ τῶν λοιπῶν σταδίων κατὰ μέγιστον μέρος τῆς αὐτενεργοῦ ἀφομοίωσης τῶν διδασκθέντων ὑπὸ τῶν μαθητῶν προφανῶς θὰ ἔχῃ ἐξεγερωθῆ κατὰ τὰ εἰρημένα τὸ διαφέρον τούτων ὑπὲρ αὐτῶν, ὅπερ εἶνε καὶ ὁ προσεχέστερος σκοπὸς τῆς διδασκαλίας. Τὸ διαφέρον νῦν τοῦτο θὰ ἐξεγείρῃ παρὰ τοῖς μαθηταῖς ζωντανήν ἐπιθυμίαν, ὅπως ἀσχοληθῶσι περαιτέρω περὶ τὰ προσκτιθέντα, ὅπως ἐφαρμόσωσιν αὐτὰ, ὅπως ἐπαυξήσωσι κατὰ τὸ δυνατόν ταῦτα καὶ χρησιμοποιήσωσιν αὐτὰ ὡς μέσα προσκτήσεως νέου ὑλικοῦ, εἰς τὴν θέσιν νέων σκοπῶν. Καίτοι δ' ὅμως οὕτω θὰ ἔχῃ ἐξεγερωθῆ ζωντανὴ ἢ ἐπιθυμία τῶν παιδῶν ὑπὲρ τῶν μνημονευθέντων ἔργων, ἐν τούτοις αὕτη δὲν θὰ δύνηται συνήθως νὰ μετατραπῇ καὶ εἰς βούλησιν, ἥς ἢ ἀνάπτυξις, ὡς γνωστόν, εἶνε ὁ ὑψιστος σκοπὸς τῆς διδασκαλίας, ἀπλούστατα, διότι ἢ ἐπιθυμία ἀποβαίνει βούλησις, ὅταν συνοδεύηται ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως τοῦ κατορθωτοῦ τοῦ ἐπιθυμητοῦ, οἱ δὲ μικροὶ παῖδες δὲν δύνανται εὐχερῶς νὰ εὐρωσιν εὐκαιρίας, περὶ ἧν νὰ ἔχωσι τὴν πεποίθησιν, ὅτι εἶνε πρόσφοροι πρὸς πληρῶσιν τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν. Τούτου λοιπὸν ἔνεκεν ἐπιβάλλεται εἰς τὴν διδασκαλίαν, ὅπως, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψει, ὅτι ὑψιστος αὐτῆς σκοπὸς εἶνε ἢ ἀνάπτυξις τῆς

βουλήσεως τῶν παιδῶν ὑπὲρ τῶν διδασκομένων, μὴ ἀπολέσῃ τὴν περὶ ἧς νῦν πρόκειται εὐκαιρίαν, ἥτις δὴ καὶ εἶνε καταλληλοτάτη πρὸς τὸν μνημονευθέντα σκοπὸν, καθόσον κατ' αὐτὴν αὕτη εὐρίσκει ἤδη ἐξεγεγερωμένην ζωντανήν ἐπιθυμίαν τῶν μαθητῶν ὑπὲρ τῶν διδασκθέντων, ἀλλὰ ἐκμεταλλευομένη τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην παράσχη τοῦτοις τὴν πεποίθησιν περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς πράγματῶσεως αὐτῆς, οὕτω δὲ μετατρέψῃ ταύτην εἰς τὴν ποθητὴν βούλησιν. Τοῦτο δ' ἀκριβῶς καὶ κατορθοῖ ἢ διδασκαλία ἐπιτάσσουσα εἰς τὰ γνωστὰ στάδια τὸ τῆς ἐφαρμογῆς, καθ' ὃ παρέχουσα τοῖς μαθηταῖς εὐκαιρίας πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν μεμαθημένων δι' ἀναλόγων πρὸς τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἀσκήσεων παρέχει ἅμα εἰς τοῦτους τὴν πεποίθησιν περὶ τοῦ κατορθωτοῦ τῆς διὰ τῆς μέχρι τοῦδε διδασκαλίας ἀναπτυθείσης ἐπιθυμίας αὐτῶν, οὕτω δὲ μετατρέπει ταύτην εἰς ἐνεργὸν βούλησιν. Οὕτω τὸ στάδιον τῆς ἀσκήσεως ἐπιβάλλεται εἰς τὴν διδασκαλίαν οὐ μόνον ὡς συντελοῦν εἰς τὴν τελειότεραν ἀφομοίωσιν τῶν διδασκθέντων ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς συμβαλλόμενον εἰς τὴν ἐξεγέρσιν τῆς βουλήσεως αὐτῶν ὑπὲρ ἐκείνων, ἥτις δὴ ἅπαξ ἐξεγερωθεῖσα θὰ ἀποβαίνει τοσοῦτον ἰσχυρότερον, ὅσα μείζων φροντίς καταβάλλεται ὑπὸ τῆς διδασκαλίας, ὅπως αἰ εἰς τοὺς μαθητὰς προβαλλόμεναι ἀσκήσεις εἶνε τοιαῦται, ὥστε νὰ λύωνται ὑπ' αὐτῶν αὐτενεργούντων.

Δὲν πρέπει τέλος νὰ λησμονηθῇ τὸ στοιχειῶδες τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ὡς ἐν τῇ φυσικῇ, οὕτω καὶ ἐν τῇ τεχνητῇ μαθήσει δὲν ἐπιλαμβάνεται τοῦ ἔργου τῆς ἀφομοίωσης, ἂν μὴ πρῶτον προθέσῃ ἑαυτῷ σαφῶς, τί πρόκειται νὰ ἀφομοιώσῃ, ἂν μὴ πρῶτον παραστήσῃ ἑαυτῷ σαφῶς τὸ τέρμα τῆς ὁδοῦ, ἢν μέλλει νὰ διανύσῃ, ὅτι ὡσαύτως ὡς ἐν τῇ φυσικῇ, οὕτω καὶ ἐν τῇ τεχνητῇ μαθήσει δὲν καταβάλλει τις τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, δὲν αὐτενεργεῖ, ἂν μὴ πρῶτον γνωρίσῃ σαφῶς ἐκεῖνο, ὑπὲρ οὗ μέλλει νὰ αὐτενεργήσῃ, τὸν σκοπὸν τῆς αὐτενεργείας αὐτοῦ, ὅτι τέλος ὡς ἐν τῇ φυσικῇ, οὕτω καὶ ἐν τῇ τεχνητῇ μαθήσει δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἐξεγέρσις διαφέρον-

τος καὶ ἐπιθυμίας καὶ αὐτοπεποιθήσεως παρά τινι, ὅστις ἀγνοεῖ ἐκεῖνο, ὑπὲρ οὗ ὀφείλει νὰ ἀναπτυχθῇ τὸ διαφέρον καὶ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ αὐτοπεποιθήσις αὐτοῦ. Τούτων οὕτως ἐχόντων πρόδηλον εἶνε, ὅτι καὶ ἡ διδασκαλία, ἂν θέλῃ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν τῶν διδασκομένων ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τούτων ἀνάπτυξιν τοῦ διαφέροντος, τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεως αὐτῶν, ὀφείλει πρὸ τῆς ἐνάρξεως πάσης διδακτικῆς ἐργασίας, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πρώτου σταδίου αὐτῆς νὰ προτάξῃ σαφῆ δῆλωσιν τοῦ ἐπιτευκτέου, ἢτοι ἄλλως σαφῆ δῆλωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς.

Ἐκ πάντων νῦν τῶν ρηθέντων ἐξάγεται, ὅτι ὀρθή, ἢτοι εἰς τὴν αὐτενεργὸν τῶν διδασκομένων ἀφομοίωσιν συμβαλλομένη διδακτικὴ πορεία εἶνε μόνη ἐκείνη, ἣτις, ρυθμιζομένη πρὸς τὴν πορείαν τῆς τε φυσικῆς καὶ τῆς ταύτην ἀκολουθοῦσης τεχνητῆς μαθήσεως, ἄρχεται διὰ τῆς δηλώσεως τοῦ σκοποῦ, διέρχεται δ' εἶτα τὰ ἀκόλουθα στάδια :

α') Τὸ τῆς προπαρασκευῆς, καθ' ὃ ἡ διδασκαλία ὀρωμένη ἀπὸ τοῦ δηλωθέντος σκοποῦ προσπαθεῖ νὰ προπαρασκευάσῃ τὸν τε νοῦν καὶ τὸ θυμικὸν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ νέου διὰ τῆς εἰς τὴν συνείδησιν αὐτῶν ἀναγωγῆς παλαιῶν συγγενῶν πρὸς τὸ νέον τοῦτο παραστάσεων καὶ συναισθημάτων.

β') Τὸ τῆς προσκτιήσεως τοῦ νέου, καθ' ὃ αὕτη ἐπιχειρεῖ νὰ καταστήσῃ κτῆμα τῶν μαθητῶν αὐτενεργούντων τὸ νέον συγκεκριμένον παραστατικὸν τε καὶ συναισθηματικὸν ὑλικόν.

γ') Τὸ τῆς συγκρίσεως, καθ' ὃ αὕτη ἄγει τοὺς μαθητὰς, ὅπως ἀναπλάσαντες τὰς διὰ τῆς μέχρι τοῦδε γενομένης διδακτικῆς ἐργασίας καὶ καθόλου τὰς ἤδη πρότερον προσκτηθείσας ὁμοειδεῖς ἐποπτείας ἢ συναισθηματικὰς ἐντυπώσεις συγκρίνωσι ταύτας πρὸς ἀλλήλας καὶ ἐξεύρωσι τὰ κοινὰ αὐτῶν γνωρίσματα,

δ') τὸ τῆς συλλήψεως, καθ' ὃ αὕτη προκαλεῖ τοὺς μαθητὰς, ὅπως αὐτενεργούντες συνενώσωσι, συλλάβωσι τὰ εἰ-

ρεθέντα κοινὰ γνωρίσματα εἰς ἓν γενικὸν καὶ ἀφηρημένον νοητικὸν πλάσμα (ἐννοίαν, κανόνα, νόμον, γενικὴν ἀλήθειαν) ἢ μίαν γενικὴν καὶ ἀφηρημένην συναισθηματικὴν κρίσιν καὶ ε') τὸ τῆς ἐφαρμογῆς, καθ' ὃ αὕτη ἀσκεῖ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν αὐτενεργὸν ἐφαρμογὴν τοῦ προσκτιθέντος συγκεκριμένου τε καὶ ἀφηρημένου ὑλικοῦ.

Τὰ στάδια ταῦτα τῆς διδασκαλίας δύνανται νὰ κληθῶσι διὰ κοινοῦ ὀνόματος εἰδολογικὰ στάδια, ὡς ἀποτελοῦντα τὸ εἶδος τῆς διδασκαλίας ἀσχέτως πρὸς τὴν ὕλην αὐτῆς. Τὰ αὐτὰ δύνανται νὰ κληθῶσι καὶ τυπικὰ στάδια, διότι εἶνε οἰονεῖ οἱ τύποι, δι' ὧν ὀφείλει νὰ διέλθῃ ἡ διδασκαλία οἰασδήποτε ὕλης.

Γεννᾶται νῦν εὐθὺς τὸ ζήτημα, πόση ὕλη ἐξ ἐκάστου μαθήματος δύναται καὶ πρέπει νὰ διέρχεται διὰ τῶν τύπων τούτων, νὰ διδάσκηται κατὰ τὰ στάδια ταῦτα.

Ὅτι βεβαίως δὲν δύναται καὶ δὲν πρέπει νὰ διέρχεται δι' αὐτῶν ἐφάπαξ ἅπανα ἡ ἐξ ἐκάστου μαθήματος διδακτέα ὕλη, ὡς περίπου ἐνόησαν τὸ πρᾶγμα οἱ τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν διδακτικὴν εἰσαγαγόντες τὴν θεωρίαν τῶν εἰδολογικῶν σταδίων, τοῦτο εἶνε εὐκόλως νοητόν. Ἄν ἐν παραδείγματι ἐπιχειρήσωμεν νὰ προπαρασκευάσωμεν τὴν συνείδησιν τῶν μαθητῶν τάξεώς τινος εἰς τὴν ὑποδοχὴν ἀπάσης τῆς ἱστορικῆς ὕλης, ἢν πρόκειται νὰ προσκτιῆσῃται ἡ τάξις αὕτη, μόνον δὲ μετὰ τὴν τοιαύτην προπαρασκευὴν νὰ προκαλέσωμεν τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν πρόσκτησιν τῆς περὶ ἧς πρόκειται ὕλης, βεβαίως πᾶν ἄλλο ἢ ὀρθῶς θὰ ἐφαρμόσωμεν τὴν θεωρίαν τῶν εἰδολογικῶν σταδίων ἐν τῇ πράξει ἡμῶν. Διότι καὶ ἂν δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν ἀφόρητον ἀνίαν, ἢν ἡ τοιαύτη προπαρασκευὴ θὰ ἐξεγείρῃ παρά τοῖς μαθηταῖς, καθόσον οὗτοι θὰ εἶνε ἠναγκασμένοι νὰ ἀσχολῶνται ἐπὶ μακρὸν περὶ γνωστά, ἢ δὲ ἐπὶ μακρὸν ἀσχολία περὶ τοιαῦτα συνεπάγεται τὴν ἐν ὑπερβολικῷ βαθμῷ ἐξέγερσιν τῆς ἀνίας, τοῦλάχιστον τὸ γεγονός, ὅτι τοσοῦτον χρονικὸν διάστημα μεσολαβεῖ μεταξύ τῆς προπαρασκευῆς τῶν καθ' ἕκαστον μερῶν τῆς περὶ ἧς πρόκειται ἱστορι-

κῆς ὕλης καὶ τῆς ὑπὸ τῶν μαθητῶν προσκτίσεως τούτων, ὥστε οὗτοι νὰ ἔχωσι λησμονήσει τὰ ἐν τῇ προπαρασκευῇ ἀναπλασθέντα ἀφομοιωτικὰ στοιχεῖα ἐκάστου τῶν μερῶν τούτων, πρέπει νὰ πείσῃ ἡμᾶς, ὅτι ἡ οὕτω γενομένη προπαρασκευὴ ἀπέβη παντελῶς ἄχρηστος, μηδὲως συντελέσασα εἰς τὴν αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν τοῦ νέου. Προφανῶς, ἂν ἡ προπαρασκευὴ μέλλῃ νὰ ἐπιτύχῃ, πρέπει τὸ προπαρασκευάζον νὰ συνδέηται στενῶς, ἀρρήκτως πρὸς τὸ προπαρασκευαζόμενον. Ὅμως ὁμοίως, ἂν ἐπιχειρήσωμεν νὰ προκαλέσωμεν τοὺς μαθητὰς τᾶξέως τινος νὰ προσκτίσωνται πᾶσαν τὴν ἱστορικὴν ὕλην, ἣν ὀφείλουσιν οὗτοι νὰ προσλάβωσι, μόνον δὲ μετὰ τὴν τοιαύτην πρόσκτησιν νὰ ἀγάγωμεν τούτους εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν ἐν τῇ συγκεκριμένῃ ταύτῃ ὕλῃ ἐνυπαρχόντων γενικῶν καὶ ἀφηρημένων στοιχείων, πάλιν δὲν θὰ ἐργασθῶμεν πρὸς πλήρωσιν τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκει ἡ κατὰ τὰ εἰδολογικὰ στάδια διδασκαλία. Διότι καὶ ἂν παρίδωμεν τὴν ζωηρὰν ἀνίαν, ἣν ἡ τοιαύτη ἀφαίρεσις θὰ ἐξεγείρῃ παρὰ τοῖς μαθηταῖς, καθόσον οὗτοι θὰ εἶνε ἠναγκασμένοι νὰ διατρίψωσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀποκλειστικῶς περὶ ἀφηρημένα, ἢ δ' ἐπὶ μακρὸν ἀσχολία περὶ τοιαῦτα συνεπάγεται καὶ δι' ἰδίαν παρὰ τοῖς μικροῖς παισὶ τὴν ἐν μεγάλῳ βαθμῷ ἐξέγερσιν τῆς ἀνίας, δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν τὸ γεγονός, ὅτι τοσαύτη θὰ εἶνε ἡ χρονικὴ ἀπόστασις ἢ μεσολαβοῦσα μεταξὺ τοῦ ἔργου τῆς προσκτίσεως τοῦ νέου καὶ τοῦ ἔργου τῆς ἀφαιρέσεως, ὥστε οἱ μαθηταὶ θὰ ἔχωσι λησμονήσει τὰ πλεῖστα τῶν διαφόρων συγκεκριμένων στοιχείων, ἅτινα θὰ χρησιμεύσωσι πρὸς τὸν σχηματισμὸν τῶν διαφόρων ἀφηρημένων, οὕτω δὲ θὰ ἀποβαίνη ἢ μὲν πρόσκτησις τοῦ νέου ἀνίκανος πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἔργου τῆς ἀφαιρέσεως, ἢ δὲ ἀφαίρεσις ἀδύνατος. Ἄν μέλλῃ ἡ ἀφαίρεσις νὰ ἐπιτύχῃ, πρέπει προδιήλως τὸ ἀφαιρετέον νὰ συνδέηται στενῶς πρὸς ἐκεῖνα, ἐξ ὧν μέλλει νὰ ἀφαιρεθῇ.

Ἄλλ' ἂν κατὰ τὰ εἰρημένα δὲν δύναται καὶ δὲν πρέπει νὰ διέλθῃ διὰ τῶν σταδίων ἐφάπαξ ἅπανα ἢ ἐξ ἐκάστου μαθήματος διδασκτέα ὕλη, δὲν δύναται προδιήλως νὰ διέλθῃ διὰ

τῶν αὐτῶν καὶ σφόδρα μικρὰ τμήματα τῆς ὕλης ταύτης καὶ δι' ἀπλούστατα, διότι ταῦτα δὲν θὰ ἐνέχωσιν οὐδὲ ἐν τοῦλάχιστον συγκεκριμένον στοιχεῖον, χρήσιμον πρὸς σχηματισμὸν γενικοῦ καὶ ἀφηρημένου, ἤτοι δὲν θὰ περιέχωσιν ὕλην ἀφαιρέσεως.

Τούτων οὕτως ἐχόντων φανερόν εἶνε, ὅτι διὰ τῶν εἰδολογικῶν σταδίων δύναται καὶ πρέπει νὰ διέρχωνται τοιαῦτα τμήματα τῆς ἐξ ἐκάστου μαθήματος διδασκτέας ὕλης, ἅτινα περιέχουσι μὲν ἐν ἡ πλείονα συγκεκριμένα στοιχεῖα χρήσιμα πρὸς σχηματισμὸν ἀφηρημένου, οὐχὶ δ' ὅμως τοιαῦτα, ὥστε νὰ καθιστῶσιν ἄχρηστον ἢ ἀδύνατον τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σταδίων καὶ ἅτινα ἕνεκα τῆς ἐνωτικῆς δυνάμεως τῶν μνημονευθέντων συγκεκριμένων στοιχείων ἀποτελοῦσιν ἀπὸ τε πραγματικῆς καὶ λογικῆς ἀπόψεως ἐνιαῖα ὅλα. Ταῦτα τὰ ἀπὸ τε λογικῆς καὶ πραγματικῆς ἀπόψεως ἐνιαῖον ὅλον ἀποτελοῦντα καὶ στοιχεῖον ἢ στοιχεῖα γενικοῦ καὶ ἀφηρημένου περιέχοντα τμήματα, εἰς ἃ δι' ἡ πρέπει νὰ διαιρῆται ἢ ἐξ ἐκάστου μαθήματος διδασκτέα ὕλη καὶ ὧν ἡ διδασκαλία θὰ διέρχεται διὰ τῶν εἰδολογικῶν σταδίων, δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν μεθόδικας ἐνότητας. Καλοῦμεν ταῦτα ἐνότητας, διότι ἕκαστον τούτων ἀποτελεῖ ἐνιαῖον ὅλον, καλοῦμεν δὲ τὰς ἐνότητας ταύτας μεθοδικάς, διότι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἐκάστου τούτων δυνάμεθα νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν μεθοδικὴν πορείαν τῶν εἰδολογικῶν σταδίων. Πᾶν ἄλλο τμήμα τῆς διδασκτέας ὕλης, ὅπερ δὲν ἐνέχει στοιχεῖον γενικοῦ καὶ ἀφηρημένου καὶ κατὰ τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἐνιαῖον ὅλον, δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς μεθοδικὴ ἐνότης, ἀλλ' ὡς μέρος αὐτῆς.

Ἐχοντες νῦν πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι βάσις τοῦ καθορισμοῦ τοῦ ποσοῦ τῆς διδασκτέας ὕλης, ὅπερ δύναται νὰ διδάσκηται κατὰ τὰ εἰδολογικὰ στάδια, εἶνε πάντοτε ἢ ἐν αὐτῷ ὑπαρξίς προσήκοντος ἀριθμοῦ στοιχείων γενικοῦ καὶ ἀφηρημένου, ὀφείλομεν νὰ μὴ παρίδωμεν, ὅτι ὁ ἀκριβέστεος καθορισμὸς τοῦ ποσοῦ τούτου, ἤτοι ἄλλως τῆς ἐκτάσεως τῶν μεθοδικῶν ἐνοτήτων, ἐξαρτᾶται ἐκ τριῶν ἐπι σπουδαίων παραγόντων. Ὁ

πρώτος τούτων εἶνε ἡ φύσις, τὸ ποιὸν τῆς ὕλης μαθημάτων τινῶν. Ὑπάρχουσι δηλαδὴ μαθήματα, ὧν ἡ ὕλη εἶνε φύσει τε καὶ θέσει κατὰ μέγιστον μέρος οὕτω διατεταγμένη, ὥστε παρέχει εἰς τὸν διδάσκαλον ἐτοιμοὺς τὰς μεθοδικὰς ἐνότητας τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Οὕτω π. χ. ἐν τῇ Ζωολογίᾳ ἐν ζῷον, ἐν τῇ Φυτολογίᾳ ἐν φυτὸν προδιαγράφονται εἰς τὸν διδάσκαλον ὡς φυσικαὶ οὕτως εἰπεῖν μεθοδικαὶ ἐνότητες. Ἐπὶ τῶν τοιούτων λοιπὸν μαθημάτων ὁ διδάσκαλος, ἂν μὴ οἱ ἕτεροι εὐθύς μνημονευθησόμενοι παράγοντες καλύωσιν, οὐδὲν ἕτερον ἔχει νὰ πράττῃ ἢ νὰ ἀκολουθῇ τὴν εἰς μεθοδικὰς ἐνότητας διαίρεσιν, ἣν ὑπαγορεύει αὐτῷ τὸ ποιὸν τῆς ὕλης τούτων. Ἀντιθέτως πρὸς τὰ μαθήματα ταῦτα ὑπάρχουσιν ἕτερα, ὡς π. χ. ἡ Ἱστορία, ὧν ἡ ὕλη οὔτε φύσει, οὔτε θέσει εἶνε πάντοτε οὕτω διατεταγμένη, ὥστε νὰ παρέχῃ ἐτοιμοὺς τὰς μεθοδικὰς ἐνότητας εἰς τὸν διδάσκαλον. Ἐν τῇ εἰς μεθοδικὰς ἐνότητας διαίρεσει τῆς ὕλης τῶν μαθημάτων τούτων σπανίως θὰ καθοδηγῆται ὁ διδάσκαλος ὑπὸ τοῦ ποιοῦ τῆς ὕλης αὐτῶν. Ὁ δεύτερος τῶν περὶ ὧν πρόκειται παραγόντων εἶνε ἡ ἀντίληψις τοῦ διδασκάλου. Ἐκαστος διδάσκαλος ἐν τῇ ὕλει παντὸς μαθήματος, εἴτε τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν δευτέραν εἴτε εἰς τὴν πρώτην τῶν ἄρτι μνημονευθεισῶν τάξεων, θὰ διορᾷ ἴδια γενικά καὶ ἀφηρημένα, ἢτοι ἐκεῖνα, ἅτινα ὑπαγορεύει αὐτῷ ἡ ἴδια ἀντίληψις. Τούτου οὕτως ἔχοντος τὴν εἰς μεθοδικὰς ἐνότητας διαίρεσιν τῆς ὕλης θὰ κανονίζῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ κατὰ τὰ γενικά καὶ ἀφηρημένα, ἅτινα σκοπεῖ νὰ ἐξαγάγῃ, φροντίζων, ὅπως ἐκάστη μεθοδικὴ ἐνότης περιλαμβάνῃ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα συγκεκριμένα στοιχεῖα, οἷα καὶ ὅσα χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ἐξαγωγήν τοῦ σκοπούμενου γενικοῦ, καὶ προσέχων μόνον, μήπως παραγόμενος ἀποχωρίζῃ μὲν τὰ λογικῶς καὶ πραγματικῶς συνανήκοντα, συνδέῃ δὲ τὰ μὴ τοιαῦτα. Ἐκ τούτου δ' ἐξάγεται εὐκόλως, ὅτι τὸ αὐτὸ ποσὸν ὕλης διδασκόμενον ὑπὸ διαφόρων διδασκάλων δύναται νὰ παρουσιάζηται διηρημένον εἰς διαφόρους καὶ δὴ οὐ μόνον τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἔκτασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ποιὸν μεθοδικὰς ἐνό-

τητας. Ὁ τρίτος νῦν καὶ σπουδαιότερος τῶν περὶ ὧν πρόκειται παραγόντων, ὅστις πρέπει νὰ λαμβάνηται πάντοτε ὑπ' ὄψει ἐν τῇ διαίρεσει τῶν μεθοδικῶν ἐνοτήτων, εἶνε προφανῶς ἡ κατὰ μέσον ὄρον ἀντιληπτικὴ δύναμις τῶν μαθητῶν ἐκάστης τάξεως. Ὅσοι μαθηταὶ εἶνε ἀωρότεροι, ὅσοι κατὰ τοῦτο ὁ παραστατικὸς καὶ συναισθηματικὸς αὐτῶν κύκλος εἶνε στενώτερος, τοσοῦτω καὶ αἱ μεθοδικαὶ ἐνότητες πρέπει νὰ εἶνε μικρότεροι, ἢτοι τοσοῦτω ὀλιγώτερα συγκεκριμένα καὶ χρήσιμα πρὸς τὴν ἐξαγωγήν τοῦ σκοπούμενου γενικοῦ· στοιχεῖα πρέπει νὰ περιέχωσιν, ὅσοι τοῦναντίον οὗτοι εἶνε πρεσβύτεροι καὶ ὅσοι κατὰ τοῦτο ὁ ψυχικὸς αὐτῶν κύκλος εἶνε εὐρύτερος, τοσοῦτω καὶ αἱ μεθοδικαὶ ἐνότητες δύναται νὰ εἶνε μεγαλύτεροι, ἢτοι τοσοῦτω περισσότερα τῶν ἄρτι μνημονευθέντων στοιχείων δύναται νὰ περιλαμβάνωσι.

Πρὶν παύσωμεν τὸν λόγον περὶ τῆς ἐννοίας τῆς μεθοδικῆς ἐνότητος, δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον νὰ ἀναιρέσωμεν ἐσφαλμένην τινὰ γνώμην περὶ τῆς ἐκτάσεως αὐτῆς, ἣτις δυστυχῶς κρατεῖ παρά τισι τῶν διδασκάλων. Οὗτοι δηλαδὴ, δίδοντες προφανῶς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μέτρον τῆς εἰς διδακτικὰς ὥρας κατανομῆς τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας μείζονα σημασίαν ἐκεῖνης, ἣν πράγματι τοῦτο κέκτηται, ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι ἡ μεθοδικὴ ἐνότης εἶνε ἐπάναγκες νὰ εἶνε τοσαύτη τὴν ἔκτασιν, ὥστε ἡ διδασκαλία αὐτῆς νὰ περατῶται ἐν μιᾷ διδακτικῇ ὥρᾳ. Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι παραγνωρίζουσιν ὅλως τὸν σκοπὸν, ὃν ἐπιδιώκει ἡ εἰς μεθοδικὰς ἐνότητας διαίρεσις τῆς ὕλης. Αὕτη σκοπεῖ, ὅπως διευκολύνῃ τὴν κατὰ τὰ εἰδολογικὰ στάδια πορείαν τῆς διδασκαλίας, τὴν μεθοδικὴν πορείαν, ἐκεῖνην δηλαδὴ, ἣτις μόνη συντελεῖ εἰς τὴν αὐτενεργὸν ἀφομοίωσιν παντὸς νέου συγκεκριμένου τε καὶ ἀφηρημένου ὕλικου, ἀποβλέπουσα δ' εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου καὶ μόνον τούτου ἀδιαφορεῖ ὅλως, ἂν οὗτος πληρῶται ἐν μιᾷ διδακτικῇ ὥρᾳ, ἐν τμήματι αὐτῆς ἢ ἐν πολλαπλασίῳ ταύτης. Συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν, ὃν ἐπιδιώκει, ἐξαρτᾶται κατὰ τὰ εἰρημένα ἐκ μόνων τῶν μνημονευθέντων παραγόντων, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ

χρόνου τῆς διδακτικῆς ὥρας. Προφανῶς διὰ τῆς ἐν μιᾷ διδακτικῆ ὥρᾳ περατώσεως τῆς διδασκαλίας πάσης μεθοδικῆς ἐνότητος εἰσάγεται τάξις εἰς τὴν διδασκαλίαν. Ἄν πρόκειται δ' ὅμως χάριν αὐτῆς νὰ ἀμεληθῆται ἡ μεθοδικὴ πορεία, βεβαίως ἀντὶ τῆς τάξεως θὰ εἰσάγηται διὰ ταύτης ἡ ἀταξία.

Διασαφηθείσης οὕτω τῆς ἐννοίας τῆς μεθοδικῆς ἐνότητος, τῆς τόσον σπουδαίας διὰ τὴν κατανόησιν τῆς θεωρίας τῶν εἰδολογικῶν σταδίων, θὰ ἐξετάσωμεν ἴδιον λεπτομερέστερον, ἐν πρὸς ἓν, ἕκαστον τῶν πέντε εἰδολογικῶν σταδίων, ἀφ' οὗ μόνον πρῶτον ἀναπτύξωμεν τὰ κατὰ τὴν δήλωσιν τοῦ σκοποῦ. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν θὰ ὑπολείπηται ἡμῖν ἡ ἔρευνα καὶ ἐτέρων τινῶν ζητημάτων, ἃν πρόκειται νὰ λάβωμεν ὅλως σαφῆ παράστασιν τοῦ ζητήματος τῆς πορείας τῆς διδασκαλίας. Οὕτω πρῶτον θὰ ὀφείλωμεν νὰ ἐρευνήσωμεν, ἂν ἡ χρῆσις τῶν εἰδολογικῶν σταδίων εἶνε γενικὴ ἢ ὑπάρχουσι καὶ περιστάσεις, καθ' ἃς διὰ τινὰ ἀποχρῶντα λόγον ἀποβαίνει αὐτὴ περιττὴ. Εἶτα θὰ ὀφείλωμεν νὰ ἀνεύρωμεν τὰς τυχόν ἐγειρομένας ἐνστάσεις εἴτε καθ' ὅλης τῆς θεωρίας τῶν εἰδολογικῶν σταδίων εἴτε κατὰ τῆς χρήσεως ἀρισμένων ἐξ αὐτῶν, νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἀξίαν ἐκάστης καὶ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀνασκευάσωμεν αὐτάς. Ὡσαύτως δὲν θὰ εἶνε ἀσκοπον νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Διδακτικῆς τῆς θεωρίας τῶν εἰδολογικῶν σταδίων, καθόσον ἡ παρακολούθησις τῆς ἱστορίας παντὸς πράγματος συμβάλλεται εἰς τὴν καλυτέραν κατανόησιν αὐτοῦ. Τέλος ἐπάναγκες θὰ εἶνε νὰ μνημονεύσωμεν πάντα τὰ βοηθήματα, ὅσα δύνανται νὰ ἀποβάσῃ χρήσιμα εἰς ἐκεῖνον, ὅστις μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν περιληπτικὴν ἡμῶν μελέτην ἐπιθυμεῖ νὰ ἀσχοληθῆ εἰδικώτερον καὶ βαθύτερον περὶ τὸ προκείμενον θέμα.

Τὰ ζητήματα κατὰ ταῦτα, ἅτινα θὰ ἐξετάσωμεν ἐν τοῖς ἐφεξῆς, εἶνε τὰ ἀκόλουθα :

- α) ἡ δήλωσις τοῦ σκοποῦ,
- β) ἐν ἕκαστον τῶν πέντε εἰδολογικῶν σταδίων,

- γ) τὰ ὅρια τῆς χρήσεως τῶν εἰδολογικῶν σταδίων,
- δ) αἱ κατὰ τῶν εἰδολογικῶν σταδίων ἐγειρόμεναι ἐνστάσεις καὶ ἀνασκευὴ αὐτῶν,
- ε) ἡ ἱστορία τῶν εἰδολογικῶν σταδίων καὶ
- ς) αἱ πηγαὶ καὶ τὰ βοηθήματα, τὰ χρήσιμα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος τῶν εἰδολογικῶν σταδίων.

(Ἀκολουθεῖ)

Δ. Ι. ΛΑΜΨΑΣ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ

ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

*Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἐκπληροῖ τὸν προορισμὸν του ;
Ἔρετα τίνων αἰτίων δὲν ἔχομεν ἀποτελέσματα ἀνάλογα τῶν
καταβαλλομένων προσπαθειῶν ;*

Ἴδόν θέματα, ἅτινα διὰ σειρᾶς ἄρθρων ἐπραγματεύθη τελευταῖον ἐν Γαλλίᾳ ὁ ἐπιθεωρητὴς κ. Leune λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν πολλαχόθεν κατὰ τοῦ ἔργου τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐκτοξευομένων προσβολῶν.

Ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ὁ κ. Leune ἐπεπεύσθη γὰρ γράφῃ ὅσα γράφει μετὰ πλήρη γνώσιν τῆς καταστάσεως τῆς ἡμετέρας δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν γὰρ δώσει λύσιν τῶν ἀτασχολούτων ἡμᾶς προβλημάτων. Ἀξίζει γὰρ ἀναγνωσθῆ ὑπὸ πάντων τῶν δημοδιδασκάλων μία εὐρεῖα ἀνάλυσις τῆς σειρᾶς τῶν ἄρθρων τούτων.

Καὶ πρῶτον ἐρωτᾷ ὁ κ. Leune τίνα σκοπὸν ἐπεδίωκον οἱ διοργανωταὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ;

«Τὸ ἰδαρικὸν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶναι γὰρ διδασκῆ οὐχὲ

πολλά, ἀλλὰ καλῶς. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον παρέχει ὠρισμένον ἀριθμὸν γνώσεων, ἀλλ' αἱ γνώσεις αὗται εἶναι ἐκλεκταί, ὥστε οὐ μόνον ἀσφαλίζουν εἰς τὸ παιδίον πᾶσαν τὴν πρακτικὴν μάθησιν, ἣς ἔχει ἀνάγκη ἐν τῷ βίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐνεργοῦσι πρὸς τούτοις ἐπὶ τῶν πνευματικῶν του δυνάμει, σχηματίζουσι τὸ πνεῦμά του, τὸ καλλιεργοῦσι, τὸ εὐρύνουσι, ἧτοι δίδουσι αὐτῷ καλὰς πνευματικὰς συνηθείας καὶ ἀποτελοῦσιν ἀληθῶς μίαν ἀνατροφὴν».

Ἐκπαίδευσις πρακτικὴ! Καλαὶ συνήθειαι πνευματικαί! Τοῦτο ἐν γένει λείπει ἀπὸ τῶν μαθητῶν μας, ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς αὔρου.

«Ἡ πλειονότης τῶν μαθητῶν μας, λέγει ὁ Leune, ἀποκομίζει ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου γνώσεις ἑλλιπεῖς, σχεδὸν πάντοτε ἠκρωτηριασμένας ἢ κακῶς συνηρμοσμένας. Καὶ τὸ σοβαρότερον, ἐνεκα τῆς σπουδῆς, ἣν μεταχειρίζομεθα γὰρ φορτώσωμεν εἰς αὐτοὺς τοῦτο τὸ φορτίον τῶν γνώσεων, ἀναμφιβόλως λίαν ἐλαφρόν, ἀλλὰ πολὺ βαρύτερον τῶν ἀσθενῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῶν παιδίων, λίαν σπανίως ἔχομεν τὸν χρόνον καὶ τὰ μέσα γὰρ παρακολουθῶμεν ἀγρόπτως τὴν καλλιέργειαν τῶν διανοητικῶν των δυνάμεων. Ἐν ἄλλοις λόγοις οἱ μαθηταὶ μας ἢ δὲν γινώσκουσι πολλὰ πράγματα ἢ ἄπερ γινώσκουσι, γινώσκουσι τὰῦτα κακῶς καὶ δὲν εἶναι ἱκανοὶ γὰρ ἐξαγάγωσιν ἐκ τούτων ὠφέλιμόν τι.»

Ἡ δμολογία εἶναι ἰδιαιτέρως σοβαρὰ ὑπὸ τὴν γραφίδα ἐνὸς ἐπιθεωρητοῦ τῆς ἀκαδημίας.

Τίτες εἰσὶν αἱ αἰτίαι τούτου τοῦ κακοῦ;

Γνωρίζομεν ὅτι κατηγοροῦσι τὰ προγράμματα.

Τὰ προγράμματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου

Τὰ προγράμματα, λέγουσιν, ἀναγράφουσιν ὕλην πολλὴν καὶ ποικίλην καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀφηρημένην.

«Ἄλλοτε τὸ σχολεῖον ἐσεμνύετο ὅτι ἐδίδεν εἰς τὰ παιδιά πλήρη ἐκπαίδευσιν, ὅταν εἰς τὴν προσεγγίζουσαν γνῶσιν τῆς ὀρθογραφίας προσέθετεν ὀλίγην ἱστορικὴν χρονολογίαν ἢ γεωγραφικὴν ὀνοματολογίαν μετὰ τῶν στοιχείων τῆς πρακτικῆς ἀριθμητικῆς. Σήμερον ἐκτὸς τῆς ὀρθογραφίας θέλομεν γὰρ μάθωσι καὶ μανθάνουσιν οἱ

παῖδες γὰρ γράφωσι συνθέσεις καὶ ἀποκτῶσι καὶ ὀλίγας φιλολογικὰς γνώσεις. Ἡ ἀριθμητικὴ δέον γὰρ συνοδεύηται μὲ συλλογισμοὺς θεωρητικῆς ἀριθμητικῆς καὶ γνώσεις γεωμετρίας. Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι κατάλογος χρονολογιῶν καὶ ὀνομάτων κυρίων, δεφείλει γὰρ ἀναφέρει καὶ ἐκθέτη πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ βίου τῶν λαῶν. Ἡ γεωγραφία δεφείλει γὰρ διδαχθῆ κατὰ τρόπον, ὥστε οἱ μαθηταὶ γὰρ ἐννοήσωσιν, ὅπερ αὕτη δεικνύει καὶ περιγράφει. Ἡ πολιτικὴ ἄγωγή ἀκολούθως ἔρχεται γὰρ ἀπαριθμῆσαι πάντας τοὺς τροχοὺς τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου. Ἐπὶ πλέον τὸ δημοτικὸν σχολεῖον δεφείλει γὰρ παράσχη ἐκ τῶν στοιχείων πασῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τὰς γνώσεις τὰς ἐπιδεικτικὰς γὰρ τοῖς προμηθεύσωσι τὴν ἀρίστην προσαρμογὴν εἰς τὸ οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον, ὅπερ τοὺς περιμένει. Αἱ διάφοροι βιομηχανίαι, ἡ γεωργία, ἡ ὑγιεινὴ θὰ εἶναι τὸ ὑποκείμενον εἰδικῶν μαθημάτων. Δέον γὰρ τοῖς μᾶθῃ ἐπίσης ἱερογραφίαν ἄσμα, χειροτέχνημα, χωρὶς γὰρ λησμονῆ τὴν γυμναστικὴν, τὴν σκοποβολὴν ὡς καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις.

Καὶ πάντα ταῦτα εἰς παιδιά 6—13 ἐτῶν (παρ' ἡμῶν 7—10). Ἐπεβάρυνον ὡσαύτως τὴν μνήμην διὰ γνώσεων ἀσφῶς καὶ κακῶς συνηρμοσμένων. Τὰ προγράμματα ταῦτα, εὐρεῖαι ἐγκυκλοπαιδεῖαι, πρίγουσι καὶ ἀτροφίαν μᾶλλον ἢ ἀνάπτυξιν φέρουσιν εἰς τὴν λεπτὴν διάνοιαν τῶν μαθητῶν. Θάνατος λοιπὸν εἰς τὰ προγράμματα.

Ὁ κ. Leune δὲν φθάνει εἰς παρόμοιον συμπέρασμα, διότι, λέγει, αἱ διαδοχικαὶ προσθήκαι αἱ γινόμεναι εἰς τὰ προγράμματα ἐπιβάλλονται δικαιολογοῦνται δὲ ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

«Δυνάμεθα γὰρ ἀπλοποιήσωμεν τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν γραμματικὴν, ἀλλ' οὐδεμίαν ἄλλην ἐλάττωσιν δυνάμεθα γὰρ σκεφθῶμεν. Ἐσκέφθησαν ὅτι ἠδύναντο γὰρ ἐλαττώσωσι τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων χρόνων τῶν πολὺ σκοτεινῶν, ἀλλ' ἐπεθύμησαν συγχρόνως δεδικαιολογημένως γὰρ ἐπεκτείνωσι τὴν ἱστορίαν τῶν ἡμετέρων χρόνων. Δὲν πρέπει οἱ μέλλοντες πολῖται γὰρ ἔχωσι γνῶσιν τινα τοῦ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ, οὗ καλοῦνται γὰρ ἀποβῶσιν οἱ ἐνεργοὶ

τροχοί; Ἡ διδασκαλία τῆς ἠθικῆς θεμελιωμένης ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ λόγου τυγχάνει ἀπαραίτητος. Συνελόντι εἰπεῖν, ὅπως δῆποτε καὶ ἂν ἐξετάσῃ τις τὰ προγράμματα, οὐδαμοῦ βλέπει τὸ δυνάμενον τὰ ἀποκοπῆ ἢ συσταλῆ χωρὶς κίνδυνον τὰ ἐλαττωθῆ ἐν ἀπαραίτητον μέρος τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ κ. Leune συμπεραίνει.

Ἐὰν λοιπὸν μία ἐξετάσις προσεκτικῆ καὶ εἰλικρινῆς τῶν γεγοτότων ἄγῃ ἡμῶς τὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ σημερινὸν σχολεῖον δὲν δίδει τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ὀφείλει τὰ δίδῃ, ἐὰν ἂφ' ἐτέρου πειθῶμεθα ὅτι δὲν δυνάμεθα τὰ καταστήσωμεν ἐπεύθυνα τὰ προγράμματα (τοῦλάχιστον ἐν συνόλῳ λαμβανόμενα), ἀποβαίνει πασίδηλον ὅτι πρέπει τὰ ἀναζητήσωμεν ἀλλαγῶν τὴν αἰτίαν τοῦ κακοῦ καὶ τὸ φάρμακον τούτου τοῦ κακοῦ. Ὅσον φορτωμένα καὶ πολυπλοκα καὶ ἀφηρημένα καὶ ἂν εἶναι τὰ προγράμματα δὲν ἀποτελοῦσιν ἀκόμη ἢ τὸ ἐλάχιστον τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν μελλόντων πολιτῶν. Κατὰ συνέπειαν δὲν δύναται τις τὰ σκεφθῆναι τὰ μειώσῃ ἔτι μᾶλλον τὸ ἐλάχιστον τοῦτο. Πᾶν ἄλλο. Ὅπερ λοιπὸν πρέπει τὰ ζητήσωμεν, ταῦτα εἶναι τὰ μέσα οὐχὶ τὰ σμικρύνωμεν τὴν σχολικὴν περιουσίαν, ἀλλ' ἀκόμη τὰ ἀυξήσωμεν ταύτην».

Σύμφωνοι, τὰ σημερινὰ προγράμματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶναι βαρῆα, περίπλοκα καὶ πολλάκις ἀφηρημένα· ἀλλ' εἶναι ἀναγκαῖα. Καὶ ὅμως θὰ ἀπεχθίζοντο εἰς τὸν σκοπὸν των, λέγει: Leune, «ἐὰν ἡ ἐφαρμογὴ των ἦτο διανεμημένη εἰς διάρκειαν χρόνου μακροτέραν καὶ ἐὰν ἡ ἐφαρμογὴ ἐγένετο κατὰ διδακτικὴν μᾶλλον ὀρθολογικὴν, ὅπερ δὲν εἶναι συνήθως ἢ σημερινῆ διδακτικῆς μας, ἐμπεποτισμένη ἀκόμη μὲ πλάναν τοῦ παρελθόντος».

Οὕτω τὸ κακόν, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ὑποφέρει ἡ πρώτη διδασκαλία, εἶναι ὅτι τὰ προγράμματα ταῦτα ἐφαρμόζονται μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ ἐρίοτε ἀδεξίως. Ἀπαιτοῦσι πολὺν περισσότερα πράγματα, ἀλλ' εἰς τόσον αὐτοῦ χρόνου καὶ μὲ τὰς αὐτὰς μεθόδους. Διὰ τοῦτο λοιπὸν τὰ ἐκκλητιώμεθα μὲ τὰ μέτρια ἀποτελέσματα;

Ἡ σχολικὴ φοίτησις.

Ἡ σχολικὴ φοίτησις εἶναι ὑποχρεωτικὴ διὰ τὰ ἀπὸ 6—13

πρὶν σκεφθῶμεν τὰ μεταρρυθμίσωμεν τὸ σχολεῖον, τὰ λύσωμεν τὸ πρόγραμμα τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως.

Πρέπει τὰ κηρύξωμεν ἔνοχον τὸν διδάσκαλον, τὸν ἐπιθεωρητὴν, τὰς ἀνυπόκτους ἐφορευτικὰς ἐπιτροπὰς, τὸν εἰρηνοδίκην, τὴν καίαστασιν; Ναι, ἐν τινι μέτρῳ. Νὰ ἀναθέσωμεν τὴν φροντίδα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἰς ἄλλην δικαιοδοσίαν;

Θὰ ἦτο προτιμότερον τὰ συζητήσωμεν, ἐὰν δικαιοδοσίαι ἐπιμελέστεραι καὶ αὐστηρότεραι θὰ ἦσαν δραστικώτεραι. Τοῦτο δὲν εἶνε ἀποδεδειγμένον. «Τῷ ὄντι, λέγει ὁ Leune, τὰ παιδιά, ἅπερ δὲν φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον ἢ φοιτῶσιν ἐλλιπῶς ἀποτελοῦσι μέρος οἰκογενειῶν ἀμαθῶν ἢ πτωχῶν. Τὸ πρόστιμον εἶναι αἰσθητόν, ἀλλὰ συνήθως ἢ δὲν καταδικάζονται οἱ καταγγελλόμενοι γονεῖς ἢ δὲν εἰσπράττεται τὸ πρόστιμον. Μετὰ δισταγμοῦ θὰ ἐπιδιώκῃ τις τὴν εἴσπραξιν τούτου διὰ μέσων βιαίων. Ὅσον ἀποφασισμένη καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀρχὴ τὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου τούτου θὰ ἀναγκασθῆναι τὴν ἐννοήσῃ, ὅτι ἡ παράβασις τοῦ νόμου τούτου, ἔχει πολλάκις ἄλλας αἰτίας ἢ τὴν κακὴν θέλησιν, καὶ βεβαιόταται αἱ αἰτίαι οὗτοι δὲν εἶναι ὑποκείμεναι εἰς σωματικὰς ποινὰς. Αἱ συνήθεις αἰτίαι τῆς ἀπουσίας ἐκ τοῦ σχολείου εἶναι ἢ ἡ ἄγνοια ἢ ἡ ἄκρα πενία τῶν γονεῶν. Λοιπὸν οὔτε ἡ ἄγνοια οὔτε ἡ πενία πολεμοῦνται μὲ τὸν ποινικὸν κώδικα».

Ὁ κ. Leune προσδιορίζει τὴν γνώμην του διὰ παραδειγμάτων λίαν πειστικῶν. Δὲν νομίζει ὅτι δυνάμεθα τὰ ἐπικρατέσωμεν τοὺς γονεῖς τὰ στερεθῶσι τῆς συνδρομῆς τῶν τέκνων των ἐν ἐπείγουσῃ ἀνάγκῃ. Ἐνίστε ἡ φύλαξις τῶν ποιμνίων, ἡ βοήθεια εἰς τὸ ψάρεμα, ἢ ἐπείγουσο συλλογὴ τῶν προϊόντων, ἢ φύλαξις τῶν μικροτέρων ἀδελφῶν κατὰ τὴν ἀπουσίαν τῶν γονεῶν εἶναι σοβαρὰ αἰτία ἀπουσιῶν.

Τί λοιπὸν πρέπει τὰ κάμωμεν; Πρέπει τὰ ἐπιχειρήσωμεν τὰ συμβιβάσωμεν τὸ συμφέρον τῶν οἰκογενειῶν πρὸς τὸ συμφέρον τῶν παιδῶν. Τὸ συμφέρον τὸ ἰδιωτικὸν πρὸς τὸ συμφέρον τὸ γενικόν. Ὁ συμβιβασμὸς οὗτος εἶναι δυνατός; Ὁ κ. Leune τὸ πιστεύει. «Θὰ ἐλήχθη, λέγει, τοῦτο φυσικώτατα, καθ' ἣν ἡμέραν πρὸς

λύσιν τούτου τοῦ προβλήματος θὰ ἐφθάνομεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐλαττώσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν καθ' ἡμέραν ἀπαιτουμένων ὥρῶν πρὸς παρουσίαν τῶν παιδῶν εἰς τὸ σχολεῖον διὰ νὰ ἀυξήσωμεν ἀφ' ἑτέρου τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, καθ' ἃ θὰ ὑποχρεώνομεν τοὺς μαθητὰς νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν φοίτησίν των. Αὐξάνοντας οὕτω τὴν ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν θὰ ἐκάμνομεν τὴν τήρησιν τοῦ νόμου βεβαιότεραν; Ἴσως. Θὰ ἐκάμνομεν αὐτὴν ὁλοσδήποτε ἤτιον βαρεῖαν καὶ κατ' ἀκολουθίαν εὐκολώτερον ἀποδεκτὴν. Θὰ ἦτο φανερὰ ὠφέλιμον ὅτι διανεμομένης τῆς διδασκαλίας ἐπὶ μακροτέρας διαρκείας χρόνου, ἐὰν ἡ ἐλάττωσις τῶν ὥρῶν τῆς διδασκαλίας δὲν ἔφερε λύσιν ἄμεσον εἰς τὸ πρόβλημα τῆς φοιτήσεως, ἡ αὐξήσις τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως θὰ ἠδύνατο ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ φέρῃ ἐν ἀντιστήκωμα εἰς τὰ ἀξιοθρήνητα ἀποτελέσματα τῆς κακῆς φοιτήσεως.

Αὐξήσις ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως

Ὁ κ. Leune ἐπιμένει πολὺ ὅτι εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀυξήσωμεν τὴν φοίτησιν, φοίτησιν μεμονωμένην ὅμως ἐν τῇ ποσότητι τῶν καθ' ἡμέραν ὥρῶν. Ἐπισχέει μάλιστα τοῦτο δι' ἀποδείξεων ψυχολογικῶν. Ὁ Michelt παρέβαλλε τὸ πνεῦμα τῶν παιδιῶν πρὸ ἀγγεῖον, οὗ τὸ στόμιον εἶναι πολὺ στενόν. «Εἶτε πολὺ εἶτε ὀλίγον χύνει τις οὐδέποτε θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἀγγεῖον πολὺ συγχρόνως. Δοιπόν, ὁ Leune λέγει, ἐὰν θέλῃ τις συγχρόνως νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος εὐρύων αὐτὸ καὶ νὰ τὸ ὀπλίσῃ ἐπωφελῶς μὲ τὸν ἀπαραίτητον θησαυρὸν τῶν πρακτικῶν γνώσεων, πρέπει νὰ δώσῃ εἰς τὸ σχολεῖον πλείονα χρόνον διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον του, πρέπει νὰ ἀυξήσῃ πέραν τῶν σημερινῶν ὁρίων τὴν ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν.»

Πρακτικὴ λύσις

Ἀλλὰ πῶς νὰ καταστήσωμεν δυνατὴν τὴν αὐξήσιν τῆς φοιτήσεως ταύτης;

«Ἦδη, μᾶς λέγουσιν, εἶσθε σχεδὸν ἀνίσχυροι νὰ ἐπιτύχητε τὴν φοίτησιν ὑπὸ τὸ σημερινὸν καθεστὸς ἡλαττωμένον εἰς 6 ἔτη. Ἡ ἀποτυχία σας θὰ εἶναι πληρεστέρα, καθ' ἣν ἡμέραν θὰ θελήσητε νὰ ἀυξήσητε τὰ ἔτη τῆς φοιτήσεως. Ἀφοῦ αἱ ἀνάγκαι τοῦ βίου ἀναγκάζουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοὺς γονεῖς νὰ ὑποκλέπτωσι τὰ τέκνα των ἀπὸ ταύτης τῆς ὑποχρεώσεως, αἱ ἀνάγκαι αὗται δὲν γίνονται ἀνώτεροι καθόσον τὸ τέκνον μεγαλώνει καὶ ἀποβαίνει ἱκανώτερον νὰ παράγῃ ἐργασίαν ὠφέλιμον καὶ ἀμείβουσαν;»

Ἀναμφιβόλως ἀποκρίνεται ὁ κ. Leune. «Ἄλλ' εἰς οὐδενὸς τὸν νοῦν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἔλθῃ ἡ ἰδέα νὰ ὑποχρεώσῃ παιδιὰ 12—17 ἐτῶν νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, ὅφ' ἂς τὰ παιδιὰ 6—12 ἐτῶν. Ἐπιθυμοῦμεν μόνον, ἵνα οἱ νέοι καὶ αἱ νέαι μετὰ τὴν ἔξοδόν των ἐκ τοῦ στοιχειώδους σχολείου ὑποχρεῶνται νὰ ἐξακολουθῶσιν ἔτη τινὰ ἀκόμη τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν μόρφωσιν, ἣν τοῦτο τὸ σχολεῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ δώσῃ. Ἀφ' οὗ ὁ νόμος ὥρισε τὴν ἐργασίαν τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰ μεταλλεῖα, δὲν δύναται νὰ ἐλαττώσῃ ἐν γένει τὴν ἐργασίαν τούτων οὕτως, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀφιερῶσιν καθ' ἑκάστην ἡμέραν δύο ὥρας, ἵνα ἀποπερατώνωσιν τὴν μόρφωσίν των;

Βεβαίως τοῦτο ἀπαιτεῖ καὶ νέας θυσίας. Θὰ χρειασθῇ νὰ δημιουργήσωμεν νέας θέσεις διδασκάλων, διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σκεφθῶμεν νὰ ἐπιβαρύνωμεν τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ διδασκάλους καὶ διδασκαλίσσας καὶ νῦν καταπονομένους. Ἄλλ' αἱ θυσίαι αὗται εἶναι ἀναγκαῖαι. Δὲν εἶναι ἄλλως τόσον σοβαρὰ ὅσον θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ.

«Διὰ νὰ δεχθῶμεν τοὺς μαθητὰς τούτους τοῦ δευτέρου κύκλου οὐδεμία ἀνάγκη νέων σχολείων οὐδὲ πολυδαπάνων κτιρίων ὑπάρχει. Τὸ ὑπάρχον σχολεῖον θὰ ἐδέχεται αὐτοὺς ἄνευ δυσκολιῶν, ἀφ' οὗ τὰ μᾶθήματα δὲν θὰ ἐγίνοντο κατὰ τὰς αὐτὰς ὥρας. Θὰ χρειασθῇ νὰ ἀυξήσωμεν βαθμηδὸν τοὺς διδασκάλους καὶ τὰς διδασκαλίσσας κατὰ 8—10 χιλιάδας, ὅπερ θὰ ἀυξήσῃ καὶ τὴν δοπάνην κατὰ 12 ἢ 15 ἑκατομμύρια. Δὲν ὀκνοῦμεν δεδικαιολογημένως νὰ κατασκευάζωμεν κατ' ἔτος πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ πατρίου ἐδάφους πλοῖα στοιχίζοντα ἕκαστον ἀπὸ 20—30 ἑκατομμυρίων τοῦλάχιστον.

Τί θά ἦτο μία αὐξησις δαπανῶν 15 ἢ καὶ 20 ἑκατομμυρίων οὐχὶ διὰ τὴν ἄμυναν ἀλλὰ τὴν αὐξήσιν παντός, ὅπερ ὑπάρχει πολυτιμότερον εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος, ἢ ἄξία τῶν τέκνων τῶν πολιτῶν ;

Οὕτω ὁ κ. Leune ἐκθέτει καὶ δικαιολογεῖ τὸ φάρμακόν του εἰς τὴν κρίσιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Αὐξήσιν τοῦ χρόνου τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως καθισταμένην ἀναγκαίαν διὰ τῶν νέων προγραμμάτων καὶ καθισταμένην δυνατὴν διὰ σοφοῦ ὄργανισμαῦ τοῦ σχολείου καὶ διὰ σχετικῶς μετρίων δαπανῶν.

Αἱ μέθοδοι ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ

«Εἰργάσθησαν πολὺ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Γαλλίας ἀπὸ 25 ἐτῶν. Τοῦτο οὐδείς ἀμφισβητεῖ. Ἄλλ' εἰργάσθησαν πάντοτε καλῶς ; Ὁ κ. Leune ἐρωτᾷ μετὰ τοσοῦτ' ἀνιχνεύσας ἀνησυχίας, ὅσον τὰ ἀποτελέσματα πόρρω ἀπέχουσι νὰ εἶναι πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἀνάλογα πρὸς τὴν καταβληθεῖσαν προσπάθειαν.»

Διὰ νὰ εἴπωμεν τὴν ἀλήθειαν τὸ σχολεῖον σχεδὸν δὲν ὠφελήθη ἐκ τῶν προόδων τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Αἱ ἐπίσημοι ὁδηγίαι συνίστων διδασκαλίαν ἀυτόγνωστον καὶ πρακτικὴν.

Αὐτόγνωστον, δηλὰ δὴ γιγνομένην διὰ μεθόδων ἐνεργητικῶν τῶν μόνων ἱκανῶν ἰὰ σχηματίζουσι τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου. Πρακτικὴν, δηλὰ δὴ μεριμνῶσαν νὰ ὀπλίση τοὺς μαθητὰς διὰ τοῦ μικροῦ θησαυροῦ τῶν ἰδεῶν καὶ γνώσεων, ὧν ἔχουσιν ἀκριβῶς ἀνάγκην διὰ νὰ εἰσέλθωσι μετ' ἐπιτυχίας εἰς τὸν βίον.

Τί ἔπρεπε λοιπὸν νὰ κάμωμεν ; «Ἐπρεπε νὰ θέσωμεν θαυραλέως τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου ἐν ἐπαφῇ μὲ τὴν συγκεκριμένην πραγματικότητα καὶ δι' ἐνὸς ἐμπορίου ζωηροῦ μὲ τὰ πράγματα νὰ ἐξεγείρωμεν πρῶτον τὴν περιέργειάν του, νὰ προκαλέσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεών του τῆς παρατηρήσεως μανθάνοντες αὐτὸ ἰὰ παρατηρῆ τὸν περιβάλλοντα κόσμον, νὰ κάμωμεν αὐτὸ νὰ σκέπτηται ἀποκαλύπτοντες τοὺς δεσμοὺς τοὺς ἐνοῦντας πάντα τὰ πράγματα εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰ ὅποια, ἐνῶ μᾶς καθιστῶσι τὰ πράγματα νοητά, μᾶς ἐπιτρέπουσι νὰ ἐπωφεληθῶμεν ἐξ αὐτῶν. Καί, ἐνῶ θὰ ἡσφαλίζομεν οὕτω τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος, ὑπὸ μόνον

τοῦ γεγονότος ὅτι αὕτη ἡ καλλιέργεια ἐγίγνετο ἐν ἐπαφῇ τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τῶν πραγματικῶν πραγμάτων, ἀφεύκτως θὰ εἴχομεν συμπέρασμα διὰ τὸ παιδίον τὴν ἀσφαλῆ κτήσιν πρακτικῶν γνώσεων δυναμένων νὰ συγκροτήσωσι τὸν μικρὸν τοῦτον θησαυρόν, δι' οὗ θέλομεν νὰ ἔχουσιν ἐφοδιασθῆ νὰ παιδία κατὰ τὴν εἰσοδὸν των εἰς τὴν ζωὴν.»

Ἴδον τί ἔπρεπε νὰ πράξωμεν καὶ ὅπερ δὲν ἐπρόξαμεν ἐπαρκῶς. Πολλοὶ διδάσκαλοι παρὰ τὴν καλὴν θέλησιν, ἥτις τυγχάνει ἀναμφισβήτητος, δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ διδάσκωσιν οὕτω, εἰς ὃ οὐδεὶς τοὺς ἔχει παρασκευάσει. Οἱ νέοι διδάσκαλοι, αὐτοὶ ἕνεκα τῆς ζωηρᾶς των ἐπιθυμίας νὰ παρέχουσιν εἰς τοὺς μαθητὰς των πλείονας γνώσεις, γνώσεις νομιζομένας ὠφελίμους καὶ πολυτίμους, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ θέσωσιν εἰς τοῦτο περιορισμόν. Ἐδίδαξαν καὶ ἐξακολουθοῦσι νὰ διδάσκωσιν ὅλον τὸ πρόγραμμα κατὰ γράμμα μᾶλλον παρὰ κατὰ πνεῦμα. Οὕτω οὐδὲν μετεβλήθη ἐν τῷ σχολείῳ, καὶ ἐπειδὴ ἡ παρεχόμενη πνευματικὴ τροφή ἐδιπλασιάσθη καὶ ἐτριπλασιάσθη, ἐδέησε μὲ βέβαιον κίνδυνον τῆς υγείας τοῦ νοῦ καὶ αἱ μπουκίαι νὰ γείωσι διπλάσιαι καὶ τριπλάσιαι διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ τέλος τοῦ προγράμματος.»

Πρὸς τοῦτοις εὐρέα προγράμματα ἐν πολὺ βραχεῖ χρόνῳ ἐφαρμοζόμενα ἠδίκησαν τὴν διδασκαλίαν. Ἐφαρμοζόμενα μετὰ πλείους ἐδούτητος, δηλὰ δὴ διανεμομένης τῆς ὕλης ἐπὶ ἐνὸς μακροτέρου χρονικοῦ διαστήματος θὰ ἐπέτρεπον ἀσφαλεστέραν διάταξιν γνώσεων καὶ κτήσιν μᾶλλον λογικὴν καὶ συνεπῶς πλουσιωτέραν εἰς καλὰ ἀποτελέσματα. Διότι «οἱ αὐτὸι καὶ ἂν εἶναι ἡ παιδαγωγικὴ δεξιότης διδασκάλων ἐπιφορτισμένων τὴν ἐφαρμογὴν προγραμμάτων, αὕτη ἡ δεξιότης οὐδέποτε θὰ δυναθῆ νὰ ἐπικρατήσῃ ἐναντίον τῶν φυσικῶν νόμων τῆς ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ παιδός, τὸ ὅποιον, ἐὰν μετὰ σπουδῆς προάγῃται δὲν δύναται ἢ νὰ χάνῃ ἐν ζωηρότητι καὶ μονιμότητι, ὅπερ θὰ κερδίξῃ ἐν ταχύτητι.»

Τοιοῦτοτρόπως ὁ κ. Leune προτείνει δύο φάρμακα εἰς τὴν ἀσθένειαν τῶν σχολείων.

1) Αὐξήσιν τοῦ χρόνου τῆς υποχρεωτικῆς φοιτήσεως μετὰ τροποποιήσεως τῆς φοιτήσεως ταύτης.

2) Μεθόδους λογικωτέρας και πληρεστέρας εις τὸ πνεῦμα τῶν προγραμμάτων.

Τὰ δύο ταῦτα φάρμακα διατάσσονται ὑπὸ τῶν ἐδλόγων ἀπαιτήσεων τῶν προγραμμάτων ὡς ταῦτα προσδιορίζονται ὑπὸ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως.

Ἄλλαι γνώμαι

Ὁ κ. Leune ἀφιερῶν ἐν τελευταῖον ἄρθρον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν τροποποιήσεων, ἃς τὸ θέμα του ἐπιδέχεται ὅσον ἀφορᾷ τὸ διοικητικὸν μέρος τοῦ σχολείου.

Αἱ λογικαὶ μέθοδοι, ἃς κρίνει ἀναγκαίας διὰ τοὺς μαθητὰς δὲν κρίνονται ἤτιον ἀναγκαῖαι διὰ τὰ διδασκαλεῖα. Ἐπικροτεῖ εἰς νέαν δογάνωσιν τούτων. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Πρέπει γὰρ ἐπεκτείνωμεν τὸ ἔργον τοῦ διδασκαλείου, γὰρ ἐπιδιώξωμεν τὴν τελειοτέραν μόρφωσιν τῶν διδασκάλων καὶ τῶν διδασκαλισσῶν. Πῶς; Διὰ παιδαγωγικῶν βιβλιοθηκῶν, διὰ παιδαγωγικῶν ἐπιθεωρήσεων καὶ ἐφημερίδων, ἀλλὰ πρὸ πάντων καλοῦντες τοὺς διδασκάλους καὶ τὰς διδασκαλίσσας εἰς συνεργασίαν πλέον φιλικὴν καὶ πλέον σταθερὰν μετὰ τῶν διευθυντῶν των.

Ὁ κ. Leune ἐπιδοκιμάζει τὰ συνέδρια τῶν διδασκάλων, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ἵνα κατ' αὐτὰ συζητῶνται ἄλλα θέματα καὶ ὄχι ζητήματα τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τοῦ σχολείου καὶ τῆς διανομῆς τῶν ὠρῶν τῆς ἐπιβλέψεως.

Καὶ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο. Εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην τῶν διδασκάλων διὰ τὸ καλὸν καὶ τὴν πρόοδον τοῦ σχολείου ἐν συμπλήρωμα θὰ ἦτο ἀναγκαῖον ἵνα, διὰ μιᾶς ἀπλοποιήσεως ἢ καλυτέρας δογαιώσεως τοῦ διοικητικοῦ ἔργου, ἀποβῇ δυνατὸν εἰς τοὺς διευθυντὰς καὶ τοὺς ἐπιθεωρητὰς παντὸς βαθμοῦ γὰρ συμμετάσχωσιν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν σχολείων εὐρέως.

Ὁ κ. Leune πιστεύει δυνατὴν ἐν τῇ πράξει τούτων τὴν συνεργασίαν ἐπιθεωρητῶν καὶ διδασκάλων καὶ εὐχεται ταύτην στενὴν, διότι ἀπεκδέχεται ἐκ ταύτης μίαν ζωὴν ἐν τῷ σχολείῳ μᾶλλον ἔντονον,

μᾶλλον καρποφόρον πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν καὶ τοῦ σχολείου καὶ τῶν γενεῶν, ἃς καλεῖται γὰρ μορφώση.

Σπάρτη

Ι. ΒΑΧΑΒΙΟΛΟΣ
Ἐπιθεωρητῆς

ΤΟ ΠΛΗΡΕΣ ΜΟΝΟΤΑΞΙΟΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

Ἡ ἀξία τοῦ παρ' ἡμῖν νέου τούτου τύπου δημοτικοῦ σχολείου σφόδρα ἀμφισβητεῖται ὑπὸ τῶν πολλῶν. Ἡ μόρφωσις καὶ αἱ γνώσεις τῶν ἀποφοίτων αὐτοῦ, παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς τῶν ἀποφοίτων τῶν πληρεστέρων, καὶ μάλιστα τῶν ἑξαταξίων, εὐρίσκονται ὑπὸ τῶν ἰδιωτικῶς ἐχόντων πρὸς τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν διδακτικὴν τέχνην καὶ ἐσωτερικὴν οἰκονομίαν τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἀνάξια λόγου, μηδαμινὰ, τὰ δὲ τοιαῦτα σχολεῖα εἰρωνεῖα ἢ παρῳδία σχολείων.

Ἐν τούτοις ἡ ἐπιμελὴς ἐξέτασις τοῦ ζητήματος πληροφοροεῖ καὶ ἀποδεικνύει :

1ον) Ὅτι εἰς πάσας τὰς πεπολιτισμένας χώρας ὑφίστανται καὶ λειτουργοῦσι πρὸ πολλοῦ τοιαῦτα σχολεῖα.

2ον) Ὅτι εἷς τινὰς, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, ἔχουσιν ἐπτά καὶ ὀκτὼ ἀκόμη τάξεις.

(1) Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ἐναρτηρίου λόγου τοῦ ἐκφωνηθέντος τῇ 10 Αὐγούστου 1906 ὑπὸ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων κ. Β. Σταματέλλου ἐνώπιον τοῦ Αὐτοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ συνεδρίου τῶν δημοδιδασκάλων τοῦ Νομοῦ Μαγνησίας.

3ον) Ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων ἐν τοῖς σχολείοις τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως πανταχοῦ τοῦ κόσμου κανονίζεται ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν καὶ οὐχὶ τῶν τάξεων.

4ον) Ὅτι ἕνεκα τῶν πολλῶν ὀλιγοπληθῶν συνοικισμῶν δὲν εἶναι δι' οἰκονομικοὺς λόγους δυνατὸν οὐδ' εἰς τὴν πλουσιωτάτην χώραν, ἔφ' ὅσον κρατοῦσιν αἱ σημεριναὶ πολιτικαὶ συνθήκαι, νὰ διατηρῆ πλειονας τοῦ ἐνὸς διδασκάλου εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῶν συνοικισμῶν, οἱ ὅποιοι παρέχουσιν ὀλιγωτέρους τῶν 60 ἢ 50 μαθητῶν.

5ον) Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ὅτι δὲν εἶναι καὶ πολλὴ ἀνάγκη πρὸς τοῦτο.

Διότι τὸ τόσον ὑπὸ τῶν ἐπιπολαίως κρινόντων περιφρονούμενον μονοτάξιον σχολεῖον, ἐὰν καλῶς καὶ κατὰ βάθος ἐξετασθῆ, ἐν ἀντιπαραβολῇ καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ἐξατάξιον, τὸ ἔχον ὅμως ἐν ἐκάστη τάξει μαθητὰς ἴσους πρὸς τὸ σύνολον τῶν τοῦ μονοταξίου, τὸ ὅποιον βεβαίως δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀνώτερον τοῦ 60 ἢ τὸ πολὺ 70, θὰ εὐρεθῆ ὅτι ἐν οὐδενὶ σχεδὸν ὅσῳ τερεῖ, ἐν τισὶ δὲ καὶ πλεονεκτεῖ, ἂν βεβαίως ἔχη διδάσκαλον μὲν ἴσης ἱκανόνητος καὶ ζήλου, κατάλληλον δὲ διδακτῆριον καὶ τέλεια διδακτικὰ ὄργανα καὶ σκευή.

Διότι τίς εἶναι σήμερον ὁ σκοπὸς τῆς πρώτης ἐκπαιδεύσεως; Νὰ ποράσῃ εἰς τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ τὴν ἀναγκαίαν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν, πνευματικὴν καὶ σωματικὴν μόρφωσιν, καὶ νὰ μεταδώσῃ αὐτοῖς τὰς ἀναγκαιότητας εἰς τὸν πρακτικὸν βίον γνώσεις καὶ δεξιότηας.

Ἄλλὰ πρῶτον ἡ ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ μόρφωσις δὲν ἐξαρτᾶται βεβαίως ἐκ τῶν πολλῶν ὥρῶν τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν πολλῶν μαθημάτων. Ἐξαρτᾶται μάλιστα μὲν ἐκ τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ παραδείγματος τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν καταλλήλων παιδαγωγικῶν μέτρων, ἐν μέρει δὲ ἐκ τοῦ διδακτῆριου καὶ τῶν διδακτικῶν σκευῶν καὶ ὀργάνων, δι' ὧν, ἐὰν εἶναι κατάλληλα, διευκολύνεται ὁ ἐθισμὸς τῶν μαθητῶν εἰς τὰς καλὰς ἔξεις, ταξιν, καθαριότητα, κοσμιότητα, ἀκριβείαν κ.λ.π.

Ἐπειτα καὶ ἡ διανοητικὴ μόρφωσις, ἡ ἀνάπτυξις δηλ. τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, εἶναι δυνατὸν ἐξ ἴσου καλῶς νὰ καλλιεργ-

γῶνται καὶ ἐν τῷ μονοταξίῳ, ὥσπερ ἐν τῷ ἐξαταξίῳ. Διότι καὶ αὕτη ἐξαρτᾶται πρὸ πάντων ἐκ τῆς ὀρθῆς διδακτικῆς μεθόδου καὶ τοῦ ζήλου τοῦ διδασκάλου, καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν πολλῶν γνώσεων. Ἐνταῦθα μάλιστα ἐφαρμόζεται ὡς ἄριστα τὸ σοφὸν γνωμικόν: «Οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ πολὺ.»

Ἡ σωματικὴ ἀγωγή τέλος, ἡ θεραπεία δηλ. τῆς υγείας καὶ τῆς φυσιολογικῆς ἀναπτύξεως τοῦ σώματος ἐξαρτᾶται μάλιστα ἐκ τοῦ καθαροῦ ἀέρος τῆς καλῆς διαίτης, τῶν καταλλήλων θρανίων καὶ τοῦ τελείου διδακτῆριου, τὰ ὅποια βεβαίως πᾶν ἄλλο ἢ πολλὰς ὥρας διδασκαλίας ἀπαιτοῦσιν. Αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις θὰ γίνωνται κατὰ τὸν νόμον καὶ ἐν τῷ μονοταξίῳ τρεῖς τῆς ἐβδομάδος, ὥσπερ, καὶ ἐν τῷ ἐξαταξίῳ.

Μόνον εἰς τὸ ποσὸν τῶν γνώσεων καὶ δεξιοτήτων μειονεκτεῖ ὁμολογουμένως τὸ μονοτάξιον. Ἄλλὰ καὶ τὸ μειονέκτημα τοῦτο δύναται κατὰ πολὺ νὰ μετριασθῆ πρῶτον διὰ συντάξεως καταλλήλων ἀναγνωσμάτων, ἐγκατασπειρομένων ἐν αὐτοῖς κεφαλαίων τινῶν ἐκ τῆς φυσιογνωσίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, καὶ δευτέρον διὰ καταλλήλου ρυθμίσεως τῶν ἐπασχολήσεων.

Ἐξ ἄλλου ὅμως τὸ μονοτάξιον ἔχει τὰ ἐξῆς πλεονεκτήματα.

Εἶναι ἐν αὐτῷ δυνατὴ πληρεστέρα ἐνότης εἰς τὴν ἀγωγὴν, τελειότερα συγκέντρωσις εἰς τὴν διδασκαλίαν, καὶ ἀσφαλεστέρα μονιμοποίησις τῶν διδασκομένων. Ὁ μεταξὺ διδασκάλων καὶ μαθητῶν σύνδεσμος ἐν τῷ μονοταξίῳ ἀποβαίνει στενότερος: ὁ σχολικὸς βίος λαμβάνει οἰκογενειακώτερον χαρακτῆρα ὁ μαθητῆς ἐθίζεται πρὸς τὸν διδάσκαλον ὁ διδάσκαλος παρακαλουθεῖ καὶ μελετᾷ ἀκριβέστερον τὴν ἀτομικότητα τοῦ μαθητοῦ, καὶ οὕτω διευθύνει ἀποτελεσματικώτερον τὴν ἀγωγὴν καὶ διδασκαλίαν αὐτοῦ.

Τέλος τὸ μονοτάξιον σχολεῖον παρέχει διὰ τῶν πολλῶν ὥρῶν τῶν ἀπασχολήσεων εὐρύτατον στάδιον εἰς τὴν αὐτενέργειαν τοῦ μαθητοῦ, ὅπερ σπουδαιότατον, διότι διὰ τῆς καλλιέργειας τῆς δυνάμεως ταύτης μάλιστα μορφοῦνται γενεαὶ δράσεως καὶ οὐχὶ λόγων.

Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους καὶ μάλιστα τὸν τελευταῖον, τὸ μονοτάξιον σχολεῖον πολὺ τιμᾶται πανταχοῦ καὶ ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ. Εἰς τῶν ἐπιφανεστάτων συγχρόνων παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν τῆς χώ-

ρας ταύτης τῆς κατ' ἐξοχὴν καὶ ἐν τῇ παιδαγωγικῇ ἐπιστήμῃ προηγεμένης, ὁ ἐκ τοῦ δημοδιδασκαλικοῦ κλάδου προελθὼν Kher, ἐν ἰδικῇ μονογραφίᾳ, ἐκθειάζει τὸ μονοτάξιον σχολεῖον καὶ ἀποκαλεῖ αὐτὸ «Πρότυπον σχολεῖον τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ».

Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ σοφοῦ Γερμανοῦ, καὶ ἡ θεωρητικῆ τοῦ ζητήματος μελέτη, ἀλλὰ καὶ πείρα ἐξαετῆς πολλὰς μοὶ παρέσχεν εὐκαιρίας νὰ ἐκτιμήσω καὶ τελείως ἀσπασθῶ: εὗρον μονοτάξια σχολεῖα ἔχοντα 60—90 μαθητὰς, ἀσυνκρίτως ὑπερέχοντα πολλῶν ἄλλων πληρεστέρων εἰς τε τὴν κυρίως ἀγωγὴν καὶ τὴν εἰς τὰ διάφορα μαθήματα πρόοδον τῶν μαθητῶν.

Τὸ ὥρολόγιον τοῦ πλήρους μονοταξίου

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐφαρμογὴ οἰουδήποτε ὥρολογίου ἐν τῷ μονοταξίῳ σχολεῖῳ νομίζεται ὑπὸ τῶν πλείστων καὶ μάλιστα τῶν ἀμνητῶν ἀδύνατος, χιμαιρικὴ. Διότι, λέγουσι, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συνδιδάσκωνται ἐν τάξει καὶ ἁρμονίᾳ 70 μαθηταὶ ἀνήκοντες εἰς ἕξ διαφορῶν τάξεις; Πῶς εἶναι δυνατὸν ἐντὸς ἡμισείας ὥρας, ἢ καὶ ὀλιγωτέρου ἔτι χρόνου, νὰ διαπεραίνηται ἡ διδασκαλία μαθήματος καὶ συγχρόνως νὰ ἰπιβλέπωνται καὶ ἀπασχολῶνται καταλλήλως τὰ 5/6 τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου;

Καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὄντως ἄπορον τὸ πρᾶγμα. Ἄν ὅμως ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν πληρῶν τῶν εἰρημένων καὶ τὰ ἐξῆς:

1ον) Ὅτι εἰς τὰ πλείστα τῶν μαθημάτων συνδιδάσκονται οἱ μαθηταὶ δύο τάξεων, εἰς τινα δὲ καὶ περισσοτέρων.

2ον) Ὅτι αἱ δύο κατώτεροι τάξεις τὴν πρώτην καὶ τελευταίαν ὥραν πρὸ μεσημβρίας καὶ τὸ τελευταῖον ἡμιώριον μ. μ. δὲν εὐρίσκονται ἐν τῷ σχολεῖῳ¹.

¹ Κατὰ τὸ ἐκ τῶν προτέρων συνταχθὲν καὶ ἐπὶ τριήμερον ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, ἐπὶ προτύπου ἕξ 70 μαθητῶν ἀπαρισθέντος, ἐφαρμοσθὲν ὥρολόγιον πρόγραμμα, καθ' ὃ ὁ αὐτὸς διδάσκαλος ἐδίδασκε καὶ τὰ 8 μαθήματα τῆς πρώτης, ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν ἕκαστον, δίδων ἅμα καὶ τὰς ἐκ τῶν προτέρων ἐπίσης ὀρισθείσας καταλλήλους ἀπασχολήσεις εἰς τὰς μὴ διδασκομένας τάξεις.

3ον). Ὅτι εἰς τὰς ἐπασχολήσεις οἱ μαθηταὶ τῶν κατωτέρων τάξεων δύνανται νὰ καθοδηγῶνται καὶ ὑποβοηθῶνται ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῶν ἀνωτέρων¹, ἐλπίζομεν ὅτι θὰ πεισθῶσι πάντες. ὅτι ἂν τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι εὐκόλοι, καὶ ἀπαιτεῖ πολλὴν ἱκανότητα. μάλιστα δὲ ζῆλον καὶ αὐταπάρησιν παρὰ τοῦ διδασκάλου, καὶ προσέτι διδακτῆριον, ἐπιπλα καὶ διδακτικά ὄργανα τελειότατα, δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἄλτιον καὶ ἀδύνατον. Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ τριήμερος λειτουργία τοῦ προτύπου θὰ ἀποδείξῃ τρανῶς τοῦτο, καὶ ὅτι, ὅσοι παρακολουθήσωσιν αὐτήν, θὰ πεισθῶσιν ὅτι τὸ μονοτάξιον σχολεῖον δύναται νὰ δώσῃ λαμπρὰ ἀποτελέσματα.

Ἐλπίζομεν ἰδίᾳ ὅτι θὰ πεισθῶσι περὶ τοῦτον τελείως οἱ κ. κ. διδάσκαλοι, καὶ ὅτι εἰς οὐδένα ἐξ αὐτῶν ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία καὶ ὑπερηφάνεια θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ἀνακηρύξῃ ἑαυτὸν ἀνίκανον νὰ πράξῃ ὅ,τι πρὸ πολλοῦ χρόνου καὶ ὑπὸ πολλῶν δυσχερεστέρων ὄρων ἐκτελεῖται ὑπὸ τῶν δημοδιδασκάλων πολλῶν ἄλλων χωρῶν.

Ἐπίζομεν οὖν οἱ Ἕλληνες δημοδιδάσκαλοι συναισθανόμενοι τὸ ὕψος καὶ τὴν ἱερότητα τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, καλῶς δὲ γινώσκοντες ὅτι ἡ εἰς αὐτοὺς ἀνατεθειμένη πρώτη τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσις εἶναι ἀνάγκη καὶ πρέπει καὶ παρ' ἡμῖν νὰ γίνῃ γενικῶς ἐξαετῆς, καὶ ὅτι ὡς ἐκ τῶν πλείστων μικρῶν συνοικισμῶν τὰ πλείστα τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς χώρας ἡμῶν εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἀναγκαίως μονοτάξια, οὐδαμῶς θὰ δειλιάσωσι πρὸ τῶν μεγαλυτέρων κόπων, οὓς ἀπαιτεῖ ἡ τελεσφόρος λειτουργία τοιοῦτον σχολεῖον, ἀλλὰ θὰ περιβάλωσιν αὐτὸ μὲ ὄλην τὴν στοργὴν καὶ ἀγάπην ἐν τῇ συναισθήσει, ὅτι ἐκεῖ μάλιστα δύνανται νὰ ὑπηρετήσωσιν ὡς ἄριστα τὴν Πατρίδα, καὶ νὰ παρασκευάσωσιν εὐδοίονον δι' αὐτὴν μέλλον, καὶ οὕτω ἀξιοθῶσιν καὶ αὐτοὶ ποτε τῆς ἀρίστης καὶ μόνης ἀξίας τῆς πιστῆς ἐκπληρώσεως τῶν καθηκόντων τῶν ἀμοιβῆς, ἀνακηρυττόμε-

¹ Πρὸς τοῦτο κατὰ τὸ Συνέδριον τὰ διέδρα θρανία τοῦ προτύπου ἐτοποθετήθησαν εἰς τρεῖς σειράς, καὶ εἰς μὲν τὴν δεξιὴν σειράν ἐτοποθετήθησαν οἱ μαθηταὶ Αἰς καὶ Βας ἀνὰ εἰς ἕξ ἰδιαίτερας τάξεως εἰς ἕκαστον θρανίον, εἰς τὴν μεσαίαν οἱ Ε' καὶ ΣΤ'. κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν οἱ Γης καὶ Δης.

ροι, ὡσπερ οἱ Γερμανοὶ συνάδελφοί τῶν, διὰ στόματος τοῦ πρώτου τῶν πολιτῶν ἢ στρατηγῶν τῆς Ἑλλάδος, μεγάλης ἤδη, δημιουργοὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς καὶ ἄξιοι τῆς ἔθνικῆς εὐγνωμοσύνης¹.

Σημειώσεις τινές ἐν σχέσει πρὸς τὴν Θεραπείαν τῆς βραδυγλωσσίας ἐν τοῖς Γερμανικοῖς σχολείοις.

Ἐν τῷ ἐν Βερολίῳ συγκρατηθῆντι συνεδρίῳ πρὸς μελέτην τῶν ζητημάτων τῆς παιδικῆς ἡλικίας, τὸ ζήτημα τῆς βραδυγλωσσίας διεπραγματεύθη ὁ δόκιμος Gutzmann. Οὐδείς τούτου ἀρμοδιώτερος, διότι τὸ ὄνομά του, ὡς καὶ τὰ τῶν Denhardt καὶ Liebmann, ἀναφέρεται μεταξὺ ἐκείνων, οἵτινες ἔγραψαν περισσότερα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

Οἱ ἀριθμοὶ τῶν Γερμανικῶν στατιστικῶν μᾶς ἐπιτρέπουσι νὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ βραδυγλωσσία δύναται νὰ θεραπευθῇ ἐν τῷ σχολείῳ.

Ἀπὸ 15 περιέπων ἐτῶν δημοτικαὶ ἀρχαὶ καὶ σχολικαὶ ἀρχαὶ τῆς Γερμανίας ζητοῦσι νὰ ἐπιτελέσωσι τὴν θεραπείαν τῆς βραδυγλωσσίας κατὰ τὸν χρόνον τῆς μαθητείας. Ὁ δόκιμος Gutzmann δηλοῖ ὅτι πρέπει ν' ἀρχίσωμεν ὡς ὀνόν τε τάχιστα ἀπὸ τῶν νηπιαγωγείων. (kindergarten) καὶ νὰ ἐξακολουθήσωμεν καὶ μέχρι τοῦ γυμνασίου ἀκόμη.

Ἐν τοῖς Διδασκαλείοις οἱ διδασκαλισταὶ θὰ διδασχθῶσι τὰς μεθόδους τὰς προωρισμένας πρὸς καταπολέμησιν τῆς βραδυγλωσσίας.

Ἄνωφελές νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ μέθοδοι ἢ οἱ τρόποι δέον νὰ εἰσὶν ἀπλοῖ καὶ ἀκριβεῖς. Οἱ δὲ ἰατροὶ καὶ ψυχολόγοι ὅτι θὰ συμφωνήσωσιν ὡς πρὸς τὰς ἐφαρμοστέας ἀκριβεῖς γνώσεις.

Τὰ αἷτια τῆς βραδυγλωσσίας εἶναι πολλαπλᾶ. Ὑπάρχουσι βεβαίως αἷτια φυσιολογικά, προερχόμενα ἐκ τῶν μυῶν τοῦ φωνητικοῦ ὄργάνου. Ἄλλ' ἡ βραδυγλωσσία δύναται νὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα δειλίας ὑπερβολικῆς, φόβου εἰς τὸ ὀμιλεῖν, ἀνικανότητος τῆς θελήσεως, οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς, ὅπου τὸ παιδίον εὐρίσκειται ὑπὸ διηρηκῆ ἐπίπληξιν. Ὁ φόβος τῆς περιφρονησεως καὶ τῆς κακῆς ὑποδοχῆς

¹ Μετὰ τοῦ ἀνωτέρω ἄρθρου περὶ τοῦ ἠνωμένου δημ. σχολείου ἀπεστάλη ἡμῖν καὶ ὠρολόγιον τῶν μαθημάτων, τοῦ ὁποῦ ἢ δημοσίευσίς ἀνεβλήθη ἐπὶ τοῦ παρόντος.

συστέλλει τὸν χαρακτῆρα καὶ ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς δυνάμεως τῆς προφορᾶς. Ὁ παῖς γίνεται βραδυγλωσσος κατὰ γενικὸν κανόνα πρὸ τοῦ σχολείου καὶ οὐχὶ ἐν τῷ σχολείῳ. Ἐν τῇ τάξει ὅπου ὁ διδάσκαλος εἶναι ἀδυστηρὸς καὶ ἡ πειθαρχία ἀδυστηρά, ἐν μέσῳ συμμαθητῶν, οἵτινες σκώπτουσι τὸν βραδυγλωσσον, ὁ δυστυχῆς οὗτος ἔχει πιθανότητα νὰ ἴδῃ τὸ πάθημά του βαῖνον ἐπὶ τὰ χεῖρά. Ὅθεν ἡ ἀνάγκη τῆς ἀγωγῆς τῆς βραδυγλωσσίας ἐπιβάλλεται. Συνεπῶς ἀναλόγως πρὸς τὰς αἰτίας τῆς (ἀνικανότης μυϊκῆ ἢ ἀδεξιότης, δειλία ἢ φόβος) θὰ ἔχη ἐν τῇ θεραπείᾳ τοῦλάχιστον δύο μέρη: Τὸ μὲν θὰ ἀφορᾷ τὰς μηχανικὰς κινήσεις τὸ δὲ θὰ ἐφαρφοσθῇ εἰς τὴν ἀγωγήν τῆς βουλήσεως.

Ἄς λάβωμεν ἓνα βραδυγλωσσον, ὅστις δύναται νὰ σκέπτηται μετὰ γαλήνης καὶ ἡσυχίας καὶ νὰ ὀμιλῇ βραδέως: παρευθὺς ἡ ἀδυναμία του χαλαροῦται ἐπαισθητῶς.

Ὑπὸ τὴν ἐπήρεια μᾶς μεγάλης χαρᾶς ἢ μᾶς καταστάσεως ἰσχυρῶς συγκινητικῆς ἡ βραδυγλωσσία ἐξαφανίζεται.

Ἡ θεραπεία τῆς ἀδυναμίας ταύτης ὀφείλει λοιπὸν νὰ εἶναι ἐν ταυτῷ φυσικῇ καὶ ψυχικῇ.

Μέχρι πρό τιος ἡσχολήθησαν φαίνεται πρὸ πάντων ἐπὶ τοῦ μηχανικοῦ μέρους. Ὁ δόκιμος Reinfelder συνιστᾷ νὰ ἀσχοληθῶμεν πολὺν μὲ τὸν μηχανικὸν τρόπον, δι' οὗ ἐκφράζονται τὰ παιδιά, ἀλλ' ἀπαιτεῖ νὰ μὴ χωρίζωμεν τὴν προσπάθειαν τὴν διανοητικὴν, ἤτοι τὴν σκέψιν ἀπὸ τὴν ἐκφρασιν. Τὸ ἀποτέλεσμα τότε θὰ εἶναι εὖνον, ὅταν σκέψις καὶ ἐκφρασις ἐξασκῶνται ἐκ παραλλήλου. Τοῦτο δὲν εἶναι βεβαίως πάντοτε εὐκόλον νὰ πραγματοποιηθῆται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀσκησις τῶν βραδυγλώσσων ἐν τῇ τάξει δὲν πρέπει νὰ παρακωλύη τὴν τῶν συμμαθητῶν, οὔτε τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας.

Καὶ ὁ δόκιμος Reinfelder προχωρεῖ εἰς τὰ πρακτικὰ διβήματα ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν παραδεδεγμένων τούτων γενικῶν ἀρχῶν. Ἀπαιτεῖ ν' ἀποφεύγωμεν τὰς ἀσκήσεις τῆς ἀναπνοῆς λίαν παρατεταμένης καὶ τὴν πολὺν θεωρητικὴν διδασκαλίαν τῶν τρόπων τῆς ἀρθρώσεως. Ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ ἐνεργῇ διὰ τοῦ παραδείγματος ἤτοι: α') νὰ ἀρθρώνη β') νὰ καθιστᾷ ἀντιληπτὴν τὴν κίνησιν του καὶ γ') νὰ ἐπαλαμβάνῃ αὐτὴν διὰ τῶν βραδυγλώσσων.

Τὰ παιδιά ὀφείλουσι νὰ τηρᾷ σὶ τοὺς ἀκολούθους δύο κανόνας:

α') Νὰ ἀναπνέωσι βαθέως ἔχοντα τὸ στόμα ἀνοικτόν.

β') Νὰ τονίζωσιν ὅλας τὰς συλλαβὰς μετὰ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως.

Οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ἔκφρασιν ταύτην ἔξ ἴσου ἐντόνως : 1ον εἰς φωνὴν ἠχηράν, 2ον εἰς φωνὴν συνήθη καὶ 3ον μὲ φωνὴν ὑψωμένην, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ὀμιλήσωσι μὲ πρόσωπον πολὺ μακρὸν εὐρισκόμενον.

Μὲ τοῦτο δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα καὶ ἐκάστοτε ὁ βραδύγλωσσος ὀφείλει νὰ ἀπάντῃ κατὰ τοὺς τρεῖς τόνους τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον. Ἄλλ' εἶναι φρόνιμον νὰ συνεχίσῃ τὰς ἀσκήσεις ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, ὥστε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν βεβαιότητα τῆς ἐκφράσεως. Κατόπιν θὰ ποικίλῃ εἰς τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τῶν τριῶν τόνων.

Ἡ κανονικὴ λειτουργία τῆς τάξεως δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὸν διδάσκαλον νὰ κάμῃ ν' ἀποκρίνονται οἱ βραδύγλωσσοι πολὺ συχνότερον ἄφ' ὅ,τι πρέπει παρὰ τὴν καλὴν του θέλησιν. Ἄλλ', ἄφ' οὗ ἀπαιτήσῃ κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὸν βραδύγλωσσον ν' ἀπαντῇ βραδέως καὶ νὰ ἀρθρώῃ καλῶς, ὁ διδάσκαλος φροντίζει νὰ ἀπαιτῇ ἀπὸ αὐτὸν μεγαλυτέραν προσοχήν, προσπάθειαν μυϊκὴν, μέχρις οὗ ὁ ἐν λόγῳ μαθητῆς καταστῇ κύριος τοῦ φυσικοῦ λόγου. Οἱ συμμαθηταὶ συνηθίζουσι πολὺ ταχέως εἰς τὰς ἀσκήσεις τῶν βραδυγλώσσων καὶ βλέπομεν μετ' ὀλίγον νὰ ἐξαφανίζηται πᾶσα εἰρωνεία.

Δίδοντες εἰς ὅλας τὰς συλλαβὰς τὸν αὐτὸν τόνον ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς συνηθίζομεν τὰ τολμῶσι, νὰ λαμβάνωσι θάρρος, ἵνα καταστῶσι κύριοι τῆς θέσεώς των.

Ὁ ὑψηλὸς τόνος ἐπιδρᾷ ἐπιφελῶς ἐπὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀκριβείας τῶν μυῶν τοῦ λάρυγγος καὶ ἐπὶ ὀλοκλήρου τοῦ ἀναπνευστικοῦ ὀργάνου ἀναγκάζων τοὺς μῦς τούτους νὰ ἐργάζωνται.

Τελευτῶμεν διὰ τῆς ὁμολογίας, ὅτι ὁ τρόπος, ὃν ἀποδεικνύει ὁ δόκτωρ Reinfelder, παρουσιάζει τὰ μεγάλα πλεονεκτήματα, διότι εἶναι ἀπλούστατος καὶ ἐφαρμοστός, τόσον κατ' οἶκον, ὅσον καὶ ἐν τῷ σχολείῳ, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, ὅσος χρειάζεται διὰ νὰ κατανηθῇ ἡ βραδυγλωσσία.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ)

I. Φ. ΤΣΙΟΥΤΡΑΣ

Δημοδιδάσκαλος τοῦ Βου σχολείου Λαμίας

ΤΡΑΠΕΖΑ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ

ΑΜΟΙΒΑΙΑΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ πρὸ μικροῦ συγκροτηθέντος ἐνταῦθα δημοδιδασκαλικοῦ συνεδρίου, ὀρμώμενος ἐκ τῆς ἐπιθυμίας, ὅπως πραγματοποιῆ ἡ ἔνωσις τῶν ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος δημοδιδασκάλων δι' ἠθικοῦ τε καὶ ὕλικοῦ δεσμοῦ, δυναμένου νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα αὐτῶν καὶ τὰ γενικὰ τοιαῦτα, ἐνώπιον τῶν συγκροτησάντων τὸ συνέδριον συναδέλφων ἀνέπτυξα ἐν γενικαῖς γραμμαῖς σχέδιον ἰδρύσεως δημοδιδασκαλικῆς τραπέζης ἀμοιβαίας πίστεως καὶ προνοίας, πρὸς γνῶσιν δὲ πλείονων συναδέλφων ἐπαναλαμβάνω ἐνταῦθα τὰ περὶ τούτου λεχθέντα ἐν τῷ συνεδρίῳ.

Αἱ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα τάσεις τῶν πεπολιτισμένων κοινωνιῶν πρὸς τὸ συνεταιρίζεσθαι καὶ ὁ πόθος τῶν νεωτέρων κοινωνιολόγων, ὅπως ἀπαλλάξωσι τοὺς ἐργάτας ἐκ τῆς δουλείας τοῦ κεφαλαίου καὶ καταστήσωσι τὸν βίον αὐτῶν ἀνθρωπινώτερον, παρώρμησαν αὐτοὺς εἰς τὴν ἴδρυσιν λαϊκῶν συνεταρισμῶν καταναλώσεως ἢ παραγωγῆς.

Ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Luigi Luzzatti ἴδρυσεν ἐν Μιλάνῳ τράπεζαν ἀμοιβαίας πίστεως καὶ προνοίας ἐκ 50 ἐργατῶν καταβαλόντων ὁρ. 50 ἕκαστος καὶ ἡ τράπεζα αὕτη ἔχει σήμερον κεφάλαια πλεον τῶν 2,000,000. Κατὰ τὸ ἐπόδειγμα δὲ τῆς τραπέζης ταύτης ἰδρύθησαν εἰς τὰς πλείστας πόλεις τῆς Ἰταλίας λαϊκαὶ τράπεζαι τοιοῦτου σκοποῦ. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ Schudze Delitseh ἐγένετο ὁ ἰδρυτῆς τοιούτων λαϊκῶν τραπέζων καὶ ἤδη καθ' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν λειτουργοῦσι πλείονες τῶν 3,000 τοιούτων, τῶν ὁποίων τὰ κεφάλαια ἐπερ-

Ὁ κ. Ζαφειρακόπουλος λέγει, ὅτι εἴτε εἷς ἐκ τῶν κατανηφι-
σάντων αὐτόν, τοῦτο δὲ ἔπραξε πληροφορηθεὶς παρὰ τοῦ γραμ-
ματέως τοῦ Συλλόγου Καλαμῶν, ὅτι δὲν ἀπήντα ὁ κ. Μουμούρης
εἰς αὐτοὺς διερωτώσας περὶ τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς φάσεως ἐν γένει
τοῦ ζητήματος. Ἀν ἀρνεῖται εἰλικρίνεια καὶ δοῶσιν, ἀλλὰ θεωρεῖ
σφάλμα του, ὅτι ἀνέλαβεν ὅλον τὸ βῆρος τῆς εὐθύνης μὴ καλέσας
οὔτε τὸν Σύνδεσμον οὔτε τὸ Συμβούλιον, προσεφλήσας δὲ τὴν
γνώμην τῶν ἐν Ἀθήναις δημοδιδασκάλων διὰ δηλώσεώς του ἐν
τῇ ἑφημερίδι «Ἐμπρός».

Κατόπιν δὲ τῆς σημερινῆς δηλώσεώς του μετριάζεται τὸ σφάλμα
του καὶ προτείνει, ἵνα ἡ συνεδρία ἐκείνη, καθ' ἣν ἐξεφράσθη μομφή
κατὰ τοῦ Προέδρου θεωρηθῇ ὡς μὴ γενομένη, γείνη δὲ δεκτὴ ἡ
παραίτησίς του.

Ὁ κ. Γονζῆς δι' ἐπιστολῶν ἐξ ἐπαρχιῶν ὑποστηρίζει, ὅτι πολὺ
πρὸ ἡμῶν ἐξηγέρθησαν οἱ τῶν ἐπαρχιῶν δημοδιδάσκαλοι, καὶ ὅτι
κακῶς ὁ κ. Πρόεδρος ἀπήντησε διὰ τῆς ἑφημερίδος «Ἐμπρός»
εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συναδέλφους ἀποκρούσας τὰς προτά-
σεις των.

Ὁ κ. Κάρτσωνας ὑποστηρίζει, ὅτι αἱ ἐνέργειαι τοῦ Προέδρου
καὶ παρὰ τοῖς ὑπουργοῖς καὶ παρὰ τῷ διευθυντῇ τοῦ Γεν. Λογιστη-
ρίου εἶνε ἄξιαί ἐπαίνου καὶ εὐγνωμοσύνης, συμμερίζεται τὸ κατὰ
τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συναδέλφων ἀδίκημα, ἀλλὰ συνιστᾷ μετριο-
παθεστέραν στάσιν, μέχρις οὗ πεισθῶσιν οἱ ἀρμόδιοι περὶ τοῦ δι-
καίου ἡμῶν.

Ἡ συνέλευσις μετὰ τοῦτο μᾶ φωνῇ ἀποδέχεται τὴν παραίτη-
σιν τοῦ κ. Μουμούρη, δι' οὗς λόγους οὗτος ὑπέβαλε ταύτην, οὗς
καὶ ἀναγνωρίζει ὡς ὀρθοὺς καὶ δικαίους. Ὁ κ. Μουμούρης εὐ-
χαριστεῖ τὰ μέλη διὰ τὴν πολύτιμον συνδρομὴν των κατὰ τὸ διά-
στημα τῆς προεδρείας του, ἣ δὲ Συνέλευσις εὐχαριστεῖ τὸν κ. Μου-
μούρη διὰ τὴν δοῶσίν του.

Μετὰ τοῦτο τοῦ ἐπιλαχόντος κ. Ἀβραμέα συμφώνως τῇ πρὸ
μακροῦ γενομένῃ δηλώσει του μὴ ἀποδεχομένου τὴν προεδρείαν,
ἡ συνέλευσις ἀνέθηκε προσωρινῶς ταύτην εἰς τὸν ἀντιπρόεδρον
Θ. Μπακόπουλον.

Συνεδρία ἑκτακτος (τῆς 21 Ἰουνίου). Ὁ προεδρεύων
κ. Θ. Μπακόπουλος ἐν πρώτοις ἀνακοινεῖ τὰς ἐνεργείας τῆς πρὸς
ἄρσιν τῆς Ἐγκυκλίου ἐκλογείσης νέας ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν κ. κ. Δ.
Νικολαΐδου, Δ. Ζαφειρακοπούλου, Β. Καμπάνη καὶ αὐτοῦ. Ἐν πρώ-
τοις τῆς Κυβερνήσεως διατελούσης ὑπὸ τὴν ἐκκρομότητι τῆς θρυ-
λουμένης τότε μεταρρυθμίσεως, ἡ ἐπιτροπὴ ἔκρινε φρονιμώτερον
νὰ ἀναβάλλῃ τὰς ἐνεργείας τῆς. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ κατάστασις αὕτη
παρετείνεται ὑπὲρ τὸ δέον ἡ ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς ἐνε-
ργεῖάν τινα. Καὶ λοιπὸν ἐπεσκέφθη τὸν τμηματάρχην τότε τῆς Δημ.
Ἐκπαιδύσεως κ. Φ. Γεωργαντιᾶν, εἰς ὃν παρέστησε τὴν δυσφο-
ρίαν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συναδέλφων, εἰς οὗς ἐφηρημόσθη ἡ ἐγ-
κύκλιος, τὴν ὁποίαν συμμερίζονται καὶ οἱ ἐνταῦθα σνγάδελφοι καὶ
ὁ Σύνδεσμος ἡμῶν, παρεκάλεσε δ' αὐτόν, ὅπως ἀναγνωρίζων τὸ δι-
καιον ἡμῶν, ἐνεργήσῃ ὅ,τι δεῖ. Ὁ κ. Γεωργαντιᾶς ἀνωμολόγησεν
ὅτι ἡ ἐγκύκλιος αὕτη δὲν εὐρίσκειται ἐν ὁμολότητι πρὸς τὸν νόμον,
τοῦτο δὲ ὑπέδειξεν ἡ ὑληρεσία τοῦ Ὑπουργείου πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν
Οἰκονομικῶν Ὑπουργείων, πρὸς ὃ διαβιβάζει καὶ πάντα τὰ σχε-
τικὰ ἔγγραφα τῶν ἐπιθεωρητῶν, Συλλόγων καὶ διδασκάλων. Προ-
σέειπε δὲ ὅτι εὐρισκόμεθα ἐν ὑπουργικῇ κρίσει καὶ ἔνεκα τούτου
εἶνε δύσκολος ἡ ἐπὶ τῆς ἐγκυκλίου ἀπόφασις. Μετὰ δὲ τὸ τέλος
αὐτῆς θὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἐνεργείας του καὶ ἐλπίζει νὰ ἐπέλθῃ αἰ-
σία λύσις τοῦ ζητήματος.

Μετὰ τοῦτο δηλοῖ ὁ κ. Μπακόπουλος, ὅτι τὸ κύριον ζήτημα
τῆς συνεδρίας ταύτης συμφώνως τῇ δημοσιευθείσῃ προσκλήσει
εἶνε ἡ ἐκλογή Προέδρου ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου μετὰ τὴν
παραίτησιν τοῦ κ. Μουμούρη καὶ τοῦ ἐπιλαχόντος κ. Ἀβραμέα
συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 10 τοῦ Καταστατικοῦ. Μετὰ μακρὰν συζή-
τησιν, ἐὰν ἡδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἐπιλαχὼν ὁ μετὰ τὸν Ἀβραμέαν
ἐρχόμενος Ι. Τζίβας, ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη τῶν φρονούντων, ὅτι
ἔπρεπε νὰ γείνη ἐκλογή.

Γενομένης δὲ ψηφοφορίας ἐξελέγη πρόεδρος ὁ τέως ἀντιπρόε-
δρος κ. Θ. Μπακόπουλος.

Συνεδρία ἑκτακτος (3 Ἰουλίου). Ὁ Πρόεδρος κ. Θ.
Μπακόπουλος ἀνακοινεῖ, ὅτι ἐπεσκέφθη τοὺς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησια-

σικῶν καὶ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργοῦς κ. κ. Σ. Σιάην καὶ Δ. Γούναρην μετὰ τοῦ ἐκλεγέντος ἀντιπροέδρου κ. Π. Ἀλεξοπούλου καὶ λοιπῶν μελῶν. Ὁ Πρόεδρος προσεφώνησεν καταλλήλως πρῶτον τὸν ὑπουργὸν τῆς Παιδείας κ. Σιάην, συγχαρεὶς αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει του εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ὑπουργοῦ καὶ προσθεὶς ὅτι ὁ δημοδιδασκαλικὸς κλάδος γνωρίζων τὴν εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ εἰδικότητα αὐτοῦ τὸν ζῆλον καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐν γένει, ἔχει δι' ἐλπίδος, ὅτι θέλει εὔρει ἐν αὐτῷ τὸν θερμὸν συνήγορον καὶ προασπιστὴν τῶν συμφερόντων καὶ δικαιωμάτων αὐτῆς ἐπ' ἀγαπῶ καὶ τῆς μαθητιώσης νεολαίας καὶ τοῦ ἔθνους καθόλου. Δὲν παρέλειψε δὲ νὰ παρακαλέσῃ αὐτὸν τὸ Συμβούλιον καὶ περὶ τῆς ἐγκυκλίου.

Ὁ κ. Σιάης ἀπαντῶν ἐδήλωσεν, ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον του ὑπὲρ τῆς Ἐκπαιδεύσεως εἶνε γνωστὸν, τὴν περὶ τῆς Ἐγκυκλίου γνώμην του ἐξέφευρον ἐν τῇ Βουλῇ καὶ κατόπιν εἰργάσθη πρὸς ἄρσιν αὐτὸς καὶ ἤδη θέλει ἐργασθῆ ἀποτελεσματικῶς.

Κατόπιν δὲ συγχαρεὶς καὶ τὸν κ. Δ. Γούναρην ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν, παρεκάλεσεν, ὅπως ἐνεργήσῃ τὴν ἄρσιν τῆς ὑπὸ τοῦ προκατόχου του ἐκδοθείσης ἐγκυκλίου, χαρακτηρισθείσης παρανόμου καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα, ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θὰ ἐπιδιώκωνται οἰκονομίαι ἐν τῇ Δημ. Ἐκπαιδεύσει ὑπὸ τῶν ὀρθοφροούντων πολιτικῶν.

Ὁ κ. Γούναρης εὐχαριστήσας ἐπὶ τοῖς συγχαρητήριοις εἶπεν, ὅτι δὲν ἔλαβεν εἰσέτι καιρὸν νὰ ἀσχοληθῇ ἐπὶ τῆς ἐγκυκλίου, ἀλλ' ὅτι θὰ ἄρῃ ταύτην, ἐὰν εἶνε παράνομος. Περὶ τῆς Δημοτικῆς δὲ Ἐκπαιδεύσεως ἐξέφρασε τὰς ἀρίστας ἰδέας εἰπὼν, ὅτι ὄχι μόνον πᾶς πολιτικὸς, ἀλλὰ καὶ πᾶς πολίτης, ἐὰν ἀναμῆν τι καλὸν διὰ τὴν πατρίδα, δὲν δύναται νὰ ἐλπίζῃ τοῦτο ἄλλοθεν ἢ ἀπὸ τὴν Δημ. Ἐκπαιδεύσειν.

Ἀνακοινωθείσης εἴτα τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς τοῦ Συλλόγου τῶν διδασκάλων Μαγνησίας, ὁ κ. Κακλέας λέγει ὅτι δι' αὐτῆς ἀπευθυνομένης μάλιστα πρὸς τοὺς διδασκάλους Ἀττικῆς δὲν ἀνεγνωρίζεται ὁ Σύνδεσμος ἡμῶν καὶ ἐπομένως δὲν δύναται νὰ γείνη συζήτησις ἐπ' αὐτῆς.

Γενομένης δὲ συζητήσεως μετὰ τὴν λύσιν τῆς συνεδρίας ἀνετέθη τῷ προέδρῳ νὰ ἀπαντήσῃ καταλλήλως.

Συνεδρία ἔκτακτος (τῆς 25 Ἰουλίου). Ὁ Πρόεδρος κ. Θ. Μπακόπουλος ἀνακοινεῖ, ὅτι μετέβη εἰς τὸ ἐπὶ τῆς Παιδείας Ὑπουργεῖον καὶ εἰς τὸ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, ἵνα παρακαλέσῃ διὰ τὴν ἄρσιν τῆς γνωστῆς ἐγκυκλίου. Ὁ κ. Γούναρης εἶπεν ὅτι ἐζήτησε τὴν γνώμην τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου ἐπὶ τινῶν σημείων αὐτῆς.

Ὁ κ. Πρόεδρος ἀνακοινεῖ, ὅτι πολλοὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐπαρχίαις συναδέλφων ἀπεφάσισαν τὴν συγκρότησιν ἐνταῦθα Συνεδρίου καὶ οὐχὶ ἐν Πάτραις ὡς διὰ τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς τῶν διδασκάλων Μαγνησίας εἶχεν ἀρχικῶς προταθῆ.

Περὶ τούτου ἐξέφρασε τὴν γνώμην καὶ πρὸς τοὺς ἐν Μαγνησίᾳ συναδέλφους καὶ πρὸς τὸν ἐν Κορινθίᾳ κ. Μπακανάκην ἐνεργήσαντα ἵνα ὀρισθῇ ὡς τόπος Συνεδρίου αἱ Ἀθῆναι, ὅτι δὲν γίνεται ἐν τάξει, ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ λάβῃ τὴν ἀπαιτουμένην σοβαρότητα καὶ ἀποφέρῃ ἀποτελέσματα σπουδαῖα, καθόσον ἡ σπουδὴ τῆς ἀποφάσεως καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως δὲν ἐπέτρεψαν νὰ γείνη ὅλη ἡ ἀπαιτουμένη προκαταρκτικὴ ἐργασία, νὰ ὀρισθῶσι τὰ ζητήματα καὶ κλονισθῇ λεπτομερῶς ὁ τρόπος τῆς συζητήσεως. Ἐν τούτοις ὁ Πρόεδρος κ. Μπακόπουλος φρονεῖ, ὅτι καλὸν εἶνε νὰ συμμετάσχωμεν τοῦ Συνεδρίου, ὅπως μὴ φανῶμεν διηρημένοι ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς μὴ συμμεριζόμενοι εἰλικρινῶς τὴν ἀγωνίαν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συναδέλφων δεινῶς δοκιμαζομένων καὶ διὰ τοῦ νόμου ΓΛΗ' (διαβάθμισις) καὶ διὰ τῆς τελευταίας ἐγκυκλίου.

Μετὰ μακρὰν συζήτησιν, ἧς μετέσχον οἱ κ. κ. Ἀβραμέας, Ζαφειρακόπουλος, Μουμούρης, Γραβῆς, Ἀλεξόπουλος, ἀποφασίζεται, ἵνα κατὰ τὴν τακτικὴν συνεδρίαν τῆς 27ης λήγοντος κληθῶσι καὶ οἱ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν συναδέλφοι καὶ λάβωσι μέρος εἰς τὴν συζήτησιν. Ἀφοῦ δὲ ἐκτεθῶσιν ὑπ' αὐτῶν τὰ ζητήματα, ὧν τὴν συζήτησιν ἐν συνεδρίῳ ἐθεώρησαν ἐπείγουσαν, ἡ Συνέλευσις δύναται ν' ἀποφασίσῃ ὀριστικῶς περὶ τῆς συμμετοχῆς.

Συνεδρία τακτικὴ ἡ (τῆς 27ης Ἰουλίου). Ὁ Πρόεδρος

κ. Θ. Μπαζόπουλος καθιστᾷ γνωστὸν τὸν σκοπὸν τῆς συνεδρίας ταύτης καὶ παρακαλεῖ τινὰς τῶν ἐξ ἐπαρχιῶν ἐλθόντων συναδέλφων, ὅπως ἐκθέσωσι ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως τὰ ζητήματα ἐκεῖνα, τὴν συζήτησιν τῶν ὁποίων θεωροῦσι κατάλληλον καὶ ἐπείγουσαν ἐν συνεδρίῳ, οὕτω μετὰ σπουδῆς συγχροτουμένων. Ἀποφασίζεται τέλος, ὅπως συμμετάσχη καὶ ὁ ἡμέτερος Σύνδεσμος ἀντιπροσωπευόμενος ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ αὐτοῦ Προέδρου κ. Θ. Μπακοπούλου καὶ Β. Βογιᾶ ἐκ Πειραιῶς.

ΤΟ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΔΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

Ἐνεκα τῆς δεινῆς θέσεως, εἰς ἣν ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1905 ἔχει περιέλθει ἡ Δημοτικὴ Ἐκπαίδευσις ἀπεφασίσθη ἡ συγχρότησις Συνεδρίου. Τοῦτου ἀρξαμένου τῇ 27 καὶ διαρκέσαντος ἐπὶ τὰς ἡμέρας μετέσχον ἀντιπρόσωποι 20 περίπου νομῶν. Πρόεδρος ἐξελέγη ὁ κ. Θ. Μπαζόπουλος, πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις Συνδέσμου, ἀντιπρόεδροι οἱ κ. κ. Γ. Στροῦμπος καὶ Γ. Προφαντόπουλος, καὶ γενικοὶ γραμματεῖς ὁ κ. Μπακανάκης.

Πρῶτον θέμα ἐτέθη: Πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ ἡ πραγματικὴ ἔνωσις τῶν ἀπανταχοῦ δημοδιδασκάλων. Δεύτερον. Ἡ Δημοτικὴ Ἐκπαίδευσις ὑπὸ ἐκπαιδευτικὴν διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἔποιν.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου θέματος ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις, ὅπως ἰδρυθῇ «Διευθύνουσα Ἐπιτροπεία», ἀποτελουμένη ἐξ ἐνὸς παιδαγωγικοῦ ἐκτὸς ὑπηρετίας διατελοῦντος καὶ τεσσάρων δημοδιδασκάλων ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ ὑπηρετούντων.

Ἡ Διευθύνουσα Ἐπιτροπεία ἀπετελέσθη ἐκ τῶν Γ. Παπασωτηρίου, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Κρήτῃ Διδασκαλείου, Θ. Μπακοπούλου, Α. Ζαφειρακοπούλου, Α. Δέπου καὶ Β. Βογιᾶ.

Ὁ κ. Θ. Μπαζόπουλος τυχάνων πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου τοῦ ἀποτελοῦντος κατὰ τὸ καταστατικὸν ἔνωσιν τῶν ἀπανταχοῦ δημοδιδασκάλων μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐπιφέρουσαν μείωσιν τῆς

θέσεως τοῦ Συνδέσμου, ὃν ἐκπροσωπεῖ, ἀπεχώρησε τοῦ Συνεδρίου δηλώσας, ὅτι θέλει ζητήσῃ τὴν γνώμην τῆς Συνελεύσεως.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου θέματος ἐγένετο μακρὸς λόγος περὶ προγράμματος, περὶ ἐπιθεωρητῶν καὶ Ἐποπτικῶν Συμβουλίῶν περὶ μισθοῦ ἡμῶν καὶ περὶ ἐξευρέσεως πόρων χάριν τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως.

Ἐπὶ τῶν ζητημάτων τοῦ δευτέρου θέματος ἀπεφασίσθη, ὅπως ἡ ἄνω Ἐπιτροπεία μελετήσῃ τὰς ἐξευρεθείσας ἐν τῷ Συνεδρίῳ γνώμας ἐκ τῶν ἐπισήμων πρακτικῶν καὶ τὸ πόρισμα ὑποβάλλῃ ὅπου δεῖ.

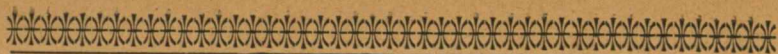
ΧΡΗΜΑΤΙΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΑΙ

Πρὸς τὸν τέως Πρόεδρον κ. Ἄλ. Μουμούρην ἀπεστάλησαν μέγρι τῆς 15 Ἰουνίου τὰ ἐξῆς ποσά:

1) Παρὰ τοῦ κ. Χ. Παπαβασιλείου	Δραχ. 20.—
2) » » Συλλόγου Πατρῶν (διὰ δικαίωμα ἀναγνωρίσεως καὶ ἐνα τόμ. περιοδ.)	» 7.—
3) » » Κ. Χρηστίδου (Τρικιάλων)	» 29.50
4) » » Δ. Ζηγγῆ (διδασκάλου ἐξωτερικ.)	» 8.25
5) » » Α. Δένδια ( )	» 8.25
6) » » Κ. Ξανθάκη (Κυπρισσίας)	» 8.—
7) » » Συλλόγου Νευπλίας (δι' ἀναγνωρίσιν καὶ περιοδικόν)	» 25.—

Πρὸς τὸν νῦν Πρόεδρον

1) Παρὰ τῶν ἀδελφῶν Παπαγιάννου ἐκ Ρόδου (διὰ 7 τόμ. περιοδ. παρελθόντος ἔτους καὶ μίαν συνδρομὴν τρέχ.)	» 16.—
2) » τοῦ κ. Πετροπούλου (Κορινθίας)	» 2.—

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ἡ ΤΑ ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΑΔΙΑ ΑΥΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΔΗΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΚΟΠΟΥ¹

Ἔργον τούτης. Ἡ δῆλωσις τοῦ σκοποῦ, δι' ἧς ἄρχεται ἡ διδασκαλία πάσης μεθοδικῆς ἐνότητος ἢ παντός τμήματος ἢ μέρους τοιαύτης, ἔργον ἔχει κατὰ τὰ ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ εἰρημένα νὰ καταστήσῃ τοῖς μαθηταῖς γνωστόν, τίνα συγκεκριμένην ἕλην ἐκάστοτε πρόκειται νὰ ἀφομοιώσωσι, νὰ προαναγγείλῃ αὐτοῖς τὸ συγκεκριμένον νέον, ὅπερ ἐκάστοτε πρόκειται νὰ προσλάβωσι.

Παραδείγματα αὐτῆς. Συμφώνως τοῖς ἀνωτέρω ὁ διδάσκαλος τῆς Ἱστορίας δηλοῖ τοῖς μαθηταῖς αἰήμερον, παι-

---

1. Πρὸς. W. Rein, A. Pickel u. E. Scheller, Theorie und Praxis x.τ.λ. τόμ. 1, σελ. 125 x. ἐπ. ἔκδ. 6, W. Rein, Pädagogi, τ. 2. σ. 509 x. ἐπ. K. Just, Formalstufen, ἐν Encykl. Handb. der Pädagogik τοῦ W. Rein. ἔκδ. 2, τ. 2. σελ. 876 x. ἐπ., Th. Wiget, Die formalen Stufen des Unterrichts, ἔκδ. 6 Chur, 1898, K. Lange, über Apperssption, ἰδ. σ. 200 x. ἐπ. ἔκδ. 6. Leipzig, 1899. Ziller, Allgemeine Pädagogik, ἔκδ. 3, σ. 162 x. ἐπ. 168, 260, 341, 350, 361 x.τ.λ., T. Ziller, Materialien zur speziellen Pädagogik, ἔκδ. ὑπὸ M. Bergner, Dresden 1886, σελ. 100 x. ἐπ. II. Κορράδου, Ψυχολογία, μετὰφρ. Δ. Ζαγγογιάννη, σελ. 351 x. ἐπ., K. Richter, Die Herbart-Zillerschen formalen stufen ἔκδ. 2, Leipzig 1898 σελ. 49 x. ἐπ. x.τ.λ., P. Bergemann, Sociale pädagogiz, gera 1900, σελ. 457 x. ἐπ. σελ. 470 x. ἐπ. x.τ.λ.

ταύτης. Ὁ λόγος νῦν τούτου εἶνε ὁ ἐξῆς. Κατὰ τὴν ἑναρξιν πάσης διδακτικῆς ὥρας τὴν συνειδήσιν τῶν μαθητῶν κατέχουσι παραστάσεις ὅπως ξέναι, ἐνίοτε μάλιστα καὶ ὅπως ἀντίθετοι πρὸς τὰς διὰ τῆς διδασκαλίας σχηματισθησομένας παραστάσεις. Συνηθέστατα αἱ τὴν ψυχὴν τῶν παιδῶν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον πληροῦσαι παραστάσεις εἶνε αἱ τῶν γεγονότων τῶν διαλειμμάτων. Οἱ μικροὶ ἰδίᾳ μαθηταὶ περὶ οὐδὲν ἄλλο ἀπασχολοῦσι τὴν σκέψιν αὐτῶν ἢ περὶ ταῦτα. Εὐχαρίστως ἀναπλάττουσι πάντα, ὅσα συνέβησαν κατὰ τὸ διάλειμμα, τίς δὴλ. παιδιὰ ἐπαίχθη, τίνα θέσιν ἔσχον ἐν αὐτῇ, πρὸς τίνα μαθητὴν συνεκρούσθησαν καὶ τὰ παρόμοια, εὐχαρίστως δὲ προσκείμενοι πάντα, ὅσα θὰ πράξωσιν ἐν τῷ ἐπομένῳ διαλείμματι καὶ καθόλου μετὰ τὸ πέρας τῆς διδασκαλίας. Ἄν νῦν χωρήσῃ ἡ διδασκαλία εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς ἄνευ σαφοῦς προτάξεως τοῦ σκοποῦ τούτου, καὶ αἱ ἐν ἀρχῇ ὑπ' αὐτῆς προσφερόμεναι παραστάσεις θὰ συναντήσωσι καὶ αἱ ἐφεξῆς ὑπ' αὐτῆς μεταδιδόμεναι θὰ συναντήσωσι διαρκῶς ἐν τῇ συνειδήσει τῶν παιδῶν τὰς ἐν ταύτῃ μέχρι τοῦδε κυριαρχούσας. Ἐπειδὴ δὲ αἱ μὲν ξέναι πρὸς τὴν διδασκαλίαν παραστάσεις, ὡς λίαν σαφεῖς καὶ ὡς συνδεδεμέναι μετὰ ζωνρῶν συναισθημάτων, θὰ εἶνε ἰσχυραί, αἱ δὲ τῆς διδασκαλίας, ὡς ὅπως ἀσαφεῖς, θὰ εἶνε ἀδύνατοι, αἱ τελευταῖαι αὗται θὰ ὑποχωρῶσι διαρκῶς πρὸ τῶν πρώτων, αἵτινες διαρκῶς θὰ παρουσιάζονται ἐν τῇ συνειδήσει καὶ εἰς ἃς αὕτη διαρκῶς θὰ κατευθύνεται. Ἐπακολούθημα τούτου προφανῶς θὰ εἶνε, ὅτι ἡ νέα ὕλη δὲν θὰ ὑψῶται εἰς τὴν ποθητὴν σαφήνειάν, ὅτι οἱ μαθηταὶ ἢ οὐδόπως ἢ οὐχὶ ἐπιτυχῶς θὰ ἀφομοιώσιν τὸ νέον. Τὸ κακὸν νῦν τοῦτο ἐπακολούθημα ἀποφεύγει ἡ διδασκαλία διὰ τῆς διπλώσεως τοῦ σκοποῦ. Δι' αὐτῆς πάσαι αἱ μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς διδασκαλίας πληροῦσαι τὴν συνειδήσιν τῶν μαθητῶν παραστάσεις ἀπώθουνται ἐξ αὐτῆς, ἐπισκοτιζονται, οὕτω δὲ γίνεται θέσις εἰς τὰς ὑπὸ τῆς διδασκαλίας σχηματιζόμενας παραστάσεις, αἵτινες θὰ δύνανται νὰ ἀφομοιωθῶσι ἐπιτυχῶς ὑπὸ τῶν μαθητῶν, καθόσον ἡ συν-

εἰδήσις αὐτῶν θὰ κατευθύνεται εἰς μόνας ταύτας, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰς πρὸς τὴν διδασκαλίαν ξέναι, αἵτινες διὰ τῆς θέσεως τοῦ σκοποῦ ἐπεσκοτίσθησαν.

β') Ἄλλ' ἔτι σπουδαιότερος ὅρος τῆς ἐπιτυχοῦς ἀφομοιώσεως πάσης νέας ὕλης ὑπὸ τῶν μαθητῶν εἶνε, κατὰ τὰ ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ ρηθέντα, ἡ προπαρασκευὴ τῆς συνειδήσεως αὐτῶν πρὸς ὑποδοχὴν ταύτης δι' ἀναπλάσεως παλαιῶν παραστάσεων συγγενῶν πρὸς αὐτήν. Ἄλλὰ καὶ ὁ ὅρος οὗτος τῆς ἐπιτυχοῦς ἀφομοιώσεως δὲν θὰ δύναται νὰ πληρῶται ἄνευ προτάξεως τοῦ σκοποῦ τῆς διδασκαλίας. Ἄνευ γνώσεως τούτου οἱ μαθηταὶ θὰ ἀδυνατῶσι προφανῶς νὰ μετατεθῶσιν εἰς τὸν παραστατικὸν κύκλον τοῦ νέου, οὕτω δὲ νὰ ἀναγάγωσιν εἰς τὴν συνειδήσιν αὐτῶν τὰς τόσον πρὸς τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ νέου χρησίμους παλαιὰς παραστάσεις. Μόνον διὰ τῆς γνώσεως τοῦ σκοποῦ θὰ ἀποβαίῃ δυνατὴ ἡ μεταθέσις αὐτῶν εἰς τὸν παραστατικὸν κύκλον τῆς νέας ὕλης καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν ἰδίαν συνειδήσιν ἀναγωγὴ παντὸς γνωστοῦ παλαιοῦ σχετικοῦ πρὸς τὸ νέον. Εἶνε βεβαίως ἀληθές, ὅτι καὶ ὁ μὴ προτάσσων σκοπὸν διδάσκαλος δύναται πρὸ τῆς προσφορᾶς τοῦ νέου νὰ προκαλῆ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς διὰ καταλλύλων ἐρωτήσεων εἰς τὴν ἀναγωγὴν τῶν παλαιῶν συγγενῶν πρὸς τὸ διδασκόμενον νέον παραστάσεων. Ἄλλὰ τὸ ἐκ τῆς διδακτικῆς ταύτης ἐργασίας κέρδος προδήλως θὰ εἶνε ἐλάχιστον. Πρῶτον οἱ μαθηταί, ὡς ἀγνοοῦντες τὸν σκοπὸν τῶν ἐρωτήσεων τοῦ διδασκάλου, θὰ ἀδυνατῶσι νὰ δίδωσιν αὐτῷ τὰς ποθουμένας ἀποκρίσεις, νὰ ἀνάγωσιν εἰς τὴν συνειδήσιν αὐτῶν τὰς χρησίμους πρὸς τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ νέου παραστάσεις. Ἄλλὰ καὶ ἂν ποιῶσι τοῦτο, δὲν θὰ ἔχωσι συνειδήσιν τοῦ σκοποῦ, τῆς ἀξίας, τῆς χρησιμότητος αὐτῶν εἰς τὴν γεννησομένην διδακτικὴν ἐργασίαν. Θὰ ἐννοῶσιν ἴσως, ὅτι αὗται χρησιμεύουσιν ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὸ νέον, θὰ ἀγνοῶσιν ὅμως τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης, ἥτις διὰ τοῦτο καὶ οὐδόπως θὰ βοηθῆ εἴτα αὐτοὺς πρὸς ἀφομοίωσιν τοῦ προσφερομένου νέου. Τέλος δὲν πρέπει νὰ λησμο-

νηθῆ, ὅτι αἱ οὕτως ὑπὸ τῶν μαθητῶν προσαγόμεναι παραστάσεις θὰ εἶνε πολὺ ὀλίγαι, θὰ εἶνε μόνον ἐκεῖναι, ὅσας προκαλοῦσιν αἱ ἐρωτήσεις τοῦ διδασκάλου, οὐχὶ δὲ πᾶσαι, ὅσας θὰ ἠδύναντο ἄλλως ἐχόντων τῶν πραγμάτων νὰ προσφέρωσιν οἱ μαθηταί, ἀπλούστατα, διότι οὗτοι δὲν θὰ ἐργάζωνται συνειδητῶς καὶ ἐλευθέρως, ἀλλὰ θὰ εἶνε προσδεδεμένοι τυφλῶς καὶ δουλικῶς εἰς τὸ σχέδιον τῶν ἐρωτήσεων τοῦ διδασκάλου, οὔτινος θὰ ἀδυνατῶσιν ὅλως νὰ ἐξέρχωνται. Ὅλως ὅμως διαφόρως θὰ ἔχωσι τὰ πράγματα, ἂν τῆς ἐργασίας τῆς προπαρασκευῆς ἔχη προταχθῆ δῆλωσις τοῦ σκοποῦ. Οἱ μαθηταὶ γνωρίσαντες τοῦτον μετατίθενται εἰς τὸ πεδῖον τοῦ νέου, κατορθοῦσι δ' οὕτω, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, νὰ ἀναγάγωσιν εἰς τὴν συνειδησιν αὐτῶν εὐκόλως καὶ ταχέως, ἐλευθέρως καὶ συνειδητῶς πᾶν ὅ,τι γινώσκουσι συγγενὲς πρὸς τὸ νέον, πάσας τὰς συγγενεῖς πρὸς τοῦτο παλαιὰς παραστάσεις, αἵτινες θὰ συντελέσωσι τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἀφομοίωσιν τοῦ εὐθύς εἶτα προσενεχθισομένου νέου.

γ'.) Ἴνα νῦν ἀποβῆ ἐπιτυχεστέρα ἢ ἀφομοίωσις, ἀπαραίτητον εἶνε κατὰ τὰ διδάγματα τῆς ψυχολογίας, ὅπως μὴ μόνον ὑπάρχωσιν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀφομοιώσοντος ἱκαναὶ παραστάσεις συγγενεῖς πρὸς τὸ νέον, ἔτοιμοι πρὸς προσοικεῖωσιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἅμα οὗτος ἤδη εὐθύς πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ νέου ἀσχολῆται περὶ αὐτὸ τὸ νέον, προλαμβάνη κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτό, ὅπως ἄρα ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εὐρίσκηται ἐν τῇ καταστάσει τῆς προσδοκίας, καθ' ἣν ὡς γνωστόν, ἡ συνειδήσις προλαμβάνει τὸ προσκτιθησόμενον νέον παριστῶσα κατὰ τὸ δυνατὸν τοῦτο. Αἱ οὕτω σχηματιζόμεναι περὶ τοῦ νέου παραστάσεις ἀναμένουσι τὴν εἴσοδον αὐτοῦ, ἵνα ἐν περιπτώσει μὲν συμφωνίας πρὸς αὐτὸ συγχωρευθῶσι μετὰ τούτου, ἐν περιπτώσει δὲ διαφορᾶς συντελέσωσιν ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς διαφορᾶς αὐτῶν εἰς τὴν βαθυτέραν ἀφομοίωσιν τοῦ νέου. Ἐφ' οὗ λοιπὸν ἡ προσδοκία εἶνε ἡ ἐπιτηδειοτάτη πρὸς τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ νέου ψυχικὴ κατάστα-

σις, προδήλως ἡ διδασκαλία ὀφείλει διὰ παντὸς μέσου νὰ προκαλῆ ταύτην. Τὸ ἄριστον νῦν πρὸς τοῦτο μέσον εἶνε ἡ δῆλωσις τοῦ σκοποῦ. Ὁ μαθητὴς ἅμα τεθέντος τοῦ σκοποῦ μετατίθεται εἰς τὴν κατάστασιν τῆς προσδοκίας, ἄρχεται νὰ προπαριστᾷ τὸ νέον, νὰ κάμνη διαφόρους εἰκασίας περὶ αὐτοῦ, οὕτω δὲ νὰ προπαρασκευάζῃ εἰς τοῦτο ταχεῖαν καὶ βαθεῖαν ἀφομοίωσιν. Ὅλως τοῦναντίον ἀγνοῶν τὸν σκοπὸν τοῦ νέου θὰ ἀδυνατῆ ὅλως νὰ προπαριστᾷ αὐτό, νὰ προσδοκᾷ ὅπωςδήποτε τοῦτο.

δ'.) Ἄλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν πρὸς στιγμὴν, ὅτι καὶ ἄνευ τῆς δηλώσεως τοῦ σκοποῦ δύναται ἡ διδασκαλία καὶ τὰς ξένας πρὸς τὰ ἀντικείμενα αὐτῆς παραστάσεις ἐκ τῆς συνειδήσεως τῶν μαθητῶν νὰ ἀπομακρύνῃ καὶ τὰς ἀναγκαίας προσλαμβανούσας εἰς αὐτὴν νὰ ἀναγάγῃ καὶ τὴν προσδοκίαν αὐτῶν περὶ τοῦ νέου νὰ ἐξεγείρῃ, δὲν δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἄνευ ταύτης δύναται αὐτὴ αὐτὴ ἢ ἀφομοίωσις τοῦ νέου νὰ συντελεσθῆ ἐπιτυχῶς. Ὅσον καλῶς καὶ ἂν προσενεχθῆ τὸ νέον εἰς τοὺς μαθητάς, πάντως οὗτοι, ἐφ' ὅσον ἀγνοοῦσι, ποῖον κυρίως εἶνε τὸ προσφερόμενον, ἐφ' ὅσον ἄγονται ὅλως ἀσυνειδητῶς εἰς τὴν πρόσκτισιν αὐτοῦ, δὲν θὰ δύνανται νὰ προσλάβωσι τοῦτο ἐπιτυχῶς, καὶ δὴ τοῦτο μὲν διότι δὲν θὰ κατανοῶσι, τίνα ἐκ τῶν προσφερομένων εἶνε τὰ οὐσιώδη καὶ τίνα τὰ ἐπουσιώδη καὶ τίς σχέσις ὑπάρχει μετὰ τῶν καθ' ἕκαστον προσλαμβανομένων γνώσεων, τοῦτο δὲ διότι ἀχθέντες οὕτως εἰς τὸ τέρμα τῆς κινήσεως τῶν ἰδεῶν αὐτῶν δὲν θὰ λαμβάνωσι συνειδησιν τούτου ἢ θὰ βλέπωσιν αὐτὸ ἐκπεπληγμένοι, ἀγνοοῦντες, πῶς τοῦτο συνέδη, καὶ ἀδυνατοῦντες ὅλως νὰ ἀνασκοπήσωσι τὴν ὁδόν, ἣν πρὸς τοῦτο διήνυσαν. Ὅλως τοῦναντίον γινώσκοντες τὸν σκοπὸν τῆς προσφορᾶς εὐχερῶς θὰ διαστέλλωσιν ἐν τοῖς προσφερομένοις τὰ οὐσιώδη τῶν ἐπουσιωδῶν, εὐκόλως θὰ κατανοῶσι τὴν σχέσιν, τὴν ὑφισταμένην μετὰ τῶν βαθμηδὸν προσλαμβανομένων γνώσεων, φθάνοντες δὲ τέλος εἰς τὸ τέρμα, εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ σκοποῦ θὰ λαμβάνωσι πλήρη

συνειδησιν τούτου, θὰ δύνανται δ' εὐκόλως νὰ ἀνασκοπήσωσι τὴν ὁδόν, ἣν πρὸς τοῦτο διέτρεξαν.

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω λόγων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι ἄνευ σαφοῦς δηλώσεως τοῦ σκοποῦ ἀποβαίνει δυσχερестаτή, ἂν μὴ ἀδύνατος, ἡ ἐπιτυχὴς ἀφομοίωσις τῆς νέας ὕλης.

Ἄλλ' ἡ δήλωσις τοῦ σκοποῦ εἶνε δεύτερον ἀναγκαία, διότι ἄνευ ταύτης ἀποβαίνει ἀδύνατος καὶ ἡ ἐξέγερσις τῆς αὐτενεργείας τῶν μαθητῶν πρὸς πρόσκτησιν τοῦ νέου. Ὡς ἐν παντὶ ἄλλῳ ἔργῳ τότε μόνον καταβάλλει τις πάσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, ὅταν ἔχη σαφῆ συνειδησιν τοῦ σκοποῦ τούτου, οὕτω καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τῆς μαθήσεως τότε μόνον δύνανται οἱ παῖδες νὰ καταβάλλωσι πάσας τὰς νοητικὰς αὐτῶν δυνάμεις, ὅταν γινώσκωσι σαφῶς, ποιῶν τι εἶνε ἐκεῖνο, ὅπερ πρόκειται νὰ μάθωσιν. Ἄν οἱ μαθηταὶ ἄγωνται εἰς τὴν διδακτικὴν ἐργασίαν, χωρὶς νὰ γινώσκωσι, περὶ τίνος κατὰ ταύτην πρόκειται, τί μέλλει δι' αὐτῆς νὰ κατορθωθῆ, δὲν θὰ δύνανται νὰ ὑψῶνται εἰς ἐλευθέραν νοητικὴν ἐνέργειαν ἢ μάλλον εἰς οὐδεμίαν θὰ ὑψῶνται πνευματικὴν δρᾶσιν. Ὅλος τούναντίον σύντομος δήλωσις τοῦ σκοποῦ ἀρκεῖ νὰ θέσῃ πάσας τὰς νοητικὰς αὐτῶν δυνάμεις εἰς κίνησιν, πᾶν τὸ ψυχικὸν αὐτῶν ἐγὼ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ μανθάνειν. Ὁ μαθητὴς γνωρίσας τὸν σκοπὸν ἐπιχειρεῖ εὐθύς νὰ πληρώσῃ τοῦτον ὅλως ἢ ἐν μέρει διὰ τῆς ἰδίας σκέψεως, διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως. Εὐθύς ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς προπαρασκευῆς ἀρχίζει νὰ δοκιμάζῃ τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις, ἐξακολουθεῖ δὲ νὰ ποιῇ τοῦτο καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ στάδια τῆς διδακτικῆς πορείας.

Πρόδηλον νῦν εἶνε, ὅτι ἡ δήλωσις τοῦ σκοποῦ, ὡς συντελοῦσα μὲν εἰς τὴν βαθμιαίαν ἀφομοίωσιν τοῦ νέου καὶ εἰς τὴν κατ' αὐτὴν ἀνάπτυξιν τῆς αὐτενεργείας τῶν μαθητῶν, συμβάλλεται καὶ εἰς τὴν βαθμιαίαν πρόκλησιν τοῦ διαφέροντος αὐτῶν ὑπὲρ τούτου, ἄρα καὶ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν πρὸς τὴν περαιτέρω καὶ μέχρι τελείας ἀφομοίωσεως αὐτοῦ ἀσχολίαν περὶ τοῦτο, ὡς συντείνουσα δ' ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐξέγερσιν

τῆς αὐτενεργείας συντελεῖ εἰς τὴν βαθμιαίαν μόρφωσιν τῆς αὐτοπεποιθήσεως τῶν μαθητῶν. Ἄφ' οὗ δ' οὕτως αὕτη συμβάλλεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τε ἐπιθυμίας τῶν μαθητῶν ὑπὲρ τοῦ βαθμυδὸν προσφερομένου νέου καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεως αὐτῶν ἐν τῇ σφαίρᾳ τούτου, συντείνει προδύλως καὶ εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῆς βουλήσεως τούτων ὑπὲρ αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἂν ἡ δήλωσις τοῦ σκοποῦ συντελῆ οὕτως ἐμμέσως πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ διαφέροντος καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῶν μαθητῶν ὑπὲρ τοῦ νέου, καθόσον δηλαδὴ συμβάλλεται εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἀφομοίωσιν αὐτοῦ ὑπὸ τούτων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς αὐτενεργείας αὐτῶν, προδύλως αὕτη συντελεῖ καὶ ὅλως ἀμέσως καὶ ἀπ' ἀρχῆς καὶ ὅλως ἀσχέτως πρὸς τὴν μετ' αὐτὴν συντελουμένην ἀφομοίωσιν καὶ ἀναπτυσσομένην αὐτενεργειαν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τοῦ περὶ οὗ πρόκειται διαφέροντος καὶ τῆς σχετικῆς ἐπιθυμίας. Διότι προφανῶς ἡ δήλωσις τοῦ σκοποῦ, γιγνομένη καταλλήλως, ἥδη πρὸ πάσης ἄλλης διδακτικῆς ἐργασίας εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐξεγείρῃ τὸ διαφέρον τῶν μαθητῶν ὑπὲρ τοῦ δηλωθέντος νέου καὶ νὰ ἐγγεννήσῃ αὐτοῖς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γνωρίσωσιν ἀκριβέστερον τοῦτο.

Ἡ τοιαύτη ἀμεσος ἐξέγερσις τοῦ διαφέροντος καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῶν μαθητῶν ὑπὲρ τοῦ νέου ἀποβαίνει ὅλως ἀδύνατος, ἂν δὲν προδηλωθῆ ὁ σκοπός. Διότι βεβαίως οὐδεὶς θὰ δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτῶν νὰ λάβωσιν ἀμέσως διαφέρον ὑπὲρ πράγματος, ὅπερ ἀγνοοῦσι, νὰ ἐπιθυμήσωσιν ἀμέσως ἐργασίας, ἧς ὁ σκοπὸς οὐδαμῶς αὐτοῖς πρόκειται.

Ὡσαύτως, ἂν ἡ δήλωσις τοῦ σκοποῦ συντελῆ ἐμμέσως εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς αὐτοπεποιθήσεως τῶν μαθητῶν, καθόσον συμβάλλεται εἰς τὴν κατὰ τὴν πρόσκτησιν τοῦ νέου ἀνάπτυξιν τῆς αὐτενεργείας αὐτῶν, δύναται αὕτη νὰ συντελέσῃ καὶ ὅλως ἀμέσως εἰς αὐτὴν, ἐὰν μόνον ὁ διδάσκαλος φροντίζῃ νὰ θέτῃ εἰς κίνησιν τὴν αὐτενεργειαν τῶν μαθητῶν, καὶ δὴ καθ' ὃν τρόπον θὰ δεῖξωμεν ἐφεξῆς, ἥδη ἐπ' αὐτῆς τῆς θέσεως τοῦ σκοποῦ.

Ἄφ' οὗ δ' οὕτω κατὰ τὰ εἰρημένα ἡ δήλωσις τοῦ σκοποῦ

συμβάλλεται καὶ εἰς τὴν ἄμεσον ἐξέγερσιν τῆς τε ἐπιθυμίας καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεως τῶν μαθητῶν, φανερόν εἶνε, ὅτι ἢ αὐτὴ θὰ συντελῆ οὕτως καὶ εἰς τὴν ἄμεσον ἐξέγερσιν τῆς βουλήσεως τούτων ὑπὲρ τοῦ νέου, ἥτις δὴ καὶ θὰ ἐκδηλῶται ἐν τῇ στροφῇ ἀμερίστου τῆς προσοχῆς αὐτῶν εἰς τοῦτο.

Περὶ τὸν δ' εἶνε νῦν νὰ τονισθῇ ἰδιαίτερος, ὅτι ἢ οὕτω διὰ τῆς δηλώσεως τοῦ σκοποῦ κατορθουμένη ἄμεσος ἐξέγερσις τῆς ἐπιθυμίας τῶν μαθητῶν ὑπὲρ τοῦ νέου καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεως αὐτῶν ἐν τῇ σφαίρᾳ τούτου, ἄρα τῆς βουλήσεως αὐτῶν ὑπὲρ αὐτοῦ θὰ ἐντεινῆται προοιούσης τῆς διδακτικῆς ἐργασίας ἐπὶ τοσοῦτον μᾶλλον, ἐφ' ὅσον θὰ συντελῆται ἐπιτυχῆς ἀφομοίωσις τοῦ νέου ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ ἀνάπτυξις κατὰ ταύτην τῆς αὐτενεργείας αὐτῶν, αἵτινες πάλιν κατὰ τὰ ἄρτι ρηθέντα δὲν δύνανται νὰ κατορθωθῶσιν ὡσαύτως ἄνευ τῆς δηλώσεως τοῦ σκοποῦ.

Ἄν νῦν συγκεφαλαιώσωμεν πάντα τὰ ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ εἰρημένα, εὐρίσκομεν, ὅτι ἢ δῶλωσις τοῦ σκοποῦ εἶνε ἀναγκαιοτάτη ὡς ἐξεγείρουσα ἀφ' ἐνός μὲν τὸ διαφέρον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν μαθητῶν ὑπὲρ τοῦ νέου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν αὐτοπεποιθῆσιν τούτων ἐν τῷ πεδίῳ αὐτοῦ, ἄρα ὡς ἀναπτύσσουσα τὴν βούλησιν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ νέου καὶ δὴ τοῦτο μὲν ἄμέσως, τοῦτο δὲ ἐμμέσως, ὃ δὴ τελευταῖον ποιεῖ, ἀφ' ἐνός μὲν ὡς συντελοῦσα εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῆς αὐτενεργείας τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ νέου, ἀφ' ἑτέρου δ' ὡς συμβαλλομένη εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπιτυχῆ ἀφομοίωσιν αὐτοῦ, εἰς ἣν δὴ πάλιν συντείνει πρῶτον μὲν ὡς ἀπομακρύνουσα τῆς συνειδήσεως τῶν μαθητῶν τὰς ξένας πρὸς τὸ νέον παραστάσεις, δεύτερον δὲ ὡς διευκολύνουσα τὴν εἰς ταύτην ἐλευθέραν καὶ συνειδητὴν, εὐκόλον καὶ ταχεῖαν ἀναγωγὴν προσλαμβανουσῶν παραστάσεων, τρίτον δὲ ὡς διεγείρουσα τὴν προσδοκίαν τῶν μαθητῶν περὶ τοῦ νέου, τέλος δὲ ὡς συντελοῦσα ἀμέσως εἰς τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῆς τῆς ἐργασίας τῆς ἀφομοίωσεως.

(Ἀκολουθεῖ)

Δ. Ι. ΛΑΜΨΑΣ

Β^{ον} ΜΕΡΟΣ

Ο ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

(Συνέχεια σελ. 73)

Σπουδαίας ὑπηρεσίας δύνανται νὰ παράσχη καὶ εἰς τὴν κοινωνιολογίαν ὁ δημοδιδάσκαλος.

Ἐντικείμενον τῆς κοινωνιολογίας εἶναι αἱ οἰκογένειαι, τὰ ἔθνη, οἱ σύλλογοι, οἱ σύνδεσμοι καὶ οἱ παντὸς εἶδους συνεταιρισμοί, οὓς ἀποτελοῦσιν οἱ ἄνθρωποι.

Πρὸς μελέτην ἐκάστης τῶν φυσικῶν ἢ τεχνητῶν τούτων κοινωνιῶν ὁ κοινωνιολόγος θέτει τὰ ἐξῆς τρία κεφαλαιώδη ἐρωτήματα :

Τί εἶναι ; Τίνος ἔνεκα ὑπάρχει ; Καὶ τί ἀποτελέσματα παράγει ; Ζητεῖ δηλ. νὰ περιγράψῃ αὐτὴν καὶ νὰ εὕρῃ τὰ αἴτια καὶ τὰ ἀποτελέσματά της.

Καὶ ἢ μὲν περιγραφή κοινωνίας τινὸς συνίσταται εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς της καὶ εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν καὶ ταξινόμησιν τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται. — Ἄν πρόκειται περὶ Κράτους, τὸ ἀναγκαῖον πρὸς τὴν περιγραφὴν ὑλικὸν παρέχουσιν ἡ γεωγραφία, ἡ ἱστορία, ἡ ἐθνογραφία, τὰ δημοτολόγια καὶ κλάδοι τινὲς τῆς στατιστικῆς.

Πρὸς εὕρεσιν δὲ τῶν αἰτίων τῆς ὑπάρξεως πάσης κοινωνίας ἀνάγκη νὰ ζητηθῇ κατόπιν τίνος γεγονότος καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν ἐσχηματίσθη, ἢ κάλλιον εἰπεῖν πρέπει νὰ εὕρεθῇ τὸ ποιητικὸν αἴτιον καὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα μὲν φυσικὴ κοινωνία ὑπὸ δυνάμεων, ξένων πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν δημονοργουμένη, δὲν δύνανται νὰ διατηρηθῇ ἄνευ τῆς συναιρέσεως τῶν μελῶν της, τεχνητὴ δὲ δὲν ἰδρύε-

ται, ἂν μὴ ὀρισμένα γεγονότα παράσχωσι τὴν πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν, διὰ ταῦτα τὸ πρόβλημα τῆς ἐξετάσεως οἰασθήποτε κοινωνίας δύναται νὰ τεθῆ οὕτω : **Ποῖοι εἶναι οἱ πόθοι κοινωνίας τινὸς καὶ τίνα τὰ ἐξεγείροντα αὐτοὺς περιστατικά.**

Ἄλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορίσῃ τις τοὺς σκοποὺς καὶ τοὺς πόθους κοινωνίας τινός, ἂν μὴ γινώσκῃ τὰ μέσα, ἅπερ διαθέτει. Ἄν ἡ φορολογία εἶναι κεκατονισμένη οὕτως, ὥστε ὁ πτωχὸς νὰ πληρῶνῃ ὅσον καὶ ὁ πλούσιος, βεβαίως τὸ Κράτος ὀλίγον φροντίζει περὶ ἰσονομίας. Ἄν τὸ Κράτος περιλαμβάνῃ ἑκατὸν χιλιάδας πολιτῶν καὶ ἀφιεροὶ διακόσια ἑκατομμύρια ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῶν, ἀπόδειξις ὅτι ἡ διανοητικὴ πρόοδος εἶναι εἰς τῶν σκοπῶν, οὓς ἐπιδιώκει. Ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι ἡ μελέτη τῶν θεσμῶν πληροφοροεῖ περὶ τῶν σκοπῶν τοῦ Κράτους καὶ ὅτι ἡ κοινωνικὴ τεχνολογία εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἄλλη ὅρις τῆς τελεολογίας.

Τέλος ἡ ἔρευνα τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ βίου πάσης κοινωνίας περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς δύο μέρη : Ἐκ τῆς ὑπάρξεως κοινωνίας τινὸς τί ἀποτέλεσμα ἐπέρχεται διὰ τὰ μέλη αὐτῆς ; Τί δὲ διὰ τὰς ἄλλας κοινωνίας ; Ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ τὰ ἄτομα διαιροῦνται εἰς κατώτερα καὶ εἰς ἀνώτερα. Τίνες εἶναι οἱ διατάκτοντες ; Πόθεν πηγάζει ἡ ἐξουσία αὐτῶν ; Τίνας διαταγὰς δίδουσιν ; Εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἐν μέρει ἀποκρίνεται ἡ ἱστορία τοῦ δικαίου. Πῶς γεννῶνται, διατηροῦνται καὶ ἐκλείπουσιν αἱ ἔξεις, αἱ παραδόσεις ; Τίνας ὠρελείας καὶ ποίας βλάβας προσξενοῦσιν ἀλλήλοις τὰ μέλη τῆς κοινωνίας ; Ἡ πολιτικὴ οἰκονομία καὶ ἡ ἐγκληματολογία ἐξετάζουσιν ἀπὸ μᾶς ἀπόψεως τὸ πρόβλημα τοῦτο.

Ἐπολείεται νῦν ἡ ἐξέτασις τῆς ἐξωτερικῆς δράσεως τῆς κοινωνίας. Ἐξασκεῖ αὕτη ἐπιρροὴν τίνα ; Ἐξάγει προϊόντα ἢ ἰδέας ; Τὴν μιμοῦνται, τὴν φθονοῦσι, τὴν φοβοῦνται ; Καὶ τοθναντίον : Τίνα ἐπίδρασιν ἀσκοῦσιν ἐπ' αὐτῆς ἄλλαι κοινωνίαι ; Τί εἰσάγει ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ; Μιμεῖται, φοβεῖται, φθονεῖ ; Αἱ στατιστικαὶ τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, ἡ ἱστορία τῶν διαφόρων φιλολογιῶν, τῶν ὠραίων τεχνῶν, τῶν τεχνικῶν ἔργων, τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ τῶν θρησκευμάτων, ἡ στρατιωτικὴ καὶ διπλωματικὴ ἱστορία παρέχουσι τὸ

ὄλικόν, ὅπερ ἐπεξεργάζεται τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος τῆς κοινωνιολογίας.

Ἡ φύσις τῶν προβλημάτων τούτων μᾶς ὑποδεικνύει διατὶ οἱ κοινωνιολόγοι ἔχουσιν ἀνάγκην πολυαριθμῶν συνεργατῶν. Οἱ νόμοι τῆς ἐπιστήμης των θὰ ἔχωσι τοσοῦτω μεγαλυτέραν ἀξίαν, ὅσα θὰ στηρίζωνται ἐπὶ πολυαριθμοτέρων γεγονότων. Δοιπὸν, ὁ δημοδιδάσκαλος εἶναι εἰς θέσιν νὰ παρατηρῇ κοινωνίας τριῶν εἰδῶν, ἤτοι (1ον) τὰς περὶ τὸ σχολεῖον, (2ον) τὸ σχολεῖον καὶ (3ον) τὴν κοινότητα ἐν ἣ διδάσκει. Ἄς ἐξετάσωμεν νῦν πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ σπουδάσῃ ἐκάστην ἐξ αὐτῶν.

II

Ἄς λάβωμεν κατὰ πρῶτον ἓνα σύνδεσμον διδασκάλων.

Ἡ περιγραφή αὐτοῦ θὰ εἶναι βραχεῖα. Ποῦ ἰδρῦθη ; Πότε ἰδρῦθη ; Ποῖα εἶναι αἱ σπουδαιόταται χρονολογία τοῦ βίου του ; Πόσα ἠρώδησε καὶ πόσα νῦν ἀριθμεῖ μέλη ; Ποῖα εἶναι τὰ μέλη ταῦτα ; Ἐνταῦθα πρόκειται ὄχι ἀπλῶς περὶ ἀριθμήσεως μόνον ἀλλὰ καὶ περὶ ταξινομήσεως. Ἡ ταξινομήσις δ' αὕτη πρέπει νὰ γίνηται ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς των θέσεως, τῆς ἡλικίας των, τῆς εὐφυΐας των, προσέτι δὲ καὶ ἀναλόγως τῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν δοξασιῶν των. Μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ συνδέσμου εἰς πάσας τὰς σχέσεις καὶ ἐνεργείας αὐτῶν ὡς τοιούτων καὶ κατ' αὐτὴν τὴν κατάταξιν των εἰς τὸν σύνδεσμον οὐδεμία βεβαίως διάκρισις θὰ γίνεται μεταξὺ πλοσίων καὶ πτωχῶν, καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων, δημοκρατικῶν καὶ μοναρχικῶν. Ἄλλ' αἱ λεπτομέρειαι αὗται ἔχουσι σπουδαιότητα ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἔποψιν, καθόσον εἶναι ἀνάγκη πρὸς ἐξήγησιν τοῦ βίου κοινωνίας τινός, νὰ εἶναι γνωστὸς ὁ βαθμὸς τῆς ὁμογενείας τῆς.

Ἐὰν ἐπιθυμήσῃ τις ν' ἀνεύρῃ τὴν ἐξήγησιν ταύτην, ἄς μὴ ἔχη τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀνακαλύψῃ τὰς πραγματικὰς αἰτίας τοῦ συνδέσμου δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ εὕρῃ αὐτάς, εἰμὴ μόνον διὰ τῆς παραβολῆς τῆς ἱστορίας του, πρὸς τὴν ἱστορίαν πληθῶς ἀναλόγων συνεταιρισμῶν. Ἄλλ' ἄς ὑποδείξῃ τὰ προόδηλα αἶτια : τίς π.χ. ἔσχε τὴν ἰδέαν τῆς ἰδρύσεως τοῦ συνδέσμου ; κατόπιν τίνων γεγονότων συνεστάθη ; Ποῖον ἦτο τὸ σχέδιον τῶν ἰδρυτῶν ; Ποῖον εἶναι τὸ πρόγραμμα τοῦ σημερι-

νοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου ; Ἐὰν ὁ ἀρχικός σκοπὸς ἐγκατελείφθῃ, διατὶ ἐγένετο τοῦτο ; Ὅπως δὲ γνωρῖσῃ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τοῦ συνδέσμου, ἄς μὴ ἀρκεσθῆ εἰς τὸ νὰ ἀναγνώσῃ μόνον τὰ καταστατικά του, ἄς ἐξετάσῃ καὶ τίνα εἶναι τὰ μέσα τῆς δράσεώς του. Ἐὰν δαπανᾷ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν προσόδων του εἰς ἀπολαύσεις, βεβαίως ὁ σκοπὸς του δὲν εἶναι νὰ παρηγορῇ τοὺς ἀτυχοῦντας. Ἡ λεπτομερὴς ἀνάλυσις τοῦ προὔπολογισμοῦ του καὶ τῶν διατάξεων τοῦ καταστατικοῦ του θὰ καταστήσῃσι γνωστὸν τὸν χαρακτήρα τοῦ συνδέσμου.

Ἀφοῦ γνωσθῆ ὁ χαρακτήρ του, ἄς μελετηθῆ ἡ δρασίς του. Καὶ ἐν πρώτοις ἢ ἐπὶ τῶν ἰδίων μελῶν ἐπίδρασις αὐτοῦ. Πῶς π. χ. ἐν τῇ ἐξ ἴσων καὶ φίλων ἀπαρτιζομένη ταύτῃ κοινωνίᾳ πηγάζει ἡ ἀρχὴ αὐτῆς ; Ποῖος εἶναι ὁ πρόεδρος ; ὁ πλουσιώτατος ; ὁ εὐφρέστατος ; ὁ ἐγγλωττότατος ; ὁ δραστηριώτατος ; ὁ τολμηρότατος ; ἢ ὁ ἀλαζονικότατος ; Ποίας διαταγὰς ἐκδίδει ἡ διοικητικὴ ἀρχὴ τοῦ συνδέσμου ; Ἄς καταρτίσῃ τὸν κώδικα τοῦ Συνδέσμου διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν καταστατικῶν, τῶν κανονισμῶν καὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου ἢ τῆς γενικῆς συνελεύσεως, δι' ὧν ἐπιβάλλεται εἰς τὰ μέλη τοιοῦτος ἢ τοιοῦτος τρόπος δράσεως.

Ἄς καταρτίσῃ κατάλογον τῶν διαπραχθεισῶν παραβάσεων, καὶ τῶν βαρυνάτων αἱ ὁποῖαι τιμωροῦνται διὰ ἐπιπλήξεως, διὰ διαγραφῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐλαφροτάτων, αἵτινες μόνον τῆς κοινῆς γνώμης τὴν κατάκρισιν ἐπάγονται. Ἀφ' ἑτέρου ὅσον μικρὸς καὶ ἂν εἴνε ὁ Σύνδεσμος, θὰ σχηματισθῶσιν ἐν αὐτῷ μερίδες. Ἐν ποίᾳ περιστάσει ἀνεφάνησαν ὀριστικῶς αὐταί ; ποία εἶναι ἡ σχετικὴ δύναμις αὐτῶν ; τίς ὁ βαθμὸς τῆς ἐχθρότητός των ; τίνας δ' αἱ ἐκδηλώσεις αὐτῆς ; Παρὰ τὰς διχογνωμίας ταύτας ἐν τούτοις θὰ ὑφίσταται κοινότης τις αἰσθημάτων ; πῶς αὕτη ἐξωτερικεύεται ; ἂν διὰ κοινῶν σημάτων, τίνα εἶναι τὰ σήματα ταῦτα ; ἂν δι' ἀμοιβαίων ἐκδουλεύσεων, τίνας εἶναι αὐταί ; Κατορθοῦνται νὰ ἀποκατασταθῆ μεταξὺ τῶν μελῶν εἰδὸς τι οὐκογενειακοῦ πνεύματος ; Ποία εἶναι ἡ ἔντασις αὐτοῦ ; Διαμορφοῦνται παραδόσεις ; Τίς εἶναι ἡ δύναμις αὐτῶν ; Αἱ εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἀπαντήσεις θὰ δώσωσι τὸ μέτρον τῆς συνεκτικότητος καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ζωτικότητος τοῦ συνδέσμου.

Ἄς θεωρήσωμεν νῦν τὸν μικρὸν σύνδεσμον ἐν μέσῳ τῆς κοινω-

νίας καὶ ἄς ἐξετάσωμεν τὰ ἀποτελέσματά του. Εἶναι δυνατόν ἢ ἐπιτυχία τῶν συνεδριάσεων αὐτοῦ νὰ καταλύσῃ ἐν ἡ δύο οἰνοπνευματοπωλεῖα, εἶναι δυνατόν διὰ τῆς διοικητικῆς πείρας ἣν παρέχει εἰς τίνα τῶν μελῶν του νὰ προπαρασκευάσῃ αὐτὰ εἰς δραῖσιν ὑπὲρ τῶν ὑποθέσεων τῆς κοινότητος. Εἶναι δυνατόν νὰ ἐξεργίῃ ἐν τῇ κοινότητι ἐν ἡ ἔδρασει ἢ ἐν ταῖς γειτονικαῖς κινήσιν τίνα ὑπὲρ ἔργων ἀλληλεγγύης. Ἐξ ἄλλου ὁμως καὶ ἡ κοινωνία θὰ ἐπιδορῶσῃ ἐπὶ τοῦ συνδέσμου. Ἐὰν καταστραφέντα οἰνοπωλεῖα, οἱ ἠττηθέντες πολιτικοὶ θὰ ἀγωνισθῶσι κατ' αὐτοῦ. Εἶναι μάλιστα δυνατόν πολιτικὴ καταδίωξις νὰ διαλύσῃ τὸν ἀσθενῆ διδασκαλικὸν σύνδεσμον.

Τὸ ἀπεύχομαι. Ἐν τούτοις ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως ἀκριβῆς ἐξέλεξις τῆς διαλύσεως, δὲν εἶναι ἄνευ ἀξίας, διότι ὁ θάνατος ἐταιρίας ἢ κοινωνίας τινὸς εἶναι ἐν τῶν τὰ μάλιστα σημαντικῶν τοῦ βίου τῆς γεγονότων.

III

Κατὰ τὸ αὐτὸ σχέδιον δύναται νὰ κάμῃ ὁ διδάσκαλος καὶ τὴν τοῦ σχολείου μονογραφίαν.

Θὰ ἀρχίσῃ καὶ ταύτην ἀπὸ τῆς περιγραφῆς. Ἐνταῦθα σχεδιάγραμμα τοῦ σχολείου καὶ τῶν παραρτημάτων του, φωτογραφίαν, σχεδιάγραμμα τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου, ἐπίσημά τίνα καὶ ἀκριβῆ ἐγγραφα θὰ εἶναι ἀξιολογώτερα πάσης μακρολόγου ἐκθέσεως. Ἀφ' ἑτέρου θὰ ζητῆ καὶ ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ σχολείου τὴν χρονολογίαν τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ καὶ τὰ κύρια γεγονότα τοῦ βίου του. Ἐκ τῶν βιβλίων τοῦ σχολείου θὰ πληροφορηθῆ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καθ' ἕκαστον ἔτος μαθητῶν. Ὁ κοινωνιολόγος ὁμως ὀφείλει νὰ γινώσκῃ προσέτι καὶ τίνας εἶναι οἱ γονεῖς ἐκάστου μαθητοῦ : πλούσιοι δηλ. ἢ πτωχοί, βασιλικοὶ ἢ δημοκρατικοὶ καὶ τίνος θρησκευήματος. Πρέπει λοιπὸν ὁ διδάσκαλος νὰ ταξινομήσῃ κατὰ ταύτας τὰς διαφορὰς τοὺς μαθητὰς του προσέτι δὲ ἀναλόγως τοῦ χρώματος τοῦ δέρματός των, τῶν ὀφθαλμῶν των καὶ τῶν τριχῶν των. Ὑπάρχουσι κοινωνιολόγοι μὴ διστάζοντες νὰ κηρύξωσι τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα σπουδαιότατα. Τούτων πάντων γενομένην ἢ περιγραφῆ τοῦ σχολείου ὡς κοινωνίας περατοῦται

Ἡ ἔρευνα τῶν αἰτίων τῆς ὑπάρξεώς της θὰ εἶναι μακροτέρα. Τίς ἴδρσε τὸ σχολεῖον ; Ἀτομικὴ πρωτοβουλία παρέδωκεν εἰς τὴν διά-

θεσιν τῆς κοινότητος τὸ ἴδρυμα ; Ἡ κοινότης ἴδρυσεν τὸ σχολεῖόν της κατὰ μίμησιν γειτονικῶν κοινοτήτων ; ἢ τὸ Κράτος διὰ νόμου ἠγάγκασεν τὴν κοινότητα νὰ κτίσῃ σχολεῖον ; Ἐν πάσῃ περιπτώσει, πρέπει νὰ ζητηθῶσιν εἰς τὰ ἀρχεῖα αἱ ἀποφάσεις τῶν κοινοτικῶν ἢ δημοτικῶν συμβουλίων αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ σχολείου καὶ τὴν προμήθειαν τῶν σκευῶν καὶ ὀργάνων αὐτοῦ καὶ πρὸς τὸν μισθὸν καὶ τὰς ἐπιχορηγήσεις τοῦ προσωπικοῦ. Ἀφ' ἑτέρου πολλὴν ἀξίαν ἔχει ἡ συλλογὴ τῶν διαταγμάτων, δι' ὧν διορίζονται, μετατίθενται ἢ ἀπολύονται οἱ διδάσκαλοι, καθόσον ἢ προκοπὴ ἢ ἡ παρακμὴ σχολείου τινὸς ἐξαρτᾶται πολλάκις ἐκ τοῦ διδάσκοντος προσωπικοῦ. Πρέπει λοιπὸν νὰ γινώσκῃ τις τὸ προσωπικὸν τοῦτο, ἵνα ἀνακαλύψῃ τὰ αἴτια τῆς ὑπάρξεως καὶ τῶν μεταπτώσεων σχολικῆς τινος κοινωνίας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν σκοπὸν τοῦ σχολείου, οὗτος ἐξαρτᾶται ἐκ τε τοῦ σχεδίου τοῦ ἴδρυτοῦ καὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ διευθυντοῦ. Τὸ σχέδιον τοῦ ἴδρυτοῦ ἐκτίθεται ἐν τοῖς σχολικοῖς νόμοις. Ἀλλὰ κατὰ τὴν μεταβίβασιν ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ νομοθέτου ὑπουργοῦ εἰς τὸν τοῦ Δημάρχου, δυνατὸν νὰ ὑποστῇ τροποποίησιν. Διὰ νὰ ἐννοήσῃ λοιπὸν ὁ διδάσκαλος τὴν κατάστασιν τοῦ σχολείου του, πρέπει νὰ μάθῃ ποῖα εἶναι αἱ περὶ παιδαγωγίας ἰδέαι τοῦ δημοτικοῦ καὶ κοινοτικοῦ συμβουλίου του, ὑπὲρ τίνων μαθημάτων καὶ τίνων μεθόδων ἔχουσιν ἐκδηλώσει προτίμησιν. Θὰ σημειώσῃ λοιπὸν τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐπισήμους ἀποφάσεις των, θὰ σημειώσῃ ὁμοίως καὶ τὸ ἰδικόν του παιδαγωγικὸν ἰδεῶδες ἢ μᾶλλον ἄς δώσῃ κατάλογον τῶν βιβλίων, εἰκόνων, χαρτῶν καὶ ὀργάνων, ἅπερ μεταχειρίζεται, τὴν συλλογὴν τῶν προβλημάτων καὶ τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις μαθήμασι διδομένων πρὸς λύσιν εἰς τοὺς μαθητὰς του θεμάτων, καθὼς καὶ τὸ βιβλίον τῶν ἀμοιβῶν καὶ τῶν ποινῶν ἃς ἐπιβάλλει μετὰ τῶν αἰτίων των καὶ θὰ ἔχῃ δώσει τὰς ἀναγκαίας πληροφορίες περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ σχολείου του, καθόσον καὶ ἐνταῦθα ὥσπερ ἐν παντὶ ἔργῳ τὰ μέσα καθιστῶσι γνωστοὺς τοὺς σκοπούς.

Ἐν τῇ μονογραφίᾳ ταύτῃ τὸ σπουδαιότατον μέρος εἶναι τὸ τρίτον, τὸ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ σχολείου. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι παῖδες ἐπὶ μίαν ἑξαετίαν 10 κατ' ἔτος μῆρας καὶ ἕξ καθ' ἑκάστην ὥραν σχηματίζουσι μικρὰν κοινωνίαν διευθυνομένην ὑπὸ ὠρί-

μων ἀνδρῶν, τί ἀποτέλεσμα ἐπέρχεται ὑπὲρ τῶν ὠρίμων τούτων ἀνθρώπων ; τί διὰ τοὺς παῖδας ; καὶ τί διὰ τὴν κοινότητα, ἧς ἡ σχολικὴ εἶναι τμημα ; Τί οἱ ὠριμοὶ ὠφελοῦνται δύνανται νὰ εἴπωσι μόνον οἱ ἡλικιωμένοι διδάσκαλοι. Ἀλλὰ τί διὰ τοὺς παῖδας ἀποτέλεσμα ἐπέρχεται θὰ πληροφορήσῃ κυρίως τὸ βιβλίον τῶν ποινῶν, ἐξ οὗ ἐξάγεται. α') Ποῖον εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦ διδασκάλου ἐπὶ τῶν μαθητῶν του. β') Κατὰ πόσον ὑπακούουσιν αὐτῷ. γ') Τίνα ἄρθρα τοῦ σχολικοῦ κώδικος κατὰ προτίμησιν παραβιάζονται. Ὁ διδάσκαλος ὁμοίως δὲν εἶναι ἡ μόνη ἀρχὴ ἐν τῷ σχολείῳ. Πᾶσα τάξις αὐτοῦ εἶναι μὲν μοναρχία, ἧς ὁ διδάσκαλος εἶναι καθ' ὑποουγκιὴν διαταγὴν ὁ ἀρχων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ δημοκρατία, ἧς ἐκλέγει μόνη τοὺς ἀρχηγούς της. Τίνες εἶναι οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι ; Ποιοὶ εἶναι οἱ διευθύνοντες τὰς παιδιὰς της ; οἱ πρωταίτιοι τῶν ἐπαναστάσεων της ; Εἶναι οἱ πλουσιώτεροι ; οἱ εὐφρέστεροι ; ἢ οἱ ἰσχυρότεροι ; Τίνας διατάγας δίδουσι ; καὶ κατὰ πόσον αὐταὶ εἶναι σεβασταί ; Ἡ δημοκρατία αὕτη γινώσκει ἀναμφιβόλως τοὺς κομματικοὺς ἀγῶνας, τὰς στάσεις, τὰς ἐπαναστάσεις ; ἃς ἐξιστορηθῶσιν.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ σχολικὴ κοινωνία εἶναι μέσον, ἐν ᾧ πολλὰ γίνονται κατ' ἀπομίμησιν· ἴσως καὶ οἱ διδάσκαλοι μιμοῦνται ἐνίοτε τοὺς μαθητὰς, ἀλλ' ἀσφαλῶς οἱ μαθηταὶ μιμοῦνται πολὺ συχνὰ τοὺς διδασκάλους των. Ἄς καταγράφωνται πόσαι αἱ περιπτώσεις ἀπομιμήσεως καὶ ἃς σημειοῦται ἐν ἑκάστῃ ἢ κρείσσει, ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ διανοητικὴ δύναμις τοῦ παιδός. Ἀλλ' οἱ μαθηταὶ δὲν μιμοῦνται μόνον τοὺς διδασκάλους των, μιμοῦνται καὶ ἀλλήλους. Οἱ νεώτεροι μιμοῦνται τοὺς μεγαλύτερους τῆν ἡλικίαν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μεταβιβάζονται αἱ παραδόσεις. Μιμήσεις γίνονται καὶ μετὰ τῶν μαθητῶν τῆς αὐτῆς ἡλικίας· ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ μετάδοσις ἀλόγου γέλωτος καὶ τὸ διαρκέστερον μόλυσμα τῆς συνθηματικῆς διαλέκτου (κορρακίστικα) καὶ ἄλλαι ἀκόμη καλαὶ ἢ κακαὶ ἕξεις. Τέλος οἱ μαθηταὶ γίνονται ἀλλήλοις πρόξενοι καὶ ἐνεργημάτων ἀλλὰ καὶ βλαβῶν. Δοκιμάζουσι χαρὰς καὶ λύπας, προσκτιῶνται τρόπους καὶ παίζουσι παιδιὰς, ἔχουσιν αἰσθήματα καὶ γνώσεις, ἃς οὐδὲ φαντάζεται παῖς ἀνατραφεὶς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Ἄς λέγῃ λοιπὸν ὁ διδάσκαλος πῶς οἱ μαθηταὶ του κάμνουσι τὰς συναθροίσεις των, ποῖα εἶναι αἱ συμπάθειαι καὶ

αἱ ἀντιπάθειαι των, ποία εἶναι ἡ ζωὴ τῶν παιδιῶν των, πόσον συγκαὶ καὶ βαρεῖαι εἶναι αἱ φιλονικίαι των. Ἐξ ὑποδείξει συγχρόνως τὰς περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ τροποποιήσωσι τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν μαθητῶν. Καὶ αὐτὴ ἡ θερμοκρασία δύνανται νὰ ἀσκήσῃ ὡς πρὸς τοῦτο ἐπιρροήν· ἀπόδειξις ὅτι ἐν καιρῷ θνέλλης ὁ ἀριθμὸς τῶν φιλονεικιῶν ἀξάνεται. Ἡ μελέτη τῶν ἐπὶ τοῦ μαθητοῦ ἀποτελεσμάτων τοῦ σχολείου θὰ ἦτο ἀτελής, ἐὰν δὲν ἐδεικνύοντο αἱ σωματικαί, πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ μεταμορφώσεις, ἃς ὑφίσταται ἐν αὐτῷ ὁ μαθητής. Πόσοι μύωπες ἐξαετέϊς καὶ πόσοι δεκαετιετέϊς ἀριθμοῦνται ἐν αὐτῷ; ποῖον εἶναι τὸ ποσὸν τῶν γνώσεων, ἃς ἐπιφέρει ἐκ τοῦ σχολείου ἕκαστος μαθητής ἀπολυόμενος; Ποῖα ἐλαττώματά του ἠδυνήθη ὁ διδάσκαλος νὰ καταστρέψῃ καὶ τίνα προτερήματα νὰ τῷ ἐμφυτεύσῃ; Τὰ εθεροετήματα καὶ αἱ βλάβαι τοῦ σχολείου δὲν εἶναι μόνον αἱ χαρὰ καὶ αἱ λύπαι ἃς δοκιμάζει ἐν αὐτῷ ὁ παῖς, εἶναι πρὸ παντὸς αἱ κακαὶ ἢ κακαὶ ἔξεις, ἃς λαμβάνει.

Τὸ σχολεῖον ἐπιδορᾷ ἀμέσως ἐπὶ τοῦ μαθητοῦ, ἀλλὰ διὰ τοῦ μαθητοῦ ἐπιδορᾷ καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνίας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς σχολικῆς περιόδου ὁ διδάσκαλος ἀσυνειδήτως πως, ἐν ᾧ παιδαγωγεῖ τοὺς παῖδας ἐπιδορᾷ καὶ ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν γονέων καὶ συγγενῶν των. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου καὶ ἡ οἰκογένεια ἐπηρεάζει τοῦ διδασκάλου τὸ ἔργον, ὅτε μὲν ὑποβοηθοῦσα, ὅτε δὲ παρακωλύουσα αὐτό. Πρὸ πάντων ὁμοῦ ὁ διδάσκαλος δεόν νὰ μανθάνῃ καὶ σημειώσῃ τί γίνονται οἱ μαθηταὶ του μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σχολείου ἀποφοίτησιν. Εἰς ποῖον ἐπάγγελμα ἐπιδίδονται; Τίς εἶναι ἡ ἐν τῇ κοινότητι δρασίς των; τίς ἡ ἐν τῷ ἔθνει; Θὰ ἀκούσῃ πολλάκις ὅτι τὸ σχολεῖον ἐμπνέει εἰς τοὺς πτωχοὺς παῖδας ἀποστροφὴν πρὸς τὸ πατρικὸν ἐπάγγελμα, ὅτι ἀφαιροεῖ βραχίονας ἀπὸ τὴν γεωργίαν, ὅτι πληροὶ γραφέων τὰ διοικητικὰ γραφεῖα καὶ τὰς φυλακὰς νεαρῶν ἐγκληματιῶν. Τί θὰ δυνήθῃ νὰ ἀπαντήσῃ ἐὰν δὲν παρακολουθῇ τὸν βίον τῶν μαθητῶν του καὶ δὲν μανθάνῃ πῶς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀνατρέφονται; Πρέπει ὁμοῦ νὰ ἔχωμεν προσέτι ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ μέλλον ἐκάστου μαθητοῦ δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν ἔργον τοῦ σχολείου. Ἡ κληρονομικότης, αἱ παντοῖαι ἐπιδράσεις ἃς ὑφίσταται ἀπὸ τοῦ 12ου μέχρι τοῦ 21ου ἔτους, ἡ ἐν τῷ στρατῷ διαμονή, ποικίλα κοινωνικὰ αἰτία συμβάλλουσι πρὸς ἐξήγησιν τῆς ὁδοῦ ἣν ἠκολούθησε νέος

τις. Τὰ αἰτία ταῦτα παρακωλύουσι πολλάκις τὴν ἐνέργειαν τοῦ Σχολείου νὰ παραγάγῃ πάντας τοὺς καρπούς της· ὅτε μὲν τρέπουσι παιδίον τι πρὸς τὸ ἐλάττωμα, ἀφ' οὗ τὸ Σχολεῖον εἶχεν ἀποτρέφει αὐτό, ὅτε δὲ καταδικάζουσιν αὐτὸ εἰς τὰς ἐπιδορῶν ἐκείνης δι' ἣν παρεσκεύαζεν αὐτὸ τὸ Σχολεῖον. Μακρὸς θὰ ἦτο ὁ κατάλογος τῶν προτερημάτων, ἅπερ τὸ σχολεῖον ἀναπτύσσει καὶ ἡ κοινωνία μαρτυρεῖ. Πρέπει ὁμοῦ νὰ καταρτίσῃ αὐτὸν ἕκαστος διδάσκαλος, διότι ἄλλως ἡ περὶ τοῦ σχολείου του μονογραφία θὰ εἶναι ἐλλιπὴς μὴ περιλαμβάνουσα ἀκριβῆ καταγραφὴν τοῦ κοινωνικοῦ του ἰσολογισμοῦ.

IV

Ἡ κοινότης εἶναι κοινωνία πολυπλοκώτερα τοῦ σχολείου. Ἄλλ' ἡ μελέτη αὐτῆς περιλαμβάνει τὰ αὐτὰ προβλήματα.

Ἡ περιγραφή τοῦ χωρίου δύνανται νὰ ἀπασχολήσῃ ἕκαστον διδάσκαλον ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Τιμητικὸν δι' αὐτὸν θὰ εἶναι καὶ ἐὰν περιορισθῇ εἰς τὸ νὰ καταρτίσῃ λεπτομερῆς σχεδιάγραμμα τῆς τοποθεσίας τοῦ χωρίου ἢ πλήρη καταγραφὴν τοῦ ἀρχείου του. Ἐξ ἀποσύντητος ἐκ τῶν ἀπογραφικῶν δελτίων καὶ τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων τὸ δημοτολόγιον τῆς κοινότητος. Δὲν ἀρκεῖ ὁμοῦ νὰ καταριθμήσῃ τοὺς πολίτας, πρέπει καὶ νὰ τοὺς κατατάξῃ, κατὰ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ἡλικίαν, τὸ φύλον, τὸ ὄνομα, τοὺς συγγενικοὺς δεσμούς, τοὺς διανεκτισμούς, τὸ ἐπάγγελμα, τὴν κοινωνικὴν θέσιν· ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὰ πολιτικὰ φρονήματα καὶ τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας.

Ἴδου πληροφοροίαι, ἃς αἱ ἐπίσημοι στατιστικαὶ δὲν παρέχουσιν, ἀλλ' ἃς ἡ κοινωνιολογία ἀπαιτεῖ. Διεξάγων μετ' ἐπιμελείας καὶ λεπτότητος τὰς ἐρεῦνας του ὁ διδάσκαλος θὰ δύνανται νὰ παρέχῃ αὐτὰς ἄνευ δυσκολίας· τοιοῦτοτρόπως θὰ κατήριτιζεν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ποιοτικὴν καὶ ποσοτικὴν ἀνάγνωσιν τῆς τοῦ χωρίου κοινωνίας. Ὅπως νῦν ἐξηγήσῃ τὴν ὑπαρξίν καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῆς οὕτω περιγραφείσης κοινότητος, ἀνάγκη νὰ ἀναδιφήσῃ τὰ ἀρχεῖα, ἵνα μάθῃ ὑπὸ ποίας περιστάσεις ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη ἐκείνη κοινότης, ἥς ἡ σημερινὴ εἶναι κληρονόμος. Ἀνάγκη νὰ εἴπῃ διατί εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν ἰδουτῶν ἤλθον καὶ προσετέθησαν νέοι ἔποικοι. Ποῖον εἶναι τὸ ἰδιαίτερον θέλητρον τοῦ χωρίου; ἡ γονιμότης τοῦ ἐδάφους του προσελκύει τοὺς

ἐργατικούς ; ἢ καλλονὴ τῶν τοποθεσιῶν του προσελκύει τοὺς ἀέρογους ; Πηγὴ τις τοὺς ἀσθενεῖς ; ἱερὸν τοὺς πιστοὺς ; Πῶς ἱκανοποιεῖ τὰς ἀνάγκας, αἱ ὁποῖαι διηρηκῶς ἐξεγείρουσι πανταχοῦ τὸν βίον τὸν κοινοτικόν ; Πᾶσα κόμη ἔχει ἀγροφύλακα, (ἐν Γαλλίᾳ καὶ ὁδοφύλακα), ἱερέα, διδάσκαλον καὶ δήμαρχον. Τουτέστι πᾶσα κοινότης ὀφείλει νὰ ἱκανοποιῇ τὸν περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας πόθον μας, τὰς οικονομικὰς μας ἀνάγκας, τὰς θρησκευτικὰς βλέψεις μας, τὰς διανοητικὰς καὶ τὰς πολιτικὰς. Ἄλλ' αἱ κοινότητες δὲν ἀποδίδουσι πᾶσαι τὴν αὐτὴν σημασίαν εἰς ταῦτα τὰ ὄργανα καθὼς καὶ εἰς τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν. Ἄς καταρτίσῃ κατάλογον τῶν ἀδικιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔμειναν ἀτιμώρητοι χωρὶς νὰ ταραχθῇ ἡ κοινὴ γνώμη, κατάλογον τῶν δυστυχημάτων, ἅπερ συνέβησαν ἐκ τῆς κακῆς καταστάσεως τῶν ὁδῶν. Ἄς κάμῃ ἀκριβῆ στατιστικὴν τῆς εἰς τὸ σχολεῖον καὶ τῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν φοιτήσεως. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα θὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς τὸν διδάσκαλον νὰ κρίνῃ ποία εἶνε ἡ σχετικὴ σημασία, ἣν ἀποδίδουσι οἱ συμπολιταὶ του εἰς τὰς διαφόρους κοινωνικὰς χρείας. Ἐὰν δ' εἰς ταῦτα προστεθῇ περιγραφή τῶν ἐπιτοπίων θρησκευτικῶν ἐθίμων, κατάστασις τῶν ἐπαγγελματικῶν ἢ καλλιτεχνικῶν συλλόγων, κατάλογος τῶν ἐπιτοπίων πανηγύρεων καὶ ἑορτῶν θὰ μάθωμεν πάντας τοὺς σκοποὺς καὶ πάσας τὰς ἐκφάνσεις τοῦ κοινοτικοῦ βίου.

Ἄς ἐξετάσῃ ἔπειτα ἐκ τῆς δράσεως πάντων τούτων τῶν τροχῶν τοῦ κοινοτικοῦ βίου, τί ἀποτέλεσμα ἐπέροχεται διὰ τοὺς κατοίκους ; Οἱ μὲν διατάττουσιν, οἱ δὲ ὑπακούουσι. Τίς διατάττει ; Εἰς τίνα κατηγορίαν πολιτῶν ἀνήκει ὁ ἐκλεγόμενος Δήμαρχος, εἰς τίνα οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι ; Παρὰ τὰς ἐπισήμους ἀρχὰς ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι ἰσχύοντες. Ποία εἶναι ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ ἱερέως ; ποία ἡ τοῦ διδασκάλου ; Εἴτε ἐπίσημος εἴτε ἀνεπίσημος, ἡ ἐξουσία εἶνε σεβαστή ; Αἱ ἐγκληματικαὶ στατιστικαὶ πληροφοροῦσι μόνον περὶ τῶν σπουδαιοτάτων παρανομῶν ἐν τούτοις ἢ γνώσις τῶν ἐλαφροτέρων εἶνε πολὺ ὠφέλιμος εἰς τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ μετρήσῃ τὴν συνεκτικότητα κοινωνίας τινος ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ ὑποδείξῃ αὐτάς. Ἄφ' ἑτέρου πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ποία εἶναι αἱ διαταγαὶ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν ; Ἄς γίνῃ λοιπὸν συλλογὴ τῶν διακηρύξεων τοῦ Δημάρχου, (αὐταὶ ἀποτελοῦσι τὸ δημόσιον δίκαιον τῆς κοινότητος). Ἄς συνταχθῇ κώ-

διξ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου : συλλογὴ δηλ. τῶν μισθώσεων μεταξὺ ἐνοικιαστῶν καὶ ἐκμισθωτῶν ἢ ἰδιοκτητῶν, καὶ τῶν συμβολαίων μεταξὺ ἐπιχειρηματιῶν καὶ ἐργολαβῶν ἢ ἐργατῶν. Μετὰ τὴν σπουδὴν τοῦ δικαίου, πρέπει νὰ ἐξετασθῶσι τὰ ἤθη. Οἱ κάτοικοι δηλ. μιμοῦνται ἀλλήλους ἢ τὸνναντίον ; μιμοῦνται τοὺς προγόνους των, ἢ ἀπαροῦνται τὰς παραδόσεις των ; πῶς δ' ἐκδηλοῦνται αἱ μιμήσεις αὐταὶ ; Τὰ παλαιὰ ἔθιμα διατηροῦνται ἄλλὰ μήπως ἡ βασιλεία των πλησιάζῃ νὰ λήξῃ ; Ἄς κάμῃ συλλογὴν καταλόγων φαγητῶν διαφόρων γενμάτων, ἐνδυμασιῶν, ἢ τοῦλάχιστον σχεδίων ἐνδυμασιῶν, σχεδιογραμμάτων οἰκιῶν καὶ τῶν συνήθων ἐπίπλων. Ἡ μᾶλλον ἄς κάμῃ συλλογὴν τῶν λέξεων καὶ τῶν διαλεκτικῶν φράσεων τοῦ τόπου, ἄς συντάξῃ μικρὸν λεξικὸν αὐτῶν, ἄς συλλέξῃ τοὺς μύθους, τὰ διηγήματα καὶ τὰ ἄσματα τοῦ τόπου.

Τέλος θὰ παρατηρήσῃ ὅτι οἱ κάτοικοι προσφέρουσι ἀλλήλοις ὑπηρεσίας, ἀλλὰ καὶ προξενοῦσι λύπας, σανέρονται δὲ εἰς ὁμίλους κατὰ τὰς συμπαθείας των. Ἄς ἀριθμῆσῃ τοὺς γάμους τοὺς συναπτομένους μεταξὺ νέων τῆς αὐτῆς κοινότητος καὶ ἄς ὑπολογίσῃ τὴν ἀναλογίαν αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὀλικὸν ἀριθμὸν τῶν ἐνώσεων. Ἄς ἀριθμῇ ἐπίσης πάσας τὰς συμπλοκάς, πάσας τὰς ταραχὰς τὰς λαμβανούσας χώραν ἐν τῷ χωρίῳ. Οὕτω θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτιμηθῇ κατὰ μέσον ὄρον ὁ βαθμὸς τῆς εὐδαιμονίας, ἣν ἡ κοινότης ἐξασφαλίζει εἰς τὰ μέλη της.

Ἄλλ' ἡ κοινότης δὲν εἶναι μεμονωμένη ἐν τῷ κόσμῳ. Τί περὶ τοῦ κόσμου τούτου γινώσκουσι οἱ κάτοικοι αὐτῆς ; Πόσοι ἐξ αὐτῶν ἐπισκέπτονται περιοδικῶς τὰ γειτονικὰ χωρία, τὴν γειτονικὴν πόλιν ; Πόσοι ἐπεσκεψθῆσαν τὰς Ἀθήνας ; Πόσοι ἀναγινώσκουσι ἐφημερίδα ; Ποίαν ἐπίδρασιν ἔχει ἐπ' αὐτῆς ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ; Οἱ κληρωτοὶ της μετὰ τὴν ἐν τῷ στρατῷ θητείαν των ἐπανέρονται εἰς αὐτήν ; Πόσοι ἐργατικοὶ ἢ ἔμποροι, ὑπὸ οικονομικῶν δυσχερειῶν ἐξαναγαζόμενοι, μεταβαίνουσι καὶ ἐγκαθίστανται εἰς τὴν πλησίον πόλιν ; Κατὰ πόσον ἢ εἰσβολὴ τῶν προϊόντων καὶ τῶν συρμῶν τῆς πόλεως τροποποιεῖ τὰς συνηθείας τοῦ τόπου, κατὰ πόσον τὰ ἄσματα τῆς πρωτεύουσος ἀνικαθιστῶσι βαθμηδὸν τὰ παλαιὰ ἐπαρχιακά ; Πῶς τέλος τὸ ἐθνικὸν δίκαιον τροποποιεῖ τὸ τοπικόν, πῶς ὁ νόμος φρονεῖ τὸ ἔθιμον ;

Ἄλλ' ἐξ ἑτέρου καὶ ἡ κοινότης ἐπιδοῦν ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Καθιστᾷ γνωστὴν εἰς αὐτὸν τὴν ὑπαρξίν της· ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς περιφερείας λαμβάνει καὶ αὐτὴ μικρὰν θέσιν. Ἐνίοτε τὸ ὄνομά της μνημονεύεται καὶ εἰς τὴν ἐφημερίδας τῆς πρωτευούσης. Ἄς γίνῃ συλλογὴ τῶν ἀρθρῶν ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ τῶν ἐν αὐτῇ συμβάντων, καὶ ἄλλη τῶν ἀγγελιῶν περὶ τῶν βιομηχανιῶν της. Ἐξάγει προϊόντα καὶ ἀνθρώπους; Τίνας ποσότητας καὶ ποιότητας; Ποῖον τὸ ἐπάγγελμα, ποῖα ἡ διαγωγὴ καὶ ποῖα ἡ εὐδοκίμησις τῶν ἀποδημούντων τέκνων της; Ἐν τῇ στατιστικῇ τῶν ἐγκλημάτων ποῖον τὸ μέρος της; Ποῖα ἄφ' ἑτέρου ἢ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐπίδρασός της; Οἱ ὑποψήφιοι, εἰς οὓς δίδει πλειονοψηφίαν ἐκλέγονται βουλευταί; Ταῦτα εἶναι τὰ κυριώτερα προβλήματα, ἅπερ πρέπει νὰ λύσῃ, ὅσους θελήσῃ νὰ μελετήσῃ τὰ ἀποτελέσματα κοινότητός τινος ὡς κοινωνίας.

Ἐἴτε τὴν κοινότητα, εἴτε τὸ σχολεῖον ἢ ἄλλον τινὰ σχετικὸν πρὸς τὸ σχολεῖον σύνδεσμον ἐκλέξῃ ὁ διδάσκαλος ὡς ὑποκείμενον τῶν μελετῶν του, ἢ ἐργασία του αὐτὴ δὲν θὰ εἶναι ποτὲ ἐπιβλαβὴς εἰς τὸ ἔργον του. Διότι διὰ νὰ εἶναι τις ἱκανὸς παιδαγωγός, δὲν ἀρκεῖ νὰ γινώσκῃ μόνον τὸν ἀτομικὸν χαρακτῆρα τῶν μαθητῶν του, πρέπει νὰ γινώσκῃ καὶ τὴν κοινωνικὴν των φύσιν. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν διοικεῖ τὸν μικρὸν μαθητικὸν κόσμον του, πρέπει νὰ ὁυθμιζέται πρὸς τοὺς κοινωνιολογικοὺς νόμους, εἰς οὓς ὑπακούει ὁ μικρόκοσμος οὗτος. Δὲν εἶναι λοιπὸν κακὸν νὰ γινώσκῃ τοὺς νόμους τούτους.

Ἐπίσης διὰ νὰ εἶναι τις ἱκανὸς παιδαγωγός, δὲν ἀρκεῖ νὰ γινώσκῃ τοὺς μαθητὰς του, πρέπει νὰ γινώσκῃ καὶ τὰς οἰκογενείας των, καθὼς καὶ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς προλήψεις τῶν περὶ αὐτούς. Ὅπως δὲ δύναται νὰ ὁυθμιζῇ καταλλήλως πρὸς ταῦτα τὴν διδασκαλίαν, πρέπει νὰ μελετήσῃ πάντα ταῦτα μεθοδικῶς.

Τὴν μελέτην ὁμως ταύτην πρέπει νὰ κάμῃ, μερίστην καταβάλλων μερίμναν καὶ προσοχὴν περὶ τῆς ἀληθείας τῶν παρατηρήσεων καὶ πληροφοριῶν του.

Πρὸς τοῦτο θὰ ὑποβληθῇ εἰς δεινὰς δοκιμασίας. Διότι ὡς ἐκ τοῦ ἐνεργοῦ μέρους, ὅπερ καὶ ἐν τῷ σχολεῖῳ καὶ ἐν τῇ κοινότητι καὶ ἐν τῷ συνδέσμῳ ἔχει, οὐχὶ σπανίως ἢ ἀμερόληπτος κρίσις του θὰ διαταράττηται ὑπὸ τοῦ ἐγωῖσμοῦ του. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἔχῃ ἱκανὴν δύναμιν,

ἵνα ὁμολογήσῃ ὅτι τὸ ἀξίωμά του περιφρονεῖται, ἂν ὄντως περιφρονεῖται, ἢ ὅτι τις τῶν μαθητῶν του ἐπῆρε κακὸν δρόμον, ἐὰν ὄντως ἐπῆρε τοιοῦτον. Ἄν ὁμως δὲν ἔχῃ ἐξυψωθῇ εἰς ἀπόλυτον σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ δὲν ἔχῃ ἀσκηθῇ πως εἰς ἐπιστημονικὰς παρατηρήσεις, οὐδὲ ἔχει λάβει σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ ἀποφύγῃ πάσῃ δυνάμει πᾶν κατὰ τῆς ἀκριβείας ἀμάρτημα, ἄς μὴ ἐπιδοθῇ εἰς τὰς περὶ οὗτοῦ λόγους κοινωνιολογικὰς μελέτας.

Ἄν δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐρευνῶν τοῦ συναντήσῃ δυσκολίας, ἂν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐνάρεξεως αὐτῶν αισθανθῇ τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχῃ ἀκριβεστέρας λεπτομερείας περὶ τῆς μεθόδου, ἣν πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ, ἂν ἀποπεραιώσας τὴν μελέτην του ἐπιθυμῇ νὰ μάθῃ τί ἢ ἐπιστήμη δύναται νὰ ἐξαγάγῃ ἐξ αὐτῆς, ἄς μεταβῇ εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν, ἵνα ζητήσῃ τὴν βοήθειαν καθηγητοῦ τινος εἰδικοῦ, ὅστις βεβαίως λίαν προθύμως θὰ παράσχῃ αὐτῷ τὴν συνδρομὴν του. Ἐδῆς δ' ἔργον εἶναι αἱ ἐργασίαι τῶν διαφόρων διδασκάλων τοῦ Κράτους νὰ συνεκεντροῦντο, παρεβάλλοντο, ἐταξιομοῦντο καὶ ἐπεξεργάζοντο ἐν τῇ πρωτευούσῃ ὑπὸ Ἐπιτροπῆς ἐξ εἰδικῶν καθηγητῶν.

Ὅτιθ θὰ κατηρτίζετο πλήρης κοινωνιολογικὴ μελέτη ἐκάστης ἐπαρχίας καὶ τοῦ Κράτους ὅλου. Ὅτιθ θὰ ἐπετυγχάνετο ἀληθῶς ἢ ἀδελφικῇ ἔνωσις πάντων τῶν λειτουργῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως διὰ τῆς εἰς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἔργον συνεργασίας, διὰ τῆς εἰς τὴν αὐτὴν θρησκείαν συμμετοχῆς, τὴν θρησκείαν τῆς ἀληθείας.

Ἐν Ἀργοστολίῳ κατὰ Ἰανουάριον 1908

Β. ΣΤΑΜΑΤΕΛΛΟΣ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

Ἐπειδὴ πολλὰ ἐλέγχθησαν καὶ πολλὰ ἐγράφθησαν—ὡς μὴ ὄφειλε—κατὰ τοῦ Συνδέσμου τῶν Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων ὡς μὴ ἐργασθέντος ἐν τοῖς κρίσιμοις περιστάσεσιν ὑπὲρ τῶν γενικῶν τοῦ κλάδου συμφερόντων, καὶ κατὰ τῶν ἐν Ἀθήναις ὑπηρετούντων, ὡς θυσιασάντων τὸ γενικὸν ὑπὲρ τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος, εὐρισκεται εἰς τὴν

ανάγκην ὁ Σύνδεσμος νὰ δημοσιεύσῃ μικρὰν περιληψίν τῆς ἱστορίας αὐτοῦ εἰλημμένην ἐξ ἐπισήμων καὶ ἀναμφισβητήτου κύρους γεγονότων. Ἐκ τῆς περιλήψεως ταύτης καταφαίνεται ἐναργέστατα ἡ δράσις αὐτοῦ εἰς ἀπάσας τὰς δυσμενεῖς διὰ τὸν κλάδον περιστάσεις καὶ τὸ ἠθικὸν κύρος, εἰς ὃ ἀνήγαγον τὸ Σύνδεσμον οἱ κατὰ καιροὺς διευθύνοντες τὰς τύχας αὐτοῦ. Πρόεδροι δημοδιδάσκαλοι ἀντλοῦντες τὴν δύναμιν ἐκ τῆς συναισθήσεως τῆς ἀποστολῆς των, τῆς ἐπιγνώσεως τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῦ κλάδου ἐν γένει, καὶ ἐκ τῆς ἀνταπαρνήσεως, ἢν ἰδέα τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἐπιβάλλει ἐκάστοτε εἰς αὐτούς.

Θὰ πεισθῶσι δὲ ἐκ ταύτης πάντες, πλὴν τῶν ἐχόντων λόγους νὰ ἀνταπατῶνται, ὅτι δὲν ἔπραξαν τι σοβαρὸν οἱ κατὰ τὸν Ἰούλιον συνελθόντες καὶ ἀναθέντες τὴν προσπάσιον τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν ἐπὶ μισθῷ εἰς ἄνθρωπον μηδὲν ἔχοντα κοινὸν συμφέρον πλὴν τοῦ μηνιαίου μισθοῦ, παρὰ τὰ κρατοῦντα εἰς ἅπαντα τὰ πεπολιτισμένα κράτη, εἰς ἃ οἱ διευθύνοντες τὰ σωματεῖα ἐκλέγονται ἐκ τῶν σπλάγγων τοῦ κλάδου, οὐ εἶνε λειτουργοί, διότι οὗτοι γνωρίζουσιν ἐπακριβῶς ἐκ τῆς πολυχρονίου πείρας τὰς ἐλλείψεις τοῦ κλάδου καὶ τὰς ἀνάγκας, ὧν τὴν διόρθωσιν θὰ ζητήσωσι παρὰ τῆς πολιτείας, οὗτοι καὶ μόνον, ἔξαρτῶντες τὴν εὐδαιμονίαν των, τὴν εὐδαιμονίαν τῆς οἰκογενείας των, ἐκ τῆς προόδου τοῦ κλάδου των, πονοῦσιν αὐτὸν μᾶλλον ἢ ὅσον θὰ ἐπόνει ἄλλος τις καὶ εἰς μόνους τούτους, ὡς ἐκπροσωποῦντας τὸ σύνολον, τὴν ἰδέαν, τείνουσιν οἱ ἀρμόδιοι εὐήκοον οὐ καὶ εὐμενῶς τὰ αἰτήματά των ἀποδέχονται. Τοῦτο δὲ εἰς πάσας τὰς περιστάσεις ἐπραγματοποιήθη καὶ διὰ τὸν ἡμέτερον Σύνδεσμον, ληφθεῖσης σχεδὸν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τῆς γνώμης τῶν δημοδιδασκάλων Προέδρων ὡς πρεσχυρομένης ἐκ τῆς πολυφώτου λυχνίας τῆς πείρας, τὴν ὁποίαν πείραν ὑποχρεωτικῶς διὰ νόμου εἰς τινὰς περιστάσεις ζητεῖ ἡ πολιτεία.

Ἴνα δὲ μὴ μακρηγορῶμεν εἶνε, φρονοῦμεν, ἀρκετὸς ὅπως καταδείξῃ τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων μας ὁ εἰκασαετῆς ἔντιμος καὶ πλήρης ἀγῶνων βίος του, δι' ἃν δύναται νὰ σεμνύνηται, καὶ κατὰ τὸν ὅποιον τὸ μόνον του μέλημα ἦτο πῶς νὰ διατηρήσῃ καὶ διετήρησῃ μέχρι σήμερον, ἐφ' ὅσον ἦτο ἀνθρωπίνως δυνατόν, ἀλώθητα τὰ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς δικαιώματα.

Καὶ δὴ, ἐν ἔτει 1895¹ ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Πετρίδου τὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια, ἄτινα πλὴν τῶν ἄλλων τρωτῶν εἶχον καὶ τοῦτο ὅτι δηλ. ἐπαφίετο ἡ ἐκλογή τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ τῶν δημοδιδασκάλων εἰς τοὺς δήμους· διότι κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ νομοθέτου οἱ δημοτικοὶ Σύμβουλοι, ἄνδρες οἰκογενειάρχαι καὶ ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν τέκνων των καὶ τῶν τέκνων τῶν συμπολιτῶν των, θὰ ἐμερίμων ὑπὲρ σχολείων καὶ διδασκάλων ἀρίστων. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ θεωρία διαφέρει ἐνίυτε τῆς πράξεως, ὁ Σύνδεσμος ἐν τῇ διακρινούσῃ αὐτὸν πάντοτε ὀξυδερκεῖα διείδεν ὅτι εἶχεν ὑποχρέωσιν νὰ μετέλθῃ πᾶν νόμιμον μέσον, ὅπως τροποποιηθῶσι τὰ νομοσχέδια ἐκεῖνα. Σήμερον δὲ ὁ ἀναγνώστης τῶν πρακτικῶν τοῦ Συνδέσμου ἀναγινώσκει ἐν αὐτοῖς.

Συνεδρία 42 (τῆς 5 Μαΐου 1895) Πρόεδρος ὁ κ. Παναγιωτόπουλος δημοδιδάσκαλος α... ὁ κ. Πρόεδρος ἀνακοινεῖ εἰς τὴν συνέλευσιν ὅτι ἂν ποτε τὰ ὑποβληθέντα νομοσχέδια ἐγίνοντο νόμοι τοῦ κράτους τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα καὶ οἱ ἄποροι δήμοι τοῦ κράτους θὰ περιήρχοντο εἰς κρίσιμον θέσιν καὶ συνιστᾷ ἵνα μετὰ ψυχραιμίας ἐπιληφθῆ ὁ Σύνδεσμος τῆς συζητήσεως αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος λαμβάνουσι τὸν λόγον οἱ κ. Ζῆς, Κυπριώτης, Καραντζίνης, Τζίβας... Ἐν τέλει ἀπεφασίσθη Α' νὰ ἀναλάβῃ τὴν φροντίδα τὸ Συμβούλιον νὰ μεταβῆ παρὰ τῷ κ. Πρωθυπουργῷ καὶ Ὑπουργῷ καὶ παραστήσῃ τὰ τρωτὰ τοῦ νομοσχεδίου, Β' νὰ ὑποβάλῃ δι' ὑπομνήματος τὴν γνώμην τοῦ Συνδέσμου, Γ' νὰ συντάξῃ ἐγκύκλιον, ἢν νὰ ἀποστείλῃ πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συναδέλφους καὶ παρορμήσῃ αὐτοὺς εἰς κοινὴν ἐνέργειαν καὶ Δ' νὰ μεταβῆ εἰς τὰ γραφεῖα τῶν ἐφημερίδων καὶ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν των.

43 Συνεδρία α... ἐν τέλει ὑποβάλλεται εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ ἐπικυροῦται τὸ ὑπόμνημα καὶ ἐκφράζεται ἡ εὐαρεσκεία εἰς τὸν ἡμερήσιον τύπον διὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀγῶνά του». 44 Συνεδρία α ὁ Πρόεδρος (δημοδιδάσκαλος) ἀνακοινῶν τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ὑπουργοῦ λέγει «ἐκτελοῦντες τὴν ἀνατεθεῖσαν ἡμῖν ἐντολὴν μετέβημεν μετὰ

(1) Παλαιόπορον τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης τελεσθέντα ὡς ἦττον σπουδαία.

τοῦ Γραμματέως κ. Καραντζίνα παρὰ τῶ κ. Ὑπουργῶ καὶ ἐπεδώκαμεν τὸ ὑπόμνημα ποιήσαντες τὰς δεύσας παραστάσεις. Ἡ ἀπάντησις δὲ τοῦ Ὑπουργοῦ συνοψίζεται ἐν ταῖς ἐξῆς «ἐστὲ βέβαιοι ὅτι ἐγὼ ὅστις τὸν βίον μου ὅλον ἀφιέρωσα ὑπὲρ τῶν δημοτικῶν Σχολείων καὶ τῶν δημοδιδασκάλων θὰ λάβω ὑπ' ὄψει τὸ ὑπόμνημα τοῦ Συνδέσμου καὶ δὲν θὰ πράξω ἄλλο ἢ ὅ,τι τὸ συμφέρον αὐτῶν καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀπαιτεῖ» καὶ ὄντως πεισθέντος τοῦ κ. Ὑπουργοῦ εἰς τὰ φῶτα τῆς πείρας ἐτροποποιήθη τὸ νομοσχέδιον καὶ ἐγένετο ὁ ΒΤΜΘ νόμος, περὶ οὗ ὁμιλῶν ὁ ἀείμνηστός Θ. Π. Δηλιγιάννης κατὰ τὴν 64 τῆς Βουλῆς Συνεδρίασιν τῆς 29 Ἰουνίου 1899 ἔλεγεν «Ὁ ἰσχύων νόμος δὲν εἶνε ἐκ τῶν συνήθων νόμων, εἶνε ἐν ἀπόκρημα τὸ ὅποιον ἢ αὐτοδιοικήσις, τὸ ὅποιον ἢ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις καὶ τὸ ὅποιον ἢ κοινωνία κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ. Δὲν εἶνε δὲ πολλὰ τὰ τοιαῦτα ἀποκρήματα....»

Ἐν ἔτει 1899 ὑπεβλήθη τὸ τοῦ κ. Εὐταξίου νομοσχέδιον τὸ πληρὲς τοῦτο ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, τὸ ὅποιον συνεπλήρου τὸν νόμον ΒΤΜΘ, διότι ἐὰν ἐκεῖνος εἶχε τὴν ἀποκέντρωσιν, τοῦτο ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν προαγωγὴν τοῦ κλάδου σώζων οὕτως αὐτὸν τῆς στασιμότητος καὶ τῆς ἐκ ταύτης ἀποτελεματώσεως. Ὁ Σύνδεσμος καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐξεπλήρωσε τὸ καθήκον του τυχθεὶς παρὰ τὸ πλευρόν τοῦ εἰσηγητοῦ. Ἐν τοῖς πρακτικοῖς δὲ τοῦ Συνδέσμου εὐρίσκουμεν.

Συνεδρία τῆς 2ας Μαΐου 1899. Πρόεδρος ὁ κ. Καραντζίνης δημοδιδάσκαλος «... Ὁ κ. Ὑπουργὸς διαπνεόμενος ὑπὸ στοργῆς πρὸς τὸν ἡμέτερον κλάδον δὲν ἠρκέσθη εἰς τὰς γνώμας τῶν περὶ αὐτοῦ σοφῶν, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει καὶ τὰ φῶτα τῆς πείρας ἡμῶν τῶν δημοδιδασκάλων, διὰ τοῦτο μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἐπεξεργαστικῆς ἐπιτροπῆς κατέλεξε καὶ τὸν Πρόεδρον τοῦ Συνδέσμου. Κατὰ πόσον ἢ πρόσκλησις αὐτὴ ἐτίμησε τὸν Σύνδεσμον καὶ ἡμᾶς ἐναπόκειται ἢ ἐκτίμησις... ὁ κ. ὑπουργὸς ἐπιθυμῶ νὰ γίνῃ εὐθεῖα συζήτησις ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου καὶ μετ' εὐχαριστήσεως θέλει ἀποδεχθῆ ἔπ' αὐτοῦ πᾶσαν γνώμην ὀρθὴν καὶ ἔλλογον». Ἡ εὐρεῖα συζήτησις ἐγένετο καθ' ἣν ἀπεφασίσθη νὰ ὑποβληθῇ ὑπόμνημα, ὑπερ συνταχθὲν ὑποβάλλεται πρὸς ἐγκρισιν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 8ης Μαΐου, ἢ ὅποια ἤρξατο πα-

ρόντων 72 μελῶν τὴν 9ην μ. μ. «... μικροτάτη συζήτησις γίνεται καὶ ἐν τέλει ἡ συνέλευσις ἀποδέχεται διὰ ψήφων 63 κατὰ τεσσάρων τὸ ὑπόμνημα μετ' ὃ λύεται ἡ συνεδρία περὶ τὴν 3 1)2 πρωϊνὴν ὥραν».

Εἰς δὲ τὰ πρακτικὰ τῆς Βουλῆς τῆς 25 Ἰουνίου 1899 εὐρίσκομεν ἐν τῇ ἀγορεύσει τοῦ τότε κ. ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας «ὁ Σύνδεσμος τῶν δημοδιδασκάλων Ἀθηνῶν, εἰς οὓς καταλέγονται οἱ κράτιστοι τῶν δημοδιδασκάλων τῆς Ἑλλάδος, ὑπέβαλεν ἐνθουσιωδεστάτην περὶ τοῦ νομοσχεδίου ἔκθεσιν.

Ἐν ἔτει 1902 ὑπεβλήθη τὸ ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ κ. Νέγρη νομοσχέδιον, καθ' ὃ αἱ πενταεταῖαι ἐτίθεντο ἐν ἀμφιβόλῃ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πρωτοβαθμίων καὶ δευτεροβαθμίων ὑπερβολικὰ ἡλαττοῦτο, αὐξανόμενων τῶν τριτοβαθμίων καὶ Γραμματιστῶν. Εὐρίσκει δέ τις ἐν τοῖς πρακτικοῖς τοῦ Συνδέσμου.

Συνεδρία 15 Μαρτίου 1902. Πρόεδρος ὁ κ. Ἀρβανίτης δημοδιδάσκαλος «... ὁ Σύνδεσμος συνεδριάσας ἐπανειλημμένως ἐξέλεξε πολυμελῆ ἐπιτροπὴν πρὸς σύνταξιν ἐκκλήσεως πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ τοῦ Κράτους δημοδιδασκάλους ἀμφοτέρων τῶν φύλων (περὶ ἐνώσεως καὶ κοινῆς ἐνεργείας) καὶ ὑπομνήματος πρὸς τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα»...

Συνεδρία 17ης Μαρτίου 1902 «... ἀναγινώσκονται καὶ ἐπικυροῦνται ἡ ἐκκλησις καὶ τὸ ὑπόμνημα... ὁ Πρόεδρος ἀναγινώσκει τὰ ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ κράτους ἀποσταλέντα ἀπειράριθμα τηλεγραφήματα τῶν συναδέλφων, δι' ὧν ἐξουσιοδοτοῦσι τὸν Σύνδεσμον νὰ λάβῃ οἰκδῆποτε ἤθελεν ἐγκρίνει μέτρα πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κινδύνου».

Ἐν δὲ τῇ 41ῃ σελίδι τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἀναγινώσκει ὁ φιλαναγνώστης : «Ἡ ὁμόθυμος στάσις ἀπάντων τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων κατὰ τοῦ ὑποβληθέντος νομοσχεδίου καταδεικνύει ὅτι ἡ Δημ. Ἐκπαίδευσις ἐμπερικλείει στοιχεῖα ζωογόνα μέλλοντα νὰ δράσωσι... κίνδυνος ἰσχυρὸς ἠπειλήσῃ τὸν κλάδον ἡμῶν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν, ὅστις ἤθελεν ἀποναρκῶσαι τὰς ψυχὰς τὰς ἀνεμιζούσας ὑπὸ τὸν λίβαν τὸν ὀλέθριον τῆς γενικῆς ἀκαταστασίας. Μόνη ἢ ἐξέγερσις τῶν δημοδιδασκάλων ἢ συνένωσις αὐτῶν ἢ θαραλλεία ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Συνδέσμου τῶν Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων

προσείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν εἰσηγητῶν τοῦ ἀνωτέρω νομοσχεδίου καὶ ἀπέτρεψε τὸν κίνδυνον τοῦτον».

(Ἀκολουθεῖ)

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

Συνεδρία τῆς Συνελεύσεως.

Συνεδρία τακτικὴ (30 Νοεμβρίου 1908). Ὁ κ. πρόεδρος ἀνακοινοῖ ὅτι θέμα τῆς συνεδρίας ταύτης ὄρισθη ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1907 καὶ ἀπόφασις ἐπὶ τοῦ ὑποβληθέντος ἐν τῇ Βουλῇ καταστρεπτικοῦ νομοσχεδίου. Ἡ συνέλευσις ἀποφασίζει, ὅπως γίνῃ συζήτησις περὶ τοῦ νομοσχεδίου μόνον καὶ ἀναβληθῇ τὸ πρῶτον θέμα δι' ἄλλην συνεδρίαν.

Ὁ κ. Λιβαδάς πρὸ τῆς ἡμερησίας διατάξεως προκαλεῖ τὸν πρόεδρον κ. Θ. Μπακούπουλον νὰ δηλώσῃ, ἂν ἐν γνώσει του καὶ τῇ συγκαταθέσει του ἀναγράφηται τὸ ὄνομά του εἰς τὴν «Σάλπιγγα» ὡς μέλος τῆς διοικήσεως ἐπιτροπῆς τῆς ἐνώσεως ὁ κ. πρόεδρος δηλοῖ ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ του συμβαίνει τοῦτο.

Κατόπιν ἀποφασίζεται ὅπως δημοσιευθῇ ἡ ἐξῆς δήλωσις τοῦ Συνδέσμου. «Πρὸς ἄρσιν πάσης παρεξηγήσεως δηλοῦται ὅτι ὁ Σύνδεσμος τῶν Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων διατηρῶν τὴν αὐτοτέλειαν αὐτοῦ ἐμμένει εἰς τὸ καταστατικόν του καὶ ἐργάζεται ἀδιακόπως πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς, δύναται δὲ νὰ συνεργασθῇ μετὰ παντὸς ἄλλου σωματείου ἐπιδιώκοντος τὸν αὐτὸν σκοπὸν».

Εἶτα ἐκλέγεται ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ.κ. Μπακοπούλου, Τζίβα, Νικολαΐδου, Δεδοπούλου, Ζυγαλάκη, Γοντζέ, Ευροῦ, Ν. Ἰωαννίδου καὶ Καλασσούνα ὅπως ἐργασθῇ πρὸς ματαίωσιν τῆς ἐπιψηφίσεως τοῦ εἰρημένου νομοσχεδίου ὡς καταστρεπτικοῦ διὰ τὴν Δημοτ. Ἐκπαίδευσιν.

Συνεδρία ἑκτακτος (7 Δεκεμβρίου 1908). Θέμα τῆς συνεδρίας ταύτης αἱ ἀρχαιεσείαι τοῦ Συνδέσμου. Κατὰ τὴν συνεδρίαν ταύτην ἐπειδὴ παρίστανται καὶ τινες ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχιακῶν συλλόγων ὁ κ. πρόεδρος δι' ὀλίγων καταδεικνύει, ὅτι ὁ Σύνδεσμος ἀείποτε εἰργάσθη καὶ ἐργάζεται ὑπὲρ τῶν γενικῶν συμφερόντων τοῦ κλάδου καὶ κατὰ τὴν παρούσαν κρίσιμον στιγμὴν προέβη εἰς δραστηριοὺς ἐνεργείας πρὸς ματαίωσιν τῆς ἐπιψηφίσεως τοῦ εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβληθέντος καταστρεπτικοῦ νομοσχεδίου ἡ δὲ ἐκλεγείσα ἐπιτροπὴ συνέταξε ὑπόμνημα ὅπως ὑποβάλλῃ τοῦτο ὁ Σύνδεσμος εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ Βουλὴν, δὲν τὸ ὑπέβαλε δέ, ὅπως μὴ φανῇ ἀντιπράττων εἰς τὴν ἔνωσιν καὶ ἀποδοθῇ εἰς τὸν Σύνδεσμον μομφή τις. Εἶτα ὁ κ. Κωτσάκης πρόεδρος τῶν ἐν Τριφυλίᾳ δημοδιδασκάλων λέγει ὅτι οἱ κ. συνάδελφοι τῆς Ἀττικῆς πρέπει νὰ ταχθῶσιν εἰς τὴν ἔνωσιν δι' ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων καὶ νὰ μὴ φαίνωνται οἱ δημοδιδασκαλοὶ διηρημένοι. Τοῦτον ἀντικρούων ὁ κ. Ζυγαλάκης λέγει, ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ γίνῃ φαινομενικὴ ἔνωσις, ἀφοῦ οἱ ἐν Ἀθήναις δημοδιδάσκαλοι πάντοτε εἰργάσθησαν διὰ τὰ γενικὰ συμφέροντα καὶ ἀφοῦ ὁ Σύνδεσμος ἐδήλωσεν ὅτι εἶνε πρόθυμος νὰ συνεργασθῇ μὲ οἰονδήποτε σωματεῖον πρὸς βελτιώσιν τοῦ κλάδου. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν εἶνε δυνατόν νὰ γίνῃ καμμία συνεργασία, ἀφοῦ ὁ πρόεδρος τῆς Ἐνώσεως κ. Παπασωτηρίου ἐδήλωσεν ὅτι πρέπει οἱ δημοδιδάσκαλοι νὰ ἡσυχάσωσι καὶ νὰ μὴ ἐνοχλῶσι τὴν Κυβέρνησιν διὰ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ γνωστοῦ νομοσχεδίου, διότι ὁ κ. Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἐμφορούμενος ὑπὸ καλῶν διαθέσεων ἀργότερον θὰ μεριμνήσῃ ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως. Εἶτα ὁ κ. Λιβαδάς λέγει ὅτι ὁ Σύνδεσμος εἰργάσθη καὶ θὰ ἐργάζηται διὰ τὰ γενικὰ συμφέροντα καὶ ὅτι ἀληθῆ ἔνωσιν ἀπετέλει ὁ Σύνδεσμος καὶ ἀποδεικνύει τούτου εἶνε ἡ τροποποίησις τοῦ καταστατικοῦ του καὶ ὅτι ἐπραξαν μέγα σφάλμα οἱ ἀποδοκιμάσαντες αὐτὸν καὶ ἰδρύσαντες τὴν «Ἐνωσιν» ὑπὸ παιδαγωγῶν πρόεδρον, ὡσὰν νὰ μὴ ὑπῆρχον ἱκανοὶ συνάδελφοι νὰ διευθύνωσι τὸ Σωματεῖόν των. Τὸ τοιοῦτον, λέγει, εἶνε ἀναξιοπρεπέστατον καὶ ἐξευτελιστικόν διὰ τοὺς δημοδιδασκάλους. Κατόπιν ὁ κ. πρόεδρος λέγει, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ἔληξε καὶ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἡ ψηφοφορία διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ διοικη-

τικού Συμβουλίου. Ἐκλέγονται ψηφοδέκται οἱ κ. Ἰ. Ἰωαννίδης, Ν. Κουτσουράμπας καὶ Σ. Κυριακίδης.

Ἐψήφισαν ἐν ὄλῳ 42 μέλη· γενομένης δὲ τῆς διαλογῆς ἐπέτυχον οἱ ἐξῆς: 1) Π. Λιθαδᾶς διὰ ψήφων 31, 2) Θ. Μπακόπουλος διὰ ψήφων 27, 3) Ἰωάν. Τζίβας διὰ ψήφων 23, 4) Ἥλ. Γοντζές διὰ ψήφων 23, 5) Κ. Δεδόπουλος διὰ ψήφων 23), 6) Γ. Καλασσούντας διὰ ψήφων 22, 7) Σ. Κυριακίδης διὰ ψήφων 21, 8) Τρ. Ευρώς διὰ ψήφων 20 καὶ 9) Δ. Νικολαΐδης διὰ ψήφων 19. Ἦλθον δὲ ἐπιλαχόντες κατὰ σειράν ἐπιτυχίας 1) Ἀθ. Παπαναστασίου, 2) Ν. Δέπος, 3) Σ. Δεσιπῆρης, 4) Φ. Φωτόπουλος, 5) Κ. Σβάρνας καὶ 6) Κ. Μερτζιώτης.

Συνεδρία ἑκτακτος (14 Ἰανουαρίου 1909). Ὁ κ. Πρόεδρος Π. Λιθαδᾶς ἀφοῦ ἠὐχαρίστησεν ἐκ μέρους τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου τὴν συνέλευσιν διὰ τὴν ἐμπιστοσύνην μεθ' ἧς περιέβαλεν αὐτό, δηλοῖ ὅτι θέλει ἐργασθῆ ἐν συμπνοίᾳ ὑπὲρ τῆς προστασίας τῶν συμφερόντων τοῦ κλάδου μας. Εἶτα ἀνακοινοῖ εἰς τὴν συνέλευσιν ὅτι τὸ διοικητικὸν Συμβούλιον ἐξέλεξεν ὡς ἀντιπρόεδρον μὲν τὸν κ. Τρύφωνα Ευρόν, γενικὸν δὲ γραμματέα τὸν κ. Ἠλίαν Γοντζέν. Κατόπιν ἀνακοινοῖ εἰς τὴν συνέλευσιν τοὺς ὄρους κατὰ τοὺς ὁποίους πρόκειται νὰ συναφθῆ νέα σύμβασις μὲ μίαν ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις Τραπεζῶν, τοὺς ὁποίους ἡ συνέλευσις παρεδέχθη ὁμοφώνως καὶ ἐξουσιοδότησε τὸ διοικητικὸν Συμβούλιον νὰ συνάψῃ νέαν σύμβασιν συμφώνως μὲ τοὺς ἀνακοινωθέντας ὄρους ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον.

Συνεδρία τακτικὴ (25 Ἰανουαρίου 1909). Ὁ κ. πρόεδρος Π. Λιθαδᾶς ὑποβάλλει εἰς τὴν συνέλευσιν πάντας τοὺς ὄρους τῆς μεταξὺ τοῦ Συνδέσμου καὶ τῆς Τραπεζῆς Μιτυλήνης συναφθείσης συμβάσεως πρὸς ἔγκρισιν. Ἡ συνέλευσις ἐνέκρινε τούτους καὶ ἀνέθεσε τὴν περαιτέρω ἐνέργειαν εἰς τὸν πρόεδρον κ. Π. Λιθαδᾶν καὶ ἀντιπρόεδρον κ. Τρ. Ευρόν.

Συνεδρία τακτικὴ (22 Φεβρουαρίου 1908). Ὁ πρόεδρος κ. Π. Λιθαδᾶς ἀνακοινοῖ εἰς τὴν συνέλευσιν εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν τοῦ κ. Δημάρχου Ἀθηναίων Σπ. Μερκούρη διὰ τὴν συμμετοχὴν τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων τοῦ δήμου Ἀθηναίων εἰς τὸ βαρὺ πένθος τῆς οἰκογενείας του ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ προσφιλοῦς του υἱοῦ Ἰωάννου καὶ διὰ τὴν ἐκ μέρους αὐτῶν κατάθεσιν στεφάνου.

Κατόπιν ὁ κ. Πρόεδρος λέγει ὅτι οἱ κ.κ. πρόεδροι τῶν Συντεχνιῶν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Συνδέσμου περιέλαβον ὑπὸ τὴν προστασίαν των καὶ τὸ ζήτημα τῆς δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως ὡς ζήτημα λαϊκὸν καὶ ὅτι ἐνεκα τούτου τὸ διοικητικὸν Συμβούλιον ἔσπευσε νὰ εὐχαριστήσῃ τούτους προσωπικῶς καὶ δι' εὐχαριστηρίου ἐπιστολῆς καὶ ζητεῖ ὅπως ἡ συνέλευσις ἐγκρίνῃ τὰ διαβήματα ταῦτα τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου. Ἡ συνέλευσις διὰ βοῆς ἠὐχαρίστησε τὸ συμβούλιον διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ταύτην ἐργασίαν του.

Εἶτα τῇ ἐγγράφῳ αἰτήσῃ 20 μελῶν διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἐκλέγονται παμψηφεί ἐπίτιμα μέλη τοῦ Συνδέσμου κατὰ τὸ ἄρθρον 7 τοῦ καταστατικοῦ διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως ὑπηρεσίας των τοὺς κ. κ. Ἀνδρέαν Παναγιωτόπουλον καὶ Νικ. Στράτον βουλευτάς, καὶ αἰδεσιμώτατον Π. Δουληγέρον ἀρχιμανδρίτην.

Εἶτα ὑποβάλλεται εἰς τὴν συνέλευσιν ὁ ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου καταρτισθεὶς προϋπολογισμὸς τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Συνδέσμου τοῦ ἔτους 1908· ἡ συνέλευσις ἐνέκρινε τούτον, ἀφοῦ ἐπί-

φερε μερικὰς μεταβολὰς, ἔχοντα ὡς ἐξῆς ἔσοδα μὲν δραχ. 7,390, ἔξοδα δὲ 3,760 καὶ περίσσευμα 3,630 δραχμῶν.

Συνεδρία ἑκτακτος (3 Μαρτίου 1909). Γενομένης ἀπαρτίας ὁ πρόεδρος Π. Λιθαδᾶς ἀνακοινοῖ εἰς τὴν συνέλευσιν τὰς ἐνεργείας τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου πρὸς ματαίωσιν τῆς ἐπιψηφίσεως τοῦ εἰς ἀ' ἀνάγνωσιν ψηφισθέντος νομοσχεδίου καὶ ὅτι ὁ κ. Ὑπουργὸς ἐπιμένει εἰς τὴν ἐπιψήφισιν αὐτοῦ ὡς τὸ ἐτροποποίησε. Τὸ διοικητικὸν Συμβούλιον θεωρεῖ τὸ νομοσχέδιον ὡς καταστρεπτικὸν καὶ μετὰ τὴν τροποποίησίν του καὶ ὅτι τὰ ἐνεργήσῃ πάσῃ δυνάμει νὰ ματαιωθῆ ἡ ἐπιψήφισις του καὶ συγχρόνως συντάξεν ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον θὰ ὑποβᾶλῃ εἰς τὴν Βουλὴν· εἶτα ὁ κ. πρόεδρος ἀναπτύσσει τὸ ὑποβληθὸς ὑπόμνημα.

Κατόπιν ὁ κ. Τζίβας λαβὼν τὸν λόγον ἀναπτύσσει διὰ μακρῶν, ὅτι διὰ τοῦ εἰρημένου νομοσχεδίου ἐπιδιώκεται ἡ γενικὴ ἐφαρμογὴ τῆς διαβαθμίσεως εἰς ὅλους τοὺς δήμους· καὶ μετὰ λύπης παρατηρεῖ ὅτι ἀντὶ ἡ Κυβέρνησις νὰ στρέψῃ βλέμμα στοργῆς πρὸς τὴν δημοτικὴν

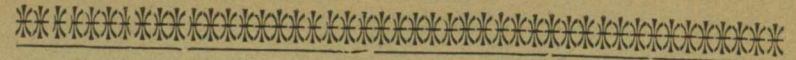
ἐκπαιδευσιν, διὰ τοῦ ὑποβληθέντος νομοσχεδίου ἐπιφέρει ἐντελῆ ἀπόβεσιν καὶ τοῦ τελευταίου φωτεινοῦ σημείου τοῦ ΒΤΜΘ' νόμου ἐν τέλει λέγει ὅτι ὁ Σύνδεσμος ἔχει καθήκον νὰ παρακολουθήσῃ μὲ ἀγρυπνον βλέμμα τὸ ζήτημα, διότι μεγάλη βλάβη θὰ ἐπέλθῃ εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν διὰ τῆς ἐπιψηφίσεως τοῦ εἰρημένου νομοσχεδίου. Ἐν τέλει ἡ συνέλευσις ἐπεδοκίμασε τὸ ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου συνταχθέν ὑπόμνημα καὶ ἀποφασίζει νὰ τυπωθῇ καὶ νὰ δημοσιευθῇ.

Ἡ ΕΚΛΟΓΗ ΤΟΥ κ. ΑΘΑΝ. ΕΠΤΑΕΙΟΥ

Ὁ Σύνδεσμος τῶν Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων μετὰ μεγίστης χαρᾶς εἶδε τὴν εἰς τὸ κοινοβούλιον ἐπάνοδον τοῦ ἐξόχου πολιτευτοῦ Ἀθ. Εὐταξίου καὶ ἐνθουσιώδους ὑποστηρικτοῦ τῆς Ἐκπαιδεύσεως, τῆς ὁποίας τὴν βελτίωσιν ἔχει θέσει ὡς σκοπὸν τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου. Τὸ δὲ διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Συνδέσμου ἔσπευσε ἐν σώματι νὰ συγχαρῇ αὐτὸν διὰ τὴν ἐκλογὴν του ὡς βουλευτοῦ κατὰ τὰς τελευταίας ἀναπληρωματικὰς ἐκλογὰς τῆς ἐπαρχίας Λοκρῖδος.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ ΕΝ ΤΩ Γ' ΤΕΥΧΕΙ

Σελ. 102	στ. 22	ἀντὶ ὁμολογία	γράφε ὁμολογία
» 103	» 19	» ἀσαφῶς	» ἀσαφῶν
» 104	» 18	» ταῦτα εἶνε τὰ μέσα	» τοῦτο εἶνε τὸ μέσον
» 104	» 25	» συνήθως	» συνήθως
» 104	» 30	» τόσον αὐτοῦ	» τὸν αὐτὸν
» 104	» 23	» Leune	» ὁ Leune
» 104	» 33	» 6—13	» 6-13 ἐτῶν ἡλικίας
» 105	» 14	» ἐπιδίωκε	» ἐπεδίωκε
» 105	» 27	» ἐπείγουσα	» ἐπείγουσα
» 107	» 1	» σχεδὸν	» σχεδόν
» 107	» 1	» ἐπιτ	» ἐπιτύχητε
» 108	» 4	» δικαιολογεῖ	» δικαιολογεῖ
» 108	» 7	» ὀργανισμῶν	» ὀργανισμοῦ
» 109	» 16	» ἐτριπλασιάσθη	» ἐτριπλασιάσθη

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Συνδέσμου τῶν Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων ἐπειδὴ νομίζει ὅτι ἡ ἐκδοσις τοῦ παρόντος παιδαγωγικοῦ περιοδικοῦ εἶναι χρησιμωτάτη εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀπεφάσισεν ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐκδοσιν αὐτοῦ, ἐξησφάλισε δὲ τὴν συνεργασίαν ἐξόχων συνεργατῶν ἕκ τε τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ, ἵνα καταστήσῃ τοῦτο ἀντάξιον τοῦ προορισμοῦ του.

Τὸ παρὸν Δ' τεῦχος ἀποστέλεται ὡς συμπλήρωμα τοῦ Β' τόμου τοῦ ἔτους 1908 πρὸς πάντα τοὺς συνδρομητὰς τοῦ ἔτους τούτου.

Παρακαλοῦνται οἱ κ. συνδρομηταὶ καὶ τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου νὰ μᾶς γνωρίσωσιν ἐγκαιρῶς ἂν δὲν ἔλαβον τεῦχος τι, ὅπως ἀποσταλῇ τοῦτο εἰς αὐτούς.

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

Ἐντὸς τοῦ τρέχοντος μηνὸς ἐκδοθήσεται τὸ Α' τεῦχος τοῦ Γ' τόμου τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συνδέσμου.

Ἐτησίᾳ συνδρομὴ διὰ τὰ μὴ μέλη δραχ. 2 διὰ τὸ ἐσωτερικὸν καὶ 2,50 διὰ τὸ ἐξωτερικόν.

“ΕΡΕΥΝΑ,, ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

Κοινωνιολογία - Ἀνθρωπισμὸς - Μυθολογικὰ
Ἐπιστῆμαι

ΤΙΜΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΗΣ 10 ΦΡ. ΚΑΤ'ΕΤΟΣ

Διὰ τοὺς κ. Δημοδιδασκάλους φραγ. 5

Διεύθυνσις: Π. Ε. ΔΡΑΚΟΥΛΗΝ

14 Park Square LONDON Angleterre.

Ἡ ἐτησία συνδρομὴ τοῦ περιοδικοῦ ὀρίσθη :

διὰ τὰ μὴ μέλη τοῦ ἐσωτερικοῦ εἰς Δρ. 2.—

» » » » ἐξωτερικοῦ » » 2.50

Εἰς τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου ἀποστέλλεται δωρεάν.

**Εὐρίσκονται καὶ πωλοῦνται ἀντίτυπα τοῦ Α' καὶ Β' τόμου τοῦ περιοδικοῦ παρ' ἅπασι τοῖς βιβλιοπω-
λείοις Ἀθηνῶν καὶ παρὰ τῷ γραφείῳ τοῦ Συνδέσμου
ἀντὶ δραχ. 2 ἑκάστος τόμος.**